

Kocaeli’nde Yerel ve Genel Seçimler (1961-1980)

Semra KARADUMAN

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Doç. Dr. Bilal TUNÇ

2021

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

KOCAELİ'NDE YEREL VE GENEL SEÇİMLER (1961-1980)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

SEMRA KARADUMAN

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. BİLAL TUNÇ

AĞRI- 2021

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**Kocaeli’nde Yerel ve Genel Seçimler (1961-1980)**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin erişime açılmasını istiyorum.

07.01.2021

Semra KARADUMAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
ÖZET	viii
ABSTRACT	xi
ÖNSÖZ	xiii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ADALET PARTİSİ VE ADALET PARTİSİ DÖNEMİNDE YAPILAN MİLLETVEKİLLİ GENEL SEÇİMLERİ	4
1.1. Adalet Partisi’nin Kuruluş Süreci	4
1.2. Adalet Partisi’nin İlk Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala’nın Siyasi Faaliyetleri	10
1.3. Süleyman Demirel’in Adalet Partisi Genel Başkanlığına Seçilmesi ve Parti İçerisindeki Yeni Gelişmeler	12
1.4. Adalet Partisi Dönemindeki Milletvekili Genel Seçimleri	14
1.4.1. 1961 Milletvekili Genel Seçimleri	14
1.4.1.1. 1961 Seçimleri Sonrasında Partilerin Durumu	16
1.4.1.2. Türkiye’de İlk Koalisyon Hükümetleri	17
1.4.1.2.1 AP-CHP Koalisyonu	17
1.4.1.2.2. CHP-YTP-CKMP ve Bağımsızlar Koalisyonu	22
1.4.1.2.3. CHP ve Bağımsızlar Koalisyonu	23
1.4.2. 1965 Milletvekili Genel Seçimleri	24
1.4.2.1. Adalet Partisi’nin İktidara Gelmesi	27
1.4.2.2. Adalet Partisi’nin İktidarında Partiler Arası Mücadeleler ve Ülkedeki İç Karışıklıklar	29
1.4.3. 1969 Milletvekili Genel Seçimleri	32

1.4.3.1. Adalet Partisi'nin İktidardaki İkinci Dönemi	34
1.4.3.2. 12 Mart 1971 Muhtırası	37
1.4.4. 1973 Milletvekili Genel Seçimleri ve Siyasi Gelişmeler	41
1.4.5. 1977 Milletvekili Genel Seçimleri ve Seçimler Sonrasında 1980 Darbesi'ne Giden Süreç	47
1.5. Genel Değerlendirme	52
BÖLÜM 2: 1960 VE 1970 YILLARI ARASINDA KOCAELİ'DE YAPILAN GENEL VE YEREL SEÇİMLER	54
2.1. Kocaeli'nde 1961 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları	54
2.1.1. Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Faaliyetleri	54
2.1.2. Kocaeli'nde 1961 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları	59
2.1.3. Adalet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri	61
2.1.3.1. Cemal Babaç	61
2.1.3.2. Haldan Kısayol	64
2.1.3.3. Süreyya Sofuoğlu	66
2.1.4. Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri	68
2.1.4.1. Şehabettin Bilgisu	68
2.1.4.2. Nihat Erim	70
2.2. 1963 Yerel Seçimleri ve Bu Seçimlerin Kocaeli'ndeki Sonuçları	73
2.2.1. İzmit'te Belediye Başkanlığı Seçimleri	73
2.2.2. Karamürsel'de Belediye Başkanlığı Seçimleri	77
2.2.3. Kandıra'da Belediye Başkanlığı Seçimleri	78
2.2.4. Gölcük'te Belediye Başkanlığı Seçimleri	78
2.2.5. Gebze'de Belediye Başkanlığı Seçimleri	79
2.3. Kocaeli'nde 1965 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları	80
2.3.1. Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Faaliyetleri	81

2.3.2. Kocaeli’nde 1965 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları	86
2.3.3. Adalet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri	88
2.3.3.1. Sedat Akay	88
2.3.3.2. Şevket Ustaoglu	91
2.3.3.3. Süreyya Sofuoğlu	92
2.3.4. Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri	93
2.3.4.1. İsmail Hakkı Arar	93
2.3.4.2. Nihat Erım	94
2.4. 1968 Yerel Seçimleri ve Bu Seçimlerin Kocaeli’ndeki Sonuçları	96
2.4.1. İzmit’te Belediye Başkanlığı Seçimleri	96
2.4.2. Karamürsel’de Belediye Başkanlığı Seçimleri	100
2.4.3. Kandıra’da Belediye Başkanlığı Seçimleri	101
2.4.4. Gölcük’te Belediye Başkanlığı Seçimleri	102
2.4.5. Gebze’de Belediye Başkanlığı Seçimleri	103
2.5. Kocaeli’nde 1969 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları	103
2.5.1. Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Faaliyetleri	104
2.5.2. Kocaeli’nde 1969 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları	107
2.5.3. Adalet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri	109
2.5.3.1. Sabri Yahşi	109
2.5.3.2. Cevat Âdemoğlu	111
2.5.3.3. Vehbi Engiz	112
2.5.4. Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri: Nihat Erım	115
2.6. Genel Değerlendirme	116

BÖLÜM 3: 1970 VE 1980 YILLARI ARASINDA KOCAELİ’DE YAPILAN GENEL VE YEREL SEÇİMLER	119
3.1. Kocaeli’nde 1973 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları	119
3.1.1. Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Faaliyetleri	119
3.1.2. Kocaeli’nde 1973 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları	124
3.1.3. Adalet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri	126
3.1.3.1. Sedat Akay	126
3.1.3.2. Sabri Yahşi	128
3.1.4. Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri	129
3.1.4.1. Turan Güneş	129
3.1.4.2. İbrahim Akdoğan	131
3.1.5. Milli Selamet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri: Şevket Kazan	133
3.2. 1973 Yerel Seçimleri ve Bu Seçimlerin Kocaeli’ndeki Sonuçları	136
3.2.1. İzmit’te Belediye Başkanlığı Seçimleri	136
3.2.2. Karamürsel’de Belediye Başkanlığı Seçimleri	140
3.2.3. Kandıra’da Belediye Başkanlığı Seçimleri	141
3.2.4. Gölcük’te Belediye Başkanlığı Seçimleri	142
3.2.5. Gebze’de Belediye Başkanlığı Seçimleri	143
3.3. Kocaeli’nde 1977 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları	143
3.3.1. Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Faaliyetleri	143
3.3.2. Kocaeli’nde 1977 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları	147
3.3.3. Adalet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri	148
3.3.3.1. Âdem Ali Sarıoğlu	148
3.3.3.2. İbrahim Topuz	150

3.3.4. Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri	152
3.3.4.1. İbrahim Akdoğan	152
3.3.4.2. Kenan Akman	153
3.3.4.3. Turan Güneş	154
3.4. 1977 Yerel Seçimleri ve Bu Seçimlerin Kocaeli’ndeki Sonuçları	155
3.4.1. İzmit’te Belediye Başkanlığı Seçimleri	156
3.4.2. Karamürsel’de Belediye Başkanlığı Seçimleri	160
3.4.3. Kandıra’da Belediye Başkanlığı Seçimleri	160
3.4.4. Gölcük’te Belediye Başkanlığı Seçimleri	161
3.4.5. Gebze’de Belediye Başkanlığı Seçimleri	162
3.5. Genel Değerlendirme	163
SONUÇ	165
KAYNAKÇA	168
EKLER	175
ÖZGEÇMİŞ	192

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
Av.	: Avukat
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BP	: Birlik Partisi
c.	: Cilt
CENTO	: Central Treaty Organization
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
çev.	: Çeviren
DEV-GENÇ	: Devrimci Gençlik
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
GP	: Güven Partisi
FKF	: Fikir Kulüpleri Fedarasyonu
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MKP	: Milli Kalkınma Partisi

MMTD	: Millet Meclisi Tutanak Dergisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MP	: Millet Partisi
NATO	: North Athlantic Treaty Organization
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SEKA	: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi
ss.	: Sayfa sayısı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMTD	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TÖS	: Türkiye Öğretmenler Sendikası
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
YSE	: Yol Su Elektrik
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kocaeli’nde Yerel ve Genel Seçimler (1961-1980)

Semra KARADUMAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bilal TUNÇ

2021, Sayfa: XIII+192

Jüri: Prof. Dr. Enis ŞAHİN

Prof. Dr. Figen ATABEY

Doç. Dr. Bilal TUNÇ

Türk siyasi hayatında önemli bir yere sahip olan DP (Demokrat Parti)’nin 10 yıllık iktidarlık süreci birçok yönüyle tartışılmıştır. DP, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında siyasetten çekilmiştir. Bahsi geçen darbe sürecinden sonra birçok yeni parti kurulmuştur. Bu partilerden biri de asker kökenli Ragıp Gümüşpala öncülüğünde kurulmuş olan AP (Adalet Partisi)’dir. AP, 11 Şubat 1961 tarihinde kurulmuş olup; DP’nin devamı görüntüsünü vererek halkın desteğini sağlamıştır. Bu yeni parti, DP’nin oy kitlesini hedefleyerek siyasi faaliyette girişmiştir. Adı geçen parti teşkilatı farklı geçmişlere sahip üyelerden oluşmuştur. Özellikle eski Demokratlar partide önemli bir yere sahip olmuştur.

1965’ten 1971 tarihli muhtıra kadar iktidarda kalan AP, kısa süre içerisinde güçlü bir parti konumuna gelmiştir. 1965 ile 1971 yılları arasında ülkeyi tek başına yönetmiştir. AP iktidarda bulunduğu süre boyunca ülkenin iç ve dış politikasında istikrar sağlamıştır, ancak yaşanan sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlar beraberinde 12 Mart Müdahalesi’ni getirmiştir. Bu müdahaleden sonra iktidardan indirilen AP bir daha tek başına iktidara gelememiştir. AP, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile kapanarak tarihteki yerini almıştır.

Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahip olan AP, 1980 Askeri Darbesi ile kapandıktan sonra da ortaya koyduğu siyasi fikirler günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Çalışmada, AP’nin kuruluş süreci, katıldığı genel ve yerel seçimler,

Kocaeli teşkilatı, dönemin milletvekilleri ile bu milletvekillerin Meclis'teki konuşmaları, kanun önerileri ve katıldıkları yoklamalar yer almaktadır.

Çalışmanın amacı, 1961 ile 1980 yılları arasında Kocaeli'nde yapılan yerel ve genel seçimlerin söz konusu vilayette yansımaları ve bu vilayette meydana gelen değişim ve gelişmeleri ortaya çıkarmak olmuştur. AP döneminde yapılan genel ve yerel seçimlerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi yapıp, Kocaeli'ye etkileri sonucunda vilayette ne gibi değişimlerin meydana geldiği tarafsız ve ilmi metotlarla ortaya konulmuştur.

Yapılan araştırmalarda Kocaeli ili ile ilgili çok sayıda çalışmanın var olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalar içerisinde doktora ve yüksek lisans gibi birçok akademik düzeyde eserlerde mevcut olmuştur. Ancak Kocaeli ili ile ilgili olarak bu zaman kadar Kocaeli'nde Yerel ve Genel Seçimler (1961-1980) kapsamında bir çalışmanın olmadığı anlaşılmıştır. Bundan dolayı bu çalışmanın Kocaeli'nin siyasi tarihi açısından önemli bir çalışma olacağı şüphesizdir.

Çalışma konusunun belirlenmesinin ardından, öncelikle konuyla ilişkili olan kaynakların tespit edilmesi amacıyla genel bir kaynak taraması yapılmıştır. Ardından 1961-1977 yılları arasında Kocaeli'nde yayınlanan gazeteler tek tek incelenmiştir. Kaynak taramasının sonucunda tespit edilen kaynakların tamamı bir araya getirilmiş ve kullanılan malzemeler tamamen düzenlenmiştir. Sonrasında arşivlerdeki belgeler taranmaya başlanmış ve konuyla ilgili olan arşiv belgeleri detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

Elde edilen kaynaklar kullanılmadan önce diğer kaynaklarla karşılaştırılarak bu kaynaklardaki bilgilerin doğrulukları tespit edilmiştir. Bu anlamda kaynaklar arasında ortaya çıkması muhtemel çelişki ve yer yer yanlış olan bazı bilgilerin de titiz bir çalışmayla ortadan kaldırılmasına itina edilmiştir. Bu yolla çalışmanın daha iyi bir şekilde irdelenmesi ve anlaşılabilir kılınması sağlanmıştır. Yazım ile imla kurallarına büyük bir itina gösterilmiş ve genel olarak TDK (Türk Dil Kurumu)'nun yazım kaideleri temel alınmıştır. Böylece eserin genelinde tek tip dilbilgisi kuralları kullanılarak bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet ve TBMM arşivlerinden sağlanan belgelerin kullanımı sırasında uygun bir yöntem kullanılmaya dikkat edilmiştir. Bu kapsamda başta AP olmak üzere

diğer partilerin Kocaeli’ndeki milletvekillerinin meclis faaliyetleriyle ilgili belgelerin büyük bir kısmı temin edilmiş olup, içerikleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Konuyla ilgili elde edilmiş olan kaynaklar yazım esnasında tekrardan gözden geçirilmiştir. Her belge ayrı bir titizlikle değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: AP, CHP, DP, Kocaeli, Meclis, Milletvekili, Seçim.

ABSTRACT
MASTER THESIS
“Local and General Elections in Kocaeli (1961-1980)”

Semra KARADUMAN

Advisor: Asoc. Prof. Dr. Bilal TUNÇ

2021, Page: XIII+192

Jury: Prof. Dr. Enis ŞAHİN

Prof. Dr. Figen ATABEY

Asoc. Dr. Bilal TUNÇ

The 10-year rule of DP (Democrat Party) which has an important place in Turkish political life, has been discussed in many ways. DP, forced out of politics after the military coup of 27 May 1960. After the aforementioned coup period, many new parties were established. One of these parties is the JP (Justice Party), which was founded under the leadership of Ragıp Gümüşpala. JP was established on February 11 1961. JP, provided the support of the people by giving the image of the continuation of DP. The mentioned party organization consists of members from different backgrounds. Especially former Democrats had an important place in the party.

The JP, which was in power from 1965 until the memorandum of 1971, became a strong party in a short time. JP, ruled the country alone between 1965 and 1971. Social, political and economic problems experienced during the JP government process brought along the March 12 Intervention. The JP, which was overthrown after this intervention, could not come to power alone again. The JP took its place in history by closing with the September 12, 1980 Military Coup.

Having an important place in Turkish political history, the political ideas that the JP put forward after its closure with the 1980 Military Coup continue to exist today. In the study, the establishment process of the JP, the general and local elections it participated in, the Kocaeli organization, the parliamentarians of the period and the speeches of these deputies in the Parliament, and bills of law.

The aim of the study, is to make an accurate assessment of the general and local elections held during the JP period. As a result of the effects of the elections on

Kocaeli, what kind of changes took place in the city was revealed through impartial and scientific methods.

In the researches, it has been determined that there are many studies about Kocaeli province. However, it has been understood that there has been no study regarding the Kocaeli province, within the scope of Local and general elections in Kocaeli (1961-1980). After determining the subject of the study, a general literature review was carried out in order to determine the sources related to the subject. Then, the newspapers published in Kocaeli between 1961-1977 were examined one by one. Afterwards, the documents in the archives were started to be scanned and the archive documents related to the subject were examined in detail.

The accuracy of the information in these sources was determined by comparing the obtained sources with other sources before using them. In this way, the study has been provided to be examined and understandable in a better way. Great attention was paid to the spelling rules and the spelling rules of TLA (Turkish Language Association) were taken as a basis.

Care has been taken to use an appropriate method while using the documents obtained from the Republic and GNAT archives. In this context, most of the documents related to the parliamentary activities of the deputies of other parties in Kocaeli, especially the JP, have been obtained and their contents have been thoroughly examined. Each document has been carefully evaluated.

Keyword: JP, CHP, DP, Kocaeli, Assembly, Deputy, Selection.

ÖNSÖZ

Kocaeli, tarihin her döneminde önemli bir mevkide bulunmuş, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bu durumdan dolayı da zengin bir tarihe sahip olmuştur. Bu kapsamda bugünkü Kocaeli'nin yer aldığı coğrafi alanla ilgili olarak birçok bilimsel çalışma ortaya konmuştur. Ancak bugünkü Kocaeli vilayetinin kapladığı coğrafyanın tarihi ile ilgili olan eserler daha çok İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yılları ile ilgilidir. Söz konusu dönemlerle ilgili bilgi zenginliğine rağmen; bu coğrafyanın yakın tarihi ile ilgili detaylı araştırmalar yapılmamıştır. Bu nedenle Kocaeli'nin 1961 ile 1980 yılları arasındaki tarihini kapsayan bu tez, vilayetin eksik kalan siyasi tarihini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Araştırma; Türk siyasi tarihinin önemli bir dönüm noktasını oluşturan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi, darbe sonrası kurulan MBK (Milli Birlik Komitesi) yönetimi, demokrasiye geçiş çabaları, 1961 seçimleri ve İnönü Hükümetleri ile birlikte çalışmanın esas konusu olan 1961 ile 1980 yılları arasında Kocaeli'nde yapılan yerel ve genel seçimlerdir. BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) Arşivi, TBMMTD (TBMM Tutanak Dergisi), Kocaeli yerel basını, konuyla ilgili araştırma ve inceleme eserleri, yüksek lisans ve doktora tezleri çalışmanın ana kaynaklarını teşkil etmektedir.

Çalışma; giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında Kocaeli'nin genel tarihi üzerinde kısaca durulmuş ve vilayetin kapladığı coğrafyanın eski çağlardan 1950'li yıllara kadar olan tarihinden önemli kesitler sunulmuştur. Birinci bölümünde AP iktidarını ve 12 Eylül 1980 askeri müdahale sürecini, ikinci bölümde 1960 ile 1970 yılları arasında AP Kocaeli Teşkilatı, Kocaeli'nde yapılan yerel ve genel seçimler, milletvekillerinin Meclis faaliyetleri anlatılmış. Üçüncü bölümde ise 1970 ile 1980 yılları arasında AP Kocaeli Teşkilatı, Kocaeli'nde bu tarihlerde yapılan genel ve yerel seçimler, Kocaeli milletvekillerinin Meclis faaliyetleri ele alınmıştır. Sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılarak çalışmaya son verilmiştir.

Tez çalışmam boyunca benden hiçbir yardımını esirgemeyen, çalışmamın bölümlerinin oluşturulmasında ve incelenmesinde her türlü katkıyı sağlayan bir hocadan ziyade babalık yapan çok değerli hocam Sayın Doç. Dr. Bilal TUNÇ'a

teşekkürü bir borç bilirim. Aynı şekilde çalışmam süresince göstermiş oldukları yakın ilgi ve desteklerinden dolayı aileme de sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Semra KARADUMAN

07.01.2021

GİRİŞ

Kocaeli, Asya ve Avrupa kıtaları arasında kara ve demiryollarının deniz yolu kesiştiği bir yerde kurulmuştur. Kocaeli, doğal bir liman kenti oluşu ve sahip olduğu orman zenginliği ile gemi yapımına uygun bir ortam sağlamıştır. Söz konusu kent, ekonomi yaşamını yıllar boyunca gemicilik ve kereste ticaretiyle sürdürmüştür¹. Kocaeli bugünkü konumuyla Marmara Bölgesi'nin en önemli endüstri ve sanayi yerleşimlerinden biridir.

Kocaeli'nin tarihi eski çağlara kadar uzanır ve burası hem Bizans İmparatorluğu hem de Osmanlı İmparatorluğu için önemli bir bölge olmuştur. Kocaeli, Türk egemenliğine ilk olarak XI. yüzyılın sonlarında Selçuklular zamanında 1078 yılında geçmiştir. İznik'in Anadolu Selçuklu devletinin başkenti olması, Kocaeli'nin önemini artırmıştır. Ancak Haçlı Seferleri sırasında kısa bir süre Haçlı ordusu komutanı Aleksios Komnenos tarafından kent işgal edilmiştir. Türk egemenliğine kesin olarak geçişi Orhan Bey döneminde olmuştur. Kocaeli, Osmanlı Devleti'nde Orhan Gazi döneminde uç beylerinden Akçakoca tarafından 1337 yılında Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımların sonucunda Kocaeli itilaf devletlerinin işgaline uğramıştır. Adı geçen vilayet, 28 Haziran 1921 tarihinde Türk ordusu tarafından geri alınmıştır².

Kocaeli, Cumhuriyet ile birlikte özellikle sanayileşme alanında en hızlı gelişen illerimizden birisi olmuştur. 1946 yılından itibaren Kocaeli'yi Türkiye'nin diğer vilayetleriyle karşılaştırdığımızda gerek gelişmiş şehircilik gerekse de sosyal ve ekonomik bakımında belli bir düzeye gelmiş bulunmaktadır. Özellikle 1950 yılından itibaren hızla sanayileşmeye başlayan Kocaeli (İzmit) Türkiye'nin en önemli şehirlerinden birisi olmuştur³.

Bilindiği üzere siyasal partiler bir program dâhilinde kurulmuş olup; iktidarı ele geçirmek için örgütlenmiş kuruluşlardır. Siyasal partiler, içinde bulundukları ulusal

¹Tuğba Yinelek, *İzmit Tarihi Kent Merkezinde Ticaretin ve Ticaret Mekânlarının Dönüşümü: İstiklal Caddesi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli 2019, s.33.

² <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/tarihce/16> Erişim Tarihi (2.11.2020)

³ Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, 1. Baskı, Eğitim Yayınevi, Konya 2020, s. 35.

toplumlardan bağımsız olarak incelenemezler. Çünkü siyasal partiler bulundukları ülkelerin coğrafyası, tarihi ve sosyal koşulların etkisi altında şekillenmişlerdir. Seçimlerde çoğunluğu elde eden siyasal parti iktidara geçerek, milli iradeye temsil etmiş olur⁴. Türkiye’de siyasal partiler demokratikleşme sürecinde büyük önem taşımıştır. 1923 yılında kurulan CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) 1946 yılına kadar tek parti olarak faaliyet göstermiştir. Bu tek parti iktidarı, 1924 yılında kurulan TCF (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) ve 1930’da kurulan SCF (Serbest Cumhuriyet Fırkası) ile tek parti olma durumundan çıkmıştır. Ancak bu iki partinin çok partili hayat geçiş denemeleri kısa ömürlü olmuştur. İki parti de kısa süre sonra kapatılmıştır.

26 Haziran 1945 tarihinde Türkiye, Birleşmiş Milletler Anlaşmasını imzalayarak batı demokrasisinden yana olduğunu ortaya koymuştur. Böylece Türkiye’de demokrasi için elverişli bir ortam oluşturulmuştur. Bu ortamda kurulan ilk muhalefet parti MKP (Milli Kalkınma Partisi) olmuştur. Daha sonra da bu partiyi CHP’den ayrılan milletvekillerin 7 Ocak 1946 tarihinde kurmuş olduğu DP takip etmiştir. DP 14 Mayıs 1950 seçimleri ile 27 yıllık CHP iktidarına son vermiştir. DP kısa bir süre sonra kendisini iktidara getiren üniversite, basın ve diğer aydınlardan uzaklaşmıştır. DP’nin gün geçtikçe otoriterleşen iktidarı 27 Mayıs 1960 tarihinde ordunun yönetime el koyması ile son bulmuştur⁵.

DP’nin iktidardan uzaklaştırılmasında sonra kurulan MBK, 1961 seçimlerine kadar ülkeyi yönetmiştir. MBK’nın 13 Ocak 1961 tarihinde yeniden siyasal partilerin kurulmasına izin vermesinden sonra 11 Şubat 1961’de AP kurulmuştur⁶. 15 Ekim 1961 seçimlerinde AP, CHP ile koalisyonu ortak olarak iktidara gelmiştir. 1965 genel seçimlerinde tek başına iktidara gelen AP, 12 Mart 1971 Müdahalesi ile iktidardan uzaklaştırılmıştır. AP, bu duruma rağmen iktidar mücadelesine devam etmiştir. AP’nin siyasal görevi 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile son bulmuştur.

Araştırmanın daha iyi anlaşılabilmesi için üç bölüm halinde oluşturulmuştur. Birinci bölümde AP’nin kuruluş süreci, muhalefet dönemi ve AP döneminde yapılan milletvekili genel seçimleri ele alınmıştır. İkinci bölümde 1960-1970 yılları arasında

⁴ Hanife Kuru, *Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılaplar Tarihi Enstitüsü, İzmir 1996, s.1.

⁵ Kuru, 1996, s.2-3.

⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1950-1964*, cilt: 3, 5. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 1988, s. 506.

AP'nin Kocaeli Teşkilatı, Kocaeli'nde yapılan yerel ve genel seçimler ile Kocaeli milletvekillerinin Meclis faaliyetleri, üçüncü bölümde ise 1970-1980 yılları arasında Kocaeli'nde yapılan yerel ve genel seçimler, partilerin seçim çalışmaları, Kocaeli milletvekillerinin Meclis faaliyetleri değerlendirilmiştir.

Araştırmanın amacı, 1961 ile 1980 yılları arasında Kocaeli'nde yapılan yerel ve genel seçimleri anlaşılabilir kılmaktır. Bu amaca yönelik olarak 1961 ile 1980 yılları arasında Türk siyasi yaşamında önemli bir yere sahip olan AP'nin tüzük ve programları, genel başkan demeçleri, seçim beyannameleri, seçim kampanyaları, diğer siyasi partilerle ilişkileri, milletvekillerinin Meclis faaliyetleri irdelenmiş olup; tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 1: ADALET PARTİSİ VE ADALET PARTİSİ DÖNEMİNDE YAPILAN MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1.1. Adalet Partisi'nin Kuruluş Süreci

Türkiye'nin tek partili sistemden çok partili sisteme geçişine, dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik iç gelişmeleriyle birlikte, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın imzalanması, bütün dünyayı etkileyen II. Dünya Savaşı'nı demokrasi cephesinin kazanması ile dünyaya hâkim duruma geçen demokratik ideolojilere Türkiye'nin kendi siyasi rejimini uydurması zorunluluğu gibi dış etkenler etkili olmuştur. Bu etkenlerden dolayı Türkiye'de tek partinin baskısı gitgide gevşemeye başlamıştır⁷.

1945 yılının başlarından itibaren CHP içinde tek parti yönetimine karşı kendini gösteren muhalefet oluşumunun temsilcileri olduğu görülmüştür. 1945'te 4753 Sayılı Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nun kabul edilmesi büyük bir tartışma ortamı oluşturmuştur. Bütçe görüşmelerinde parti içindeki muhalifler, Hükümeti eleştirmiştir. Bütçe için yapılan oylamaya Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Celal Bayar ve Emin Sazak ret oyunu kullanmıştır⁸. Böylece parti içi muhalefet kendini açıkça belli etmeye başladığı görülmektedir.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945 tarihinde Ankara'da yaptığı konuşmasında, “*Ülkemizin siyasi hayatta demokratikleşme alanında ilerlemeler daha açık bir biçimde olacaktır*”⁹ diyerek demokratik gelişmelerden söz etmiştir. İnönü'nün bu konuşmasında güç alan Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan “dörtlü karar” adındaki bir önergeyi imzalayıp, CHP grubuna sunmuşlardır. Bu öneri CHP grubu tarafında reddedilmiştir. Bundan dolayı Adnan Menderes ile Fuat Köprülü, hükümeti eleştiren yazılar yazmışlardır. Bu yazılardan dolayı iki milletvekili partiden ihraç edilmiştir. Bu durumu eleştiren Refik Koraltan da partiden çıkartılmıştır. Son olarak Celal Bayar'ın da partiden ayrılmasıyla DP'nin koruyucu kadrosu tamamlanmıştır.

⁷ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.225.

⁸ Kuru, 1996, s.5.

⁹Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Boğaç Babur Turna) 9. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2017, s.407.

Celal Bayar ve yol arkadaşları 1 Aralık 1945 tarihinde yeni bir parti kurmayı düşündüklerini ilan etmişlerdir. Celal Bayar, parti kurmanın bu kadar geç zamana kalmasını şöyle açıklamıştır: “*Ben ve arkadaşlarımı, partinin tüzük ve programı ortaya çıkıncaya kadar ağzımızı sıkı tutmaya kararlıydık. Nihayet üzerinde en çok durulan devletçilik maddesini de formüle ettikten sonra partinin ismi kondu: Demokrat Parti*”¹⁰. Cumhurbaşkanı İnönü’nün isteğiyle 7 Ocak 1946 tarihinde DP resmen kurulmuş ve DP, kısa sürede halk tarafından kabul görüp benimsenmiştir.

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler için DP seçim çalışmaları yürütmüştür. DP Seçim Beyannamesi’nde¹¹ milli iradenin tam tescilli üzerinde durmuştur. 14 Mayıs 1950 seçimi, demokrasi tarihinde mühim bir dönüm noktasıdır. O gün yaklaşık 8,5 milyon seçmen sandık başına giderek, özgür iradesiyle CHP iktidarına son vermiştir. DP, 408 milletvekili alarak yönetime geçmiştir. Böylece 27 yıl boyunca tek başına iktidarda bulunan CHP, dürüst bir seçimle iktidarı rakibi olan DP’ye teslim etmiştir¹². Ardından yapılan 1954 genel seçimlerinde DP seçimleri kazanmasına rağmen; ülke içerisinde özellikle basın, üniversiteler, ordu ve yargı üzerinde tam kontrollü sağlayamadığı için kontrollü elde tutmak için baskıcı bir tutum izleme yoluna gitmiştir. 1954 genel seçimlerinden sonra bu baskıcı tavır açıkça görülmüştür. İlk olarak 30 Haziran 1954 tarihinde çıkartılan bir kanun ile Kırşehir ilçe haline getirilmiştir¹³.

1954 seçimleri DP’nin yıldızının iyice parladığı zamanlar olmuştur. Bu tarihten sonra DP’nin yıldızı yavaş yavaş sönmeye başlamıştır. 1954-1957 yılları arasında ciddi bir ekonomik sıkıntının ortaya çıkmasıyla birlikte, DP’yi iktidarı kaybetme korkusu sarmıştır. Bu kötü gidişatla beraber, basın, bürokrasi ve üniversite kesimi iktidara karşı muhalefette başlamıştır. Bunun üzerine iktidar, bu muhalefet hareketleri üzerine baskı politikası uygulamaya başlamıştır. 1957 genel seçimlerine bu şartlarda giren DP, tam bir hayal kırıklığı yaşamıştır¹⁴. Bu durum, DP’nin her geçen gün halkın desteğini kaybettiğini göstermektedir.

¹⁰ Osman Akandere, *Milli Şef Dönemi 1938-1945*, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul 2016, s.404.

¹¹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 12.71.9.

¹² Lewis, 2017, s. 417-418.

¹³ İlbeyi Özer, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*, 1. Baskı, İskenderiye Yayınevi, İstanbul 2015, s.91.

¹⁴ Halit Kaya, *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala (1961-1965)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2014, s. 7-8.

Hükümet, muhalif partilerin ittifakına karşılık olarak birtakım önlemler alma yoluna gitmiştir. Başbakan Adnan Menderes, 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa Kongresi’ndeki konuşmasında “*Politika ve ihtirastan vareste olarak vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı bir Vatan Cephesi kurulmasını istiyorum*” demiştir¹⁵. Adnan Menderes halka dayanarak muhalefeti etkisiz hale getirmenin yollarını aramıştır. DP, kendisine karşı olan muhalefeti susturmak için sert önlemler alma yoluna gitmiştir ve DP Genel İdare Kurulu’nda alınan kararlar doğrultusunda birtakım önlemler alınmıştır¹⁶.

DP, Nisan 1960 tarihinde “Meclis Tahkikat Komisyonu”nu kurmuştur. Bu komisyon, iktidar partisine karşı olanları belirleyip, gerekli gördüğü cezalara çarptırılabilme yetkisine sahip olmayı planlamıştır. Osman Tarım’a göre, bu tutum muhalefeti susturmak yerine daha da kızdırmıştır¹⁷. Bu komisyonun hangi sebepte kurulduğu 19 Nisan 1960 tarihli, 10484 Sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan Meclis kararında açıklanmıştır¹⁸. Söz konusu durum, siyasal tansiyonun yüksekliğini ordu içinde de etkin duruma gelmeye başladığını açık bir biçimde ortaya çıkarmaktadır.

Askerler hem kendi durumunda hem de ülkenin içinde olduğu durumda memnun olmamış, zira demokratikleşme süreciyle birlikte, eski gücünü kaybettiğini düşünen gruplar, bu şekilde devam edildiği takdirde durumun kendileri için daha da kötüye gideceğini düşünerek darbeye sıcak bakmaya başlamışlardır. Bu kapsamda, CHP’li bazı üyeler de darbeyi destekleme gayreti içerisinde olmuştur. Birçok CHP’li darbeyi planlayan askerlerle yakın temas içinde olmuş ve hatta CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, darbe planlayıcısı konumuna gelmemek için askerlerle yüz yüze gelmekten kaçınmışsa da darbeye yeşil ışık yakan davranışlardan bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁹. Bir süre sonra yani 27 Mayıs 1960 sabah saatlerinde ordu birlikleri, İstanbul ve Ankara’daki bütün hükümet binalarına el koymuş ve DP’nin bütün bakan

¹⁵ Tunç, 2020, s.257.

¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 45.273.9.

¹⁷ Osman Tarım, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Adalet Partisi ve Türkiye*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Konya 2013, s. 7.

¹⁸ Salih Esen, “18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu”, *Mülkiye Dergisi*, cilt: XXXIV, sayı: 267, (2010), s.174.

¹⁹ Tanel Demirel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s.402.

ve milletvekilleri tutuklamıştır²⁰. Bu durum, DP'nin 10 yıllık siyasal hayatının bittiğini göstermektedir.

Yukarıda izah edilen askeri darbe neticesinde halkın oylarıyla iktidara gelen DP, 1960 Darbesi ile devrilmiş ve bundan sonra DP üyeleri için Yassıada Mahkemeleri'nde yargılanma süreci başlamıştır. Yassıada Yüksek Adalet Mahkemesi tarafından 15 Eylül 1961 tarihinde nihai kararlar açıklanmıştır. Bu bağlamda, çok sayıda kişi için idam kararı çıkmış ve alınan idam kararlarından üçü infaz edilmiştir. Ölüm cezasına çarptırılan diğerlerinin cezası ise müebbet hapse çevrilmiştir. Adı geçen idam kararına darbeyi gerçekleştirenlerin yanında, yurt dışından çeşitli yerlerden de eleştiriler olmuş ve durdurulmak istenmiştir²¹. Ancak bu çalışmalar dikkate alınmamış ve DP'li üç kişi idam edilmiştir. Esasında, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Türk siyasi hayatında yeni bir dönem başlamış ve bu dönem hem Türkiye'nin demokrasisine hem de merkez sağ siyasetine telafisi mümkün olmayan zararlara sebebiyet vermiştir şeklinde değerlendirilebilir.

Darbeden sonra yönetimi ele alan ordu, yasama ve yürütme yetkilerine sahip MBK'yi kurmuştur. 30 Mayıs 1960 tarihinde MBK Başkanı ve Başvekil Cemal Gürsel'in başkanlığında yeni kabinenin ilk toplantısında alınması gerek tedbirlerle ilgili yeni kararlar alınmıştır²². Bu kararlar doğrultusunda ordu, ülke iktidarının sivillere devredildiği 1961 yılına kadar ülkeyi yönetimini ele almıştır. Bu durum, Cumhuriyet'in ilk zamanlarında itibaren bir ilke olarak kabul edilen ordunun siyasette karışmama durumunun ortadan kaldırıldığını ortaya çıkaran ciddi bir gösterge şeklinde analiz edilebilir.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında MBK, demokrasiyi yeniden inşa etmek amacıyla birtakım icraatlar da bulunmuştur. Bu doğrultuda, yeni bir anayasanın oluşturulması için Tarık Zafer Tunaya, Muhammed Raşit Seviy ve İsmet Giritli'nin de içinde olduğu birkaç üniversite profesörü Ankara'ya kısa sürede getirilmiş ve yeni bir anayasa hazırlamaları istenmiştir²³. Ankara'ya getirilen adı geçen hukukçuların

²⁰ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.350.

²¹Atiye Emiroğlu, "27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi" *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, yıl:1, sayı:1, (Mayıs 2011), s. 25-26.

²² BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 155.1.1.

²³ Tarım, 2013, s.11.

desteğini alan MBK, 12 Haziran 1960 tarihinde hem yapılan darbeyi hem de MBK'nin varlığına yasal bir dayanak olarak geçici bir anayasa yayınlanmıştır²⁴. Bu durum, darbeyi yapanların darbeye hukuki zemin oluşturmak için ne gibi bir çaba içerisinde olduklarını gösteren ciddi bir olay şeklinde yorumlanabilir.

MBK'nin içinden bulunan 14 subay, yönetimin sivillere bırakmama konusunda ısrarcı olmuş ve bunun sonucunda söz konusu subaylar 13 Kasım 1960 tarihinde tasfiye edilmiştir. MBK, bir an önce anayasanın hazırlanması ve seçimlere gidilmesi taraftarı olmuş ve yeni anayasanın “Kurucu Meclis” tarafında hazırlanması istemiştir²⁵. 6 Ocak 1961'de TBMM'de ilk oturumunu yaparak açılan Kurucu Meclis, yeni anayasa ve Seçim Kanunu'nun hazırlanmasına ağırlık vermiş ve sonuç olarak 27 Mayıs 1961'de yeni anayasa ve Seçim Kanunu kabul edilerek Kurucu Meclis'in açılmasıyla sivilleşmenin ilk adımı atılmıştır²⁶. Bu olaylar, darbe sonrasında Türkiye'de askeri ve siyasi alanda yoğun bir gündemin varlığını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir şeklinde değerlendirilebilir.

1960 Askeri Darbesi'nden sonra siyasi alanda bazı kısıtlanmalar söz konusu olmuş ve bu bağlamda DP'lilere siyaset yasağı ve bu partinin aynı isim altında siyasal hayatta dönemeyeceği kabul edilmiştir. DP'nin kapatılması siyasal hayatta önemli bir boşluk meydana getirmiş ve söz konusu boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, İçişleri Bakanlığı'nın 12 Ocak 1961 tarihli siyasi partilere serbestlik izni tebliğinden sonra AP ile birlikte birçok yeni parti kurulmuştur²⁷.

AP'nin kuruluş hazırlıkları 1960 yılının ağustos ayında başlamış ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala, orduda yapılan tasfiye hareketiyle emekliye sevk edilmişti. Bu da eski Demokratlardan birisi olan Mehmet Yorgancıoğlu ile Ragıp Gümüşpala'nın temasları sonucunda AP'nin kuruluş süreci başlatılmasını uygun ortamı oluşturmuştur. Bu anlamda, partinin kurulması için gerekli ön hazırlıklar yapılmış ve AP, Ragıp Gümüşpala'nın başkanlığında 11 Şubat 1961 tarihinde kurularak siyasi hayata başlamıştır²⁸.

²⁴Zürcher, 1995, s.352-353.

²⁵ Kuru, 1996, s. 12.

²⁶ Tarım, 2013, s. 30.

²⁷ Kaya, 2014, s.14.

²⁸ Kuru, 1996, s.13.

Dönem itibarıyla yapılan siyasi çalışmalar içerisinde DP'nin devamı olarak kurulan ilk siyasi parti olan AP, kısa süre içerisinde ülkede etkili bir siyasi güç haline gelmiştir. Esasında, Yassıada'da DP üyelerinin duruşmalarının devam ettiği tarihlerde “Adalet” isminin alınması tesadüfi değildir. Zira bu isimle DP taraftarlarına mesaj verilmek istenmiş olabilir²⁹. Yeni bir parti olan ve DP'nin devamı niteliğinde olduğunu göstermeye çalışan AP, Atatürk'ün izinde gideceğini, dış siyasette iktidar partisiyle anlaşma yolunu arayacağını ve ekonomide liberalizm yanlısı olacağını açıklamıştır. Söz konusu durum, partinin programında şu şekilde gösterilmiştir: *1-Çağdaş Garp Medeniyeti hukukuna ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde ifadesini bulan zihniyete uygun bir cemiyet düzeni ve hukuk devletinin gereği gibi kurulması ve tekemmül ettirilmesi gayemizdir*” denilerek partinin genel amaçları ortaya konulmuştur. *2-Devlet, milletin kendi işlerini gördürmek üzere vücuda getirdiği teşkilattan ibarettir. Bu itibar ile devlet ile Milleti birbirinden ayıran her türlü görüşü reddederiz. Milletin Devlet idaresiyle kaynaşması ve idareye sürekli olarak iştirak etmesi esastır*³⁰. Söz konusu partinin kuruluş beyannamesinde yer alan bu ifadeler, AP'nin demokratik ve hukuki teamülleri dikkate alarak bir siyasi yapı oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir.

AP'nin kurulduğu tarihlerde başka partiler de kurulmuş ve Türkiye siyasetinde etkinlik göstermeye çalışmışlardır. Özellikle AP dışındaki bazı siyasi oluşumlar da, DP'nin sahip olduğu oyları almak için resmen birbirleriyle yarış halinde bulunmuşlardır. Bu kapsamda, AP, YTP (Yeni Türkiye Partisi), CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) gibi partiler kendilerini DP'nin gerçek mirasçıları olarak kabul ederek birbirleriyle siyasi mücadele halinde olmuşlardır³¹. Bu arada her ne kadar AP, DP'nin devamı gibi görünse de partinin genel başkanının asker kökenli olması orduya güven verdiği şeklinde düşünülebilir.

²⁹Hüseyin Çavuşoğlu, “Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme” *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 12, sayı: 22, (Aralık 2009), s.167.

³⁰ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 47.278.2.

³¹ Kuru, 1996, s.14.

1.2. Adalet Partisi'nin İlk Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın Siyasi Faaliyetleri

11 Şubat 1961 tarihinde DP'nin mirasını devralan AP'nin kurucusu ve silahlı kuvvetlerinde Genelkurmay Başkanı olan Ragıp Gümüşpala, 1897 yılında Edirne'de doğmuş ve harp okulundaki öğrencilik yılları I. Dünya Savaşı'na denk gelmiştir. Gümüşpala okulunu yarıda bırakıp, 1916 yılında orduya katılmış ve savaş yıllarında Galıçya ve Filistin Cephelerinde görev almıştır. O, 2 Ekim 1918'de işgal güçlerinin eline düşmüş, 6 Ekim 1920 tarihine kadar da İskenderiye'de esir hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Esaret yaşamından kurtulduktan sonra Ankara'ya gitmiş ve oradan orduya katılıp, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Meydan Muharebesi ile Büyük Taarruz Savaşlarında mücadele etmiştir. Bu arada Gümüşpala, Kurtuluş Savaşı mücadelesinin başarıya ulaşmasından sonra yarıda bıraktığı eğitime devam etmiştir ve 1934 yılında Harp Akademisi'ni kurmay subay olarak bitirmiştir³². Ragıp Gümüşpala'nın bu çalışmaları, onun eğitim ve öğretim hayatına ne derece önem verdiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Ragıp Gümüşpala, 1948 yılına kadar askeriyede çeşitli rütbelerde görev almış ve yaptığı görevler neticesinde 1948 yılında Tuğgeneralliğe terfi etmiştir. 12 Ekim 1955 tarihinde Tümgeneral A. Canip İskilipliğil ile Ragıp Gümüşpala korgenerallik rütbelerini almıştır³³. Bu görevini yürüttüğü sırada adı geçen kişi 28 Ağustos 1958'de 3. Ordu Müfettiş Vekilliğine tayin edilmiştir³⁴. 16 Ekim 1959'da 3. Ordu Komutanlığına tayin olmuş ve 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra Genelkurmay Başkanlığına atanmıştır³⁵. Ragıp Gümüşpala, önceki Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'un tutuklanmasıyla bu göreve getirilmiştir³⁶. Gümüşpala'nın bu atamadan kısa bir süre sonra emekliye ayrılması nedeniyle bu atamanın kısa bir süreliğine olduğu söylenebilir.

27 Mayıs 1960'da sonra kurulan MBK'nin ilk icraatı ordudaki fazlalıkları tasfiye etmek olduğundan ve bu durumdan Ragıp Gümüşpala da etkilenmiştir. Öyle

³² Kaya, 2014, s. 9-10.

³³ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 253.34.9.

³⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 150.45.7.

³⁵ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 153.58.18.

³⁶ Kaya, 2014, s. 11-12.

ki, Gümüşpala, ordudan tasfiye edilerek 2 Ağustos 1960 tarihinde emekliye ayrılmak zorunda kalmıştır. Gümüşpala orduda yapılan tasfiye hareketinden sonra emekli edilince İzmir'e gitmiş ve orada yeni bir parti kurmak için girişimlerde bulunmuştur. O, yeni bir partiyi kuruluş hazırlıklarına ülkenin yönetiminde olan MBK'nın görüşlerini alarak başlamıştır. Bu doğrultuda Gümüşpala, İzmir'de *"Ege'de pek yakında yepyeni bir güneş doğacak... Egeliler yakında arzularına kavuşacak."* mesajıyla yeni bir parti kuracağını haberini vermiştir. Bu arada yeni bir parti kurarsa ordunun tepkisinin ne olacağını öğrenmek için Ankara'ya gitmiş ve burada Cemal Gürsel ile görüşmüştür. Gürsel'den olumlu yanıt alması üzerine İstanbul'a giden Gümüşpala, burada gerçekleştirdiği bir basın toplantısıyla 19 maddeden oluşan partisinin prensiplerini kamuoyuna açıklamıştır³⁷. Böylece Türk siyasal hayatında yeni bir partinin ortaya çıkış sürecinin de başlamış olduğu şeklinde düşünülebilir.

Ragıp Gümüşpala, 11 Şubat 1961'de yanındaki Şinasi Osma³⁸ ve Dr. İhsan Önal³⁹ ile birlikte Ankara Valiliği'ne giderek partisinin kuruluş evrakını vermiştir⁴⁰. Böylece AP resmi olarak ortaya çıkmıştır. Parti içinde emekli askerler, eski Demokratlar gibi farklı geçmişi olan üyeler yer almıştır. Gümüşpala, AP'nin en önemli siması ve partinin kamuoyunda tanınan en tecrübeli üyesi olmuş ve bahsi geçen partinin halk nezdinde kabul görmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Partiyi halka tanıtmaya amacıyla Anadolu'da yürüttüğü siyasi kampanyalar neticesinde yorgun düşen Gümüşpala, odasında yapacağı konuşmayı hazırladığı sırada rahatsızlanmıştır. Senato seçimlerine bir gün kala 6 Haziran 1964 günü İstanbul Lio Oteli'nde kalp krizi geçirip, vefat etmiştir. Onun bu ani ölümü, yurt genelinde büyük bir üzüntüye neden olmuştur. Gümüşpala'nın seçim gezisinde yanında olan doktoru

³⁷ Kaya, 2014, s.15.

³⁸ Şinasi Osma: 1909-1993 yılları arasında yaşamıştır. Eğitimini tamamladıktan sonra Türk Silahlı Kuvvetleri'nde göreve başlayarak Kurmay Albay rütbesine kadar yükselmiştir. AP kurucu üyeleri arasında yer alan Osma, TBMM 1. (XII), 2. (XIII), 3. (XIV), 4. (XV) ve 5. (XVI) Dönem İzmir milletvekilliği yapmıştır. (Daha fazla bilgi için bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Şinasi_Osma Erişim Tarihi: 08.11.2020).

³⁹ İhsan Önal: 1914-2005 yılları arasında yaşamıştır. Askeri Tıp Fakültesi'nde mezun olmuştur. Adana Genel Meclis üyeliği, AP kurucu üyeliği ve TBMM 1. (XII) Dönem İçel (Mersin) milletvekilliği yapmıştır. (Daha fazla bilgi için bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/İhsan_Önal Erişim Tarihi: 08.11.2020)

⁴⁰ Nevin Yurtsever, *Türkiye de Askeri Darbe Girişimleri (1960-1964)*, Üç Dal Neşriyat Yayınevi, İstanbul 1983, s.121.

Prof. Dr. Celal Ertuğ⁴¹, “Gümüşpala il merkezinde hafif bir çarpıntı geçirmişti. Son seyahati sırasında binlerce kilometre yol kat etti. Doktorların dinlenme tavsiyelerine önem vermedi”, ifadesini kullanmıştır⁴². AP’nin ilk Genel Başkanı olan Ragıp Gümüşpala’nın ölümü Türk siyasetinde etkin rol oynamaya başlayan AP’de bir dönemin bittiğini göstermektedir.

1.3. Süleyman Demirel’in Adalet Partisi’nin Genel Başkanlığına Seçilmesi ve Parti İçerisindeki Yeni Gelişmeler

Yukarıda ifade edildiği üzere Ragıp Gümüşpala’nın vefatından sonra parti içinde genel başkanlık için partililer arasında çekişmeler olmuştur. Bu bağlamda, partideki baskın kişiler Sait Bilgiç’i aday göstermişken; orduya yakın olmak isteyenler ise emekli hava generali olan Tekin Arıburun’u desteklemişlerdir. Bu arada partideki muhafazakâr gruplar da Ali Fuat Başgil’i⁴³ öne sürmüşken, yenilikçi olanlar siyaseten çok tanınmayan Süleyman Demirel’in adaylığını savunmuşlardır⁴⁴. Böylece parti içindeki gruplar kendilerine uygun gördükleri kişileri aday olarak desteklemeye başlamışlardır. Genel başkanlık sorunu karara bağlanana kadar Genel Kongre, genel başkanlık görevini vekâletten Saadettin Bilgiç’e vermiştir. Adı geçen adaylar arasında seçim mücadelesi başlamış ve kampanya kapsamında yaptığı bir konuşmada Süleyman Demirel, “*Bu bir hizmet yarışmasıdır. Diğer adaylar da liyakatli ve vatanperverdir*” diyerek rakiplerine karşı olumlu bir tavır içinde olduğunu göstermeye çalışmıştır⁴⁵.

27 Kasım 1964’te toplanan Genel Kongre’de Süleyman Demirel, Saadettin Bilgiç, Fuat Başgil ve Tekin Arıburun arasında genel başkanlık seçimi yapılmış ve

⁴¹Celal Ertuğ: Celal Ertuğ, 1913-2001 yılları arasında yaşamıştır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’ni bitirmiştir. Halkevleri Genel Başkanlığı, Cumhuriyet Senatosu Elâzığ üyeliği (15 Ekim 1961-12 Ekim 1975), XVI. Dönem Elâzığ milletvekilliği yapmıştır. (Daha fazla bilgi için bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Celal_Ertuğ Erişim Tarihi: 08.11.2020).

⁴² Kaya, 2014, s. 188.

⁴³Ali Fuat Başgil: 1893-1967 yılları arasında yaşamıştır. Eğitiminin bir kısmını Türkiye’de bir kısmını ise Fransa’da tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde İş Hukuku dersini okutmuştur. 1961 yılında Samsun senatörü ve 1965 genel seçimlerinde ise İstanbul milletvekili olarak seçilmiştir. Vefatına kadar bu görevde kalmıştır. (Daha fazla bilgi için bkz. Ali Fuat Başgil, *Gençlerle Başbaşa*, 9. Baskı, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1974, s.7-8.)

⁴⁴ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, (Çev. Yavuz Alagon,) 11. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012, s.165.

⁴⁵ Kaya, 2014, s. 198.

Demirel 1.072; Bilgiç 552; Arıburun 39 ve Başgil 4'er oy almışlardır. Bu sonuçlara göre Demirel, 1.072 oyla rakiplerini geride bırakmış ve genel başkanlık seçimini kazanmıştır⁴⁶. Devrin basınından elde edilen bilgilere göre Demirel'in AP'nin genel başkan olması, halk tarafından olumlu karşılanmıştır. Demirel ile birlikte partide bir yükseliş söz konusu olmuş ve ordu, onun AP'nin başına geçmesiyle birlikte, bu partiye karşı daha olumlu davranmaya ve İnönü hükümetlerine verdikleri açık desteği çekmeye başlamıştır⁴⁷. Bu gelişmeler, yukarıda da izah edildiği gibi Demirel'in Türkiye siyasetinde yer alması olumlu sonuçlar doğurmaya başladığını göstermektedir.

Süleyman Demirel, genel başkan olduktan sonra ilk icraatlarından birisi İsmet İnönü Hükümeti'ni düşürmek olmuştur. Bu tarihlerde adı geçen Hükümetin hazırladığı bütçe oylamaya sunulmuş ve 226 ret oyu almasıyla İsmet İnönü istifa etmek zorunda kalmıştır⁴⁸. Adı geçen kişinin istifasıyla seçim gününe kadar ülkeyi geçici bir süreliğine yönetme işi, Suat Hayri Ürgüplü öncülüğünde dört partinin dâhil olduğu bir koalisyon hükümeti yürütmüştür. Bu koalisyonun görev süresi, 20 Şubat 1965 ile 10 Ekim 1965 tarihleri arasındadır. Söz konusu Hükümet, diğerlerinden farklı olarak sola karşı sert bir tutum içinde olmuştur⁴⁹. Bu da bazı dönemlerde Hükümetlerin farklı düşünceler içerisinde olabildiği şeklinde yorumlanabilir.

Süleyman Demirel'in başkanlığındaki AP, 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde tek başına iktidara gelmeyi başarmıştır. Bu seçimlerden sonra Demirel, parti dışındaki işleri yoluna koymuş, ancak parti içinde durum istediği gibi olamamıştır. Zira 1965'te kabine oluşturan Demirel, Saadettin Bilgiç ve yakın arkadaşlarına burada yer vermemiştir. Bunun üzerine parti içinde Demirel'e karşı sert bir muhalefet oluşmuş ve ona karşı parti içi muhalefetin dışında bütçe açığı, dış borçlar, işsizlik gibi sorunlar da gün geçtikçe artarak devam etmiştir⁵⁰. Bu sorunlar, Süleyman Demirel'in siyasi açıdan zor dönemler geçirmesine sebep olduğu söylenebilir.

⁴⁶ Kuru, 1996, s. 61.

⁴⁷ Tarım, 2017, s. 51.

⁴⁸ Kaya, 2014, s.203.

⁴⁹ Tarım, 2017, s. 52.

⁵⁰ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Çev. Ahmet Fethi), 4.Baskı, Hil Yayınları, İstanbul 2010, s. 297.

1966'da AP, Meclis'e Seçim Kanunu'nun değiştirilmesi ve en önemlisi de DP'lilerin özgürlüklerinin geri verilmesi konusunda Af Kanunu tasarısını hazırlaması büyük gerginliğe neden olmuştur. Parti içindeki muhalifler, 27 Kasım 1966'daki üçüncü genel kongrede Demirel'i genel başkanlıktan uzaklaştırmak istemiş ve Demirel'in karşısına rakip olarak Kadir Eroğan isimli kişiyi çıkarmışlardır. Bu kapsamda yapılan genel başkanlık seçiminde Eroğan 175; Demirel ise 1.239 oy alarak yeniden genel başkan olabilmıştır. Onun yeniden genel başkanlığa seçilmesi, parti içindeki liberal taraftarların başarısı olarak görülmüştür⁵¹. Demirel'in bu seçim ile birlikte parti içinde kendisine muhalif olan gruba karşı daha güçlü bir konuma geçtiği söylenebilir.

1969 yılına gelindiğinde Süleyman Demirel'in başbakan olduğu Hükümet, esnaf ve tüccarların desteğini kaybetmeye başlamıştır. AP'de ihraç edilenler ve kendi isteğiyle partiden çıkanlar 1970 yılında Ferruz Bozbey önderliğinde “*Demokrat Parti*” adında bir parti kurmuşlardır⁵². 1970 yılına gelindiğinde ise ekonominin hızla kötüleşmeye başlamasıyla Demirel'e karşı tepkiler daha da sertleşmiştir. Bu durum 12 Mart 1971 sürecine kadar devam etmiştir. Yani ülke siyasi açıdan hiç de uygun olmayan bir döneme girmiştir.

1.4. Adalet Partisi Dönemindeki Milletvekili Genel Seçimleri

1.4.1. 1961 Milletvekili Genel Seçimleri

Seçimlerle alakalı düzenlemeler toplumun değişen koşulları göz önüne alınarak yapılmıştır. Seçim sistemleri, “*çoğunluk ve nisbi temsil sistemi*”⁵³ olarak iki gruba ayrılmış ve bu bağlamda, Kurucu Meclis'te 1961'de yapılan milletvekili genel seçimlerinde hangi seçim sisteminin kullanılacağı konusunda uzun tartışmalar yapılmıştır. Sonuç olarak, 1961 genel seçimlerinde nisbî temsil (D'hondt), Cumhuriyet

⁵¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 2010, s. 301.

⁵² Zürcher, 1995, s.367-368.

⁵³ Nisbi Temsil Sistemi: Halkın yönetme hakkını, seçmen özelliğine sahip halkın çoğunluğunun değil tümünün seçtiğine ait olduğu sistemdir ve çoğunluk sistemi ise halkın yönetme hakkını, seçmen özelliğine sahip halkın çoğunluğu seçilen temsilcilere ait olduğu sistemdir. (Daha fazla bilgi için bkz. Murat Güvenir, “Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt: 37, sayı: 1, (1982), s.220.)

Senatosu seçiminde ise çoğunluk (basit çoğunluk) sistemine göre yapılmasına karar verilmiştir⁵⁴. Bu durum, genel seçimler ile senato seçimlerinde farklı seçim sistemleri kullanıldığını göstermektedir.

Yassıada Mahkemeleri'nde alınan kararlar açıklanmış ve infazlar gerçekleşmiş ve böylece seçimin önündeki en büyük engelin kalkmasıyla seçim tarihi 15 Ekim 1961 olarak belirlenmiştir⁵⁵. Seçim tarihinin kesinleşmesiyle birlikte seçime katılacak olan CHP, AP, CKMP ve YTP seçim faaliyetlerine başlamışlardır. Bu kapsamda AP; Marmara, Ege, Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerini gezecek seçim ekiplerini kurmuştur. Gümüşpala, seçim mitinglerinde sürekli partisinin amacının vatandaşlar arasındaki düşmanlığı yok edip, onları birbirine sevdiren birlik içinde yaşamalarını sağlamak olduğunu söylemiştir. Siyasi partilerin seçim çalışmalarını yakın takibe alan MBK, özellikle AP'nin seçim propagandaları ile yakından ilgilenmiştir. Bunun üzerine Dr. Atilla Yardımcı, ordu mensuplarının seçimlerle olan alakalarından duyduğu rahatsızlığı dille getiren mektubunu Devlet Başkanı Cemal Gürsel'e göndermiştir⁵⁶. Bu durum parti liderlerinin seçim propagandalarında rahat hareket edemediklerini ve ordunun baskısına maruz kaldıklarını göstermektedir.

AP, 1961 genel seçimleri için seçim beyannamesini açıklamıştır. AP Seçim Beyannamesi'nde, "*Adalet Partisi'nin başlıca gayesi, çağdaş Batı medeniyeti hukukuna, Demokratik rejime ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ifadesini bulan zihniyete uygun bir Türk cemiyet düzenini ve Hukuk Devletinin gereği gibi kurulması, işlemesi ve gelişmesini sağlamaktır*" denilerek partinin temel amaçlarının ne olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır⁵⁷. 1961 genel seçimlerinde AP yaptığı seçim propagandalarında sürekli olarak "*Gözlerimize bakarsanız, anlarsınız*" temasını işleyerek açık bir şekilde DP'nin çizgisinde ilerlemeye çalıştığını göstermiştir⁵⁸. Bu

⁵⁴ Servet Armağan, "Türkiye de Parlamento Seçimleri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, cilt: 33, sayı: 3-4, (1967), s.83.

⁵⁵ Aydemir, 1988, s. 529.

⁵⁶ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 41.246.9.

⁵⁷ *Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1961)*, TBMM Kütüphanesi, Ankara 1961, s.3.

⁵⁸ Derya Şimşek, "Türk Siyasal Yaşamında İlk Koalisyon Hükûmeti: CHP-AP Koalisyonu (1961-1962)", (Ed. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Salim Cönce, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın), *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmalar Kongresi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurum Yayınları, Ankara 2012, s. 2959.

durum, yukarıda da izah edildiği üzere AP'nin DP'ye benzer politikalar izlediğini ve bu yolda ilerlemek istediğini açığa vurmaktadır olarak analiz edilebilir.

Siyasi partiler, ordu baskısının olduğu bir ortamda yürüttükleri seçim çalışmalarından sonra nihayet seçim günü gelmiş ve halk 15 Ekim Pazar günü sandık başına gitmiştir. Bu seçimde Türkiye'nin nüfusu 28.227.000 ve seçmen sayısı 12.925.395 olmuştur. Seçimlere %81,4 oranında bir katılım gerçekleşmiştir⁵⁹. Seçimlerin neticesine göre, AP %34,8; CHP %36,7; CKMP %14 ve YTP %13,7 oranında oy almıştır. Partilerin kazandıkları milletvekili sayısı ise şöyledir: CHP 173; AP 156; YTP 64 ve CKMP ise 54 milletvekili kazanmıştır⁶⁰. Seçim sonuçlarına bakıldığında hiçbir partinin tek başına iktidar olabilecek kadar oy çoğunluğu sağlayamadığı görülmektedir.

1.4.1.1. 1961 Seçimleri Sonrasında Partilerin Durumu

Yassıda Mahkemeleri'nin sonuçlanmasıyla Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu idam edilmiştir. Bu idamlar, ülkede derin üzüntülere neden olmuş ve Türkiye, böyle bir ortamda seçime gitmiştir. 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri'ne CHP, AP, YTP ve CKMP katılmıştır. Seçimde %36,7 oranında oy alarak 173 milletvekili çıkaran CHP, seçimi birinci sırada tamamlamıştır. AP, %34,58 oranında oyla 158; YTP %13,7 oranında oyla 65 ve CKMP ise %14 oranında oyla 54 milletvekili çıkarmıştır. Seçim sonuçlarına bakıldığında DP, devamı görünümünde olan AP'nin seçimi ikinci sırada tamamlaması AP için büyük bir zafer niteliği taşımış iken; bu durum ordu içerisinde hoş karşılanmamıştır⁶¹. Bu da ordunun seçim sonuçlarından memnun olmadığını göstermektedir. Ayrıca askeri kanadın yönetimde etkin olmak istediğini de ortaya koymaktadır.

Yukarıda hakkında bilgi verilen seçim sonuçları, ordu içerisinde tartışma konusu olmuş ve silahlı kuvvetlerde önemli bir yeri sahip olan General Refik Tulga, Metin Toker'e şunları söylemiştir: "*Seçimler doğru sonuç vermemiştir. Ulusal iradenin*

⁵⁹ Aydemir, 1988, s.530.

⁶⁰ Seyit Sevdî, "Bir Darbe Bir Muhtıra Arasında 1961 Seçimleri ve 1973 Seçimleri", *Akademik Kaynak*, (Eylül 2018), s.6.

⁶¹ Tarım, 2017, s.33.

belirmesi gerekirdi, ama ortaya çıkan ulusal irade değildi. Bir defa, okuması yazması dahi bulunmayanların milletin kaderinde söz sahibi olabileceklerine, bu hakkı doğru dürüst kullanabileceklerine inanmıyorlardı’’⁶². General Refik Tulga’nın açıklamasından anlaşılaçağı üzere seçim sonuçlarının üzüntüsü ordu içerisinde derin bir şekilde hissedilmiş olduğı söylenebilir.

Askeri kanat, yaşadığı bu hayal kırıklığıyla seçim sonuçlarına müdahale etmek istemiş ve askeriyeenin üst düzey yetkilileri bu kararı doğru bulmayarak duruma engel olmuşlardır. Adı geçen yetkililer, AP ile CHP’nin İsmet İnönü yönetiminde bir koalisyon hükümeti kurulmasını istemişlerdir. İki parti de ordunun baskısına karşı gelemeyerek 20 Kasım 1961 tarihinde 20 üyelik bir kabine oluşturmuştur⁶³. Bu da dönem itibarıyla Yürütme üzerinde askeri gücün ne derece etkili olduğunu ve Yürütmenin bu bağlamda pek de bağımsız hareket edemediğı şeklinde değerlendirilebilir.

1.4.1.2. Türkiye’de İlk Koalisyon Hükümetleri

1.4.1.2.1 AP-CHP Koalisyonu

1961 genel seçimlerinde istediğı sonucu alamadığı düşüncesinde olan bazı subaylar siyasi faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bunun üzerine 21 Ekim 1961 tarihinde İstanbul Harp Akademisi’nde 10 general ve 28 albay toplantı yaparak “21 Ekim Protokolü” diye bir belge imzalamışlardır. Protokolü göre; “1. TSK mensupları, 21 Ekim 1961 günü, yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek olan yeni TBMM toplantısından evvel fiilen duruma müdahale edecektir. 2. İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine(temsilcilerine) tevdi edecektir(verecektir). 3. Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek, seçim neticeleriyle MBK feshedilecektir. 4. Bu kararın tatbiki 25 Ekim 1961 ’den sonra bir güne tehir edilmeyecektir’’⁶⁴. Ordunun söz konusu protokolle halkın iradesini hiçe saydığı ve karşı çıktığı söylenebilir.

⁶² Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze*, İmge Kitapevi, 5. Baskı, Ankara 2013, s.115.

⁶³ Zürcher, 1995, s.362.

⁶⁴ Sina Akşin vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, Ankara 1989, s. 208-209.

Esasında dönemin Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ile CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, bu belgeyi karşı olduklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine yalnız kalan ordu bu protokolü yürürlüğe koymamıştır. Cevdet Sunay ile İsmet İnönü, ordu içinde gelen bu tehdidi engelleyip, sivil yönetimin devamı için bir çözüm yolu bulmuşlardır. Bu doğrultuda, 24 Ekim 1961 tarihinde Devlet Başkanı Cemal Gürsel öncülüğünde Çankaya Köşkü'nde parti liderleri ve komutanlar arasında bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda özetle şu kararlar alınmıştır: Bütün partilerin Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanı olması için ortak hareket etmesi, Ağustos 1960'ta orduda tasfiye edilen subayların bir daha görev almaması, İnönü'nün başbakan olarak hükümet kurmasına onay verilmesi ve eski Demokratlar için kısa bir sürede af çıkartılmaması. Bu şartlar, toplantıya katılanlar tarafından kabul edilmiş ve alınan kararların altına imzalarını koymuşlardır⁶⁵. Böylece Cevdet Sunay ile İsmet İnönü'nün bulduğu çözüm yoluyla ortada var olan darbe tehlikesi atlatılarak, sivil yönetime geçilebildiği söylenebilir.

TBMM, 1961 genel seçimlerinden sonra böyle bir kargaşa ortamında açılmıştır. Meclis'teki en önemli meselelerden birisi cumhurbaşkanı seçimi bunalımı olmuştur. AP, cumhurbaşkanı adayı olarak Ali Fuat Başgil'i desteklerken Başgil'in adaylığı, parti içinde büyük tartışmalara neden olmuştur. Bir grup, Başgil'in adaylığını eleştirirken bir grup ise bu adaylığı desteklemiştir. Ragıp Gümüşpala da Başgil'in adaylığını desteklemeyenlerin yanında yer almıştır. Ordunun cumhurbaşkanı adayı ise Cemal Gürsel olmuş ve ordunun baskısı üzerine Başgil, adaylıktan çekilmiştir. Bunun üzerine Başgil, hem adaylıktan hem de milletvekili görevinden ayrılmıştır. Böylece karşısında hiçbir rakip olmayan Cemal Gürsel, cumhurbaşkanı seçilmiştir⁶⁶. Bu durum, yukarıda da belirtildiği üzere dönem itibarıyla ordunun siyaset üzerindeki gücünü bir kez daha göstermektedir.

Cemal Gürsel, göreve gelir gelmez ilk işi hükümeti bir an önce kurmak olmuştur. Bundan dolayı Gürsel, 10 Kasım 1961 tarihinde parti temsilcileriyle bir araya gelerek, anayasanın kendisine verdiği yetkiyi kullanarak hükümet kurma görevini CHP lideri İnönü'ye vermiştir; ancak hiçbir parti İnönü ile koalisyon hükümeti kurmaya yanaşmamıştır. İlk olarak ortaklık AP'ye önerilmiş ve bu öneri

⁶⁵Erdal Yılmaz, "Türk Siyasi Tarihinde Askeri Müdahalelere Bir Örnek: Demokrat Partililere Siyasi Haklarının İadesi Meselesi ve 14-21 Mayıs 1969 Buhranı", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, cilt: 16, sayı: 32, (2017/2), s. 28.

⁶⁶Şimşek, 2012, s. 2960.

parti içinde uzun süreli tartışmalara neden olmuştur. Gümüşpala, parti içi tartışmaya son vermek ve demokrasinin kesintiye uğramasına engel olmak için bu ortaklığı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine 16 Kasım günü AP ile CHP Koalisyon Protokolünü imzalamış ve iki zıt partinin ortaklığı ile Birinci Koalisyon Dönemi başlamıştır⁶⁷. Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanı olması, İnönü'nün de CHP-AP Koalisyon Kabinesi'nde başbakan olması darbe girişimini engellediği söylenebilir.

AP-CHP Koalisyon Hükümeti şu şekilde olmuştur⁶⁸:

- Başbakan: İsmet İnönü Milletvekili (Malatya),
- Başbakan Yardımcısı: Akif Eyidoğan Cumhuriyet Senato Üyesi (Zonguldak),
- Başbakan Yardımcısı: Turhan Feyzioğlu Milletvekili (Kayseri),
- Adalet Bakanı: Sahir Kurutluoğlu (Cumhuriyet Senato Üyesi),
- Dışişleri Bakanı: Selim Sarper Milletvekili (İstanbul),
- Devlet Bakanı: Necmi Ökten Milletvekili (Çorum),
- Bayındırlık Bakanı: Emin Paksüt Milletvekili (Ankara),
- Ticaret Bakanı: İhsan Gürsan Milletvekili (İzmir),
- Sağlık Bakanı: Suat Seren Cumhuriyet Senato Üyesi (Isparta),
- İmar-İskân Bakanı: Muhittin Güven Milletvekili (İstanbul),
- Milli Savunma Bakanı: İlhami Sancar Milletvekili (İstanbul),
- İçişleri Bakanı: Ahmet Topaloğlu Milletvekili (Adana),
- Maliye Bakanı: Şefik İnan Milletvekili (Çanakkale),
- Tekel Bakanı: Şevket Buladoğlu Cumhuriyet Senato Üyesi (Trabzon),
- Milli Eğitim Bakanı: Hilmi İncesu Milletvekili (Çorum),
- Tarım Bakanı: Cavit Oral Milletvekili (Adana),
- Basın-Yayın Bakanı: Kamuran Evliyaoğlu Milletvekili (Samsun),
- Ulaştırma Bakanı: Cahit Akyar Cumhuriyet Senato Üyesi (Denizli),
- Çalışma Bakanı: Bülent Ecevit Milletvekili (Ankara),
- Sanayi Bakanı: Fethi Çelikbaş Milletvekili (Burdur)

⁶⁷ Şimşek, 2012 s. 2960-2962.

⁶⁸ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 54.329.3.

Birinci Koalisyon Hükümeti'nin programı şu şekildedir: *“Başkan bulunduğum karma hükümet, siyasi hayatımızda, geçmiş misali olmayan bir yeni teşekküldür. Uzun bir ayrılık devri içinde, bir araya gelmeleri ve bir dilden konuşmaları imkânsız sayılan Siyasi Partiler, anlaşarak bir hükümet kurabilmişlerdir”*. *“Millet Meclisi'ni kesin bir kararlarla temin ederiz ki, memleket idaresine vatandaşın münasebetleri ve hakları, siyasi kanaat ayrılığından dolayı, hiçbir fark göstermeyecektir”*. *“Hükümetimiz, milletlerarası alanda, aynı esaslar dairesinde ve faal bir şekilde çalışmaya devam edecektir. Bu çalışmalarımızda NATO ve CENTO ittifaklarının hususi bir yeri vardır”*⁶⁹. Hükümet, programında açık bir şekilde siyasi istikrarı sağlamak ve özgür bir ortamda hızlı kalkınmayı amaç edinmiş ve özellikle halk arasındaki düşmanlığa son verip, yeni bir siyasi hava oluşturmayı amaçlamış olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Koalisyon Hükümeti'nin önünde ciddi meseleler söz konusu olmuştur. Hükümet; görevlerine son verilen üniversite hocalarının geri dönmesi, siyasi af, elli ağının geri döndürülmesi gibi meselelerle uğraşmak zorunda kalmıştır. AP'nin amacı ise ilk olarak siyasi af meselesini halletmektir. Hükümet göreve başlar başlamaz AP, eski Demokratların af konusunu Meclis gündemine getirmiştir. Af konusu Meclis'te sert tartışmalara neden olmuş ve bunun üzerine Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, 18 Aralık 1961 günü af konusunu görüşmek üzere Başbakan İnönü'yü davet etmiştir. İki devlet adamı af konusu hakkında bir saat görüşmüşlerdir⁷⁰. Bu görüşmeden sonra Af Kanunu'na yönelik çalışmaların başlamasıyla koalisyonda çatlaklar oluşmuştur. 20 Aralık 1961 günü eski MBK üyesi şimdi de tabii senatör olan Mucip Ataklı, siyasi af çalışmasını yapanları uyararak bunun yeni bir ihtilale neden olabileceğini söylemiştir. Bunun üzerine İnönü de ortamdaki gerginliği yumuşatmak için açıklamalarda bulunmuştur⁷¹. AP-CHP Koalisyonu'nda iki partinin uzlaşamadıkları en önemli meselenin eski Demokratların af konusu olduğu söylenebilir.

Uzun süre tartışılan af konusu üzerine CHP Milletvekili Emekli General Kenan Esengin sert bir açıklama yapmış ve söz konusu açıklama şu şekildedir: *“Bu konuyu istismar etmek isteyen politikacıların, mahkûmların hayatını tehlikeye*

⁶⁹ Aydemir, 1993, s. 544.

⁷⁰ Şimşek, 2012, s. 2964.

⁷¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 2010, s. 226.

koyabileceklerini”⁷² Af konusunda ısrarcı olan AP, konuyla ilgili olarak YTP ve CKMP ile temasa geçince Meclis dışında tepkiler almasına neden olmuş ve AP ile YTP’nin siyasi af girişimleri üzerine üniversite öğrencileri protesto yürüyüşleri yapmıştır. Bunun üzerine Hükümet açıklama yapma gereği duymuştur. “*Geçmiş siyasi mücadelenin yaralarını tamamen tedavi etmenin dikkat ve önemle göz önünde bulundurulacağı, ancak bunun zamanın bilahare tayin edeceği prensibi tayin ediyor*” denilerek eski Demokratların affı konusu ertelenmiştir⁷³.

Siyasi af konusu halledildikten sonra sıra ekonomi meselesine gelmiştir. Ekonomik durgunluğu gidermek için Banka Kredileri Tanzim Komitesi toplanarak kredi imkânı yaratılmıştır. Söz konusu dönemde doğu illerinde de ciddi bir kıtlık yaşanmış ve bu durum da ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Diğer önemli bir mesele ise elli beş toprak ağasının geri döndürülmesi olmuştur. Yetersiz tedbir sonucunda göç eden elli beş ağanın göçü üzerinde durulmuş ve bu ağaların tehcir edilmesi gerçek bir anlam taşımadığına bu yüzden bu ağaların yerlerine geri döndürülmesine karar verilmiştir⁷⁴. Her iki durum, Hükümet’in gündemi arasında siyasi af konusunun ciddi bir biçimde ele alındığını ve bakanlık yetkililerinin sorunun çözümü için irtibat halinde bulunduklarını açığa vurmaktadır.

Birinci Koalisyon Hükümeti Dönemi’nin en önemli siyasi olayı 22 Şubat süreci olmuştur. Albay Talat Aydemir, 27 Mayıs 1960 Darbesi esnasında Kore’de görevde bulunmasından dolayı askerî harekâtın içinde olmamış ve sonrada kurulan MBK’de yer almamıştır. Bu kişi, yurda döndükten sonra Harp Okulu Komutanlığı’na atanmış ve bu görev esnasında darbe için askeri hazırlık içinden olmuştur. Bu bağlamda, 22 Şubat 1962 tarihinde Albay Talat Aydemir öncülüğünde 8.000 asker ayaklanmış ve ayaklanma 14 saat sürmüştür. Hükümette bağlı ordunun müdahalesi ile sabaha doğru saat 05.30’da Albay Talat Aydemir ve arkadaşları teslim olarak ayaklanma bastırılmıştır. Ayaklanmaya karışan 69 subay ordudan çıkartılmış ve birçok subayında yerleri değiştirilmiştir. İnönü’nün isteği doğrultusunda bu subaylar hakkında hiçbir

⁷² Kaya, 2014, s.98.

⁷³ Kuru, 1996, s. 32.

⁷⁴ Aydemir, 1993. s. 545.

soruşturma yürütülmemiştir⁷⁵. Ancak Talat Aydemir darbe isteğinden vazgeçmemiş ve birkaç kez daha aynı teşebbüslerde bulunmuştur.

AP, 22 Şubat olayına karışanlar için Af Kanunu hazırlığı başladığını görünce bu kanunun içine eski Demokratları da katmak istemiştir. Bu şekilde koalisyon hükümetinin yürüyemeyeceğini anlayan İnönü, 30 Mayıs 1962 tarihinde istifa etmiş ve böylece AP-CHP Koalisyonu sona ermiştir. AP-CHP Koalisyonu'nun kısa ömürlü olması yazarlar tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Zürcher'e göre; bu kabine, bir aşk evliliği değil, çıkar evliliği üzerine kurulmuştur⁷⁶. Bu Koalisyon Hükümeti, ordunun endişelerini gidermek amacıyla kurulmuş yapay bir siyasi güç olduğu şeklinde düşünülebilir.

1.4.1.2.2. CHP-YTP-CKMP ve Bağımsızlar Koalisyonu

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, AP-CHP Koalisyon Hükümeti'nin dağılmasından sonra hükümet kurma görevini tekrardan İsmet İnönü'ye vermiştir. İnönü, koalisyon hükümeti için temaları CKMP ve YTP ile yapmış ve AP'yi bu temaların dışında tutmuştur. Yeni bir kabinenin kurulması için bir aya yakın bir süre uğraşmıştır. Bir türlü koalisyon hükümetinin kurulamaması üzerine ordu devreye girmiş ve ordunun müdahalesiyle 24 Haziran 1962 tarihinde CHP-YTP-CKMP ve bağımsızlardan oluşan bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bakanlar Kurulu'nda CHP'den 11; CKMP'den 4; YTP'den 6 ve bağımsızlardan 2 bakan görev almıştır⁷⁷. İkinci Koalisyon Hükümeti'nin Başbakanı İsmet İnönü, Başbakan Yardımcısı ise YTP Genel Başkanı Ekrem Alican olmuştur⁷⁸. Birinci Koalisyon Hükümeti'nde olduğu gibi İkinci Koalisyon Hükümeti'nin de ordunun müdahalesiyle kurulması askeri kanadın Yürütme üzerindeki etkin gücünün varlığını bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

İsmet İnönü, İkinci Koalisyon Hükümet programını, 2 Temmuz 1962 tarihinde Meclis'e sunmuştur. Programın içeriği şu şekildedir: *“Hükümet siyasi tarihimizde yer alan karma hükümet teşebbüslerinin bir yenisidir ve Büyük Mecliste temsil olunan üç*

⁷⁵ Akşin vd., 1989, s. 213.

⁷⁶ Zürcher, 1995, s.362.

⁷⁷ Kaya, 2014, s.130-131.

⁷⁸ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 128.829.8.

*siyasi partinin ve bağımsızların ortak sorumlulukları ile kurulmuştur. Türkiye'miz, sosyal ve ekonomik şartlar itibarıyla gelişme halinde bir memleketidir. Bu gelişmenin istikrarlı ve süratli bir şekilde devam etmesi, gelişmiş ülkelerle aramızdaki mesafenin en kısa zaman da kapatılabilmesi için milli hayatımızda ve devlet idaresinin çeşitli dallarında sağlam esaslara dayanan ıslahat ihtiyaçları ile karşı karşıya bulunmaktayız”*⁷⁹. Bu hükümetin programı, Birinci Koalisyon Hükümeti'nin programı ile benzer olup, aynı amacı taşımış olduğu şeklinde değerlendirilebilir. 1963 yerel seçimlerini AP kazanınca YTP ve CKMP koalisyonunda çekilmek istemişlerdir. Bu partilerin çekilmesi ile Başbakan İnönü de istifa etmiştir. Böylece İkinci Koalisyon Dönemi sona ermiş⁸⁰. Bu durum, ordunun baskısıyla kurulmuş olan İkinci Koalisyon Hükümeti'nin de kısa ömürlü olduğunu göstermektedir.

1.4.1.2.3. CHP ve Bağımsızlar Koalisyonu

İkinci Koalisyon Hükümeti'nin dağılmasından sonra Cumhurbaşkanı Gürsel, yeni hükümeti kuracak olan başbakanı belirlemek için 3 Aralık'ta parti liderleriyle bir araya gelmiş ve parti liderleri sırasıyla görüşlerini açıklamıştır. AP, CHP ile koalisyona gidilmesinin mümkün olmadığını, CHP, partiler arasındaki çekişmelerden dolayı uyumlu çalışabilecek bir kabinenin kurulamayacağını, YTP, AP-CHP Koalisyonu kurulması gerektiğini söylemiştir. CKMP ise milli koalisyon teklifinde bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Gürsel, parti liderleriyle görüşmesinin ardından, hükümet kurma görevini 1963 yerel seçimlerinde büyük başarı göstermiş olan AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'ya vermiştir. Hükümet kurmakla görevlendirilen Gümüşpala, partilerle temaslara başlamıştır. Partilerle yaptığı temaslarda olumlu bir sonuç alamayan Gümüşpala, görevini Cumhurbaşkanı Gürsel'e iade etmiştir. Bunun üzerine Gürsel, yeni hükümet kurma görevini tekrardan İnönü'ye vermiştir. İnönü, bağımsızlarla birlikte 25 Aralık 1963 tarihinde yeni bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Bu koalisyonun önündeki en önemli mesele Kıbrıs sorunu olmuş ve YTP, bu koalisyonu Kıbrıs meselesinden dolayı desteklemiştir⁸¹. Bu da Hükümetlerin

⁷⁹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 54.329.4.

⁸⁰ Zürcher, 1995, s.363.

⁸¹ Kaya, 2014, s.170-172.

kurulmasında ve partilerin birbirlerine daha ılımlı davranmalarında Türk dış siyasetinin etkili olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

AP'nin Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın ölümünün ardından partinin genel başkanlığına getirilen Süleyman Demirel'in ilk icraatı İnönü Hükümeti'ni düşürmek olmuştur. İnönü, Bütçesine parlamento ret oyu verince istifa etmek zorunda kalmış ve bu durum Üçüncü Koalisyon Hükümeti'nin dağılmasına neden olmuştur. İnönü'nün istifasından sonra Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında 20 Şubat 1965 tarihinde AP, YTP, MP (Millet Partisi) ve CKMP ortak bir koalisyon hükümeti için anlaşmışlardır. Böylece Dördüncü Koalisyon Hükümeti kurulmuş ve bu hükümet, ülkeyi 1965 genel seçimlerine kadar idare etmiştir⁸². İnönü'nün istifasıyla Üçüncü Koalisyon Hükümeti'nin dağılıp yerine Suat Hayri Ürgüplü öncülüğünde Dördüncü Koalisyon Hükümeti'nin kurulması, Demirel'in amacına ulaştığını göstermektedir.

1.4.2. 1965 Milletvekili Genel Seçimleri

Türk siyasi hayatında, 1961-1965 arası dönem koalisyon hükümetler dönemi şeklinde değerlendirilebilir. Bu dönemde demokrasi sekteye uğramadan geçişi yapılmıştır. İlk defa 1965 Milletvekili Genel Seçimleri'nden önce Siyasi Partiler Yasası çıkartılmış ve “*milli bakiye sistemine*”⁸³ geçilmiştir. Bu sistem küçük partilerin bile güçleri oranında Meclis'te temsil edilmesine olanak sağlamıştır. Bu sistemle partilerin oy oranlarıyla Meclis'teki sandalye oranları arasındaki fark en aza indirilmiştir. Daha önceki gerçekleşen seçimlerde her parti için ayrı ayrı hazırlanan oy pusulaları bu seçimde bütün partilerin bir arada olduğu bir oy pusulası şeklinde değiştirilmiştir. Böylece milli bakiye sisteminin son derece olumlu sonuçlar verdiğini söylenebilir. Milli Bakiye Kanunu, Meclis'te partiler arasında sert bir şekilde tartışılmış ve AP, bu sisteme en başından beri karşı olmuştur. AP, küçük partilerin

⁸² Akşin vd., 1989, s. 215.

⁸³ Milli Bakiye Sistemi: Seçime katılan siyasi parti listelerinden her birine ait olup da seçim çevrelerinde kalıntı (bakiye) kalan oylar, tüm seçim çevreleri bir araya getirilerek oluşturulan bir ulusal seçim çevresi içinde toplanır. Bu şekilde toplanan tüm liste oylarının toplamı henüz hiçbir partiye verilmemiş milletvekilliklerinin sayısına bölünür. Bulunan “harici kısım”, her listenin ülke çevresi içinde birikmiş oy toplamında kaç kez varsa, o liste açık milletvekilliklerinin o kadarını kazanmış olur. (Daha fazla bilgi için bkz. Murat Güvenir, “Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki uygulama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt: 37, sayı: 1, (1982), s. 226.)

Meclis'ten temsil edilmesine karşı çıkararak tek başına iktidara gelmek istemiştir. Ancak bu sistem küçük partiler olan YTP ve CKMP tarafında desteklenmiştir. Söz konusu sistem, Tabii Senatörler ve Kontenjan Senatörlerin oylarıyla 13 Şubat 1965 tarihinde kabul edilmiştir⁸⁴.

Seçim sisteminin belirlenmesiyle birlikte partiler seçim çalışmalarına başlamıştır. Seçimlerden önce Demirel'in ilk faaliyeti DP'nin mirasına sahip çıktığı konusundaki çalışmaları olmuş ve bu anlamda ilk olarak AP'nin amblemini değiştirmiştir. Partinin yeni amblemi başı dik yürüyen bir kır atı olmuştur. Demirel, kır atı sembolü ile DP'nin devamı olduğu mesajını vermiştir. Bunun yanında Demirel, seçim mitinglerinde halkın anlayacağı bir dilden konuşmuştur. Kısa ve özlü cümleler kurmuştur. Seçim meydanlarında *“Herkes Refah”* *“Çileye Paydos”* gibi sloganlar kullanmıştır⁸⁵. Seçim sürecinde seçim mitinglerinde en çok göze çarpan isim Süleyman Demirel olmuştur. Feroz Ahmad'a göre; Demirel *“askeri bürokratik aydın”* sınıfından değildi. *“Barajlar kralı”*ydı. *“Sıradan Türk'ün kırsal alandan gelip, kentlerden birine yerleşip, kendi kendini yetiştiren bir liderdi.”* İnönü ve Sosyalist Aybar dışardan gelen liderlerdi. Demirel ise içerden gelen bir liderdi. Bunun faydasını seçimlerde görmüştür⁸⁶.

Seçimlerden önce İnönü'nün CHP'nin ortanın solunda olduğunu söylemesi önemli bir gelişme olmuştur. Bunun üzerine AP, CHP'ye *“Ortanın Solu, Moskova'nın Yolu”*⁸⁷ şeklinde bir cevap vermiştir. Hikmet Bila'ya göre CHP'nin kendini ortanın soluna doğru yönlendirmesi ve bunu 1965 seçimlerinde açıklamasının sebepleri şunlardır:

- *“Amerika'ya (Batı'ya) duyulan güvenin sarsılması*
- *Yoksul kesimlerin ekonomik ve sosyal hak taleplerinin artması.*
- *TİP'in somut önerilerinin yaygın bir taban bulması*

⁸⁴ Murat Güvenir, “Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki uygulama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt: 37, sayı: 1, (1982), s. 243.

⁸⁵ Cemal Fedayi, “Adalet Partisi'nin Birinci Dönemi: 1961-1971”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, yıl: 16, sayı: 57, (Temmuz-Aralık 2019), s. 130.

⁸⁶ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 2010, s. 293.

⁸⁷ Mehmet Kabasakal, *Türkiye de Siyasal Partiler*, Okan Üniversitesi, İstanbul 2013, s.30.

- *CHP tabanının bu genel eğilime paralel olarak köklü taleplerde bulunmasıdır”⁸⁸.*

AP, 1965 genel seçimleri için seçim beyannamesini açıklamıştır. AP Seçim Beyannamesi’nde “10 Ekim seçimleri askıda kalan meselelerin çözümlenmesine, tartışması yapılan birçok konuların milletin iradesi ile kesin sonuç ve karara bağlanmasına imkân verecektir.” “Bütün siyasi teşekküllerin Anayasa sınırları ve demokratik gelenekler ve usuller içinde, asgari bazı müşterekler etrafında ittifak etmelerini, hürriyet düzeni ve demokratik rejimin başarısı için temel bir şart olarak görmekteyiz. Bu sebeptendir ki; artık rejim meselesini, sistem ve siyasi düzen davasını tartışma sınırı dışında tutmak gerektiğine inanıyoruz”⁸⁹.

AP, ilk seçim mitingine 19 Eylül 1965 tarihinde Erzurum’da başlamıştır. Demirel, seçim süreci boyunca 22 il dolaşmıştır. Demirel, mitinglerindeki konuşmalarında sürekli CHP’yi hedef almış ve CHP’nin vaatlerini tutmadığı için milletin dertli, mustarip, bakımsız ve kimsesiz bıraktığını söylemiştir⁹⁰. Bu durum, seçim mücadelesinin daha çok AP ile CHP arasında geçtiğini göstermektedir.

CHP, 1961 genel seçimleri için seçim bildirgesini yayınlamıştır. CHP’nin Seçim Bildirgesi’nde, “CHP iktidarı döneminde, yeni Anayasamızın getirdiği demokratik düzenin teminat kurumlarının çalışmaya başlaması ve siyasal ortamın normal hale getirilmesidir ki, memlekette bu düzenin geleceğinden duyulan kaygıyı gidermiş, siyasî huzur ve güvenliğin yerleşmesini sağlamıştır. Bununla beraber, şunu da belirtmek gerekir ki, CHP’nin karşısında olanlarda, siyasal iktidarın mutlak hâkimiyeti fıkri, geçirilmiş bunca acı denemelere rağmen, hâlâ yok edilebilmiş değildir”⁹¹. CHP, Seçim Bildirgesi’nde iktidarı döneminde memlekete düzen ile birlikte siyasi huzur getirdiğini söylemiştir.

Siyasi partilerin seçim propagandaları normal seyrinde devam etmiştir; ancak seçime birkaç gün kala partiler arasındaki rekabet iyice kızışmıştır. Bu rekabet özellikle CHP ile AP arasında yaşanmıştır. İnönü, Demirel’i gerici sınıflara

⁸⁸ Altuğ Koç, “1965 Genel Seçimleri Öncesinde “Ortanın Solu” Söyleminin Ortaya Çıkışı”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt: 6, sayı:2, (2017), s. 46.

⁸⁹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 47.278.4.

⁹⁰ Kaya, 2014, s.216-217.

⁹¹ *CHP 1965 Milletvekili Genel Seçimleri Seçim Bildirgesi*, Rüzgârlı Matbaa, Ankara 1965, s.5-6.

ayrıcalıklar vermekle suçlayıp, dini siyasette alet ettiğini söylemiştir. Demirel, bu iddiaları reddettiği gibi İsmet İnönü'yü solcuları himaye etmek ve dine düşman zihniyetini takbih ettiğini söyleyerek suçlamıştır⁹². Bu durum, seçimlere az bir zaman kala partiler arasında ağır suçlamaların yaşandığını göstermektedir.

Bütün bu çekişmelerden sonra nihayet seçim günü gelmiş ve halk, 10 Ekim 1965 günü sandık başına gitmiştir. Bu seçime altı siyasi parti katılmıştır. Bu partiler: CHP, AP, YTP, CKMP, TİP (Türkiye İşçi Partisi) ve MP olmuştur. AP, bu seçimde %52,87 oyla 240 milletvekili çıkararak tek başına iktidar olmayı hak kazanmıştır. CHP %28,7 oy oranıyla 134; YTP %3,7 oy oranıyla 19; TİP %2,9 oy oranıyla 15; CKMP %2,2 oy oranıyla 11 milletvekili çıkarabilmiştir⁹³. AP, bu seçimdeki başarısıyla DP'nin mirasına sahip çıktığını açıkça göstermiş olduğu söylenebilir.

Başbakan Süleyman Demirel'in İl Kongresi'nde 10 Ekim 1965 seçimleriyle ilgili konuşması şöyledir: *"10 Ekim 1965 seçimleri Büyük Türk milletinin çeşitli mânialara rağmen Adalet Partisi'ni tek başına iktidara getirmek kararı aldığı gündür. Milletin hür iradesinin hiçbir şekilde zedelenmeden ortaya koyduğu gerçek Adalet Partisinin iktidara gelmesi şeklinde tecelli etmiştir. Huzurunuzda Büyük Türk Milletine bizi hizmetine memur ettiği için, bize itimat ettiği için, bize teveccüh gösterdiği için derin şükranlarımı arz ediyorum"*⁹⁴. Demirel, bu konuşmasında çeşitli engellere rağmen AP'yi destekleyip, onu iktidara getiren halka teşekkür etmiştir. 1965 genel seçimlerinin, 1961 yılında yapılan genel seçimlerden farklı olarak ordunun etkisinin daha az hissedildiği ve partilerin seçim propagandalarında daha rahat hareket ettikleri söylenebilir.

1.4.2.1. Adalet Partisi'nin İktidara Gelmesi

Dördüncü Koalisyon Hükümeti'nin Başbakanı Suat Hayri Ürgüplü, genel seçimlerden hemen sonra 22 Ekim 1965 tarihinde Cumhurbaşkanına istifasını vermiştir. Ürgüplü Hükümeti'nin istifasıyla ilk koalisyon hükümetler dönemi böylece sona ermiştir. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, hükümet kurma görevini

⁹² Armağan, 1967, s. 87.

⁹³ Akşin vd., 1989, s. 216.

⁹⁴ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 16.87.16.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e vermiştir. Demirel dört günlük çalışmanın sonucunda 27 Ekim 1965 günü oluşturduğu kabinesinin listesini Cumhurbaşkanı Gürsel'e sunmuş ve Cumhurbaşkanı tarafında onaylanan Demirel Hükümeti'nin listesi aynı gün Meclis'e sunulmuştur⁹⁵.

TBMM'ye sunulan Demirel Hükümeti şu isimlerden oluşmaktadır⁹⁶:

- Başbakan: Süleyman Demirel (Isparta Milletvekili),
- Devlet Bakanı: Cihat Bilgehan (Balıkesir Milletvekili),
- Devlet Bakanı: Refet Sezgin (Çanakkale Milletvekili),
- Devlet Bakanı: Kâmil Ocak (Gaziantep Milletvekili),
- Devlet Bakanı: Ali Fuat Alişan (Samsun Milletvekili),
- Adalet Bakanı: Hasan Dinçer (Konya Milletvekili),
- Millî Savunma Bakanı: Ahmet Topaloğlu (Adana Milletvekili),
- İçişleri Bakanı: Faruk Sükan (Konya Milletvekili),
- Dışişleri Bakanı: İbrahim Sabri Çağlayangil (Cumhuriyet Senato Bursa üyesi),
- Maliye Bakanı: İhsan Gürsan (İzmir Milletvekili),
- Millî Eğitim Bakanı: Orhan Dengiz (Uşak Milletvekili),
- Bayındırlık Bakanı: Ethem Erdinç (Cumhuriyet Senato Kütahya üyesi),
- Ticaret Bakanı: Macit Zeren (Cumhuriyet Senato Amasya üyesi),
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: O. Edip Somunoğlu (Cumhuriyet Senato Erzurum üyesi),
- Gümrük ve Tekel Bakanı: İbrahim Tekin (Adana Milletvekili),
- Tarım Bakanı: Bahri Dağdaş (Konya Milletvekili),
- Ulaştırma Bakanı: Seyfi Öztürk (Eskişehir Milletvekili),
- Çalışma Bakanı: Ali Naili Erdem (İzmir Milletvekili),
- Sanayi Bakanı: Mehmet Turgut (Bursa Milletvekili),
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı: İbrahim Deriner (TBMM dışından),
- Turizm ve Tanıtma Bakanı: Nihat Kürşad (İzmir Milletvekili),
- İmar ve İskân Bakanı: Haldun Menteşoğlu (Cumhuriyet Senato Muğla üyesi),

⁹⁵ Kaya, 2014, s.223-224.

⁹⁶ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.1, Yer No: 54.329.7.

- Köy İşleri Bakanı: Osman Sabit Avcı (Artvin Milletvekili).

3 Kasım 1965 tarihinde Süleyman Demirel, Meclis'te hükümet programını okumuş ve 11 Kasım 1965'te Meclis'te yapılan güven oylamasında söz konusu program 252 oyla kabul edilmiştir. Böylece 27 Ekim 1965'te Türkiye'nin 30. Hükümeti kurulmuştur⁹⁷. Demirel, başbakan olduktan sonra ordunun güvenini kazanmakta başarılı olduysa da partisi içerisinde bu başarıyı sağlayamamıştır. Demirel, hükümet programını Meclis'te açıklarken AP'liler bile alkışlamamıştır. *"Demirel, kendisinin yıldız olacağı bir kabine kurmuş, ama partisini fena rencide etmişti."* yorumlarının yapılmasına neden olmuştur⁹⁸. Bu da bazı dönemlerde aynı parti içerisinde farklı düşünce ve duruşların olabileceği şeklinde düşünülebilir.

Süleyman Demirel'in oluşturduğu kabinede Saadettin Bilgiç ve onun grubunda olanlara bakanlık görevi verilmediği için burada bir uzlaşım oluşamamıştır. Zira Bilgiç'in içerisinde yer almadığı kabine zayıf ve uzun ömürlü olamayacak bir hükümet olarak algılanmıştır. Demirel bu tavrıyla parti içinde güçlü bir muhalefette karşı koymak zorunda kaldığı söylenebilir. Söz konusu durumdan dolayı Demirel Hükümeti, 1966 yılında yaklaşık 500 üst düzey görevlinin de içinde bulunduğu geniş bir yönetim değişikliği yapmıştır. Ardından *"mili bakiye sistemini"* yürürlükten kaldırmak amacıyla seçim kanununu değiştirme tasarısı Meclis'e getirilmiştir. En önemlisi de DP'lilerin özgürlüklerini iade edebilecek olan af kanunu tasarısını hazırlaması gerginliği iyice artırmıştır⁹⁹. Demirel Hükümeti, Meclis'e taşıdığı konuların içerisinde özellikle af konusunun ciddi eleştiriler almasına neden olduğu söylenebilir.

1.4.2.2. Adalet Partisi'nin İktidarında Partiler Arası Mücadeleler ve Ülkedeki İç Karışıklıklar

1965 seçimlerinden sonra hükümet kurmakla görevlendirilen Süleyman Demirel, ordunun tepkisini üzerine çekmemek için tedbirli bir yol izlemiş ve özellikle rejimi tehlikeye sokacak tartışmalardan uzak durmaya çalışmıştır. Bu bağlamda,

⁹⁷ Tarım, 2013, s. 54.

⁹⁸ Kaya, 2014, s. 224.

⁹⁹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 2010, s. 297-300.

Demirel parti içindeki eski Demokratlarla uzlaşım içinde olduğu gibi İnönü'yü de karşısına almaktan kaçınmış ve İnönü'yle samimi ilişkiler içinde olmaya dikkat etmiştir. Konuyla ilgili olarak Başbakan Süleyman Demirel, 13 Haziran 1967 tarihinde AP Meclis Grubu'nda yaptığı konuşmasında şunları söylemiştir: *“Adalet Partisi'nde sağ, sol, orta diye bir ayırım yoktur ve olmayacaktır. Biz Adalet Partililer olarak hepimiz aynı davanın insanlarıyız. Aynı hedefe koşuyoruz. Memleketin refahı ve yarının büyük Türkiye'si!”*¹⁰⁰ diyerek AP'nin herhangi bir sınıfa mensup olmadığı ve amacının memleketi huzura kavuşturmak olduğu şeklinde bir yorum yapılabilir.

Eski Demokratlar, Demirel'i geçici bir başkan olarak görmüş ve Demirel, partisinin denetimini ancak 29 Kasım 1968 tarihindeki IV. Büyük Kongre'sinde ele almıştır. Parti içindeki en önemli sorunlardan biri eski Demokratların affı konusu olmuştur. Konu hakkında 10 Ocak 1966'da Ecevit Meclis'teki konuşmasında şunu ifade etmiştir: *“Bugün, iktidarda bulunan Adalet Partisi, 18 Eylül 1965'ten beri bir af kamunu çıkarmayı vadetmektedir. Ancak nasıl olsa af çıkacak kanısı, vatandaşın can ve mal güvenliğini, toplumun emniyet ve asayişini, şeref ve haysiyetleri korunmasız bırakmıştır”* diyerek Af Kanunu'na karşı olduğunu açıkça belirtmiştir¹⁰¹. Eski Demokratların af konusu, siyasi partiler arasında ciddi sorun teşkil ettiği söylenebilir.

Süleyman Demirel Hükümeti döneminde iki önemli güç ortaya çıkmıştır. Bu güçler şunlardır: Öğrenciler ve işçiler. İşçiler, 1961 Anayasası'nın sağladığı imkânlardan yararlanarak daha iyi şartlara sahip olmak için yürüyüş ve grevler yapmış ve bu bağlamda, 13 Şubat 1967 tarihinde DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu)'in kurulmasıyla işçiler yaptıkları eylemlerde DİSK'e bağlı kalarak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Öğrenciler tarafında ise FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu) kurulmuş ve bu kulüp geniş alanda öğrencileri siyasallaştırmıştır. 1969 yılında DEV-GENÇ (Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu), dünya çapındaki öğrenci hareketinin Türkiye'de yaygınlaşmasında önemli bir etkisi olmuştur¹⁰². Bu olaylar, dönemin Türkiye'sinde öğrencilerin aktif eylemler içerisinde olduğunu ve Hükümet karşıtı faaliyetler yürüttüklerini göstermektedir.

¹⁰⁰ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 47.280.2.

¹⁰¹ MMTD, Dönem: 2, c. II, (10.1.1966), s. 301-302.

¹⁰² Akşin vd., 1989, s. 226.

Dönem itibarıyla Türkiye'deki 1968 olayları, Fransa'dan bir ay sonra olmuştur. Mayıs 1968 tarihinde Paris'te öğrenci olaylarının yaşanmasından bir ay sonra yani Haziran 1968 tarihinde Türkiye'deki üniversitelerde görülmeye başlanmıştır. Başta İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi olmak üzere Türkiye'nin diğer üniversitelerinden de haziran ayında büyük bir boykot dalgası yaşanmıştır. Türkiye'deki 1968 olayları, ancak 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi'yle sona ermiştir¹⁰³. Bu tarihlerde dünyadaki diğer olaylarla karşılaştırıldığında öğrenci olayları, Türkiye'yi en çok uğraştıran meselelerden birisi durumundadır.

Öğrenci olayların yaşandığı ve ülkede iç karışıkların sürdüğü dönemde Başbakan Demirel, partisinin IV. Büyük Kongresi'nde yaptığı konuşmasında içinde bulundukları iç karışıklıklarla ilgili olarak şunları söylemiştir: *“1967 senesinde Kasım ayında Kıbrıs'ın Boğazköy ve geçitkale köyleri bir baskına uğramış ve 29 ırkdaşımızın hunharca katli ile neticelenen bu hadise memleketimizi bir eleme ve infiale gark etmiş ve bizi savaşın eşiğine getirmiştir. 1967 senesinde Sakarya ve Tunceli illerimizde, 1968 senesinde de Bartın, Amasra ve Kiğı kazalarımızda, vukua gelen depremler, can ve mal kaybına sebep olmuştur. Haziran 1968 tarihinde üniversite ve yüksek okullarımızda boykotlar, işgaller öğretimi adeta felce uğratmıştır. Temmuz 1968 tarihinde dost bir devletin donanması mensup gemilerle memleketimizi ziyaret vesilesi ile İstanbul da müessif hadiseler cereyan etmiştir. 1967 senesinde Doğu illerimizde “Doğu Mitingleri” ortaya çıkmıştır. 1967 yılı içerisinde ise İkinci Beş Yıllık Plan Meclislerimizin kararı haline gelmiş ve 1968 senesinden itibaren de tatbikine geçilmiştir”*¹⁰⁴. Süleyman Demirel'in bu konuşmasında, AP iktidarı döneminde meydana gelen iç ve dış meselelere değindiği şeklinde bir yorum yapılabilir.

Bu dönemde Süleyman Demirel'in karşısına çıkan diğer önemli bir güç ise TİP olmuştur. TİP, 13 Şubat 1961 tarihinde İstanbul'da 12 tane sendikacı tarafında kurulmuş ve partinin en önemli siması hukukçu Mehmet Ali Aybar'ın olması partiye önemli bir güç katmıştır. Parti örgütlenmesini tam olarak tamamlayamadığı için 15 Ekim 1961 genel seçimlerine katılmamıştır¹⁰⁵. Dönemin basınında ve yazarlarından

¹⁰³ <https://gercekgazetesi.net/1968-dosyasi/40-yilinda-turkiyede-1968> (Erişim Tarihi 30.05.2020)

¹⁰⁴ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 47.281.4.

¹⁰⁵ Ebru Gençalp, “Türk Siyasal Yaşamında Ana-Akım Dışı Bir Siyasal Parti ve Propaganda Örneği: Tıp ve 1965 Seçimleri”, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü*, 12-13 Ekim, Aydın (2018), s.219.

anlaşılacağı kadarıyla bu süreçte Demirel Hükümeti'ni en çok uğraştıran siyasi partinin TİP olduğu söylenebilir.

Süleyman Demirel, iktidar süreci boyunca sürekli sol hareketi yıpratma ve komünizm aleyhtarı propagandalar yapmış ve MİT (Millî İstihbarat Teşkilâtı) sayesinde sol kanat üzerinde baskılar uygulamıştır. Demirel, 1966-1967 yıllarında okulları ve üniversiteleri solcu öğretmenlerden temizlemek için girişimlerde bulunmuş, bunun yanında vatandaşlar, yayın aracılığıyla komünizm propagandası yaptığı gerekçesi ile tutuklanmıştır¹⁰⁶. Bu durum, Demirel'in iktidarlık süreci boyunca sol kanat üzerinde şiddetli bir baskı uyguladığını göstermektedir.

1.4.3. 1969 Milletvekili Genel Seçimleri

1969 genel seçimlerine yaklaşık 7 ay kala iktidar partisi daha başından beri karşı olduğu “*milli bakiye sistemini*”, CHP ve TİP'in muhalefetine rağmen kaldırıp yerine “*d'Hont sistemini*” getirmiş ve bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi, söz konusu sistemin serbestlik ilkesine zarar verdiğini belirterek “*barajsız d'Hont*” sistemini benimsemiştir¹⁰⁷. Tek başına iktidarda olmak isteyen AP, küçük partilerin Meclis'te temsil edilmesine olanak sağlayan milli bakiye sistemini kaldırıp, yerine d'Hont sistemini getirmesinin sürpriz bir durum olmadığı söylenebilir.

1969 genel seçimleri için seçim sisteminin belirlenmesinin ardından siyasi partiler, seçim çalışmalarına başlamış ve seçim kampanyası boyunca birbirlerine suçlayıcı ifadeler kullanmıştır. YTP, CHP'yi silahlı kuvvetleri sömürmekle, AP'yi ise eski Demokratlara ihanet etmekle suçlamış ve TİP, AP'yi eleştirerek toprak reformunun yapılacağını, sanayinin hızlandıracağını belirterek Türkiye'yi bağımsız bir ülke haline getireceğini ve bankaların millileştireceğini vaat etmiştir. MHP ise Türk çocuklarını yabancı kültüre terk eden eğitim sisteminden söz etmiştir¹⁰⁸. Bu durum,

¹⁰⁶ Zürcher, 1993, s. 366.

¹⁰⁷ d'Hont Sistemi: Temsilcileri yapılan bir hesaplama ile seçim çevrelerinde paylaştırıp bakiye oy bırakmayıp en çok oyu alan partiye prim vermektir. Her partinin seçimden aldığı oy miktarı önce 1'er sonra 2'ye vb. şeklinde bölünür. Elde edilen oylar partiler arasında ayırım yapılmaksızın en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Milletvekillikler, bu paylara sahip olan partilere ve bağımsız adaylara rakamların büyüklük sırasına göre ayrılır. (Daha fazla bilgi için bkz. Murat Güvenir, “Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki uygulama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt: 37, sayı: 1, yıl: 1982, s. 226.)

¹⁰⁸ Kuru, 1996, s. 107.

seçim çalışması boyunca siyasi partiler vaatlerinin yanında birbirlerine suçlayıcı ifadelerde kullandıklarını ortaya çıkarmaktadır.

AP, 1969 genel seçimleri için seçim beyannamesini açıklamıştır. AP Seçim Beyannamesi'nde *“1965-1969 devresinin siyasi hayatımız bakımından çok zor bir devre olmasına rağmen, Adalet Partisi iktidarı olağanüstü idare usullerine başvurmamış, memleketti Hükümet ve Parlamento krizlerine götürmemiştir. İçerde sağlanan siyasi ve iktisadi istikrar memleketimizin dış itibarını artırmış. Türkiye kendisine güvenilir ve dostluğu aranılır bir devlet haline getirmiştir. Adalet Partisi iktidarı olarak vazife aldığımız günden bugüne kadar Türk Milletine huzur, refah, güven getirici hizmetler de bulunmak en büyük hedefimiz olmuştur”*¹⁰⁹. AP Seçim, Beyannamesi'nde iktidarda bulunduğu 1965-1969 yılları arasında siyasi açıdan zor bir dönem olmasına rağmen, ülkeyi krize götürmediği ve dış politikadan da Türkiye'yi dostluğu aranan bir devlet haline getirdiğini belirtmiştir.

Seçim propagandaları kapsamında siyasi partiler birbirlerine suçlayıcı ifadeler kullanmaya devam etmişler ve bu bağlamda, YTP Genel Başkanı Yusuf Azizoğlu yaptığı bir konuşmasında şunları söylemiştir: *“AP iktidarı, siyasi ve idari hayatımızda misli görölmemiş bir kötü idare getirmiştir. Devam etmesine imkân yoktur.”* BP (Birlik Partisi) Genel Başkanı Hüseyin Balan'da *“AP'nin yarattığı bu her şeyi ile bozuk düzen Türkiye'yi anarşiye, huzursuzluğa, güvensizliğe götürmüştür.”* GP (Güven Partisi) Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ise Van ilinde başlatmış olduğu seçim kampanyasında *“Geçim sıkıntısından, asayişsizlikten azap çeken vatandaşımız AP'den bütün umutlarını kesmiştir”*¹¹⁰. Seçim faaliyetleri kapsamında muhalefet parti liderleri yaptıkları seçim konuşmalarında özellikle iktidar partisi olan AP'yi hedef aldıkları ve söz konusu partinin itibarını kaybettiği için iktidarda uzaklaştırılması gerektiği şeklinde yorumlarda bulundukları söylenebilir.

Süleyman Demirel, ordunun tepkisinden çekindiği için seçim konuşmalarında eski Demokratların siyasi haklarını iadesi konusunu gündeme getirmekten kaçınmıştır. Bunun üzerine Celal Bayar'ın kızı ile Samet Ağaoğlu'nun eşi AP'den istifa etmişler ve Celal Bayar da Demirel'in bu tavrından dolayı eski Demokratlardan genel

¹⁰⁹ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 47.283.7.

¹¹⁰ Türk Yolu Bizim şehir, 23 Eylül 1969.

seçimlerde oy kullanmamalarını istemiřtir¹¹¹. Bu durum AP'nin eski Demokratların desteğini iyice kaybettiği ve bu seçimde de DP'lilerin söz konusu partinin yanında yer almak istemedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Siyasi partilerin yürüttükleri seçim çalışmalarından sonra nihayet seçim günü gelmiş ve Türkiye, 12 Ekim 1969 günü sandık başına gitmiştir. Seçime, AP, CHP, GP, MP, TİP, YTP, MHP ve BP katılmış ve seçime katılım %64,35 oranıyla önceki seçimlere göre düşük olmuştur. Partilerin aldıkları oy oranları ve kazandıkları milletvekili sayıları şöyledir: AP %46,55 oyla 256; CHP %27,37 oyla 143; GP %6,58 oyla 5; MP %3,22 oyla 6; MHP %3.03 oyla 1; BP %2, 8 oyla 8; TİP %2,68 oyla 2 ve YTP %2,18 oyla 6 milletvekili kazanmıřtır¹¹². Seçim sonuçlarına bakıldığında seçimi birinci sırada tamamlayan AP'nin hükümet kurmak için gerekli çoğunluğu sağladığı ve bir önceki seçimde olduğu gibi yeniden merkez sağ partisinin seçimleri kazandığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

1.4.3.1.Adalet Partisi'nin İktidardaki İkinci Dönemi

AP, 1969 genel seçimlerinden oy kaybı yaşamasına rağmen iktidarda kalmayı başarmış ve tekrardan hükümet kuran Süleyman Demirel, iktidarlık süreci boyunca en çok işçi ve öğrenci olaylarıyla uğraşmıştır. 1968 yılından sonra Türkiye'de işçi ve öğrenci hareketleri yoğunlaşmış ve bunun en önemli sebebi 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükler olmuştur. Temmuz 1965 tarihinde 274 Sayılı Sendikalar Kanunu ıkartılarak 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu 1961 Anayasası'nın getirdiği hakları yasallaştırmış ve 1965'te memurlara da sendika hakkının tanınmasıyla sendikalaşma hızla yayılmıştır¹¹³. 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlüklerden faydalanan işçiler, bu dönemde Demirel Hükümeti'ni en çok uğraştıran güç olduğu söylenebilir. Bu dönemin en önemli gelişmelerinden birisi de Demirel Hükümeti'nin çıkardığı DİSK'in faaliyetlerini sınırlayan Yeni Sendikalar Yasası olmuş ve bu bağlamda, yasaya tepki gösteren işçiler, 15 Haziran 1970 tarihinde Türk tarihinin en büyük eylemlerinden birini gerçekleştirip, yasanın yürürlüğe

¹¹¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 2010, s. 304.

¹¹² Ali Arslan, "1950'den 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine, Genel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye'nin Siyasi Yapısı", *Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi*, cilt: 4 sayı: 1 (2007), s.15-16.

¹¹³ Tarım, 2017, s.86.

girmesini engellemeye çalışmışlardır. Bu eylem, TÜRK-İŞ'e bağlı işçilerin katılımıyla bütün ülkeye yayılmış ve daha önceden görülmemiş bir gösteri haline gelmiştir¹¹⁴. Söz konusu eylemler varlığı, işçilerin bu dönemde iyice güçlendiğini ve Hükümet'i en çok uğraştıran sorunlardan birisi haline geldiği şeklinde bir yorum yapılabilir.

AP'nin ikinci iktidarının ilk yıllarında Türkiye'de işsizlik miktarı korkulacak oranda artmış ve 1965 yılından itibaren ülkede sanayileşmenin hızlanması ve şehirlerde sanayi sayısının artmasıyla birlikte köyden kentte bir göç hareketi başlamıştır. Şehirlere gelen bu işçiler, işçi sınıfını ortaya çıkarmış ve DİSK de 1970'de söz konusu sınıfın gücünü ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de sol hareket ve eylemlere TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) ünde destek verdiği görülmüştür. Bu dönemin en önemli gelişmelerinden birisi de üniversite olayları olmuş ve 1968 yılından sonra üniversite öğrencileri arasında sağ ve sol görüş hızla yayılmıştır. Solcu öğrencilere göre iktidar partisi ve diğer partiler burjuva sınıfı ve şeyhleri destekleyip, yoksul halkı yalnız bıraktıklarını düşünüp, bunun önüne geçmek içinde silahlı mücadeleyi gerekli görmüşlerdir. Bu amaçla özellikle İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde boykotlar ortaya çıkmıştır. Taksim Meydanı'nda 16 Şubat 1969 tarihinde sol görüşlü öğrencilerle Dolmabahçe ve Beşiktaş'taki camilerde çıkan sağ görüşlüler arasında taş ve sopanın yanında silahların da kullanıldığı büyük bir kavga olmuştur. Bu olaydan sonra 2 kişi ölmüş ve 114 kişi de yaralanmıştır. Söz konusu gelişmelerden sonra Başbakan Süleyman Demirel ilk olarak Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile görüşmüş ve ardından alınacak tedbirler için Bakanlar Kurulu'nu toplamıştır. Toplantıdan sonra Demirel, kamuoyuna gerekli tedbirlerin alınacağına dair açıklama yapmıştır¹¹⁵. Öğrenciler arasında gruplaşmanın sağ, sol şeklinde geliştiği ve 1970 yılı boyunca Türkiye'de sağ ve sol gruplar arasında sürekli bir mücadele durumu olduğu söylenebilir. Bu olaylar, uzun yıllar boyunca Türk siyaseti üzerinde etkili olmuştur.

¹¹⁴ Alper Gülbay, *12 Mart'tan 12 Eylül'e Türkiye de Seçimler ve Sonuçları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara 2017, s.27.

¹¹⁵ Tarım, 2017, s.87-91.

Türkiye bu dönemde iç meselelerinin yanında dış politikada da sorunlar yaşamıştır. Bilhassa ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ile yaşanan “Küba Krizi”¹¹⁶ ve “Johnson Mektubu”¹¹⁷ olaylarından sonra Türkiye’nin ABD’ye duyulan güveni sarsılmıştır. Bundan dolayı Türkiye dış politikada yeni arayışlar içine girmiştir. Demirel bu yeni arayışlarla ilgili olarak şunları söylemiştir: “1965’te Türkiye’nin dış politikasına şu yeni unsurlar girmiştir: 1. Çok değerli İslam ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi, 2. Büyük komşu Sovyetler Birliği ile ve diğer sosyalist ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi, 3. Bağlantısız ülkelerle olan ilişkilere canlılık getirilmesi, 4. Ekonomik kalkınma için Japonya dâhil, her kaynaktan faydalanmaya başlanması”¹¹⁸. Süleyman Demirel’in bu konuşmasından anlaşılabileceği üzere, Türkiye’nin dış politikada ABD’ye duyduğu güvenin sarsılmasıyla yeni dost devlet arayışına girdiği söylenebilir.

AP, dış politikada “Küba Füze Krizi”, “Kıbrıs Sorunu”, “Johnson Mektubu” ve ekonomik alanında yaşanan pek çok sebepten dolayı gergin olan Türk-Amerikan ilişkilerinin bu seyrinde iktidara gelmiş ve AP iktidarlık süreci boyunca dış politikada,

¹¹⁶ Küba Krizi: 28 Ekim 1959 tarihinde Türk Hükümeti, ABD ile 15 adet orta menzilli ve nükleer başlıklı Jüpiter füzesinin Türk topraklarına yerleştirilmesi hususunda anlaşmış ve bu doğrultuda, Türk kamuoyunda bu füzelerin yerleştirilmesine SSCB’yi kışkırtacağı gerekçesiyle karşı çıkanlar olsa da hükümet ve askerî yetkililer, Jüpiterlerin Türkiye’nin askeri gücünü arttıracığına inanmışlardır. Söz konusu füzeler, 1957’den itibaren kademeli olarak Türk topraklarına yerleştirilmeye başlanmıştır. Füzelerin sahibi Türkiye olsa da savaş başlıkları ABD’nin gözetimi altında olacağı ABD ve Türkiye’nin ortak izni olmadan kullanılmayacağına karar verilmiştir. Türkiye’deki füzelerin kullanılabilir hale getirilmesiyle birlikte SSCB’nin tepkisi de artmaya başlamış ve doğrultuda, 1962 Mayıs’ında Sovyet lideri Nikita Kruşçev (1894-1971), ABD’nin Türkiye’ye füze yerleştirmesini sert bir biçimde kınayarak buna karşılık verileceğini söylemiştir. 1962 yılının temmuz ayında ABD tarafından U-2 uçağının rutin uçuşu sırasında, Sovyet gemilerinin Küba yakınlarına konumlandığı tespit edilmiş ve 14 Ekim’de ortaya çıkan fotoğraflarla SSCB’nin Küba’ya nükleer başlıklı füzeler yerleştirdiği anlaşılmıştır. ABD’nin Küba’daki Sovyet gemilerine karşı abluka uygulaması gerginliği daha da tırmandırmış ve bu bağlamda, Sovyetlerin gemilerini geri çekmeyeceğini, ABD’nin ise ablukayı kaldırmayacağını açıklaması ile dünya nükleer bir savaşın eşiğine getiren Küba Krizi ortaya çıkmıştır. (Daha fazla bilgi için bkz. Bahar İzmir, “İki Müttefik, Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi” *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), (2017) s. 179.)

¹¹⁷ Johnson Mektubu: Mayıs-Haziran 1964 tarihleri arasında Kıbrıs’ta ciddi bir sorunun yaşandığı görülmüş ve bu doğrultuda, Kıbrıs’taki Türklerin şiddette uğradığı, Yunanistan’ın Ada’ya yığınak yaptığı ve Makarios’un Ada’da ordu topladığı haberleri gündemi ciddi bir şekilde değiştirmiştir. İsmet İnönü, meseleye uluslararası alanda çözüm bulmaya çalışmıştır, ancak bir çözüm bulunamaması üzerine Kıbrıs’a müdahale kararı almıştır. Söz konusu konuyla ilgili olarak ABD Büyükelçisi Raymond Hare aracılığıyla ABD Başkanı Johnson’dan 6 Haziran günü İsmet İnönü’ye bir mektup göndermiş ve mektupta, ABD’nin Türk hükümetine itidal tavsiye eden ve Türkiye’nin müdahalesinin bir savaşa yol açabileceğini bildiren mesaj yer almıştır. (Daha fazla bilgi için bkz. İsmail Cem Feridunoğlu, “Hürriyet Gazetesi’nce 1964 Johnson Mektubu Süreci’nde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, *KSBD*, yıl:9, cilt: 9, sayı:2, (Sonbahar 2017), s.381-383.)

¹¹⁸ Fedayi, 2019, s. 140.

Türkiye'nin Batı İttifakı üyesi ve dünya devletleriyle iyi ilişkiler kurma arzusunda olduğunu beyan etmiştir. AP, 12 Mart 1971 Muhtırası'na kadar iktidarda kaldığı o süre aralığında Türkiye'nin ulusal çıkarlarına saygı gösteren bütün devletlerle iyi ilişkiler kurmaya yönelik pragmatik bir dış politika izlemiştir¹¹⁹. Bu durum, AP'nin iktidarda kaldığı süre boyunca dış politikada barışçıl bir politika izlemeye itina gösterdiği şeklinde analiz edilebilir.

Yukarıda anlatılan gelişmeler doğrultusunda Türkiye, 1971 yılına, iç politikada, ayaklanan işçiler, üniversitelerin işlevlerini yitirmesi, fabrikaların grevde olması, öğrenci boykotları, dış politikada ise ABD ile yapılan Küba Füze Krizi, Johnson Mektubu gibi olaylar şeklinde özetlenebilecek ciddi sorunlarla girmiş olduğu söylenebilir. Bunun da Türkiye'nin yeni bir darbe sürecine girmesine ortama hazırladığı anlaşılmaktadır. Zira bu olaylardan sonra 1971 Muhtırası ile halkın oylarıyla iktidara gelen bir siyasi parti istifa etmeye zorlanmıştır.

1.4.3.2. 12 Mart 1971 Muhtırası

Süleyman Demirel, iktidarda kaldığı dönem boyunca hem iç hem de dış politikada pek çok meseleyle uğraşmak zorunda kalmıştır. Özellikle 15-16 Haziran'daki işçi gösterileri, Hükümet'i endişeye düşürmüş ve işçi sınıfının bu kadar güçlü bir şekilde sokağa çıkması ülkenin dinamikleri için tehlike olarak gören Başbakan, sert tedbirler alma yoluna gitmiştir. Sokaktaki gençler "*Ordu Gençlik Elele, Milli Cephede*" sloganı atarak orduyu da yanında görmek istemişlerdir¹²⁰. Demirel, bu dönemde önemli bir güç olarak ortaya çıkan işçi sınıfının gücünü kırmak için ve ülkede asayiş ve güvenliği temin etmek amacıyla bazı tedbirlere başvurması kaçınılmaz olmuştur.

Dönem itibarıyla Avrupa'da başlayan öğrenci olayları kısa bir süre sonra Türkiye'de de görülmeye başlanmış ve haziran 1970 tarihinde bütün Türkiye'de görülen işçi hareketlerinden dolayı Demirel Hükümeti, 16 Haziran'da şu kararı almıştır: "*İstanbul ve Kocaeli illerinde önceden yapılan tahrik ve alınan tedbirler*

¹¹⁹ Latif Pınar-İbrahim Fevzi Güven, *Darbeden Muhtıraya Türk Dış Politikası (1960-1971)*, İmaj Yayınevi, Ankara 2019, s.9.

¹²⁰ Tarım, 2017, s.92.

sonucunda vuku bulan hadiselerin yatıştırılması sırasında devlet kuvvetlerine karşı mukavemet ve amme tesisleri tahrip şeklinde tezahür eden hareketler bir ayaklanma mahiyeti almış bulunduğundan dolayı her iki ilden de bir aylığına sıkıyönetim kararı alınmıştır”¹²¹. Demirel, bu dönemde meydana gelen işçi eylemlerinin geniş bir alana yayılmasını engellemek amacıyla sıkıyönetim kararı almak zorunda kaldığı söylenebilir.

1970 yılının sonlarında Türkiye’de iç politikada eski Demokratların siyasi haklarını iadesi konusunda ordunun duyduğu rahatsızlık, Johnson Mektubu’nda dolayı toplumda ABD karşıtı tepkilerin oluşması, sokaklarda üniversite ve işçi olayları gibi büyük meseleler söz konusu iken, dış politikada da ciddi meseleler görülmüştür. Bu bağlamda ABD, ülkesinde yoğun uyuşturucu kullanımında Türkiye’yi suçlamış ve bundan dolayı ABD Başkanı Nixon, “afyon” üretiminin durdurulması konusunda Başbakan Demirel’e baskı yapmıştır. Geçimini afyon ekiminde sağlayan binlerce kişinin tepkisinde çekinen Demirel, bu üretimi tamamen durduramamış ve bundan dolayı ABD’nin baskısına maruz kalmıştır¹²². Bu durum, Türk dış politikasında Türkiye ile ABD ilişkilerinin iyice bozulduğunu ve söz konusu devletin baskısına maruz kalan Türkiye’nin başka çareler aramak zorunda kaldığı biçiminde yorumlanabilir.

Süleyman Demirel’in iç ve dış meselelere çözüm bulamaması üzerine orduda 27 Mayıs’ın amacına ulaşamadığını savunanlar, yönetime müdahale etmeyi düşünmeye başlamışlar ve bu düşünceye sadece Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç karşı olmuştur. 1960 yılının başında çıkartılan Yön Dergisi’nden sonra 1969’da Doğan Avcı tarafından Devrim Dergisi çıkartılmıştır. Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk gibi sol görüşlü yazarlar, bu dergideki yazılarında ordunun yönetime müdahalesini savunmuşlar ve bu doğrultuda, bazı komutanlar bu yazılardan etkilenmiştir. 1968 yılının başlarında eski 27 Mayısçılar ve bir takım sivil-askerlerden oluşan bir grup devrimci bir araya gelerek darbe hazırlıklarına başlamışlar ve iki yıl sonra yani 27 Ağustos 1970 tarihinde 2. Ordu Komutanlığından Kara Kuvvetler Komutanlığına atanan Orgeneral Faruk Gürler’in devreye girmesiyle bu hareket

¹²¹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 252.41.11.

¹²² Barış Ertem, “12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)”, *Uluslararası Toplum Araştırmalar Dergisi*, cilt: 8, sayı: 14, (Nisan 2018), s. 657.

engellenmiştir¹²³. Bu durum, ordunun Demirel Hükümeti'nin ülke içinde ve dışında meydana gelen meselelere çözüm üretememesini gerekçe göstererek müdahalede bulunmak için uygun ortamı kolladığı şeklinde düşünülebilir.

12 Mart'ın belirtisi olan ilk gelişme, 25 Ocak 1970 tarihinde meydana gelmiş ve zikredilen tarihte toplanan MGK (Milli Güvenlik Kurulu) toplantısında Orgeneral Muhsin Batur, 12 Mart'ın gerekçesi olduğu değerlendirilen bir konuşma yapmış ve on altı sayfalık bu konuşmasından dolayı MGK'da tartışma çıkmıştır. Batur, konuşmasında özetle, Anayasanın devlete verdiği sorumluluğu tam olarak yerine getirilemediğini, ülkede halkın sorunlarına çözüm üreten aydın kesiminin büyük bir bölümünün sol görüşlülerden olduğunu, sağın sorunların çözümüne set çektiğini ve hükümetin sağa taraf olduğunu söylemiştir¹²⁴. Batur'un bu muhtırası, 12 Mart 1971 Muhtırası'na temel oluşturduğu ve ordunun duyduğu rahatsızlığa dikkat çekerek gerekli önlemlerin alınması konusunda Hükümeti uyardığı şeklinde bir analiz yapılabilir.

Ordu, Süleyman Demirel'e mektuplar göndererek çeşitli reformların yapılmasını istemiş ve bu durum üzerine askeri müdahale söylentisi yaygınlaşmıştır. Ancak askeri kanat, tavrını 12 Mart 1971'de net olarak belli etmiştir. Ordu; cumhurbaşkanı, cumhuriyet senatosu başkanı ve millet meclisi başkanına verdiği muhtırayla yeni bir ara rejim dönemini açmıştır¹²⁵. Türkiye tarihinde "12 Mart Rejimi" diye adlandırılan 12 Mart 1971 Muhtırası, genelkurmay başkanı, kuvvet komutanı ve beş generalin (biri amiral) gerçekleştirdiği muhtıra darbesiyle başlayıp, Nisan 1973 tarihinde Orgeneral Faruk Gürler'in cumhurbaşkanlık seçiminde saf dışı bırakılmasıyla sona ermiştir¹²⁶. Bu kapsamda, Ordunun 1971 yılında yönetime müdahale ederek AP iktidarına son verdiği ve yönetimi yeniden ele aldığı ortaya çıkmaktadır.

12 Mart 1971 Muhtırası şu şekilde gerçekleşmiştir: Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, askerî harekâtını Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a haber vermek için MİT Müsteşarı Fuat Doğu'yu devreye sokmuş ve bunun üzerine Fuat Doğu,

¹²³ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No:357.35.6.

¹²⁴ Gülbay, 2017, s. 32.

¹²⁵ Tekin Önal, "12 Mart Muhtırası: Vesayetin Pekişmesi ve Ara Rejim Süreci (12 Mart 1971-14 Ekim 1973)", *Journal of History Studies*, cilt: 8, sayı:1, (Mart 2016), s.91.

¹²⁶ Akşin vd., 1989, s.226-227.

Cumhurbaşkanı Sunay’a giderek ertesi gün darbe yapılacağını ve Başbakan Demirel’in görevini bırakmasını istenmiştir. Cumhurbaşkanının isteğiyle bu haberi Demirel’e Fuat Doğu vermiş ve 12 Mart sabahı Fuat Doğu, Cumhurbaşkanının emriyle Başbakan Demirel’i arayarak darbe olduğunu ve Cumhurbaşkanının kendisini başbakanlık görevinde çekilmesi gerektiğini bildirdiğini söylemiştir. Sonrasında 4 komutanın imzasını taşıyan muhtıra metni TBMM’ye ve TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu)’ye gönderilmiş ve saat öğleden sonra 13:00’te muhtıra metni, TRT radyolarında okunmuştur. Bu şekilde Muhtıra Metni tüm ülkeye duyurulmuştur. Muhtırada şu üç madde üzerinde durulmuştur:

“1- Parlamento ve Hükûmet süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa’nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür”.

“2- Türk milletinin ve sinesinden çıkan silahlı kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa’nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak ve inandırıcı bir Hükûmetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir”.

“3- Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk silahlı kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya almaya kararlıdır”¹²⁷.

Muhtıra metninden anlaşılacağı üzere generaller, ülkedeki ekonomik ve sosyal alandaki huzursuzluklardan Meclis ve Hükümeti birlikte sorumlu tutmuşlardır.

Muhtıranın olduğu gün toplanan Bakanlar Kurulu Toplantısı’nda muhtıra durumu dört saat görüşüldükten sonra Demirel, başbakanlığındaki AP hükümetinden istifa etmeye karar vermiştir. Bu bağlamda, askeri taraftan gerçekleştirilen muhtıraya siyasetçiler de tepki göstermiş ve bu doğrultuda İnönü, ordunun siyasette karışmasını eleştirmiştir. Ecevit, 21 Mart 1971’de verdiği bir demeçte muhtırayı “Yunan müdahalenin daha incesi, daha ustacısı” olarak değerlendirmiştir¹²⁸.

¹²⁷ Önal, 2016, s.91-92.

¹²⁸ Erdoğan Teziç, *100 Soru da Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye de Partiler)*, I. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 296.

1.4.4. 1973 Milletvekili Genel Seçimleri ve Siyasi Gelişmeler

12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra öğrenci ve işçilerin, hak arama eylemlerine son vermek ve düzeni sağlamak için TİP ve MNP (Milli Nizam Partisi) gibi partilerle birlikte bazı dernek ve sendikalarda kapatılmış ve bu bağlamda, sola karşı sert bir baskı uygulanmıştır. Aralarında aydınların da olduğu yazar, gazeteci, profesör ve TİP'in üyelerinin de içinde bulunduğu yaklaşık 5.000 kişi tutuklanmıştır¹²⁹. Muhtırayla ülke yönetimini ele alan ordu, ülkedeki iç karışıklıklara son vermek ve düzeni sağlamak amacıyla birtakım önlemler alma yoluna gittiği söylenebilir.

Muhtıradan sonra komutanlar iktidar partisiyle ilgili olarak ne gibi bir tasarrufta bulunacakları sorusuyla karşı karşıya kalmışlardır. Yunan cuntasının 1967 darbesinden sonra karşılaştıkları sorunu bildikleri için iktidarı kendileri kullanmak istememişler ve devleti “partiler üstü” bir hükümetle yönetmeye karar vermişlerdir. AP ile CHP'nin kabul edebileceği Nihat Erim, başbakanlık için aday olarak düşünülmüş ve bu doğrultuda, komutanlar tarafında 19 Mart 1971'de Nihat Erim'in hükümet kurması istenmiştir¹³⁰. Ordunun isteğiyle kurulan Nihat Erim Hükümeti'nde ordu istediği gibi hareket etmiştir. Nihat Erim, hükümetini kurduktan sonra Meclis'te hükümet programını okumuştur.

Nihat Erim'in Hükümet programı şu şekildedir: *“1960 Devriminin Türkiye'ye kazandırdığı 1961 Anayasası Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasını sağlayacak dengeli bir gelişmenin çerçevesi olarak ortaya çıkmıştır. Anayasanın getirdiği düzen içinde dinamik bir yapıya sahip olan toplumumuz, hızlı bir toplumsal ve siyasal değişme sürecine girmiştir”* ifadelerini kullanmıştır¹³¹. Nihat Erim Hükümeti programında, yeni hükümetin 1961 Anayasası'nın getirdiği düzenle birlikte toplumsal alanda hızlı bir kalkınmanın gerçekleştireceği şeklinde bir yorum yapılabilir.

Nihat Erim Hükümeti çalışmalarına başladıktan kısa bir süre sonra kabinesinin istifasını Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a sunmuştur. Sunay, 7 Aralık 1971 günü Erim'in tekrardan hükümet kurmasını istemiş ve Nihat Erim bunun üzerine yeniden

¹²⁹ Zürcher, 1993, s.377.

¹³⁰ Ahmad, 2012, s. 178.

¹³¹ MMTD, Dönem: 3, c. XII, (2.4.1971), s. 393-402

hükümet kurmuştur. İkinci Erim Hükümeti, yapılan değişikliklerle partiler arasında oluşan anlaşmazlıklar ve ülkeyi kararnamelerle yönetme önerisinin TBMM tarafından reddedilmesi üzerine Erim, başbakanlık görevinde istifa etmiştir. Nihat Erim'in istifası üzerine Cumhurbaşkanı Sunay, yeni hükümet kurma görevini Milli Savunma Bakanı Ferit Melen'e vermiş ve bu kişi de kısa süre içerisinde hükümetini kurmuştur. Ferit Melen Hükümeti'nin programı, 29 Mayıs'ta TBMM'nde okunmuştur¹³². 22 Mayıs 1972- 10 Nisan 1973 tarihleri arasında yaklaşık olarak 11 ay görev yapan Melen Hükümeti döneminin en önemli gelişmesi cumhurbaşkanlığı seçimi olmuştur¹³³. Bu durum, ordunun isteğiyle kurulan Nihat Erim Hükümeti'nin uzun ömürlü olamadığı ve yerine Ferit Melen'in hükümet kurduğunu göstermektedir.

Yeni hükümet kurulduktan sonra sıra cumhurbaşkanlığı seçimine gelmiş ve bu doğrultuda, Faruk Güler, Tekin Arıburun ve Ferruh Bozbeyli adaylığını koymuşlardır. Ancak seçimler belirlenen tarihte yapılmamış ve bir sonraki güne ertelenmiştir. Bu şekilde devam eden süreçte seçimlerin bir türlü yapılamaması üzerine Arıburun ve Güler adaylıktan çekilmiştir. AP, CHP ve GP'nin iki günlük görüşmelerinden sonra cumhurbaşkanı adayı belirlenmiş ve bu bağlamda, Fahri Korutürk, 6 Nisan 1973'de yapılan oylama sonucunda 365 oy alarak Türkiye'nin 6. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir¹³⁴. Fahri Korutürk'ün cumhurbaşkanı olmasından sonra Ferit Melen başbakanlık görevinden istifa etmiş ve yerine Naim Talu hükümet kurmuştur. Cumhurbaşkanı Fahri Koratürk'ün Naim Talu Hükümeti'nde tek isteği ülkeyi seçimlere kadar yönetmek olmuştur¹³⁵. Naim Talu Hükümeti'nin 1973 genel seçimlerine kadar ülkeyi yönettiği söylenebilir.

Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra genel seçimler için hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. Bu arada, 1973 genel seçimlerinden önce CHP'de genel başkan değişimi olmuştur. Mevcut başkan İsmet İnönü'nün 8 Mayıs 1972'de genel başkanlıktan istifası üzerine yerine Bülent Ecevit seçilmiştir. CHP, Ecevit başkanlığında seçim çalışmalarına başlamış ve 1973 Milletvekili Genel Seçimleri için seçim bildirgesi yayınlamıştır. CHP Seçim Bildirgesi'nde şunlar yer almaktadır: “*CHP önce devletin*

¹³² MMTD, Dönem: 3, c. XXIV, (29.5.1972), s. 827-839.

¹³³ Gülbay, 2017, s. 54.

¹³⁴ TBMMTD, c. XII, (6.4.1973), s. 222-224.

¹³⁵ Gülbay, 2017, s. 56.

yapıcısı, sonra demokrasinin koruyucusu olmuştur. Şimdi de yepyeni bir parti olarak demokrasiyi yaşatacak ve ülkeyi demokrasi içinde kalkındıracak bir düzenin öncülüğünü yapmaktadır”¹³⁶.

CHP Seçim Beyannamesi’nde halkın istediği bir düzen, herkesin hür olarak hareket edeceği, halkın üstünde herhangi bir egemenliğin olmayacağı gibi konuları “Ak Günler”¹³⁷ Seçim Beyannamesi’nde açıklanmıştır¹³⁸. “Mavi Gömlek” ile seçim propagandaları için ülke genelinde faaliyetler yürüten Ecevit, uçurduğu güvercinlerle özgürlük kahramanı olarak isimlendirilmesine neden olmuş ve halk arasında “Karaoğlan” olarak isimlendirilmiştir¹³⁹. Bu durum, yeni genel başkanın halk nezdinde benimsendiği ve destek gördüğü şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

AP, 1973 genel seçimleri için bir seçim bildirgesi yayınlamıştır. AP Seçim Bildirgesi’nde şu konular yer almaktadır: Eski Demokratlar için anayasa değişikliği, anayasa değişikliklerinin halk oylaması ile yapılması ve Af Kanunu’nun Türkiye Cumhuriyeti’nin 50. yılına özel olarak çıkartılması, gece kondular için tapu verilmesi, ekonomik alanda düzenlemelere gidilmesi ve vergi politikasıyla ilgili düzenlemelerin yapılması¹⁴⁰. Bu kapsamda, seçim gezilerine başlayan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, seçim konuşmalarında büyük ilgi görmüştür. İlgi görülen konuşmalarından birisi Kars’ta yapılandır. Burada Demirel, “*Temel hak ve hürriyetleri saldırıya karşı korumak için devlet yeterince organize değilse yeni kuruluş ve kaidelerin getirilmesi zaruridir*” demiştir¹⁴¹.

Partilerin yürüttükleri seçim çalışmalarından sonra nihayet seçim günü gelmiş ve halk, 14 Ekim 1973 günü oyunu kullanmak için sabah saatlerinden itibaren sandık

¹³⁶ CHP 1973 Seçim Bildirgesi Özeti, TBMM Kütüphanesi, Ankara 1973, s. 3.

¹³⁷ Ak Günler: “Bülent Ecevit’in daktilosundan çıkan “ak günlere” adını taşıyan seçim bildirgesi, CHP’nin yeni politikalarının da özeti olmuştur. Bu bildirgede, CHP, geniş halk topluluklarını yoksullaştırmak ve sömürmek yoluyla ve tekelci sermaye gruplarının elinde yoğunlaştırma amacını güden bu çağdaş ekonomi anlayışı yerine kalkınma modeli olarak” köylü kooperatiflerinin, sosyal güvenlik ve yardımlaşma kurumlarının, sendikaların, yurt dışındaki işçi ortakları ve benzeri halk ortaklarının girişimlerinden oluşan bir sektör önermiş ve yabancı sermayeye sınırlamalar getireceğini vaat etmiştir. (Daha fazla bilgi için bkz. <http://www.radikal.com.tr/politika/bir-fotografin-hatirlattiklari-chpnin-ak-gunleri-1291881/> Erişim Tarihi: 12. 11. 2020).

¹³⁸ Seyit Sevdı, “İktidarı Vermeyen İki Seçim: 1973 ve 1977 Seçimleri”, *Akademik Kaynak*, (Eylül 2018), s.2.

¹³⁹ Sevdı, “Bir Darbe Bir Muhtıra Arasında 1961 Seçimler ve 1973 Seçimleri”, 2018, s. 9.

¹⁴⁰ Sevdı, “İktidarı Vermeyen İki Seçim: 1973 ve 1977 Seçimleri”, 2018, s.2.

¹⁴¹ Körfez, 25 Eylül 1973, Sayı: 1224.

başına gitmeye başlamıştır. Seçime 8 siyasi parti katılmıştır. Bu partiler şunlardır: AP, CHP, MHP, DP, MSP, CGP, TBP ve MP'dir. Bu seçimde de önceki seçimde olduğu gibi "d'Hont sistemi" kullanılmış ve seçime katılım oranı %66,8'de kalmıştır. Seçim sonuçlarına göre partilerin aldıkları oy oranları ve milletvekili sayıları şöyledir: AP %29 oy oranıyla 149; CHP %33 oy oranıyla 185; DP % 11 oy oranıyla 45; MSP % 11 oy oranıyla 45; CGP % 5 oy oranıyla 13 milletvekili çıkarmıştır¹⁴². Seçim neticelerine bakıldığında, hiçbir partinin tek başına iktidar olmasına imkân kılacak kadar yeterli oy almadığı ve buna bağlı olarak tekrardan koalisyon hükümetlerin kurulmasına yol görüldüğü söylenebilir.

Genel seçimlerden sonra en büyük sorun 1973'deki Cumhurbaşkanlığı seçimi olmuştur. Cumhurbaşkanı Sunay'ın görev süresinin 1973'te tamamlanması üzerine ordu cumhurbaşkanı adayı olarak 29 Ağustos 1972'de Genelkurmay Başkanlığına getirilen Faruk Gürler'i¹⁴³ öne sürmüştür. Siyasi partiler, Cumhurbaşkanı Sunay'da olduğu gibi bir Genelkurmay Başkanının cumhurbaşkanlık makamına geçmesinin gelenek haline gelmesine karşı olmuşlardır. Özellikle AP, Gürler'in adaylığını sert bir dille eleştirmiştir. Siyasi partilerin bu şekildeki net tavrından sonra Faruk Güler adaylıktan çekilmek zorunda kalmıştır. Gürler'in adaylıktan çekilmesinden sonra bütün siyasi partiler Fahri Korutürk'ün adaylığı üzerinde uzlaşmışlardır¹⁴⁴. Siyasi partilerin istediğiyle Fahri Korutürk'ün cumhurbaşkanı seçilmesi ve ordunun aday gösterdiği Faruk Güler'in de adaylıktan çekilmek zorunda kalması ordunun siyasi alanda güç kaybettiğini göstermektedir.

Fahri Korutürk, cumhurbaşkanı olduktan sonra ilk faaliyeti hükümet kurmak olmuş ve hükümet kurma görevini seçimde en fazla oy olan CHP lideri Ecevit'e vermiştir. Ecevit, partisinin aldığı oylar tek başına hükümet kurmaya yetmediği için ortak bulmak zorunda kalmıştır. Sağ görüşte bulunan partilerden hiçbiri CHP'yle ortak hükümet kurmaya yanaşmamışlar ve bunun yanında sağ partiler kendi içlerinden de anlaşılamamışlardır. AP'den ayrılan DP'liler Demirel başkanlığında kurulacak bir hükümette kesinlikle karşı olduklarını söylemişlerdir. AP Genel Başkanı Demirel "*Halkın kendilerine muhalefet görevini verdiği*" sözleriyle hiçbir parti ile koalisyon

¹⁴² Sevdi, "Bir Darbe Bir Muhtıra Arasında 1961 Seçimler ve 1973 Seçimleri" 2018, s. 10

¹⁴³ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 286.62.6.

¹⁴⁴ Gülbay, 2017, s.59.

hükümetini kurmayacağını açıklamıştır¹⁴⁵. Süleyman Demirel'in, bu seçimden sonra başka bir partiyle koalisyon kurup yönetime geçmek yerine muhalefet yapmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Süleyman Demirel'in kurulması planlanan koalisyon hükümetinde yer almayacağına yönelik net tavrından sonra Ecevit, koalisyon için MSP'nin lideri olan Necmettin Erbakan ile görüşmelerini yoğunlaştırmıştır. Her iki partinin içinden de bu koalisyona karşı olanlar olmuştur. Bazı CHP'liler, MSP'yi siyasi amaçlarından dolayı dini sömürdüklerini iddia etmiş ve Atatürk Devrimlerine karşı olduklarını söyleyerek bu koalisyona karşı çıkmışlardır. Bazı MSP'liler ise solcu olan CHP gibi bir partiyle ortaklık istemediklerini söylemişlerdir¹⁴⁶. Bülent Ecevit'in yaklaşık üç aylık uğraşından sonra CHP ile MSP, koalisyon hükümeti için anlaşmaya varmışlardır. CHP-MSP Koalisyon Hükümeti, 26 Ocak 1974 tarihinde kurulmuş ve Bülent Ecevit, Başbakan, Necmettin Erbakan ise Başbakan Yardımcısı olarak göreve başlamıştır. Oluşturulan yeni hükümet 25 bakandan oluşmuştur. Burada bakanların partilere olan dağılımı şu şekildedir: CHP 18 ve MSP 7 Koalisyon Hükümeti'nde 2 senatör de bulunmuştur. Yeni hükümetin programı, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu tarafından 1 Şubat 1974 günü onaylanmıştır¹⁴⁷. Böylece 12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra ordunun isteğiyle kurulan dört hükümetten sonra halkın seçtiği bir hükümet göreve başlamıştır şeklinde analiz edilebilir.

Koalisyon hükümeti kurulduktan sonra iki önemli mesele üzerinde durmuştur. Bu meseleler şunlardır: Genel af sorunu ve Kıbrıs Meselesi. Genel af meselesi, 27 Mart 1974 günü Meclis'te görüşülmüş ve konunun görüşülmesinin ardından 10 Nisan 1974 tarihinde Af Kanunu kanunlaştırılmıştır. Af Kanunu'nun muhalefet partilerin istediği şekilde olması CHP-MSP'nin aralarının açılmasına neden olmuştur. Ortaklar arasındaki diğer bir mesele ise MSP'nin "*Ayasofya mutlaka ibadete açılmalıdır.*" Israrcı isteği üzerine CHP'nin açılmaması gerektiğine yönelik açıklamalardan bulunması üzerine iki partinin arasının açılmasına neden olmuştur¹⁴⁸. CHP-MSP

¹⁴⁵ Teziç, 1976, s. 306.

¹⁴⁶ Akşin vd., 1989, s.237.

¹⁴⁷ Ertem, 2018, s. 670.

¹⁴⁸ Arif İlman – Cengiz Dönmez, "12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Kurulan Koalisyonlara Örnek: Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümetleri", *CTAD*, yıl: 11, sayı: 21, (Bahar 2015), s. 168.

Koalisyon Hükümeti, sorunlara ortak çözüm bulmak yerine zıtlaşmaları koalisyon hükümetinin uzun ömürlü olamayacağını göstermektedir.

Türkiye’de 1974 yılının yaz aylarında Kıbrıs meselesi gündeme gelmiştir. Kıbrıs Rumlarının, Kıbrıs Türklerine yönelik saldırılarda bulunduğunun anlaşılması üzerine Türkiye, Zürih ve Londra Anlaşmalarının şartlarına göre kendisine verilen haklarını kullanmak istemiştir. Ancak Türkiye’nin bu isteği kabul görmemiştir. Bu nedenle Türkiye, Kıbrıs’ın kuzeyine büyük çapta iki askerî harekât gerçekleştirmiştir. Söz konusu harekâtların ilki 20-22 Temmuz 1974; ikincisi ise 14-16 Ağustos 1974 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Her iki harekâtın da amacı Rumların adadaki Türklere yönelik saldırıları önlemek ve Türkiye’nin güney kıyılarının güvenliğini sağlamaktır. Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak koalisyonda anlaşmazlıklar çıkmış ve harekâtın MSP’li bakanların zoruyla başlatıldığı ve bazı CHP’li bakanların bu harekâta karşı olduğu söylentileri çıkmıştır¹⁴⁹. Ecevit’in kısa sürede Kıbrıs bunalımının üstesinden gelmesiyle Kıbrıs işgali sayesinde kısa bir süre içinde ulusal bir kahraman durumuna geldiği ve Ecevit, bu başarısıyla CHP’nin halkın gözünde itibarını arttırdığı söylenebilir.

Bülent Ecevit, halkın gözünde kazandığı bu itibarını erken seçimlerde oy çoğunluğunu elde etmek için kullanmak istediği için 16 Eylül 1974 tarihinde istifa etmiştir¹⁵⁰. Anayasa hukukçusu olan Erdoğan Teziç, Bülent Ecevit’in istifasını şu nedene bağlamıştır: Koalisyonun bitimine neden olan son olay, Başbakan Ecevit’in yapacağı İskandinavya Ülkesi gezisi sırasında Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan’a başbakanlık vekâletini bırakmak istememiş ve bunun üzerine MSP’li bakanlar Ecevit’in gezisiyle ilgili kararnameyi imzalamayacaklarını söylemeleri üzerine Ecevit gezisini iptal etmiş ve 18 Eylül 1974 günü başbakanlık istifasını Cumhurbaşkanına vermiştir. Böylece CHP-MSP Koalisyonu bitmiştir. CHP-MSP Koalisyonu kurulurken “*tarihin yanılığının*” sona ermesi olarak değerlendirilmiştir¹⁵¹. Böylece 1973 seçimlerinden sonra kurulan ilk koalisyon hükümeti sona ermiştir.

¹⁴⁹ Akşin vd., 1989, s. 239.

¹⁵⁰ Zürcher, 1993, s.380.

¹⁵¹ Teziç, 1976, s. 340.

Bülent Ecevit'in istifasıyla birlikte koalisyon dağıldıktan sonra 241 günlük süren bir hükümet kurma krizi başlamış ve uzun bir süre hükümetin kurulamaması üzerine Cumhurbaşkanı Fahri Koratürk, Prof. Sadi Irmak'tan partiler üstü bir hükümet kurmasını ve seçimlere kadar ülke yönetimini elinden tutmasını istemiştir. Bunun üzerine Sadi Irmak, cumhurbaşkanının isteği doğrultusunda yeni bir hükümet kurmuştur. Ancak Irmak'ın Hükümeti, 29 Ekim 1974 günü Meclis'te yapılan güven oylamasında yeterli güvenoyunu alamamıştır. Buna rağmen Sadi Irmak Hükümeti kurulmuş ve Irmak 31 Mart 1975 tarihine kadar ülkenin başbakanı olarak ülkeyi yönetmiştir. Bu durum ülke yönetimi için ciddi bir şekilde hükümet kurma krizinin yaşandığını göstermektedir.

Ülkede yaşanan uzun süreli kriz sürecinin sonunda Süleyman Demirel, sağ partilileri iş birliği içinde olmazlarsa erken seçim önerisini destekleyeceğini söyleyerek sağ partileri tehdit etmiş ve Demirel, bu tehditten sonra sağ partilerle 31 Mart 1975 tarihinde bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Bu koalisyon hükümeti; AP, MSP, CGP ve MHP'den oluşmuştur. Demirel başkanlığında bir koalisyon hükümeti kurulmasına karşı olan DP, bu koalisyonda yer almamıştır. Yeni kurulan koalisyon hükümeti halk tarafında "Milliyetçi Cephe" olarak adlandırılmıştır. Koalisyon Hükümeti'nin Başbakanı Süleyman Demirel, Başbakan Yardımcısı ise Alparslan Türkeş olmuştur¹⁵². Bu hükümetin kurulmasıyla erken seçim ihtimali ortada kalkmış ve Ecevit'in erken seçim umuduyla istifa etmekle yanlışa düştüğü söylenebilir. Bu koalisyon hükümetinin kurulması özellikle AP için çok önemli olmuştur. 12 Mart Muhtırası'yla iktidarda uzaklaştırılan AP'nin duyduğu utanç bu hükümetin kurulmasıyla ortadan kalktığı söylenebilir.

1.4.5. 1977 Milletvekili Genel Seçimleri ve Seçimler Sonrasında 1980 Darbesi'ne Giden Süreç

1971'den 1977 yılına kadar ülkenin koalisyon hükümetlerle yönetilmesi halk nezdinde hoş karşılanmamış ve bu bağlamda, Milliyetçi Cephe İktidarı döneminde ülke, iç ve dış politikada önemli sıkıntılar içinde olmuştur. Bu doğrultuda, artan şiddet olayları, ülkede fiyat artışı, gıda sıkıntısı gibi önemli sorunlar yaşanmıştır. Bu gibi

¹⁵² Ahmad, 2012, s. 196.

sıkıntıların önüne geçmek için AP Grup Toplantısı'nda erken seçim kararı almış ve bu karar CHP tarafından desteklenmiştir. CHP erken seçim konusundaki karar için İç Tüzükten “Danışma Kurulu’nu” çıkarıp, konu direk Anayasa Komisyonu’nda görüşüldükten sonra İç Tüzüğün 93. Maddesi ile ilgili değişiklik Anayasa Komisyonu’nda görüşülmüş ve yapılan oylamayla erken seçim kararı kabul edilmiştir. AP ve CHP bu kararı desteklerken MSP ve DP tarafından eleştirilmiştir. Tüzüğün kabulünden sonra AP-CHP’nin anlaşmasıyla seçim tarihi 5 Haziran 1977 olarak belirlenmiştir. Ülkenin uzun yıllar koalisyon hükümetleriyle yönetilmesi ve ülkenin içinde olduğu sıkıntılardan dolayı erken seçim kararı yerinde bir karar olduğu söylenebilir. Bu seçim birçok açıdan önemli bir dönüm noktası olmuştur. Eski Cumhurbaşkanlarından Celal Bayar, İstanbul’da seçim mitinglerine katılıp, AP’yi desteklediğine dair konuşmalar yapmış ve bu doğrultuda, DİSK’te CHP’yi desteklemiştir. DİSK, erken seçim kararı alınmasıyla ilgili şunları söylemiştir: “*DİSK’in 1977 genel seçimlerine ilişkin kararı konfederasyonumuzun ısrarla izlediği demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı ile demokrasi ve toplumsal ilerleme için verdiği savaşın günümüz koşullarındaki en doğal gereğidir*”¹⁵³. Bu durum, DİSK’in erken seçim kararını desteklediğini ve ülke yararına en doğru olanın bu seçimlerin yapılması olduğunu düşündükleri şeklinde değerlendirilebilir.

Seçim çalışmalarının başlamasıyla CHP; Isparta, Antalya ve bu ilin ilçelerinden birisi olan Serik’te yaptığı seçim konuşmalarında şu konular üzerinde durmuştur¹⁵⁴:

- 1- Ekonominin hızla büyümesi,
- 2- Köylerin gelişimine önem verilmesi,
- 3- Bir yandan gelişme hızlandırılırken bir yandan da gelişme nimetlerinin toplumda ve ülkede adaletle bölüşülmesinin temin edilmesi

Bülent Ecevit, Malatya’da düzenlediği mitingde, “*İdare halka teslim edilince bütün müşkülât bertaraf olacaktır, bütün güçlükler aşılacaktır*” diyerek devlet yönetiminin halkın seçtiği bir partiye devredilmesi gerektiğini söylemiştir. Seçim kampanyasını başlatan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, 16 Mayıs 1977’de

¹⁵³ Sevdî, “İktidarı Vermeyen İki Seçim: 1973 ve 1977 Seçimleri”, 2018, s. 7-8.

¹⁵⁴ Seyit Sevdî, “Olayların Gölgesinde Bir Seçim: 1977 Seçimleri”, *Akademik Kaynak*, (Ağustos 2018), s. 3.

Sivas, Amasya ve Tokat'ta yaptığı seçim konuşmalarında, CHP'ye ağır yüklenmiş ve şunları söylemiştir: “*Sokak eşkıyası, Halk Partisi'nin militan gücünü teşkil etmektedir. Halk Partisi, devlete resmen silah çeken eşkıyanın koruyucusudur*”¹⁵⁵. Süleyman Demirel'in bu konuşmalarından anlaşılacağı üzere, AP'nin seçimleri yeniden kazanmak ve iktidara gelmek için uğraştığı görülmektedir.

Seçimlere kısa bir süre kala 1 Mayıs 1977 günü gösteriler yapılmış ve DİSK, bu gösteriyi Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni çökertmeye yönelik bir eyleme dönüştürmeyi planlamıştır. Bundan dolayı diğer sol gruplarla iş birliği yapmıştır. Bu eylemlerin ardından AP duyulan güven azalmış ve bu durum daha çok CHP'nin işine yaramıştır¹⁵⁶. Bu eylemlerin yanında parti liderleri de seçim kampanyaları sırasında saldırıya uğramışlar ve en fazla saldırı ise Ecevit'in gezilerinde olmuştur¹⁵⁷. Bu durum, parti liderlerinin seçim çalışmalarını çok zor şartlar altında yaptıklarını göstermektedir.

Şiddet olaylarının ve ekonomik sıkıntıların iyice arttığı böyle bir ortamda Türkiye, 5 Haziran 1977'de sandık başına gitmiştir. Yapılan seçimler neticesinde YSK'nın açıkladığı seçim sonuçlarına bakıldığında, CHP %41,4; AP ise %36,9 oranında oy almış ve bu doğrultuda, seçimin kazananı CHP olmuştur. Böylece 1973 genel seçimlerine oranla AP bu seçimde oyunu %7,1 oranında artırmış olmasına rağmen iktidar olabilmek için yeterli oy çoğunluğunu sağlayamamıştır. Bu seçimlerde MHP 16; DP 1; CGP ise 3'er milletvekili çıkarabilmişlerdir.¹⁵⁸ Bu arada 1977 genel seçimlerine katılım oranı %72,42 olmuştur. Bu da söz konusu seçimin 1973'te yapıldığına göre katılımı daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Esasında ülke genelinde şiddet olayları ciddi bir boyuta ulaşmış olmasına rağmen; halkın seçimlere ilgisi yüksek olmuştur¹⁵⁹. CHP ve AP bu seçimden oy oranlarını artırmış ve özellikle CHP büyük bir başarı elde etmiştir. Bu durumda yani CHP'nin son derece yüksek oy almasında Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekâtındaki başarısının büyük bir etkisi olduğu aşıkardır.

¹⁵⁵ Gülbay, 2017, s. 177-180.

¹⁵⁶ İlman-Dönmez, 2015, s. 182.

¹⁵⁷ Sevdî, “Olayların Gölgesinde Bir Seçim: 1977 Seçimleri”, 2018, s. 9-10.

¹⁵⁸ Kabasakal, 2013, s. 65.

¹⁵⁹ Arslan, “1950'den 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine, Genel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye'nin Siyasi Yapısı”, 2007, s. 21.

1977 yılında yapılan seçimlerden sonra Milliyetçi Cephe Hükümeti dönemi sona ermiş ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümet kurma görevini Ecevit'e vermiş ve bu doğrultuda Ecevit, “*AP ve MHP dışında her türlü koalisyona hazır olduğunu*” söylemiştir. AP'nin Genel Başkanı Demirel ise “*Milliyetçi partiler topluluğu, iktidarı sola teslim etmemeli*” demiştir¹⁶⁰. Süleyman Demirel, bu ifadeyle Bülent Ecevit'in istediği durumun olamayacağını ifade etmiştir.

Bülent Ecevit uzun uğraşlar sonucunda bir azınlık hükümeti kurmuş ve bu hükümette “Çankaya Hükümeti”¹⁶¹ adı verilmiştir. Bu yeni hükümet 22 Haziran 1977 günü Cumhurbaşkanı tarafında onaylanmıştır. Yeni hükümetin ilk icraatı görevden alınan kamu görevlilerinin görevlerini tekrardan iade etmek ve Demirel Hükümeti'nin yaptığı bütün atamaları durdurup, yeni atamalar yapmak olmuştur. Daha Meclis'te güvenoyu almadan yapılan bu icraatlar AP, MHP ve MSP tarafında tepkiyle karşılanmıştır. Ecevit tarafından oluşturulan bu Hükümet, 3 Temmuz'da yapılan güven oylamasında yeterli sayıda oy alamamış ve bunun üzerine Cumhurbaşkanı, hükümet kurma görevini Demirel'e vermiştir. Cumhurbaşkanı, CHP-AP'nin ortak koalisyon kurmasını istemişse de Demirel bunu kabul etmemiş ve bir süre sonra Demirel başkanlığında AP, MHP ve MSP 20 Temmuz günü ortak bir hükümet kurmuştur. Kabinede AP'nin 15; MHP'nin 5 ve MSP'nin 8 bakanı bulunmuştur. Bu hükümet “*II. Milliyetçi Cephe Hükümeti*” olarak adlandırılmıştır¹⁶². Bu gelişmeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 1977 genel seçimlerinde hiçbir partinin iktidar olmasına imkân verebilecek kadar oy çoğunluğu sağlanamadığı için Türkiye'de 1961'de olduğu gibi yeniden koalisyon hükümetler döneminin başladığı söylenebilir.

II. Milliyetçi Cephe Hükümeti karşısındaki en önemli sorunlar arasında ekonomik sıkıntılar ve öğrenci olayları olmuştur. I. Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde paydaşlar anlaşamadıkları için Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanamamış ve bu durum ekonomi alanında sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kurulmasından sonra MSP bu plana

¹⁶⁰ Akşin vd., 1989, s. 244.

¹⁶¹ Çankaya Hükümeti: II. Ecevit Hükümeti'ne verilen isimdir. 1977 genel seçimlerinden sonra Ecevit'in kurduğu bu azınlık hükümeti, 3 Temmuz 1977'de yapılan güven oylamasında kullanılan 448 oyun 217'si kabul, 229'u ret, 2'si çekimser oyla birlikte yeni hükümet yeterli sayıda güvenoyu alamamıştır. (Daha fazla bilgi için bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-cumhuriyeti-hukumetleri-134271> Erişim Tarihi: 13.11.2020).

¹⁶² İlman-Dönmez, 2015, s. 185-186.

manevi kalkınmayla ilgili bir kısım koymak isteyince koalisyonda anlaşmazlık çıkmış ve plan, 30 Kasım 1977’de Meclis’e sunulmuştur. Koalisyonda oluşan diğer bir anlaşmazlık ise Necmettin Erbakan’ın Arabistan dönüşünde bütçesinden %70 kısıntıya uğradığını öğrenince bütçeyi imzalamayacağını söylemesidir. Bu nedenle, Demirel önce Erbakan’ın bu isteğine karşı çıkmışsa da onun ısrarı üzerine kabul etmek zorunda kalmış ve koalisyon içindeki problem çözülmüştür, ancak bu durum AP’de parti içi muhalefete sebebiyet vermiştir¹⁶³. II. Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin içinde bu tür ciddi sorunların olması bu hükümetinde uzun ömürlü olamayacağını göstermiştir şeklinde yorumlanabilir.

11 Aralık 1977 tarihinde yapılan yerel seçimler, koalisyon hükümetinin kaderini belirlemiştir. 1977 yerel seçimlerin sonuçları AP’yi hayal kırıklığına uğratmış ve bu durum, partide istifaların olmasına neden olmuştur. Demirel, 31 Aralık’ta yaptığı güven oylamasında 12 bağımsız milletvekilinin oylarıyla yenilgiye uğramış ve bu doğrultuda, II. Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin sona ermesinden bir hafta sonra Bülent Ecevit başkanlığında CHP-AP Koalisyonu kurulmuştur. Bu yeni hükümetin programında sadece ülkede “*barış ve birlik*” vaadinde bulunulmuştur. Bu dönemde ülke içinde çok ciddi sorunlar söz konusu olmuştur. Ecevit, bu sorunların önüne geçebilmek için ülkede sıkıyönetim ilan etmesine rağmen olaylar devam etmiştir.

Bülent Ecevit, polis gücüne dayalı olarak ülkedeki terörist olaylarıyla başa çıkamayacağını anlayınca istifa etmek zorunda kalmıştır. Ecevit’in istifasında sonra Demirel liderliğinde bir azınlık hükümeti kurulmuştur. Demirel Hükümeti, güvenoyu alıp kurulmasından bir süre sonra ülkenin içinde olduğu durumda endişe duyan ordunun üst düzey rütbelilerinden olan generaller, hükümet darbesinin nasıl ve ne zaman olacağını görüşmek için İstanbul’da toplanmışlardır¹⁶⁴. Ülke içinde siyasi, sosyal ve ekonomi alanında yaşanan sıkıntılar, orduda yönetime müdahale etme fikrini oluşturmuş ve ülkenin içinde olduğu duruma bakıldığında askeri bir müdahalenin iyi karşılanacağı söylenebilir.

Siyasi alanda adı geçen gelişmelerin yaşandığı tarihlerde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün cumhurbaşkanlık süresi dolmuş ve aylar süren oylamalara rağmen yeni

¹⁶³ İlman-Dönmez, 2015, s. 190.

¹⁶⁴ Ahmad, 2012, s. 202-206.

bir cumhurbaşkanı seçilememiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de siyasi hayat resmen felce uğramıştır. Bunun üzerine ordu, yönetime müdahale etmeye karar vermiş ve bu doğrultuda, Kenan Evren, 17 Haziran 1980 tarihinde “Bayrak Harekâtı”nı başlatmıştır. Yüksek Komuta Kademesinin planladığı harekât 12 Eylül 1980 günü gerçekleşmiş ve 16 Ekim 1981 tarihli ve 2533 Sayılı “*Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun*” ile bütün partiler fesh edilmiş ve bu doğrultuda, % 91.37 evet oyuyla kabul edilen 1982 Anayasası’nın geçici 4. Maddesi ile siyasilere 5 ve 10 yıl süreyle yasak getirilmiştir¹⁶⁵. Böylece 1961 yılında Ragıp Gümüşpala, başkanlığında kurulan AP’nin siyasi hayatı 12 Eylül Darbesi’yle sona ermiş ve AP, tarih sahnesindeki yerini almıştır.

1.5. Genel Değerlendirme

Cumhuriyet rejimine geçişin ardından TCF ve SCF ile gerçekleştirilen çok partili hayatta geçiş denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmış ve bu durum çok partili hayatta geçiş için zamana ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Uzun bir aradan sonra İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı döneminde çok partili hayatta geçiş durumunda önemli bir adım atılmış ve bu doğrultuda, ilk olarak MKP ardından ise DP’nin 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmasıyla çok partili hayatta geçiş süreci başlamıştır. Bunun yanında, 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen DP, 27 yıllık CHP iktidarına son vermiştir.

1954 seçimlerinde DP’nin yıldızı iyice parlamış ve 1957 seçimlerini de DP kazanmış, ancak bu seçim bir sonraki seçimde DP’nin iktidarı kaybedeceği ihtimalini göstermiştir. 1959-1960 yılları arasında ülkedeki gerginlik had safhaya ulaşınca ordu, bu duruma son vermek amacıyla 27 Mayıs 1960 tarihinde yönetime el koymuş ve ardından kurulan MBK, 15 Ekim 1961 genel seçimlerine kadar ülkeyi yönetmiştir. 13 Ocak 1961 tarihinde İçişleri Bakanlığınca yayınlanan tebliğde partilerin siyasal faaliyetlerine izin verilmesiyle 11 Şubat 1961’de AP kurulmuştur¹⁶⁶. Ragıp Gümüşpala başkanlığında kurulan AP, DP’nin devamı olduğu görünümünü vererek DP’nin oylarına sahip çıkmış ve bu doğrultuda, AP 1961 genel seçimlerinde sonra CHP’yle koalisyon kurarak iktidara gelmiştir.

¹⁶⁵ Çavuşoğlu, 2009, s. 169-170.

¹⁶⁶ Çavuşoğlu, 2009, s. 166.

1965 genel seçimlerinden sonra tek başına iktidara gelen AP, 1969 genel seçimlerinde de oy kaybı yaşamasına rağmen iktidarda kalmayı başarmıştır. Bu dönemde ülkede öğrenci gösterileri, işçi olayları ve ekonominin bozulması gibi ciddi sorunlar görülmüştür. Bu sorunları durdurmak amacıyla ordu, yönetime müdahale etme kararı almış ve bu bağlamda, 12 Mart 1971 Muhtırası'yla AP iktidarda uzaklaştırılmıştır¹⁶⁷.

12 Mart Muhtırası'ndan sonra AP yılmayıp, iktidar mücadelesine devam etmiştir. Muhtırayla yönetimi ele alan ordu, 1973 genel seçimlerine kadar ülkeyi istekleri doğrultusunda kurulan koalisyon hükümetleri yönetmiştir. 1973 ve 1977 genel seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidara olabilecek kadar oy çoğunluğu sağlayamadığı için ülke koalisyon hükümetlerle yönetilmeye devam edilmiştir¹⁶⁸. AP, 1973-1980 yılları arasında CHP'ye karşı sağ koalisyonlar kurarak yeni bir dönem başlatmış ve 1980 yılına gelinceye kadar ülke yönetimine üstlenen AP, Türk siyasal yaşamında önemli bir yere sahip olmuştur. AP'nin siyasal sorumluluğu 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'yle sona ermiştir.

¹⁶⁷ Zürcher, 1995, s.375-376.

¹⁶⁸ Akşin vd., 1989, s. 236, 244.

BÖLÜM 2: 1960 VE 1970 YILLARI ARASINDA KOCAELİ'DE YAPILAN GENEL VE YEREL SEÇİMLER

2.1. Kocaeli'nde 1961 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları

1960 ile 1970 yılları arasında Kocaeli'nde ne gibi siyasal gelişmelerin yaşandığı ele alındığı bu bölümde siyasi partiler ve bu siyasi partilerin katıldıkları seçimler üzerinde durulmuştur. Bilindiği üzere, siyasi partilerin amacı iktidara gelmektir. Siyasi partiler bu amaca ulaşmak için ülke sorunları hakkında görüşlerini halka anlatırlar ve bu doğrultuda, halkın dikkatini çekmek için birtakım faaliyetlerde bulunurlar. Bu kapsamda, 1960 ile 1970 yılları arasında Türkiye'deki siyasi partiler ve bu partilerin Kocaeli'ndeki durumu ve yansımaları temel olarak ele alınmıştır. Söz konusu bilgilerin aktarılmasında Kocaeli'nde yayınlanan yerel gazetelerden istifade edilmiştir.

2.1.1. Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Faaliyetleri

Kocaeli'nde 15 Ekim 1961 genel seçimlerine AP, CHP, YTP ve CKMP'nin katılacağı kesinleşmiş ve bunun üzerine partiler seçim çalışmalarına başlamışlardır. CHP İl Kongresi, 6 Ağustos 1961 günü saat 10.00'da Oğuz Sineması'nda yapılmış ve kongreye, Şemsettin Günaltay, Nihat Erim, Fuat Sirman, Turan Güneş, Kasım Gülek ve diğer parti üyeleri katılmıştır. Kongrede alınan en önemli karar, CHP'nin seçimlere kardeşlik havasıyla gireceğini söylemişlerdir¹⁶⁹. Bunun yanında, CHP'nin aday adayları; merkezde, ilçelerde ve köylerde yaptıkları toplantılarda büyük ilgi görmüşlerdir. Genel seçimlerden kısa bir süre önce kurulan AP'nin seçimlerden önceki önemli faaliyeti, 12 Ağustos 1961 tarihine kadar Karamürsel, Gölcük, Kandıra ve Gebze'de teşkilatlarını tamamlamak olmuştur¹⁷⁰. Bu durum, partilerin seçim çalışmalarına hızlı bir şekilde başladıklarını göstermektedir.

1961 genel seçimlerinden önce meydana gelen en önemli gelişme, Eski Başbakan Adnan Menderes'in oğlu Yüksel Menderes'in YTP'ye geçmesiyle Kocaeli'nde siyasi atmosferin bir anda değişmiş ve bu durum YTP Kocaeli milletvekili

¹⁶⁹ Azim, 8 Ağustos 1961, Sayı: 3031.

¹⁷⁰ Demokrat Kocaeli, 12 Ağustos 1961, Sayı: 3827.

aday adayları arasında sevinçle karşılanmıştır¹⁷¹. Partiler, seçimden önce kadrosunu güçlendirmek istemişler ve bu bağlamda, AP Kocaeli Teşkilatı, Kocaeli'nin eski Valisi Alaattin Eriş'i aday listelerine almak için yoğun bir çaba sarf etmiştir¹⁷². Bu durum, AP'nin genel seçimlerden önce kadrosunu güçlendirmek istediğini göstermektedir.

Kocaeli vilayetinde seçimlere giren dört siyasi partinin ilk faaliyeti milletvekili adaylarını belirlemek olmuş ve bu kapsamda, AP'den 15 kişi, CHP'den 13 kişi adaylığını koymuştur. Konuyla ilgili olarak 15 Eylül 1961'de ön seçimler yapılmış ve seçim sonuçlarına göre partilerin milletvekili adayları belirlenmiştir. Söz konusu adaylar şu kişilerden oluşmuştur¹⁷³:

AP Kocaeli Milletvekili adayları

- Cemal Babaç : Kocaeli eski valisi
- Süreyya Sofuoğlu : Gazeteci
- Haldan Kısayol : Kurmay Albay
- Ercüment Kocaer : Doktor
- Ziya Atığ : Doktor

AP Kocaeli Senato adayları

- Lütfü Tokoğlu : Avukat
- Rıfat Özdeş : Emekli General

CHP Kocaeli Milletvekili adayları¹⁷⁴

- Nihat Erim : Profesör
- Şahap Bilgisu : CHP İl Başkanı
- Turan Güneş : Doçent
- Mustafa Sirmen : Avukat
- Nazmi Oğuz : Ticaret Odası Reisi

¹⁷¹ Bizim Şehir, 2 Eylül 1961, Sayı: 2846.

¹⁷² Bizim Şehir, 8 Eylül 1961, Sayı: 2851.

¹⁷³ Demokrat Kocaeli, 16 Eylül 1961, Sayı: 3841.

¹⁷⁴ Türk Yolu, 16 Eylül 1963, Sayı: 7043.

CHP Kocaeli Senato adayları

- Abdullah Köseoğlu : Doktor
- İhsan Esiner : Emekli General

YTP Kocaeli Milletvekili adayları¹⁷⁵

- Osman Gencal : Müteahhit
- Namık Taçkın, : Emekli Amiral
- Sadi Bilge : Avukat
- Nihat Boytüzün : Mühendis
- Beşinci adayın Genel Merkez tarafında belirleneceği söylenmiş.

YTP Kocaeli Senato adayları

- Fahrettin Karacaoğlu : Avukat
- İbrahim Ören : Avukat

CKMP Kocaeli Milletvekili adayları¹⁷⁶

- Vahdettin Aytan : İthalatçı
- Mümtaz Çoruh : Y. Mühendisi
- Kemal Bora : Emekli Albay
- İdris Çavdar : Tüccar

CKMP Kocaeli Senato adayları

- Haydar Öztalay : Emekli Albay
- Şükrü Çiftçi : Tüccar

AP, 1961 genel seçimleri için seçim beyannamesini açıklamıştır. AP Seçim Beyannamesi'nde partinin temel amaçlarını ortaya koymuştur. AP Seçim Beyannamesi'nde “Hukuk ve Kanun Anlayışı” ile ilgili olarak: “*Bir toplumun hayatında hukuk siyaseti, fertler arasındaki münasebetleri en iyi şekilde düzenleyecek kanunların uygulanması demektir. Bunun için yaşama faaliyetlerinin, tecrübelerden, ilmi araştırma ve çalışmaların sonuçlarından geniş ölçüde faydalanması gerekir*” şeklinde tanımlamıştır. “İktisadi Politika” ile ilgili olarak: “*İktisaden az gelişmiş bir*

¹⁷⁵ İstiklal, 16 Eylül 1961, Sayı: 2079.

¹⁷⁶ Türk Yolu, 16 Eylül 1963, Sayı: 7043.

ziraat memleketi hüviyetini asırlardan beri taşımakta olan memleketimizi, kader birliği yaptığımız büyük sanayici memleketlerle Birleşmiş Milletler İhtisas Teşkilâtınca tespit olunmuş program ve tavsiyelere uyarak kalkındırmayı vazife saymaktayız.” AP iktisadi kalkınmanın, sanayi alanında gelişmiş memleketlerle Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafında benimsenmiş programlara uymaya bağlı olduğu söylemiştir. “Eğitim Politikası” ile ilgili olarak: “Çağdaş milletler, plânlı, programlı sistemli ve devamlı bir eğitim politikaları olmadıkça gelişemez, hatta varlıklarını koruyamazlar. Zira Demokrasinin insanlık anlayışından kuvvet alarak sınaî ve ziraî teknolojinin faaliyetleri içinde gelişen çağdaş medeniyet, yüksek vasıflı, iyi eğitim görmüş vatandaşlar ister”¹⁷⁷. AP Seçim Beyannamesi’nde, Türkiye’nin çağdaş milletler seviyesine ulaşabilmesi için planlı, programlı ve devamlı bir eğitimin gerekli olduğundan bahsetmiştir.

25 Eylül 1961 tarihinde seçim çalışmalarının serbest bırakılmasıyla partiler seçim çalışmalarını başlatmış ve kurdukları heyetlerle komiteler halinde çalışmaya başlamışlardır. Komiteler, belirlenen programlar dâhilinde çalışmalarını yürütmüştür. Siyasi faaliyetlerin başlamasıyla birlikte Nihat Erim, İzmit’e gelerek seçim sonrasına kadar şehirde kalıp seçim propagandalarını bizzat kendisi yürüteceğini söylemiştir. CHP, Seçim propagandalarının serbest bırakıldığı ilk günde 4 farklı yerde siyasi toplantılar yapmış ve katıldığı toplantılarda konuşma yapan Nihat Erim “*Her aday, her parti karşıtı kötüleyeceği yerde kendisinin ne yapacağını anlattığı takdir de müspet yolda yürümüş olur*”¹⁷⁸ diyerek partilerin birbirlerine karşı hoşgörüyle seçim kampanyalarını yürütmeleri gerektiğini söylemiştir.

CHP, Bekirdere ve Cedit’te 28 Eylül 1961’de iki toplantı yapmış ve toplantılar büyük ilgi görmüştür. Toplantılarda konuşma yapan CHP Kocaeli Milletvekili adaylarında Turan Güneş “*CHP işçi davalarının başlıca savunucusudur. Biz işçi vatandaşlarımızın karşısına sarı ve kat’i taahhütlerle çıkıyoruz. Bunlar CHP’nin ve adaylarının şeref sözüdür*” demiştir¹⁷⁹. Turan Güneş, konuşmasında CHP’nin işçilerin hakları üzerinde durarak CHP’nin işçi haklarını savunacağı sözünü vermiştir.

¹⁷⁷ Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1961), TBMM Kütüphanesi, Ankara 1961, s. 3-22.

¹⁷⁸ Bizim Şehir, 27 Eylül 1961, Sayı: 2867.

¹⁷⁹ Bizim Şehir, 29 Eylül 1961, Sayı: 2869.

CHP İl Başkanı Şahap Bilgisu, 27 Eylül 1961 tarihinde parti merkezinde yaptığı basın toplantısında CHP'nin seçim çalışmalarının dostluk ve kardeşlik havası içinde devam ettiğini söylemiştir. Bunun yanında, CHP'nin Bekirdere'deki toplantısında konuşan CHP Kocaeli Milletvekili adayı Turan Güneş “*CHP bu devre bütün idealist vatandaşların müşterek oylarıyla iktidara gelecektir*” demiştir¹⁸⁰. Seçimlere az bir zaman kala CHP Kocaeli milletvekili adayları çalışmalarını daha da yoğunlaştırmışlar ve hafta sonu için 28 siyasi toplantı planını yapmışlardır. Turan Güneş ve Dr. Köseoğlu Hereke ve köylerinde, Nazmi Oğuz Karamürsel’de, Mustafa Sirmen Gölcük ve Değirmendere’de vatandaşlarla bir araya gelip, oy istemişlerdir¹⁸¹. Bu durum, CHP Kocaeli milletvekili adaylarının Kocaeli’nde seçimi kazanmak konusunda ısrarcı olduklarını göstermektedir.

CHP’den sonra AP ile YTP’de ilk seçim kampanyalarını Mehmetlipaşa’da açmışlardır. YTP, Darıca’da yaptığı kapalı salon toplantısında AP ile CHP’yi sert bir üslupla eleştirmiştir. YTP, ilk açık hava toplantısını 4 Ekim’de Kandıra’da yapmış ve konuşmacı olarak Gültekin Başak, Hüsamettin Cindoruk ve Ali İhsan Çelik katılmıştır¹⁸². YTP Kocaeli milletvekili adayları, kapalı salon ve açık hava toplantılarıyla yoğun bir seçim kampanyası yürüttükleri söylenebilir.

Bizim Şehir gazetesine göre, seçim çalışmalarını hızlandıran CKMP, 12 Ekim 1961 tarihinde 15.00-17.00 saatleri arasında Halkevi Meydanı’nda açık hava toplantısı yapmış ve toplantıya CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı da katılarak önemli konulara değinmiştir¹⁸³. CKMP, Kocaeli’nde milletvekili çıkarmak konusunda iddialı olmuştur. Seçim çalışmalarına ara vermeden devam eden AP, 12 Ekim 1961’de Halkevi Meydanı’nda yaptığı mitinge 20.000 kişi katılmış ve mitingde konuşma yapan Süreyya Sofuoğlu konuşmasında sonra 8 yaşındaki bir çocuğu mikrofonu çıkarmıştır. “*Babam yerine konuşuyor, size selamını bildiriyorum. Babamı siz kurtaracaksınız*” demiştir¹⁸⁴. Bu durum, partililerin Kocaeli’nde milletvekili kazanmak için yarış halinde olduğunu göstermektedir.

¹⁸⁰ Azim, 30 Eylül 1961, Sayı: 3077.

¹⁸¹ Bizim Şehir, 3 Ekim 1961, Sayı: 2872.

¹⁸² Bizim Şehir, 4 Ekim 1961, Sayı: 2873.

¹⁸³ Bizim Şehir, 12 Ekim 1961, Sayı: 2881.

¹⁸⁴ Hürsöz 13 Ekim 1961, Sayı: 3374.

İstiklal gazetesine göre, YTP, 12 Ekim 1961 günü Kocaeli’nde Halkevi Meydanı’nda 10.00-12.00 saatleri arasında büyük bir miting yapmış ve mitinge YTP Genel Başkanı Ekrem Alican da katılmıştır. Miting, halk tarafında büyük bir ilgi görmüş ve Genel Başkan Ekrem Alican, mitingde kısaca şunu söylemiştir: *“Vatandaşın cebindeki reyi yankesicilik yaparak aşırarak suretiyle netice almak istiyorlar. Bu memleketti siyaset düzenbazlarından kurtarmak mecburiyetindeyiz.”* CKMP adaylarından Osman Gencal, Nihat Böytüzün, İbrahim Önen ve Hatip Gültekin Başak sırasıyla konuşma yaparak, köylü ve işçi meselelerine temas etmişlerdir¹⁸⁵. YTP’nin yaptığı açık hava mitinglerine Genel Başkan Ekrem Alican’ın katılması halk tarafında mitinglerinin daha çok ilgi görmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Seçimlere az bir zaman kala CHP Kocaeli milletvekili adayları 13 Ekim 1961 tarihinde seçmenlerle birlikte olmuşlar ve bu bağlamda, Nihat Erim, Kandıra ve Gebze’de, Turan Güneş Gebze, Darıca ve Karamürsel’de, Şahap Bilgisu İzmit ve köylerinde, Nazmi Oğuz Karamürsel ve köylerinde, Abdullah Köseoğlu ve İhsan Esiner Kaynarca’da, Mustafa Sirmen Gölcük ve Kaynarca’da olmuştur¹⁸⁶. Bu durum, CHP’nin Kocaeli milletvekili adaylarının genel seçimler için yoğun bir çalışmanın içinde olduğunu göstermektedir.

2.1.2. Kocaeli’nde 1961 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları

Dört siyasi partinin Kocaeli vilayetinde yürüttükleri yoğun bir seçim çalışmasından sonra nihayet seçim günü gelmiş ve halk, 15 Ekim 1961’de 08.00-17.00 saatleri arasında sandık başına gidip, oylarını kullanmıştır. Saat 17.00’den sonra oy kullanımı bitmiş ve ardında sandıklar açılıp oy sayımına başlanmıştır. Kocaeli ilinde seçimler sıkıntısız geçmiştir. Ankara’da ikamet eden eski Başbakan Adnan Menderes’in eşi ve oğlu Yüksel Menderes’in oylarını kullanmadıkları görülmüştür¹⁸⁷. Kocaeli’nde seçim sonuçları kesin olarak 17 Ekim 1961 günü yayınlanmış ve Kocaeli’nde seçimin galibi AP olmuştur. Bu bağlamda, AP, Kocaeli’nde 2 senatör 3 milletvekili kazanmış iken; CHP sadece 2 milletvekili çıkarabilmiştir. Bu arada CHP

¹⁸⁵ İstiklal, 13 Ekim 1961, Sayı: 2101.

¹⁸⁶ Bizim Şehir, 14 Ekim 1961, Sayı: 2883.

¹⁸⁷ Yavuz, 17 Ekim 1961, Sayı: 2469.

ve AP dışındaki partiler yeterli sayıda oy alamadıklarından milletvekili çıkaramamışlardır. Seçimleri kazanan AP senatörleri, Rıfat Özdeş ve Lütfü Tokoğlu, milletvekilleri Cemal Babaç, Süreyya Sofuoğlu, Haldan Kısayol olurken, CHP'nin milletvekilleri ise Prof. Nihat Erim ve Şahap Bilgisu olmuştur. Partilerin aldıkları oy oranları ise şöyledir: AP, senatoda 50.499; milletvekilliğinde 50.366; CHP senatoda 46.822; milletvekilliğinde 47.072; CKMP senatoda 13.996; milletvekilliğinde 14.302 ve YTP senatoda 2.452; milletvekilliğinde 2.630 oranında oy almışlardır¹⁸⁸. Seçim sonuçlarına bakıldığında, AP'nin seçimden büyük bir başarı gösterdiği ve Kocaeli vilayetinde seçimi birinci sırada tamamladığı görülmektedir.

Türk Yolu gazetesine göre, partililerin il bazında oy çoğunluklarına bakıldığında, AP'nin 25; CHP'nin 16; YTP'nin 18 ve CKMP'nin ise 8 ilde oy çoğunluğu sağladığı görülmüştür. Seçimlerden sonra 19 Ekim 1961 tarihinde basına konuşan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, seçim sonuçlarının sürpriz olmadığını söylemiş ve şöyle demiştir: “*Partimizin cumhurbaşkanı adayı yoktur. Gürsel adaylığını koyarsa destekleyeceğiz*”¹⁸⁹. YSK'nın kesin olarak açıkladığı seçim sonuçlarına göre AP 70 senatör, 158 milletvekili, CHP, 36 senatör, 172 milletvekili, YTP, 28 senatör, 65 milletvekili, CKMP ise 16 senatör ve 54 milletvekili çıkarmıştır¹⁹⁰. Bu manada, Türkiye’de seçimlere katılan siyasi partilerden hiçbirisi tek başına Hükümet kurabilmek için yeterli milletvekili elde edememiştir.

Genel seçimlerden sonra Meclis, geçici meclis başkanı olan meclisin en yaşlı üyesi İsmet İnönü başkanlığında açılmış ve sıra cumhurbaşkanlığı seçimine gelmiş ve Cemal Gürsel aldığı 434 oyla cumhurbaşkanı olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra meclis başkanlığı seçimi yapılmış ve Fuat Sirmen, meclis başkanı seçilmiştir. Fuat Sirmen’in meclis başkanı seçilmesi Kocaeli’nde büyük bir memnuniyet uyandırmıştır. Bu seçimlerden sonra YTP Kocaeli İl Başkanı “*Prof. Nihat Erim de başbakan olursa huzursuzluk tamamen kalkar*” demiştir¹⁹¹. Cumhurbaşkanı ve meclis başkanlığı seçimlerinden sonra sıra hükümet kurma işine geldiği söylenebilir.

¹⁸⁸ Türk Yolu, 18 Ekim 1961, Sayı: 7070.

¹⁸⁹ Türk Yolu, 20 Ekim 1961, Sayı: 7072.

¹⁹⁰ İstiklal, 22 Ekim 1961, Sayı: 2109.

¹⁹¹ Türk Yolu, 3 Kasım 1961, Sayı: 7083.

Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı olduktan sonra ilk işi hükümet kurma çalışması olmuştur. Hiçbir parti tek başına Hükümeti teşkil edecek yeterli çoğunluğa sahip olamadığından koalisyon hükümeti kurma yoluna gidilmiştir. Cumhurbaşkanı Gürsel, hükümet kurma görevini İsmet İnönü'ye vermiştir. Ordunun baskısıyla AP-CHP Koalisyonu gündeme geldiğinde AP'lilerin büyük çoğunluğu bu koalisyonu karşı olmuştur. İzmitliler de AP'nin CHP'yle koalisyonu yanaşmamasını desteklemişler ve bunu yerinde bir karar olarak görmüşlerdir. Daha sonra iki parti koalisyon için anlaşınca bu durum İzmitliler tarafında hoş karşılanmamıştır. İnönü kuracağı hükümetle ilgili olarak *“Kurmaya çalıştığım hükümet bir parti değil, milli huzur ve demokrasiyi getirme hükümeti olacaktır”* demiştir. CHP-AP Koalisyonu, kesin olarak İnönü başkanlığında 20 Kasım 1961 tarihinde kurulmuş ve her iki partide de bu koalisyonu desteklemeyenler olmuştur. Hükümet programı Meclis'te okununca YTP ve CKMP'de hükümet programını sert bir dille eleştirmişlerdir¹⁹². Bu durum, AP-CHP Koalisyonunun, her iki parti içinde destek görmediği gibi diğer iki siyasi partinin de desteklemediğini göstermektedir.

2.1.3. Adalet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri

Yukarıda izah edildiği üzere 1961 genel seçimlerinde Kocaeli'nde en fazla milletvekili çıkaran birinci parti AP'dir. 3 milletvekili ve 2 senatörle Kocaeli'yi Meclis'te temsil eden iki partiden birisi olan AP Kocaeli milletvekillerinin TBMM'de aktif olarak çalışan kişiler arasında bulunmuşlardır. Bu kapsamda, aşağıda söz konusu milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

2.1.3.1. Cemal Babaç

1961 genel seçimlerinden sonra AP Kocaeli milletvekili seçilen Cemal Babaç, 1904 yılında doğmuş olup, evli ve bir çocuk babasıdır. 1 Ağustos 1927 tarihinde Çankırı'da Maiyet Memuru olarak işe başlamış ve oradan da İstanbul Maiyet Memurluğuna nakledilmiştir. 23 Ekim 1928 tarihinde Dikili Kaymakamlığına tayin

¹⁹² Bizim Şehir, 12 Kasım 1961, Sayı: 2906.

edilmiş ve ardından 1942 yılında Mülkiye Müfettişliğine atanmıştır. 1952 yılında Maraş Valiliğine nakli gerçekleşmiş ve 1956 yılında ise İller Bankası İdare Meclisi Azalığına tayini yapılmış ve bu görevinden 26 Mart 1957 tarihinde ayrılmıştır¹⁹³. Kocaeli tarihinin önemli simalarından birisi olan Cemal Babaç, 1961 genel seçimlerinde AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir¹⁹⁴. Böylece Kocaeli siyasi tarihinde yeni bir milletvekili ortaya çıkmış ve TBMM’de adı geçen vilâyeti temsil etme hakkına kavuşmuştur.

15 Kasım 1961 tarihinde toplanan Millet Meclisi’nde milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve bu bağlamda, AP Milletvekili Cemal Babaç Maliye Komisyonu’na üye olmuştur¹⁹⁵. 2 Aralık 1961 tarihinde toplanan Meclis’te, Malatya Milletvekili İsmet İnönü’nün başkanlığı altındaki Bakanlar Kurulu güvenoyuna sunulmuş ve güvenoyu verenler arasında Cemal Babaç’da bulunmuştur¹⁹⁶. Bu durum Cemal Babaç’ın İnönü Hükümeti’ni desteklediğini göstermektedir. 25 Aralık 1961 tarihinde toplanan Millet Meclisi’nde, 1961 Mali Yılı Bütçe Kanununa bağlı (A/1) işaretli cetvelde değişikliğe gidilmesine dair oylama yapılmış ve oylamaya Cemal Babaç katılmamıştır¹⁹⁷.

31 Ocak 1962 tarihinde toplanan Meclis’te, Milli Savunma Komisyonu’nda bulunan (2/79) işaretli kanun teklifi ve (1/100) işaretli kanun tasarısı ile Maliye Komisyonu’nda bulunan (2/67) işaretli teklifinin amaçları birbirine uygun ve yakın olmasından dolayı üçünün bir arada ve ilgili beşer kişilik Milli Savunma, Maliye ve Bütçe Komisyonları’nda kurulması elzem olan geçici bir komisyonda çabuk incelenerek bir karara varılması için Milli Savunma Komisyonu Başkanı İzmir Milletvekili Ali Aytaş ile Maliye Komisyonu Başkanı Kocaeli Milletvekili Cemal Babaç’ın ortak teklifi olarak Meclis Yüksek Başkanlığına sunulmuştur¹⁹⁸. Cemal Babaç, 1 Mart 1962 tarihinde Meclis’te yapılan Ankara Üniversitesi, 1962 yılı Bütçe Kanununa ek kanun için yapılan oylamaya katılmamıştır¹⁹⁹.

¹⁹³ Millet Meclisi 1. Dönem Kocaeli Milletvekili Cemal Babaç’ın 281 Numaralı Hal Tercümesi.

¹⁹⁴ Cemal Babaç’ın 17 Ekim 1961 Seçim Mazbatası.

¹⁹⁵ MM TD, Dönem: 1, c. I, (15.11.1961), s. 83.

¹⁹⁶ MM TD, Dönem: 1, c. I, (2.12.1961), s. 180-181.

¹⁹⁷ MM TD, Dönem: 1, c. I, (25.12.1961), s. 401-403.

¹⁹⁸ MM TD, Dönem: 1, c. III, (31.1.1962), s. 183.

¹⁹⁹ MM TD, Dönem: 1, c. III, (1.3.1962), s. 760-762.

23 Mayıs 1962 ‘deki Meclis oturumunda, Cumhuriyet Senatosu İzmir Üyesi İzzet Birant ve Manisa Üyesi Refik Ulusoy’un “ek görev ve aylık ödenekler” ismi altında 1962 Mali Yılı Bütçesi’nde herhangi bir ödeme yapılmaması hakkındaki kanun teklifi, maliye temsilcisi ve teklif sahipleri huzurunda incelenmiş ve Maliye Komisyonu Başkanı Kocaeli Milletvekili Cemal Babaç tarafında konu maddeler halinde izah edilerek Yüksek Başkanlığa sunulmuştur²⁰⁰. 8 Şubat 1963 tarihinde toplanan Meclis’te, 31 Aralık 1963 tarihli ve 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı hükümler eklenmesi ve bir kısım hükümlerin kaldırılması hakkındaki kanun tasarısının 29 uncu Maddesine 5. Bendine madde eklenmesine dair olan önerge milletvekillerinin oyuna sunulmuş ve AP Kocaeli Milletvekillerinde Cemal Babaç ile Haldan Kısayol önerge için kabul oyunu kullanmışlardır²⁰¹. Cemal Babaç kabul oyuyla Gelir Vergisi Kanunu’yla ilgili düzenlemelerin yapılmasını desteklediğini göstermiştir.

17 Nisan 1963 tarihinde toplanan Meclis’te, Konya Milletvekili Selçuk Aytan ve 10 arkadaşının 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa geçici bir madde eklenmesine dair kanun teklifi; Maliye, Ulaştırma, Çalışma, Milli Savunma Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı temsilcilerin katılımıyla Maliye Komisyonu’nda görüşülmüş ve bu teklifin hükümetçe hazırlanmakta bulunan “*Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü İşçileri Emekli Sandığı ile Askeri Fabrikalar Tekatüt ve Muavemet Sandığının İşçi Sigortaları Kurumuna devri hakkında kanun tasarısı*” ile ilgili karar Yüksek Başkanlığa bırakılmıştır. Yüksek Başkanlığa arz edilen bu tasarımı Cemal Babaç da desteklemiştir²⁰². Dönemin AP Kocaeli Milletvekili olan Cemal Babaç, Meclis oturumlarında Kocaeli vilayetiyle ilgili pek çok konuyu Meclis gündemine taşıdığı görülmüş ve adı geçen kişinin milletvekillik sürecinde aktif olduğu söylenebilir.

²⁰⁰ MM TD, Dönem: 1, c. V, (23.5.1962), s. 375.

²⁰¹ MM TD, Dönem: 1, c. XII, (8.2.1963), s.38.

²⁰² MM TD, Dönem: 1, c. XVI, (17.4.1963), s. 353-354.

2.1.3.2. Haldan Kısayol

1961 genel seçimlerinden sonra AP Kocaeli milletvekili olarak seçilen Haldan Kısayol, 1920 yılında İstanbul’da doğmuş, evli ve iki çocuk babasıdır. İlk tahsilini İzmir’de bitirdikten sonra 1938 yılında lise eğitimini Maltepe Askeri Lisesi’nde tamamlamıştır. 1951 yılında Kara Harp Akademisine girmiş ve Kara Harp Akademisi’yle Yüksek Kumanda Akademilerini bitirdikten sonra 42 Sayılı Kanun gereğince emekliye ayrılmıştır. Futbolla yakından ilgilenmiş ve kendisi lisanslı futbol hakemidir²⁰³. Kocaeli tarihinin önemli kişilerinden birisi olan Haldan Kısayol, 1961 genel seçimlerinde AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir²⁰⁴.

15 Kasım 1961’de toplanan Millet Meclisi’nde milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve buna göre Haldan Kısayol Milli Savunma Komisyonu’na seçilmiştir²⁰⁵. 2 Aralık 1961 tarihli Meclis oturumunda, Malatya milletvekili İsmet İnönü başkanlığı altında oluşturulan Bakanlar Kurulu’na güvenoyu verenler arasında Haldan Kısayol’da bulunmuştur²⁰⁶. Haldan Kısayol, 22 Aralık 1961’de Başkanlık Divanı Kürsüsü’nün arkasındaki duvara “*Egemenlik milletindir*” ifadesini taşıyan bir levhanın asılmasını gündeme getirmiştir. Konu hakkında Meclis Başkanında söz alan Haldan Kısayol “*Muhterem arkadaşlar, Meclisin ilk toplantı günü verdiğimiz bir önerge var idi. Bu anlamda verilen daha birkaç önerge olmasına rağmen bir netice hâsıl olmamıştır*”²⁰⁷ diyerek gündeme getirdiği konu hakkında bir şeyin yapılmamasından dolayı duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

25 Aralık 1961’de Millet Meclisi’nde, Başbakanlık Divanı Kürsüsü’nün arkasındaki duvara “*Egemenlik Ulusundur*” ibaresini taşıyan bir levhanın asılması hakkında önceden verilen önergelerle ilgili konuşmasına başbakanlık adına Rafet Aksoy, konu hakkında çalışmalara başlandığı yönünde Haldan Kısayol’a cevap vermiştir²⁰⁸. 25 Aralık 1961 tarihinde 1961 Mali Yılı Bütçe Kanuna bağlı (A/1) işaretili

²⁰³ Millet Meclisi 1. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Haldan Kısayol’un 284 Numaralı Hal Tercümesi.

²⁰⁴ Haldan Kısayol’un 17 Ekim 1961 Seçim Mazbatası.

²⁰⁵ MM TD, Dönem: 1, c. I, (15.11.1961), s. 83.

²⁰⁶ MM TD, Dönem: 1, c. I, (2.12.1961), s. 180- 181.

²⁰⁷ MM TD, Dönem: 1, c. I, (22.12.1961), s. 358-359.

²⁰⁸ MM TD, Dönem: 1, c. I, (25.12.1961), s. 376.

cetvelde değişiklik yapılmasına dair yapılan oylamaya Haldan Kısayol katılmamıştır²⁰⁹.

1 Mart 1962'deki Millet Meclisi oturumunda, Ankara Üniversitesi 1962 yılı Bütçe Kanununa ek kanun için yapılan oylamaya Haldan Kısayol ile birlikte 302 milletvekili katılmamıştır²¹⁰. 8 Haziran 1962'de toplanan Meclis'te Meclis Başkanı Fuad Sirmen, bazı milletvekillerine gösterilen zamanlarda izinleri Başkanlık Divanının 6 Haziran 1962 tarihli toplantısında kararlaştırıp, Genel Kurula arz etmiş ve bu milletvekillerinin içinde Haldan Kısayol'da 15 gün hastalığına takiben 26 Mayıs 1962 tarihinden itibaren izinli sayılmıştır²¹¹. 19 Nisan 1963 tarihinde Meclis'te görüşülen sendika kurma ve toplu sözleşme yapma usulü hem Türkiye'deki sendikacılık geleneğine hem de dünyadaki sendikacılık yapısına aykırıdır. Bundan dolayı 7. Maddenin 3. Fıkrasının tasarıdan çıkarılması teklifini Haldan Kısayol desteklemiştir²¹². Bu durum, Haldan Kısayol'un sendikacılık geleneğiyle ilgili düzenlemelerin yapılmasını desteklediğini göstermektedir.

9 Eylül 1963'teki Meclis toplantısında, çeşitli teadül ve teşkilat kanunları ile diğer kanunlarda mevcut aylık ve ücret tutarlarının değiştirilmesi hakkında 7244 Sayılı Kanun'un 5. Maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifine yönelik ikinci defa yapılan oylamaya Haldun Kısayol katılmamıştır²¹³. 9 Eylül 1963'te Meclis'te Türkiye ile İran arasında yapılan Kültür Antlaşması'nın onaylanmasının uygun bulunduğu hakkındaki kanun ikinci defa oylamaya sunulmuş ve oylamaya Haldan Kısayol ile birlikte 219 milletvekilinin katılmadığı görölmüş, ancak kanun 225 oyla kabul edilmiştir²¹⁴.

4 Ocak 1964'teki Meclis oturumunda, Malatya Milletvekili İsmet İnönü tarafında kurulan Bakanlar Kurulu güvenoyuna sunulmuş ve Haldan Kısayol, İnönü Hükümeti'ne güvenoyu vermemiştir²¹⁵. Haldan Kısayol, 5 Mart 1965'te hakkında adli takibat yapılmakta olduğu için teşekkül emrine alınmış olan devlet demir yolları eski

²⁰⁹ MM TD, Dönem: 1, c. I, (25.12.1961), s. 401-403.

²¹⁰ MM TD, Dönem: 1, c. III, (1.3.1962), s. 760-762.

²¹¹ MM TD, Dönem: 1, c. V, (8.6.1962), s. 523.

²¹² MM TD, Dönem: 1, c. XVI, (19.4.1963), s. 436.

²¹³ MM TD, Dönem: 1, c. XXI, (9.9.1963), s. 106-108.

²¹⁴ MM TD, Dönem: 1, c. XXI, (9.9.1963), s. 114-116.

²¹⁵ MM TD, Dönem: 1, c. XXIV, (4.1.1964), s. 200-202.

maliye ve muhasebe dairesi reisinin bir göreve atanması sebebine dair Maliye Bakanına sözlü sualde bulunmuştur²¹⁶. 24 Haziran 1965 tarihli Meclis toplantısında, belediyelerin ve belediyelere bağlı müessese ve işletmelerin bir kısım borçlarının Hazinece silme hakkındaki kanun tasarısı oylamaya sunulmuş ve Haldan Kısayol tasarısını destekler nitelikte oy kullanmıştır²¹⁷. AP Kocaeli Milletvekili Haldan Kısayol'un Meclis faaliyetlerine bakıldığında, Meclis yoklamalarının büyük bir kısmına katılmaması dışında Meclis'in aktif milletvekillerinden birisi olduğu söylenebilir.

2.1.3.3. Süreyya Sofuoğlu

1961 genel seçimlerinden sonra AP Kocaeli milletvekili olarak seçilen Süreyya Sofuoğlu, 1924 yılında İzmit'te doğmuş, evli ve iki çocuk babasıdır. 1945 yılından itibaren gazetecilik işiyle uğraşmış ve Serbest Gazete'nin sahibidir. Orta dereceli bir tahsile sahip olmuştur²¹⁸. Kocaeli'nin siyasi tarihinde önemli bir yeri olan Süreyya Sofuoğlu, 1961 genel seçimlerde AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir²¹⁹. Bu kapsamda, 15 Kasım 1961 tarihli Millet Meclisi'nde milletvekillerinin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve buna göre Süreyya Sofuoğlu, Sanayi Komisyonu Heyetine seçilmiş, aynı zamanda Basın Yayın ve Turizm Komisyonu'na da üye olmuştur²²⁰. Bu durum, Süreyya Sofuoğlu'nun milletvekillik süreci boyunca Meclis'te aktif bir milletvekili olmasını gerektirdiği şeklinde bir yorum yapılabilir.

2 Aralık 1961'de Meclis'te, Malatya Milletvekili İsmet İnönü Başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'nun güven oylaması yapılmış ve yapılan güven oylamasına katılmayan milletvekilleri arasında Süreyya Sofuoğlu da bulunmuştur²²¹. 25 Aralık 1961'de Meclis'te Süreyya Sofuoğlu, kuraklık ve fiyat düşüklüğü sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası ile Tarım Kredi Kooperatiflerine borcunu ödeyemeyen

²¹⁶ MM TD, Dönem: 1, c. XXXVII, (5.3.1965), s. 2.

²¹⁷ MM TD, Dönem: 1, c. XLII, (24.6.1965), s. 484-486.

²¹⁸ Millet Meclisi 1. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Süreyya Sofuoğlu'nun 285 Numaralı Hal Tercümesi

²¹⁹ Süreyya Sofuoğlu'nun 17 Ekim 1961 Seçim Mazbatası.

²²⁰ MM TD, Dönem: 1, c. I, (15.11.1961), s. 77-85.

²²¹ MM TD, Dönem: 1, c. I, (2.12.1961), s. 180-183.

üreticilere ne gibi bir kolaylık sağlanacağına dair Ticaret Bakanı İhsan Gürsan’a sualde bulunmuş ve bunun üzerine İhsan Gürsan’ın cevabı şu şekilde olmuştur: “*Ziraat Bankasının bünyesine ait olmak üzere şimdiye kadar tecil olan borçların yekûnu; 45 milyon 642 bin liradır. Tarım Kredi Kooperatiflerine ait olmak üzere 32 milyon 783 bin lira olarak ceman yekûn 78 milyon liralık bu kabil borçlarını ödeyemeyecek durumda olan çiftçilerimizin borçları tecil edilmiş bulunuyor*”²²² diyerek Süreyya Sofuoğlu’nun sualine cevap vermiştir.

26 Aralık 1961 tarihli Millet Meclisi’nde Süreyya Sofuoğlu, Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu’ya İzmit Akşam Tekniker Okulu müdür muavinlerinden biri hakkında usulsüz diploma düzenlemekten dolayı tahkikat açıldığını ve bunun doğru olup olmadığına dair sözlü sualde bulunmuştur²²³. 1 Mart 1961’de Ankara Üniversitesi 1962 yılı Bütçe Kanunu’na ek kanun için yapılan oylamaya Süreyya Sofuoğlu katılmamıştır²²⁴. 28 Aralık 1962’de toplanan Meclis’te, Süreyya Sofuoğlu’nun İzmit ilinde dördüncü defadır ortaya çıkan sel felaketine hükümetin yardım eli uzatmadığı yönündeki konuşmasına İmar ve İskân Bakanı Fahrettin Kerim Gökay cevap vermiştir²²⁵. Süreyya Sofuoğlu bu konuşmasıyla İzmitlilerin sıkıntılarıyla yakından ilgilendiğini göstermiştir.

27 Kasım 1963’te Meclis’te, AP Grup Başvekili İzmir Milletvekili Ali Naili Erdem Millet Meclisi Başkanlığına Meclis Çalışma Komisyonuna aday gösterilen Kocaeli Milletvekili Süreyya Sofuoğlu’nun Dilekçe Komisyonu’na, Dilekçe Komisyonu’na aday gösterilen Sadık Tekin Müftüoğlu’nun da Çalışma Komisyonuna aday gösterildiklerini bildirmiş ve aynı gün Meclis Başkanı da Dilekçe Komisyonunda bulunan Sadık Tekin Müftüoğlu yerine Süreyya Sofuoğlu’nu yazmıştır²²⁶. Böylece Süreyya Sofuoğlu Dilekçe Komisyonu’na geçmiştir. Süreyya Sofuoğlu 4 Aralık 1963 tarihinde toplanan Meclis’te, Ulus gazetesi matbaa ve tesislerinin halen kimin ve kimlerin elinde olduğuna dair Başbakan’dan cevap istemiştir²²⁷. Süreyya Sofuoğlu 4 Ocak 1964’te Meclis’te, Malatya Milletvekili İsmet İnönü tarafında oluşturulan

²²² MM TD, Dönem: 1, c. I, (13.12.1961), s. 289-290.

²²³ MM TD, Dönem: 1, c. II, (26.12.1961), s. 156.

²²⁴ MM TD, Dönem: 1, c. II, (1.3.1962), s. 760-762.

²²⁵ MM TD, Dönem: 1, c. X, (28.12.1962), s. 482.

²²⁶ MM TD, Dönem: 1, c. XXIII, (27.11.1963), s. 77-78.

²²⁷ MM TD, Dönem: 1, c. XXIII, (4.12.1963), s. 7-8.

Bakanlar Kurulu için yapılan oylamaya güvenoyu vermemiştir²²⁸. Süreyya Sofuoğlu, İnönü Hükümetine güvenoyu vermeyerek yeni hükümeti desteklemediğini göstermiştir.

12 Mayıs 1964 tarihinde toplanan Millet Meclisi'nde İstanbul Milletvekili Hüsamettin Kırca, Aydın Milletvekili Orhan Apaydın, Sivas Milletvekili Cevat Odyakmaz ve Erzincan Milletvekili Sadık Perinçek'in TBMM Bütçe Karma Komisyonu'nun seçilmesi ve çalışma usullerinin düzenlenmesi hakkında kanun teklifi oylamaya sunulmuş ve Süreyya Sofuoğlu oylamaya katılmamıştır²²⁹. 12 Şubat 1965 tarihindeki Meclis birleşiminde, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümetleri arasında yapılan Zirai ve Gıda maddeleriyle bedelsiz olarak verilen Amerika ihtiyaç fazlası malzeme, teçhizatlarına vergi muafiyeti hakkında kanun tasarısı 266 kabul oyla tasarı kanunlaşmış ve Süreyya Sofuoğlu da oyunu kabulden yana kullanmıştır²³⁰. Süreyya Sofuoğlu'nun Meclis gündemine getirdiği konulara bakıldığında, Meclis'in aktif milletvekillerinden birisi olduğu görülmektedir.

2.1.4.Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri

Bilindiği üzere 1961 Milletvekili Genel Seçimlerinde Kocaeli'nde en yüksek oyu alarak en fazla milletvekili ve senatör çıkarabilen parti AP'dir. AP dışında CHP de Kocaeli'nde yaptığı seçim faaliyetleri neticesinde 2 milletvekili alabilmiş, ancak senatör çıkaramamıştır. Aşağıdaki kısımda CHP Kocaeli milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

2.1.4.1. Şehabettin Bilgisu

1961 genel seçimlerinden sonra CHP Kocaeli milletvekili olarak seçilen Şehabettin Bilgisu, 1915 yılında İzmit'te dünyaya gelmiş, evli ve dört çocuk babasıdır. 1937 yılında İstanbul Lisesi'ni bitirmiş ve ardından başladığı Fen Fakültesi'ni 1940

²²⁸ MM TD, Dönem: 1, c. XXIV, (4.1.1964), s. 200-202.

²²⁹ MM TD, Dönem: 1, c. XXX, (12.5.1964), s. 376-379.

²³⁰MM TD, Dönem: 1, c. XXXVI, (12.2.1965), s. 80-81.

yılında ikinci sınıftayken bırakmıştır. Kendisi fabrikatördür ve ticaretle ilgilenmiştir²³¹. Şehabettin Bilgisu, 15 Ekim 1961 genel seçimlerinde Kocaeli CHP milletvekili olarak seçilmiştir²³². 15 Kasım 1961 tarihinde toplanan Millet Meclisi'nde milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve buna göre Kocaeli CHP Milletvekillerinden Şehabettin Bilgisu Çalışma Komisyonu'na seçilmiştir²³³. Bu bağlamda, 2 Aralık 1961'de Meclis'te Malatya Milletvekili İsmet İnönü başkanlığında oluşturulan Bakanlar Kurulu'na güvenoyu verenler arasında Şehabettin Bilgisu da bulunmuştur²³⁴. Şehabettin Bilgisu'nun İnönü Hükümeti'ne güvenoyu vermesi yeni hükümeti desteklediğini göstermektedir.

22 Aralık 1961'deki Meclis oturumunda, CHP Kocaeli Milletvekili Şehabettin Bilgisu ve iki arkadaşının işçi sigortaları kurumunda sigortalı işçilere uzun vade az faizle borç para verilmesi hakkında kanun teklifinde bulunmuşlardır²³⁵. Bilgisu'nun böyle bir kanun teklifinde bulunması işçi sorunlarıyla yakından ilgilendiğini göstermektedir. 1 Mart 1962 tarihinde Ankara Üniversitesi 1962 yılı Bütçe Kanununa ek kanun için yapılan oylamaya Şehabettin Bilgisu kabul oyunu kullanmış ve aynı gün Meclis'te, Yatırımlar Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf bonoları ihracı hakkındaki 5 Ocak 1961 tarihli ve 223 Sayılı Kanun'un değiştirilmesine dair kanun oylamaya sunulmuş, Şehabettin Bilgisu ile birlikte 144 milletvekili kanun teklifini kabul etmiştir²³⁶. Şehabettin Bilgisu, kanun teklifini kabul ederek söz konusu kanunu desteklediğini göstermiştir.

22 Nisan 1962'deki Meclis toplantısında, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu ve yargılama şekilleri hakkındaki kanun tasarısının 10. Maddesi oylamaya sunulmuş ve Şehabettin Bilgisu ile birlikte 164 milletvekili oylamaya katılmamıştır²³⁷. 10 Şubat 1963 günü Meclis'te Emlak Alım Vergisi Kanun tasarısı için yapılan oylamaya Şehabettin Bilgisu katılmamıştır²³⁸. 11 Şubat 1963'te Millet Meclisi'nde, Türkiye ile

²³¹ Millet Meclisi 1. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Şehabettin Bilgisu'nun 282 Numaralı Hal Tercümesi.

²³² Şehabettin Bilgisu'nun 17 Ekim 1961 Seçim Mazbatası.

²³³ MM TD, Dönem: 1, c. I, (15.11.1961), s. 81.

²³⁴ MM TD, Dönem: 1, c. I, (2.12.1961), s. 180- 181.

²³⁵ MM TD, Dönem: 1, c. I, (22.12.1961), s. 357.

²³⁶ MM TD, Dönem: 1, c. III, (1.3.1962), s. 760-762.

²³⁷ MM TD, Dönem: 1, c. IV, (22.4.1962), s.647- 650.

²³⁸ MM TD, Dönem: 1, c. XII, (10.2.1963), s. 206-209.

ABD Hükümetleri arasında 5 Mayıs 1961 tarihinde imzalanan İstikraz Anlaşmasına ek anlaşmanın onaylanmasının uygun bulunduğu dair kanun tasarısı için oylama yapılmış ve kanun tasarısı 357 oyla kabul edilmiştir. Tasarıyı kabul eden milletvekilleri arasında Şehabettin Bilgisu da bulunmuştur²³⁹. Bu durum, Şehabettin Bilgisu'nun söz konusu tasarımı desteklediğini göstermektedir.

4 Ocak 1964 tarihindeki Meclis birleşiminde, Malatya Milletvekili İsmet İnönü tarafında kurulan Bakanlar Kurulu güven oylamasına sunulmuş ve Şehabettin Bilgisu, İnönü Hükümetine güvenoyu vermiştir²⁴⁰. Şehabettin Bilgisu verdiği güvenoyuyla İnönü Hükümeti'ni desteklediğini göstermiştir. 3 Aralık 1964'de Devlet Personeli Meslek Teşekkülleri Kanun Tasarısına dair oylama yapılmış ve Şehabettin Bilgisu kabul oyu kullanmasına rağmen oylama yetersiz olmuştur²⁴¹. 24 Haziran 1965'te belediyelerin ve belediyelere bağlı kurumların bir kısım borçlarının hazinece silmesi hakkındaki kanun tasarısı oylamaya sunulmuş ve Şehabettin Bilgisu ile birlikte 251 milletvekili oylamaya katılmamıştır.²⁴² Bu olaylar, adı geçen milletvekilinin Meclis'te birçok konuyu gündeme getirdiğini ve bu şekilde faaliyetler yürüttüğünü göstermektedir.

2.1.4.2. Nihat Erim

1961 genel seçimlerinden sonra CHP Kocaeli milletvekili olarak seçilen Nihat Erim, 1912 yılında Kandıra'da doğmuş, evli ve iki çocuk babasıdır. Galatasaray Lisesi'nde liseyi okumuş ve ardından İstanbul Hukuk Fakültesi'ni kazanmıştır. Paris Hukuk Fakültesinde doktorasını, Ankara Hukuk Fakültesi'nde de doçentliğini tamamlamıştır. 1943 yılında Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliğine atanmış ve Milletlerarası toplantılarda Türkiye'yi temsil etmiştir. 1945 ara seçiminde Kocaeli'nde milletvekili seçilmiş, ardından 1949 yılında Şemsettin Günaltay Kabinesi'ne Başbakan Yardımcılığını yapmıştır. 1950-1955 yılları arasında gazete başyazarlığı görevinde bulunmuş ve 1957 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun Türk siyasi üyesi

²³⁹ MM TD, Dönem: 1, c. XII, (11.2.1963), s. 311-312.

²⁴⁰ MM TD, Dönem: 1, c. XXIV, (4.1.1964), s. 200-201.

²⁴¹ MM TD, Dönem: 1, c. XXXIII, (3.12.1964), s. 666.

²⁴² MM TD, Dönem: 1 c. XXXXII, (24.6.1965), s. 484-486.

olarak göreve başlamıştır. 1959 yılında ise Birleşmiş Milletler Devlet Hukuku Komisyonu'na seçilmiştir²⁴³. Bu durum Nihat Erim'in kendisini çok iyi yetiştirdiğini göstermektedir. 15 Ekim 1961 genel seçimlerinde Nihat Erim, CHP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir²⁴⁴. Nihat Erim, bu seçimde CHP Kocaeli milletvekili seçilerek Kocaeli vilayetiyle ilgili sorunları Meclis gündemine taşımayı hak kazanmıştır.

15 Kasım 1961'de toplanan Millet Meclisi'nde milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve buna göre Nihat Erim Dışışleri Komisyonu'na seçilmiştir²⁴⁵. 2 Aralık 1961'de Malatya Milletvekili İsmet İnönü'nün başkanlığı altındaki Bakanlar Kurulu'na güven oylaması yapılmış ve Nihat Erim, yeni hükümete güvenoyu vermiştir²⁴⁶. Bu durum, Nihat Erim'in yeni hükümeti desteklediğini göstermektedir. 25 Aralık 1961'de toplanan Meclis'te, 1961 Mali Yılı Bütçe Kanuna bağlı (A/1) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkındaki kanun oylaması yapılmış ve Nihat Erim kabul oyunu kullanmıştır²⁴⁷. Nihat Erim, söz konusu kanun tasarısı için kabul oyunu kullanarak tasarıyı desteklediğini göstermiş olduğu şeklinde bir yorum yapılabilir.

2 Şubat 1962'de Millet Meclisi'nde, Nihat Erim 4 Kasım 1950 tarihli Roma Sözleşmesinin 25 ve 26. Maddelerinin uygulanması hakkında kanun teklifinde bulunmuştur. Bu teklif, Millet Meclisi Dışışleri Komisyonu tarafında görüşülmeye lüzum görülmüş ve konu Dışışleri Komisyonuna havale edilmiştir. Komisyon adı geçen konu hakkındaki sözleşmenin 25 ve 26. Maddelerinin sözleşmeye dâhil devletlerden hangileri tarafından uygulanmakta olduğunu kesin olarak öğrenilmesi amacıyla Dışışleri Bakanlığı'na bir tezkere yazılarak durumun tespiti istenmiş ve bu bakanlıkta verilecek cevabın gecikmesi üzerine kanun teklifi, komisyonunun 30 Ocak 1962 tarihli toplumsal ruznameye alınmıştır. Henüz hükümetçe açıklamaya yeter mahiyette hazırlıklar oluşmamış olmasından dolayı teklif sahibi Milletvekili Nihat Erim'inde süre tanınmasına lüzum gösteren isteğini de göz önünde bulundurarak

²⁴³ Millet Meclisi 1. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Nihat Erim'in 283 Numaralı Hal Tercümesi.

²⁴⁴ Nihat Erim'in 17 Ekim 1961 Seçim Mazbatası.

²⁴⁵ MM TD, Dönem: 1, c. I, (15.11.1961), s. 82.

²⁴⁶ MM TD, Dönem: 1, c. I, (2.12.1961), s. 180- 181.

²⁴⁷ MM TD, Dönem: 1, c. I, (25.12.1961), s. 401-402.

Dışışleri Komisyonuna kanun teklifinin bir ay sonra görüşülmesine karar verilmiştir²⁴⁸.

7 Şubat 1962’de Karayolları Genel Müdürlüğü 1961 yılı Bütçe Kanununa bağlı (A/2) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkındaki kanun ikinci defa oylamaya sunulmuş ve Nihat Erim oyunu kabulden yana kullanmıştır²⁴⁹. 1 Mart 1962 tarihli Meclis’te Ankara Üniversitesi 1962 yılı Bütçe Kanununa ek kanuna dair yapılan oylamaya Nihat Erim ile birlikte 302 milletvekili katılmamıştır²⁵⁰. 28 Aralık 1962 tarihinde toplanan Meclis’te Nihat Erim, Türkiye’nin genel dış meseleler karşısında götüğü politika ve NATO, Ortak Pazar, Yardım Konsersiyomu, Kıbrıs’a dair Zürih ve Londra Anlaşmalarının tatbikatı konularında bir genel görüşme açılmasına dair önergede bulunmuştur²⁵¹. 28 Aralık 1962 tarihindeki Meclis oturumunda, ihracatı geliştirmek amacıyla vergilerle ilgili olarak hükümetçe alınacak tedbirlere dair kanun tasarısına yapılan oylamaya Nihat Erim katılmamıştır²⁵².

8 Şubat 1963’te 31 Aralık 1960 tarihli ve 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve kanuna bazı yeni hükümler eklenmesi ve bir kısım hükümlerin kaldırılması hakkında kanun tasarısının 29 uncu maddesine 5 inci bir bent eklenmesine dair önerge oylamaya sunulmuş ve Nihat Erim ile birlikte 115 milletvekili ret oyunu kullanmıştır²⁵³. Nihat Erim verdiği ret oyuyla Gelir Vergisi Kanunu’na yapılacak düzenlemeleri yerinde bir karar olarak görmediğini göstermiştir.

1 Kasım 1963 tarihli Meclis oturumunda, Çankırı Milletvekili Şaban Keskin Millet Meclisi Başkanlığı görevi için Kocaeli Milletvekili Nihat Erim’i aday olarak teklifini Millet Meclisi Başkanlığına sunmuş ve konuyla ilgili olarak Nihat Erim, Meclis Başkanında söz isteyerek milletvekili Şaban Keskin’e teşekkür edip, aday olmadığını söylemiştir²⁵⁴. 5 Kasım 1963 tarihli Meclis oturumunda, Nihat Erim, bir türlü seçilemeyen Millet Meclisi Başkanı Seçimi ile ilgi olarak şu konuşmayı yapmıştır: “*Millet Meclisi Başkanı gizli seçimlerdir. Ne parti liderleri ne de parti*

²⁴⁸ MM TD, Dönem: 1, c. II, (7.2.1962), s. 281-282.

²⁴⁹ MM TD, Dönem: 1, c. II, (7.2.1962), s. 300-301.

²⁵⁰ MM TD, Dönem: 1, c. III, (1.3.1962), s. 760-762.

²⁵¹ MM TD, Dönem: 1, c. X, (28.12.1962), s. 484.

²⁵² MM TD, Dönem: 1, c. X, (28.12.1962), s. 505-507.

²⁵³ MM TD, Dönem: 1, c. XII, (8.2.1963), s. 38-39.

²⁵⁴ MM TD, Dönem: 1, c. XXIII, (1.11.1963), s. 4.

grupları Anayasanın emri karşısında hiçbirimizin vicdanlarına tahakküm edemezler. Biz reyimizde serbestiz. Ama partilerin sevk ve idaresi ve yine bizlerin memur ettiğimiz insanların tekinleri de elbette bizler için kıymetlidir, değerlidir” demiştir²⁵⁵. Nihat Erim bu konuşmasında, anayasanın üstün olduğunu ve herkesin oyunda serbest olduğunu söylemiştir.

Nihat Erim, 4 Ocak 1964 tarihinde toplanan Meclis’te, anayasanın şu veya bu maddesinin açık olmadığını, sıkıntılı olduğuna dair eleştirilere cevap vermiştir. Konuyla ilgili konuşması şöyledir: *“Bizim Anayasamız 86. Maddesi ile 103 ile 104. Maddeleri arasında hiçbir tezat yoktur. Mübayanete yer yoktur. Bilakis bu iki madde birbirini tamamlamaktadır”* demiştir²⁵⁶. CHP’nin Kocaeli’ndeki en önemli milletvekillerinden birisi olan Nihat Erim’in Meclis’te birçok konuyu gündeme getirdiği ve Meclis oturumlarına düzenli olarak katıldığı söylenebilir.

2.2. 1963 Yerel Seçimleri ve Bu Seçimlerin Kocaeli’ndeki Sonuçları

Dönem itibarıyla siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan Türkiye’nin önemli kentlerinden birisi olan Kocaeli’nde 1963 yerel seçimlerinde partiler arasında ciddi çekişmeler yaşanmıştır. Tahmin edilebileceği üzere söz konusu çekişme AP ile CHP arasında olmuştur. Söz konusu olaylar, aşağıda ifade edilmiştir. Bu yapılırken de özellikle yerel gazetelerin verilerinden faydalanılmıştır.

2.2.1. İzmit’te Belediye Başkanlığı Seçimleri

21 Temmuz 1963 tarihinde İçişleri Bakanı tarafından yerel seçimlerin 17 Kasım 1963 tarihinde yapılacağı duyurulmuştur²⁵⁷. Seçim tarihinin kesinleşmesiyle birlikte seçime katılacak olan siyasi partiler, Türkiye genelinde olduğu gibi Kocaeli

²⁵⁵ MM TD, Dönem: 1, c. XXIII, (5.11.1963), s. 47.

²⁵⁶ MM TD, Dönem: 1, c. XXIV, (4.1.1964), s. 195-196.

²⁵⁷ Kuru, 1996, s. 50.

vilayetinde de seçim çalışmalarına başlamışlardır. Seçimlere altı partinin katılacağı kesinleşmiş ve o partiler şunlardır: AP, CHP, CKMP, MP, TİP ve YTP²⁵⁸.

Seçim çalışmaları kapsamında siyasi partilerin ilk faaliyetleri belediye başkan adaylarını belirlemek olmuş ve bu bağlamda, 25 Eylül 1963'te toplanan MHP İl İdare Kurulu'nda İl Başkanı Ercüment Çiftçi, belediye başkan adaylarının Hasan Özcan olduğunu açıklamıştır²⁵⁹. Kocaeli AP Teşkilatı, belediye başkanlığı için tek adaylarının Enver Atafırat²⁶⁰ olduğunu ve Enver Atafırat'ın yoklamaya tek aday olarak gireceğini söylemiştir²⁶¹. Ekim ayının ikinci haftasına kadar partilerin genel ve belediye meclis adayları belirlenmiş ve belediye meclisi için AP'ye 54; CHP'ye ise 70 kişi müracaat etmiştir. Partilerin İzmit'teki belediye başkanı aday adayları şunlardır: AP'de Enver Atafırat, CHP'de Nazmi Oğuz, Sabri Güler, Hüseyin Levent, MP'de Ercüment Çiftçi ve Ali Haydar Özatalay, YTP'de Osman Gencal, TİP'de Şinasi Yeldan gösterilmiştir²⁶². Bu durum, partilerin İzmit'te belediye başkan aday adaylarını belirlediğini ve söz konusu adaylar arasında ciddi bir seçim mücadelesinin yaşanacağı söylenebilir.

1963 yerel seçimleri için seçime katılacağı kesinleşen altı siyasi parti, seçim gününe kadar yoğun bir çalışma içerisinde olmuşlar ve seçim propagandalarında yerel sorunlardan daha çok ulusal sorunlar üzerinde durmuşlardır. Bu seçimde partiler, seçimi kazanmak için farklı vaatlerle sahaya çıkmışlar ve seçim kampanyası özellikle birbirine muhalif olan AP ile CHP arasında geçmiştir. 1963 yerel seçimleriyle ilgili seçim propagandalarının yanında seçim konuşmaları, radyolardan yayınlanmış ve bu bağlamda, TİP, radyo konuşmalarında milleti böldüklerini, Meclis'in aldığı kararlara aykırı hareket ettiklerine dair AP'yi eleştirmiştir. Bunun üzerine AP de TİP'in bu

²⁵⁸ Ali Arslan, "1963'ten Günümüze, Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye'nin Siyasi yapısı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, cilt: 4, sayı: 1, (Mersin 2007), s.6.

²⁵⁹ Büyük Dava, 25 Eylül 1963, Sayı: 88.

²⁶⁰ Enver Atafırat: 1963 yerel seçimlerinde İzmit Belediye Başkanı seçilen Enver Atafırat, DP Vilayet Teşkilatı tarafında 10 Ekim 1955 tarihinde başlatılan aday yoklamaları başvurusunda ilk başvuru yapan adayların arasında bulunmuştur. Türkiye Komünist Partisi'nin DP İzmit adayları ile ilgili itirazları sonucunda 7 aday listeden çıkartılmış ve bunlardan birisi de Enver Atafırat olmuştur. Daha sonrasında DP'nin seçim kuruluna itirazları neticesinde Atafırat tekrardan aday listesine alınmıştır. (Daha fazla bilgi için bkz. Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, 1. Baskı, Eğitim Yayınevi, Konya 2020, s. 303, 310.)

²⁶¹ Kocaeli, 8 Ekim 1963, Sayı: 101.

²⁶² Doğuş, 12 Ekim 1963, Sayı: 734.

konusmasını protesto ettiği gibi TİP'in aleyhinde tedbirlerin alınmasını istemiştir²⁶³. Bu da siyasi partilerin seçim çalışmalarının meydanlar dışında radyolarda da yapıldığını göstermektedir.

Seçim çalışmalarına başlayan AP, Karabaş Mahallesi'nde iki saatliğine bir toplantı yapmış ve toplantıya halkın ilgisi yoğun olmuştur. Toplantıda Cevat Âdemoğlu, Enver Atafrat, Tahsin Marmara gibi önemli isimler konuşma yapmış ve Cevat Âdemoğlu, yaptığı konuşmasında 17 Kasım 1963 tarihi İzmit'in kara talihinde bir dönüm noktası olacağından bütün işlerini kanuni ve hakkıyla yapacak olan tek partinin AP olduğunu ve halkı seçim gününde mutlaka sandıklara gidip istedikleri partiye oylarını vermelerini istemiştir²⁶⁴. Bu durum, AP'nin Kocaeli'nde seçimi kazanmak için ciddi bir seçim mücadelesi verdiğini göstermektedir.

MP'de İzmit merkezde bulunan Çocuk Parkı önünde açık hava toplantısı yapmış ve toplantıya yaklaşık 400 kişi katılmıştır. Yaklaşık iki saat süren toplantıya konuşmacı olarak MP Belediye Başkan adayı Ercüment Çiftçi katılmıştır. Bunun yanında, CHP de Kozluk'ta toplantı yapmış ve CHP toplantısında yoğun olarak ülke sorunları üzerinde durmuştur²⁶⁵. Partiler Kocaeli'nde seçimi kazanmak için yoğun bir seçim kampanyası yürütürken seçimlerde pekte ümitli olmayan YTP'nin seçim için ciddi bir çalışmanın içinde olmadığı görölmüştür.

Siyasi partilerin belediye başkan adayları farklı vaatlerle sahaya çıkmışlar ve bu kapsamda, YTP'nin Belediye Başkan adayı Osman Gencal seçilmesi durumunda İzmit'in yollarını parke yaptıracağını söylemiştir. Seçim çalışmalarına hız kesmeden devam eden AP, 15 Kasım 1963 tarihinde Halkevi Binası'nın önünde yaptığı mitinge binlerce kişi katılmış ve AP Kocaeli Milletvekili Süreyya Sofuoğlu'nun da konuşma yapması halkın mitinge olan ilgisi bir kat daha arttırmıştır²⁶⁶. AP mitinglerine İzmitlilerin ilgisinin yoğun olması AP'nin burada destek gördüğünü göstermektedir.

Siyasi partilerin Kocaeli genelindeki bu yoğun seçim çalışmasından sonra bekledikleri seçim günü gelmiştir. Halk, belediye başkanını, il genel ve belediye meclis üyelerini, mahalle ve köy muhtarlarını seçmek için 17 Kasım 1963'te saat

²⁶³ Kuru, 1996, s. 51.

²⁶⁴ Büyük Dava, 4 Ekim 1963, Sayı: 110.

²⁶⁵ Büyük Dava, 8 Ekim 1963, Sayı: 114.

²⁶⁶ Kocaeli, 15 Kasım 1963, Sayı: 133.

08.00'den itibaren sandık başına gitmeye başlamıştır. Saat 17.00'den sonra oy kullanımının sona erip, sandıkların açılmaya başlanmasıyla oylar sayılmıştır. Açıklanan İl Belediye Meclis Seçim sonuçlarına göre; AP hem Türkiye genelinde hem de İzmit'te ezici bir çoğunlukla seçimi kazanmıştır. İzmit'in Belediye Başkanı AP adayı eski SEKA Umum Müdürü Enver Atafırat olmuş ve İzmitliler, seçimi Enver Atafırat'ın kazanmasında memnuniyet duymuşlardır. İzmit'in yeni belediye başkanı olan Atafırat, 22 Kasım 1963 tarihinde makamına geçmiştir²⁶⁷. Bu seçimde AP, kaza merkezlerinde CHP ise nahiyelerde fazla oy almış ve bu kapsamda, Değirmendere'de CHP adayı Saniye Altuncu, Suadiye'de CHP adayı Mehmet Sezgin, Darıca'da CHP, Hereke'de AP kazanmıştır²⁶⁸. AP bu seçimde İzmit'in belediye başkanlık görevi ile birlikte Kocaeli'ye bağlı diğer ilçelerin de belediye başkanlık görevini aldığı söylenebilir.

Büyük Dava gazetesine göre, il genel meclis seçimlerinin sonuçları şöyledir: AP 3.648; CHP 3.376 ve MP ise 1.190 oranında oy almıştır²⁶⁹. İl genel meclis seçimlerinin kazananın CHP olduğu görülmektedir. 1963 yerel seçimlerinde baraj sistemi olmamış ve hesaplar taksimat üzerinde yapılmıştır. İzmit Genel Meclis hesabında değişiklik olmuş ve bu doğrultuda asillikte kazanamayanlar yedek olmuşlardır. Genel meclise AP'nin asilleri, Hüseyin Şenses, Sadık Tanaydın, Neşet Öztürk, yedekleri Osman Öztürk, Enver Çelebi ve Salahattin Telsar, CHP'nin asilleri, Leyla Atakan ve Hilmi Ege, yedekleri, Kâmil Şirin ve Nevzat Akgün MP'nin asilleri, Nedim Üstün, yedekleri ise Cemil Yasser olmuştur²⁷⁰. İl genel meclis seçimlerinden sonra, belediye meclis seçimlerine bakıldığında seçim sonuçları şöyle olmuştur: AP 1.372; CHP 1.343; MP 485 ve TİP 140 oranında oy almış ve belediye meclisine AP 17, CHP 13 ve MP 4 üye göndermiştir²⁷¹. İzmit'te il genel meclis seçimlerini CHP, il belediye meclis seçimlerini ise AP'nin birinci sırada tamamladığı söylenebilir.

Partilerin ülke genelinde oy dağılımları şu şekilde olmuştur: AP %45,48; CHP %36,22; MP %3,09; CKMP %3,06; YTP %6,51; TİP %0,40 ve bağımsızlar %5,24

²⁶⁷ Büyük Dava, 16 Kasım 1963, Sayı: 123.

²⁶⁸ Türk Yolu Bizim Şehir, 19 Kasım 1963, Sayı: 7707.

²⁶⁹ Doğuş, 20 Kasım 1963, Sayı: 767.

²⁷⁰ Büyük Dava, 21 Kasım 1963, Sayı: 127.

²⁷¹ Doğuş, 22 Kasım 1963, Sayı: 769.

oranında oy almışlardır²⁷². Partilerin oy dağılım oranına bakıldığında sağ partililerin galibiyeti açık olarak görüldüğü söylenebilir. Yerel seçimlerden sonra, 25 Kasım günü saat 16.30'da Enver Atafat başkanlığında ilk İl Belediye Meclis toplantısı yapılmış ve Zihni Dora, Belediye Başkan vekilli olarak seçilmiştir. İzmit Belediye Başkanı Enver Atafat konuşma yapmış ve İzmit şehrini kalkındırmak için bütün güçleriyle çalışarak eksikliklerini tamamlayacağını söylemiştir²⁷³. İzmit'in yeni belediye başkanı Enver Atafat bu konuşmasıyla İzmit halkına, kendisini seçtikleri için pişman olmayacakları güvencesini vermeye çalıştığı söylenebilir.

1963 yerel seçimlerinin kısa bir değerlendirmesini yapmak gerekirse, seçimin kazananı AP olmuş ve bu seçim, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'yle 1961 Anayasası'nın kabulünden sonra yapılan ilk yerel seçimler olması bakımından önemli olduğu söylenebilir.

2.2.2. Karamürsel'de Belediye Başkanlığı Seçimleri

1963 yerel seçimlerinin tarihinin belirlenmesiyle birlikte Kocaeli'nin merkezinde olduğu gibi Karamürsel ilçesinde de siyasi partiler seçim çalışmalarına başlamışlardır. 27 Eylül 1963 tarihinde Karamürsel'de AP ilçe kongresi Lütfü Tokoğlu başkanlığında yapılmıştır. Söz konusu kongrede idare heyeti seçimi yapılmış ve kongreye bazı mebus ve senatörlerde katılmıştır²⁷⁴. Bu durum, AP'nin söz konusu ilçede seçimi kazanmak konusunda ısrarcı olduğunu göstermektedir.

Doğuş gazetesinin verdiği bilgilere göre, Karamürsel'de aday yoklamaları neticesinde, siyasi partilerin belediye başkan adayları şunlar olmuştur: Hüseyin Küçükçay (CHP), İlhan Çınar (AP) ve Ferhan Kalyon (Müstakil)²⁷⁵. Bu durum, Karamürsel'de AP ile CHP'de güçlü adayların olduğunu ve seçim mücadelesinin söz konusu iki parti arasında geçeceğini göstermektedir.

²⁷² Arslan, "1963'ten Günümüze, Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye'nin Siyasi yapısı", 2007, s. 7.

²⁷³ Büyük Dava, 26 Kasım 1963, Sayı: 131.

²⁷⁴ Büyük Dava, 28 Eylül 1963, Sayı: 91.

²⁷⁵ Doğuş, 12 Ekim 1963, Sayı: 734.

İl belediye meclis seçimlerine göre, Karamürsel’de seçimi AP adayı İlhan Çınar kazanmıştır²⁷⁶. İl genel meclis üyeliklerini AP’den Fethi Erdemir, CHP’den Abdurahman Tarık Bağdat kazanırken, diğer taraftan belediye meclis üyeliklerinden AP 9; CHP 7 ve MSP 1 üyelik kazanmıştır²⁷⁷. Bu durum, Karamürsel ilçesinde seçimin kazananın AP olduğunu göstermektedir.

2.2.3. Kandıra’da Belediye Başkanlığı Seçimleri

Kocaeli’nin Kandıra ilçesinde de diğer ilçelerde olduğu gibi seçim mücadelesi AP ile CHP arasında geçmiştir. Kandıra İlçe Kongresi 25 Eylül 1963 tarihinde yapılmış ve söz konusu kongrede seçimle alakalı çeşitli temennilerde bulunulmuştur²⁷⁸. Bu durum, Kandıra’da 17 Kasım 1963’te yapılacak yerel seçimler için nelere dikkat edilmesi gerektiğiyle ilgili önlemler alındığını göstermektedir.

Aday yoklamalarına kısa bir süre kala CHP Kandıra Belediye Başkan adayının Sühavi Evin, AP Belediye Başkan adayının Numan Güneş olacağı söylenilmiştir²⁷⁹. 13 Ekim 1963’teki aday yoklamalarından sonra AP’nin Belediye Başkan adayı Numan Güneş, CHP’nin adayı Sühavi Evin olmuştur. Söz konusu ilçede seçim mücadelesinin iki aday arasında geçtiği söylenebilir.

Büyük Dava gazetesinin verdiği bilgilere göre, 17 Kasım 1963’te yapılan il belediye meclis seçimleri neticesinde, Kandıra’nın Belediye Başkanı Numan Güneş (AP) olmuştur²⁸⁰. Kandıra Belediye Başkanlığını AP adayının kazanması durumu ilçe halkının AP’yi desteklediğini göstermektedir.

2.2.4. Gölcük’te Belediye Başkanlığı Seçimleri

Bütün Kocaeli kazaları ilçe kongresi yaptığı halde Gölcük ilçesi kongre yapmamakta ısrar etmiştir. Bunun üzerine İl Kurulu, Gölcük AP İlçe Kurulu’nu feshetmeye karar vermiştir. Bu doğrultuda, seçimleri yapabilecek ve kongreyi

²⁷⁶ Türk Yolu Bizim Şehir, 19 Kasım 1963, Sayı: 7707.

²⁷⁷ Doğuş, 22 Kasım 1963, Sayı: 769.

²⁷⁸ Büyük Dava, 25 Eylül 1963, Sayı: 86.

²⁷⁹ Doğuş, 11 Ekim 1963, Sayı: 733.

²⁸⁰ Büyük Dava, 21 Kasım 1963, Sayı: 127.

zamanında toplayabilecek tarafsız bir kurul kurulması için çalışmalara başlanmıştır²⁸¹. Bu durum, Gölcük AP İlçe Kurulu'nun görevini tam olarak yapmadığını göstermektedir.

Gölcük'te ön seçimlere katılacak olan siyasi partilerin belediye başkan aday adayları şunlardır: İbrahim Şentürk (AP), Hüseyin Kaya, Burhan Güloğlu, Mazhar Özgen (CHP), Mustafa Saral (MP), Sefa Bediz ve Mithat Balkaya (Müstakil)²⁸². Bu durum, Gölcük'te önemli simaların belediye başkan adaylığını koymuş olduğu ve söz konusu ilçede ciddi seçim çalışmalarının olacağını göstermektedir.

Aday yoklamalarından sonra AP'nin Gölcük Belediye Başkan adayı olan İbrahim Şentürk şunları söylemiştir: *"Kuru kuru vaatlerle vatandaşın aklında istifam belirtmeye lüzum yok."* Bir belediyenin rahat çalışabilmesi için iki şartının olduğunu öne süren Şentürk *"Birincisi Napolyon'un dediği gibi para para para ikincisi yeterli bir kadroyla sistemli çalışmak..."*²⁸³ İbrahim Şentürk bu konuşmasıyla AP'nin güçlü bir kadroya ve yeteri kadar paraya sahip olduğunu ve bu doğrultuda AP belediye başkanlarının seçilmesi durumunda rahat çalışarak, halka hizmet verebileceğini söylediği şeklinde yorumlanabilir.

Doğuş gazetesinin verdiği bilgilere göre, 17 Kasım 1963 tarihinde yapılan il belediye meclis seçimleri neticesinde, Gölcük'ün yeni Belediye Başkanı İbrahim Şentürk (AP) olmuştur²⁸⁴. Bu durum, AP'nin başta İzmit olmak üzere Kocaeli'nin pek çok ilçesinin belediye başkanlığını aldığı gibi Gölcük ilçesinin de belediye başkanlığını kazandığını göstermektedir.

2.2.5. Gebze'de Belediye Başkanlığı Seçimleri

Gebze ilçesinde de diğer ilçelerde olduğu gibi seçim mücadelesi AP ile CHP arasında geçmiştir. AP 28 Eylül 1963'te Gebze'de kongre yapmıştır. Söz konusu kongreye AP Kocaeli senatörleri Lütfü Tokoğlu ve Rıfat Özdeş ile Kocaeli

²⁸¹ Büyük Dava, 5 Ekim 1963, Sayı: 95.

²⁸² Doğuş, 12 Ekim 1963, Sayı: 734.

²⁸³ Doğuş, 20 Ekim 1963, Sayı: 742.

²⁸⁴ Doğuş, 23 Kasım 1963, Sayı: 770.

Milletvekili Haldan Kısayol'da bulunarak sırasıyla konuşma yapmışlardır²⁸⁵. Bu durum, AP'nin söz konusu ilçede seçimi kazanmak konusunda iddialı olduğunu göstermektedir.

CHP Gebze Belediye Başkan adayı Fehmi Bora, “*Bugüne kadar olan idealist çalışmanın bundan sonrada devam edeceğim.*” CHP Gebze Belediye Meclis adaylarının 1 doktor, 2 avukat, 4 lise mezunu ve diğerlerinin de en az ortaokul mezunları olduğunu söylemiştir²⁸⁶. Bu da CHP Gebze Belediye Meclis adayları arasında eğitim seviyesi yüksek kişilerin bulunduğunu göstermektedir.

Büyük Dava gazetesine göre, 17 Kasım 1963'te yapılan İl belediye meclis seçimleri neticesine göre, AP, 17 oy farkıyla Gebze'nin belediye başkanlığını kazanmış olmasına rağmen; CHP'liler Gebze'deki oylara itiraz etmişlerdir. CHP, İlçe Seçim Kurulu'na “Belediye Başkanı için” ibaresine itiraz etmiş ve İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı, CHP'nin bu cümleye yapılan itirazını kabul edip, Gebze oylarının iptaline karar vermiştir. Söz konusu ilçede yaşanan bu olay, burada yaşayanlar tarafında üzüntüyle karşılanmıştır²⁸⁷. Gebze'de oyların iptal edilmesi bu ilçede seçimi kazanan AP için üzüntüye neden olduğu söylenebilir.

2.3. Kocaeli'nde 1965 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları

Dönem itibarıyla ekonomik açıdan Türkiye'nin önemli kentlerinden birisi olan Kocaeli'nde 1961 seçimlerinde olduğu gibi 1965 seçimlerinde de partiler arasında ciddi çekişmeler yaşanmıştır. Tahmin edilebileceği üzere söz konusu çekişme AP ile CHP arasında olmuştur. Her ne kadar diğer siyasi partiler de kapsamlı bir biçimde seçim faaliyeti yürütmüş olsa da yerel gazetelerden elde edilen bilgilere göre, en fazla seçim faaliyeti yürüten ve birbirleriyle sürekli çekişme halinde olan CHP ve AP'dir. Söz konusu olaylar, aşağıda ifade edilmiştir. Bu yapılırken de özellikle yerel gazetelerden faydalanılmıştır.

²⁸⁵ Doğuş, 28 Eylül 1963, Sayı: 722.

²⁸⁶ Doğuş, 5 Kasım 1963, Sayı: 754.

²⁸⁷ Büyük Dava, 19 Kasım 1963, Sayı: 125.

2.3.1. Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Faaliyetleri

1965 Milletvekili Genel Seçimleri'nden önce CHP, ortanın solunda olduğunu açıklamıştır. Nihat Erim, CHP Kocaeli İl Gençlik Başkanları Toplantısı'nda açık bir şekilde CHP'nin ortanın solunda olduğunu açıklayarak, şunları söylemiştir: *“Partimiz ileri ve güzel her yeniliğin yalnız aklın ve bilimin süzgecinde geçirir. CHP başka hiçbir düşünceye yer vermeksizin toplumu hızla kalkındırmak için bu yolda yürür ve yürüyecektir”*²⁸⁸ Nihat Erim bu konuşmasında, CHP'nin aklın ve bilimin öncülüğünde hareket ettiğine dikkat çekmiştir.

1965 genel seçimleri için partiler ilk olarak milletvekili adaylarını belirlemek için kamuoyu yoklamaları yapmışlardır. Özellikle milletvekili olmak isteyen çok sayıda AP'li Kocaeli'nde adaylık müracaatında bulunmuşlardır. Kocaeli'nde AP'ye 1961'e göre 1965'te çok daha fazla kişi milletvekilliği için adaylık müracaatı olmuştur. Bu artışın sebebi AP'nin Kocaeli'nde rahat bir şekilde üç milletvekili kazanacağına olan inançta kaynaklanmıştır. AP'nin bütün milletvekili aday adayları seçimi kazanacağından ümitli olmuş ve 14 Ağustos Cumartesi akşamına kadar AP'ye müracaatlar son bulmuştur²⁸⁹. Seçim faaliyetlerini hızlandıran MP, 19 Ağustos 1965'te Genel İdare Kurulu azalarında Hasan Özcan başkanlığında oluşturulan bir heyet, Kaynarca ve Kandıra'da ve buralara bağlı bazı köyleri gezerek sohbet toplantıları yapmışlardır. Büyük Dava gazetesine göre, söz konusu heyet kaza halkı tarafında heyet büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Kıbrıs Davası ile Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşmalar hakkında halkın sordukları sorulara halkı aydınlatacak cevaplar vermişlerdir²⁹⁰. MP bu seçimde Kocaeli'nde ciddi bir seçim faaliyeti yürüttüğü söylenebilir.

10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimlerde partilerin listelerine konulması gereken milletvekili adayların yoklaması 29 Ağustos 1965'te saat 08.00 ile 17.00 arasında yapılmıştır²⁹¹. Ön seçim sonuçlarına göre partilerin milletvekili adayları belirlenmiştir. Söz konusu adaylar şu kişilerden oluşmuştur:

²⁸⁸ Türk Yolu Bizim Şehir, 8 Ağustos, Sayı: 8233.

²⁸⁹ Hürsöz, 15 Ağustos 1965, Sayı: 4087.

²⁹⁰ Büyük Dava, 20 Ağustos 1965, Sayı: 650.

²⁹¹ Büyük Dava, 25 Ağustos 1965, Sayı: 654.

AP Kocaeli Milletvekili adayları²⁹²

- Süreyya Sofuoğlu : Kocaeli Milletvekili
- Sedat Akay : Ziraat Yüksek Mühendisi
- Şevket Ustaoglu : Eski İl Başkanı
- Yakup Neyaptı : Yüksek Mühendis
- Vehbi Engiz : İl Kurulu ve Belediye Meclis Üyesi

CHP Kocaeli Milletvekili adayları²⁹³

- Nihat Erım : Kocaeli Milletvekili
- Nazmi Oğuz : Eski İl Başkanı
- Leyla Atakan : İl Genel Meclis Üyesi ve Verem Savaş Derneği Başkanı
- A. Tarık Bağdat : İl Genel Meclis Üyesi
- Halil Arcan : Emekli Yarbay

MP Kocaeli Milletvekili adayları²⁹⁴

- Ahmet Kara : Tüccar
- Hasan Özcan : Eski İl Başkanı
- Sahabettin Bilgisu : Eczacı
- Cemil Yasear : Avukat
- Nedim Üstün : İl Genel Meclis Üyesi

TİP Kocaeli Milletvekili adayları²⁹⁵

- Remzi Bayraktar : Küçük Zanaatkâr
- Cafer Sadık Akhun : Yüksek Mühendis
- Şinasi Yeldan : Avukat
- İlyas Sami Başyılmaz : Sendikacı
- Osman Köse : Sendikacı

²⁹² Büyük Dava, 25 Ağustos 1965, Sayı: 654.

²⁹³ Türk Yolu Bizim Şehir, 31 Ağustos 1965, Sayı: 8251.

²⁹⁴ Türk Yolu Bizim Şehir, 31 Ağustos 1965, Sayı: 8251.

²⁹⁵ Türk Yolu Bizim Şehir, 31 Ağustos 1965, Sayı: 8251.

Doğuş gazetesinin verdiği bilgilere göre, ön seçim sonuçları Türkiye genelinde şaşkınlık havası yaratmış ve bu doğrultuda, liste başlarında yer alacağı düşünülen kişiler yerine neredeyse hiç ihtimal verilmeyen bazı aday adayları liste başında yer almıştır. Kocaeli’nde AP için listede bile yer almaz denilen Süreyya Sofuoğlu’nun kazalardan değil de Kocaeli’ndeki delegelerden oy alması büyük bir sürpriz olmuştur²⁹⁶. Aynı şekilde ön seçim sonuçları bütün partilerde olduğu gibi MP’de de büyük şaşkınlık havası yaratmıştır. Hasan Özcan’ın listenin ilk sırasında yer alması beklenirken listenin başında Ahmet Kara yer almış ve bununla kalmayıp MP içinde her geçen gün iç huzursuzluk artmaya devam etmiştir. Listenin birinci sırasında bulunan Ahmet Kara ile listenin beşinci sırasında bulunan Nedim Üstün bir yıl için partiden ihraç edilmiştir²⁹⁷. Bu durum listede aday sıralanmasının değişmesine sebebiyet vermiş ve bu doğrultuda, aday listelerinin kesin olarak belirlenmesinin ardında Kocaeli’nde aday listesinde değişiklik yapan tek parti MP olmuştur. Listenin birinci sırasında bulunan Ahmet Kara’nın istifa etmesinden sonra onun yerine Hasan Özcan geçmiş ve MP’liler tarafında bu durum memnuniyetle karşılanmıştır²⁹⁸. Bu durum Hasan Özcan’ın parti içinde daha çok sevildiğini ve desteklendiğini göstermektedir.

Ön seçimlerden sonra partilerin seçim propagandalarının 19 Eylül 1965’te, radyo konuşmalarının ise 25 Eylül 1965’te başlaması kararlaştırılmıştır. Partilerin milletvekili adaylarının belirlenmesiyle birlikte CHP Kocaeli Milletvekili adayları Nihat Erim ile Nazmi Oğuz, Gebze köylerine olan gezilerini tamamlayıp, Kandıra köylerinin bir kısmını da gezmişler ve ardından Suadiye köylerine gitmeyi planlamışlardır²⁹⁹. Seçim çalışmalarına başlayan AP adayları da Kocaeli kazalarına taksim olmuşlar ve ilk olarak 18 Eylül akşamına kadar söz konusu milletvekili adaylarının şu şekilde görev alması planlanmıştır: Yakup Neyaptı merkezde, Sedat Akay Kandıra’da, Süreyya Sofuoğlu Kaynarca’da, Şevket Ustaoglu ile Vehbi Engiz Gebze, Karamürsel ile Gölcük arasında faaliyette bulunmaları kararlaştırılmıştır³⁰⁰. Bu

²⁹⁶ Doğuş, 1 Eylül 1965, Sayı: 1326.

²⁹⁷ Türk Yolu Bizim Şehir, 12 Eylül 1965, Sayı: 8262.

²⁹⁸ Doğuş, 15 Eylül 1965, Sayı: 1336.

²⁹⁹ Türk Yolu Bizim Şehir, 15 Eylül 1965, Sayı: 8265

³⁰⁰ Hürsöz, 16 Eylül 1965, Sayı: 4115.

da AP ile CHP Kocaeli milletvekili adaylarının ön seçimlerden sonra hemen seçim çalışmalarına başladıklarını göstermektedir.

CHP, Kocaeli'nin bütün ilçelerine seçim kampanyası açmıştır. CHP'nin milletvekili adayı Nihat Erim şu konuşmayı yapmıştır: *“Sağ-sol hikâyelerine verilmek istenen sapık manalar vatandaşı kandıramamaktadır. Vatandaşlar karşımızdaki partilerin fikir eksikliğini anlamaya başlamışlardır”*³⁰¹ diyerek halkın her şeyi fakında olduğu ve diğer partilerde fikir eksikliğiyle halkı kandıramayacağına değinmiştir. Seçim toplantılarına devam eden AP, 22 Eylül 1965'te Cedit ve Turgut Mahalleleri ile Kavaklı'daki toplantılarına kalabalık bir topluluk katılmış ve AP Kocaeli Milletvekili adayı Süreyya Sofuoğlu toplantıda konuşma yaparak, *“10 Ekim yepyeni bir gidiş, hamle ve Kırat'ın tarihi bir hedefidir”*³⁰² diyerek AP'nin bu seçimi kazanıp iktidarı alacağına olan inancını dile getirmiştir.

MP, seçimlerde Kocaeli'nde iki milletvekili kazanma çabası içinde olmuş ve birisini baraj aşma usulüyle diğerini ise baraja girme suretiyle yapmayı umut etmiştir³⁰³. MP bu doğrultuda seçim çalışmalarına devam etmiştir. Seçim çalışmalarına hız kesmeden devam eden CHP, 26 Eylül 1965 tarihinde Gölcük'te ilk açık hava toplantısını yapmış ve beş yüze yakın kişi toplantıya katılmıştır. İlk konuşmayı milletvekili adayı Nazmi Oğuz yapmış, ardından Tabii Senatör Alaattin Tiritöğlu, Hayati Görer ve Sıtkı Ulay sırasıyla konuşmalar yaparak CHP'yi neden desteklediklerini anlatmışlardır³⁰⁴. Bu durum, tabii senatörlerin CHP'nin seçim mitinglerinde konuşma yaparak CHP'yi desteklediklerini göstermektedir.

Seçim çalışmalarına devam eden MP, Gebze'de yaptığı açık hava mitingine iki bin kişi katılmış ve mitingde konuşma yapan Hasan Özcan *“Partimiz kurulduğu günden beri fikrinde ve zikrinde hiçbir döneklık yapmamıştır. Partimizin esasında iman, doğruluk ve ahlak kaideleri vardır. MP her türlü sosyalizme karşıdır. Bizde devletin kontrollü altında bir liberal sistem istiyoruz”* demiştir³⁰⁵. Hasan Özcan bu konuşmasında partisinin sahip olduğu özellikleri anlatarak, halkın tamda istediği bir

³⁰¹ Türk Yolu Bizim Şehir, 20 Eylül 1965, Sayı: 8270.

³⁰² Hürsöz, 23 Eylül 1965, Sayı: 4121.

³⁰³ Doğuş, 24 Eylül 1965, Sayı: 1344.

³⁰⁴ Doğuş, 26 Eylül 1965, Sayı: 1346.

³⁰⁵ Büyük Dava, 28 Eylül 1965, Sayı: 681.

parti olduğunu söylemiştir. Seçim çalışmalarına devam eden diğer bir parti olan TİP, 26 Eylül 1965 tarihinde Karamürsel kazasında öğleden sonra saat 15.00 civarında Karadeniz Kahvesi'nde açık hava toplantısı yapmış ve toplantıda yoğun olarak ekonomi sorunlar üzerinde durmuştur. Bu toplantıda TİP'e olan ilgi beklenenden düşük olmuştur³⁰⁶. Bu da TİP'in seçim toplantılarında halktan beklediği desteği göremediğini göstermektedir.

AP, 1965 genel seçimleri için hazırladığı seçim beyannamesini halka açıklamıştır. “İstikrarlı Hükümetler Şarttır” başlığı altında “*Demokratik felsefenin temeli seçimlerle işbaşına gelen hükümetin, yalnız bir siyasi partiyi değil, bütün milleti temsil eden onun hizmeti için çarpınan bir heyet olabilmesidir. Adalet Partisi 10 Ekim seçimlerini kazanıp, memleketi özlenen istikrarlı idareye kavuşturduğu zaman kuracağı hükümet; bir zümre ya da sınıfın değil 30 milyon Türk'ün hükümeti olacaktır.*” “Milli Eğitim Politikamız” başlığı altında “*Bütün köylerin birer ilkokula kavuşturulması, ilköğretim kadrosuna yeter sayı da öğretmen yetiştirilmesi için gereken tedbirler alınacaktır. Öğretmenlerin hayat şartları, maddi ve manevi ihtiyaçları yakından izlenecektir. Kabiliyetli köy çocuklarının öğretime devam edebilmesi, muhtaç durumda olanlara devletin yardım elini uzatabilmesi için parasız yatılı öğrenci adedini süratle artıracacağız*”³⁰⁷. AP Seçim Beyannamesi'nde partisinin amacı ve iktidara geçtiği takdirde nasıl bir yol izleyeceğini anlatmış olduğu şeklinde bir analiz yapılabilir.

Seçimlere kısa bir süre kala AP adayları seçim çalışmalarını yoğunlaştırmışlar ve bu doğrultuda, Mehmetlipaşa Mahallesi, Karamürsel ilçesi ve Suadiye nahiyesinde toplantılar yapılmış ve bu toplantılar büyük ilgi görmüştür. Buralarda konuşma yapan AP Kocaeli Milletvekili adayı Sedat Akay “*Memlekette bir iç huzursuzluk var. Bunun sizin oylarınız giderecekti.*” demiştir³⁰⁸. Bu toplantıdan sonra 2 Ekim 1965'te AP ilçe teşkilatı, saat 13.00'te “Yaşar'ın Kahvesi” diye isimlendirilen kahvede kapalı salon toplantısı yapmış ve burada partinin programı ve tüzüğü anlatılmıştır. AP mensupları

³⁰⁶ Doğuş, 28 Eylül 1965, Sayı: 1348.

³⁰⁷ *Adalet Partisi Seçim Beyannamesi* (1965), TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1965, s.6-8.

³⁰⁸ Hürsöz, 2 Ekim 1965, Sayı: 4128.

yılmadan her gün ayrı köylere giderek konuşmalar yapmıştır³⁰⁹. Bu durum diğer siyasi partilerle kıyaslandığında en fazla seçim çalışmasını AP'nin yaptığını göstermektedir.

Genel seçimlere kısa bir süre kala AP Kocaeli milletvekili adayları seçim çalışmalarını hızlandırmışlar ve bu doğrultuda, Süreyya Sofuoğlu merkezde, Yakup Neyaptı Karamürsel'de, Sedat Akay Kandıra'da ve Şevket Ustaoglu Gebze'de çalışmışlardır³¹⁰. Bu durum, AP milletvekili adaylarının ciddi bir seçim çalışması yürüttükleri ve Kocaeli'nde bu seçimi kazanmak konusunda ısrarcı olduklarını göstermektedir.

Kocaeli'nde seçim kampanyaları gün geçtikçe daha da şiddetlenmiştir. CHP milletvekili adayları köy köy gezerek icraatlarını anlatmışlar ve adaylar, köylerde yoğun ilgiyle karşılaşmışlardır. Doğuş gazetesine göre, seçime az bir zaman kala CHP, 3 Ekim 1965 tarihinde İzmit merkezde yer alan “Hürriyet Kahvesi” adında bir yerde kapalı salon toplantısı yapmış ve kahvehanenin içi ve dışı hınca hınç dolmuştur. Toplantıda yoğun olarak toprak reformu ve petrol konusu üzerinde durulmuştur³¹¹. Toplantıda konuşma yapan Nihat Erim bir konuşmasında şunları söylemiştir: *“Bütün parti sözcüleri yaptıkları konuşmalarda diğer partilere bilhassa Halk Partisine çatmaktadır. Hiçbiri yapacakları işlerde bahsetmemektedir”*³¹² diyerek muhalif partilerin, seçim kampanyalarında sadece birbirlerini eleştirdikleri ve yapacakları icraatlar da bahsetmediklerini söyleyerek muhalif partileri eleştirmiştir.

2.3.2. Kocaeli'nde 1965 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları

Siyasi partilerin yoğun bir şekilde yürüttükleri seçim çalışmalarından sonra nihayet seçim günü gelmiş ve halk, 10 Ekim 1965 tarihinde 08.00 ile 17.00 saatleri arasında oylarını kullanmak için sandık başına gitmeye başlamışlardır. Seçimlerle ilgili propagandalar seçimden bir gün önce saat 18.00'de sona ermiş ve Türkiye genelinde seçimlerin yapıldığı 08.00-17.00 saatleri arasında eğlence yerleri kapalı tutulmuştur. Bu saatler arasında bayilerde içki satılması ve lokantalarda içki verilmesi

³⁰⁹ Doğuş, 2 Ekim 1965, Sayı: 1351.

³¹⁰ Hürsöz, 5 Ekim 1965, Sayı: 4131.

³¹¹ Doğuş, 5 Ekim 1965, Sayı: 1353.

³¹² Doğuş, 7 Ekim 1965, Sayı: 1355.

yasaklanmıştır³¹³. Bu durum, seçimlerde vatandaşların oylarını rahat bir şekilde kullanması ve olayların meydana gelmemesi için birtakım önlemler alınma yoluna gidildiğini göstermektedir.

Seçim Kurulu'nda altı kişilik ekip, Kocaeli merkezinde erken saatlerde göreve başlamışlar ve kesin seçim sonuçlarına ulaşmak için ekip sabaha kadar çalışmıştır. 12 Ekim'e kadar İzmit'teki bütün sandıklar tamamen açılıp oylar sayılmıştır. İl Seçim Kurulu'nun verdiği bilgilere göre; AP 2; CHP 1 milletvekilliğini kesinleştirmiş ve AP ile CHP'den birer milletvekili milli bakiyede kalmıştır. AP'den Süreyya Sofuoğlu ile Sedat Akay'ın milletvekilliği kesinleşmiş olup, Şevket Ustaoglu'nun milletvekilliği milli bakiyede kalırken CHP'den Nihat Erim'in milletvekilliği kesinleşip, Nazmi Oğuz'un milletvekilliği milli bakiyede kalmıştır³¹⁴.

YSK, 14 Ekim 1965 günü partilerin çıkardıkları milletvekili sayılarıyla aldıkları oy oranlarını kesin olarak açıklamıştır. Partilerin çıkardıkları milletvekili sayıları şöyledir: AP 240; CHP 134; CKMP 11; MP 31; YTP 19; TİP 15. Sonuçlara bakıldığında AP'nin seçimi kazandığı kesin olarak görülmüştür. Seçimlerden sonra CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Parti Genel Merkezi'nde yaptığı konuşmasında, *"Bıraktığımız yerden devam edeceğiz"* diyerek seçim sonuçlarının partisinin çalışmalarını etkilemediğini söylemiştir. CHP Genel Sekreteri Kemal Satır'da şunları söylemiştir: *"Biz CHP'nin yapacağı şeyleri millete anlatmaya çalıştık ama millet bizi seçmedi. Millet menfaatine olan işler de hükümeti destekleyeceğiz. Onların bize yaptığını yapmayacağız"*³¹⁵. CHP Genel Sekreteri Kemal Satır konuşmasında, halk kendilerini seçmemiş olsa da halkın menfaati için hükümetin yanında olacaklarını söylemiştir.

Hürsöz gazetesine göre, 18 Ekim 1965 tarihinde YSK'nın yaptığı açıklamayla İzmit'te AP'den 3 CHP'den 2 toplamda beş milletvekilinin çıktığı kesinleşmiş ve bu doğrultuda, Kocaeli'nden meclise gönderilen milletvekilleri şunlardır: Süreyya Sofuoğlu (AP), Sedat Akay (AP), Şevket Ustaoglu (AP), Nihat Erim (CHP), İsmail Hakkı Arar (CHP). Beş Kocaeli milletvekili 21 Ekim Perşembe günü saat 20.00'de

³¹³ Doğuş, 10 Ekim 1965, Sayı: 1357.

³¹⁴ Hürsöz, 12 Ekim 1965, Sayı: 4136.

³¹⁵ Türk Yolu Bizim Şehir, 15 Ekim 1965, Sayı: 8291.

Ankara'ya doğru yola çıkmışlardır³¹⁶. Böylece Kocaeli'nde 1961 genel seçimlerinden olduğu gibi bu seçimde de seçimin galibi AP olduğu söylenebilir.

2.3.3. Adalet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri

Yukarıda izah edildiği üzere 1965 Milletvekili Genel Seçimleri'nde Kocaeli'nde en fazla milletvekili çıkaran birinci parti AP'dir. Bu bağlamda AP 3 milletvekiliyle Kocaeli'yi TBMM'de temsil eden iki partiden birisi olmuştur. AP Kocaeli milletvekilleri TBMM'de aktif olarak çalışan kişiler arasında bulunmuşlardır. Bu kapsamda, aşağıda söz konusu milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

2.3.3.1. Sedat Akay

Sedat Akay, 1922 yılında Kandıra'da doğmuş ve ilkokulunu burada tamamlamıştır. Devlet desteğiyle Haydar Paşa Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi'nde Orman Fakültesini bitirmiş ve buradan mezun olduktan sonra Kandıra Orman Mühendisliği görevine başlamıştır. 1952 yılında Tarım Bakanlığı Müfettiş Muavinliğine tayin edilmiş ve ardından 1955 yılında Bakanlık Müfettişliği görevine başlamıştır. Kocaeli'nde milletvekili olana kadar bu görevde kalmıştır. 1964-1965 yıllarında Bakanlıkça Milli Güvenlik Akademisine gönderilmiş ve burada müdavim sıfatıyla bulunmuş, mezun olup diplomasını almıştır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme Ekonomisi Enstitüsü Mezunları Cemiyetine başkanlık yapmıştır. Evli ve üç çocuk babasıdır³¹⁷. Kocaeli tarihinin önemli simalarından birisi olan Sedat Akay, 1965 genel seçimlerinde AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir³¹⁸. Böylece Kocaeli siyasi tarihinde yeni bir milletvekili ortaya çıkmış ve TBMM'de adı geçen vilâyeti temsil etme hakkına kavuşmuştur.

10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimlerden sonra milletvekili seçilenler 22 Ekim'de Millet Meclisi'nde hazır bulunup, sırasıyla kürsüye geçip yemin

³¹⁶ Hürsöz, 22 Ekim 1965, Sayı: 4143.

³¹⁷ Millet Meclisi 2. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Sedat Akay'ın 605 Numaralı Hal Tercümesi.

³¹⁸ Sedat Akay'ın 11 Ekim 1965 Seçim Mazbatası.

etmişlerdir. O gün Meclis'te bulunan AP Kocaeli Milletvekili Sedat Akay da kürsüye geçip ant içmiştir³¹⁹. 19 Kasım 1965'deki Millet Meclisi oturumunda, milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve bu bağlamda Sedat Akay, Tarım Komisyonu ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Komisyonu'na seçilmiştir³²⁰. AP Kocaeli Milletvekillerinde Sedat Akay ile Şevket Ustaoglu, 7 Şubat 1966'daki tarihli toplantıda İzmit Körfezi'nde batan Üsküdar Vapuru³²¹ kurbanlarının herhangi bir şekilde tazminat alamamış olan kanuni mirasçılara tazminat ödenmesine dair Ulaştırma, Maliye ve Plan Komisyonlarına kanun teklifinde bulunmuşlardır³²².

Sedat Akay, 19 Şubat 1966'daki Millet Meclisi oturumunda, Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanuna ek 3904 Sayılı Kanun'un 8. Maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna bir madde eklenmesine dair kanun teklifinde bulunmuştur³²³. Sedat Akay, AP Millet Meclisi Grubu adına 22 Şubat 1966'da Orman Genel Müdürlüğü Bütçesi hakkında konuşma yapmak için Meclis Başkanında söz hakkı isteyerek, ormanların yok edilmemesi için alınan bütün tedbirlere rağmen problemin çözülemediği, yangın ve gereksiz kesimlerinde diğer önemli bir problem olduğunu söylemiş ve bunun yanında, ülke nüfusunun % 77.6'sının tarım kelimesinin altında birleşen hayvancılık, ziraat ve ormancılık faaliyetleri ile uğraşmakta olduğu ve ziraatı kalkındırmak için bir teşkilat ve bakanlık gerektiğini, ekonomiyi geliştirecek olan tarımsal kalkınmanın bakanlıklar arası bir koordinasyonla sağlanacağını söylemiştir³²⁴. Sedat Akay, ziraatı kalkındırmak için yeni bakanlığın kurulması gerektiğini söyleyerek bu duruma dikkat çekmeye çalıştığı görülmektedir.

Tarım Komisyon Başkanı Sedat Akay, 23 Aralık 1966'daki Meclis oturumunda, Yüksek Başkanlığa *“Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleri ile Türkiye Tütün Ekleleri Genel Birliği kanun tasarısını görüşmek üzere Genel Kurulun 21.12.1966 tarihli 21. Birleşimde kurulması kabul edilen Geçici Komisyona,*

³¹⁹ MM TD, Dönem: 2, c. I, (22.10.1965), s. 4.

³²⁰ MM TD, Dönem: 2, c. I, (19.11.1965), s. 354-357.

³²¹ Üsküdar Vapuru Faciası: Üsküdar Vapuru, 1 Mart 1958 tarihinde İzmit körfezinde batmıştır. Vapurun battığı yerde uzun süre arama çalışmaları devam etmiştir. Olayla ilgili olarak Kocaeli Valiliğine ülkenin her tarafından olduğu gibi Kıbrıs Türklerinden de taziye telgrafları gelmiştir. Kazaya bizzat şahit olanlar, hayatlarının en korkunç anını yaşadıklarını söylemişlerdir. Söz konusu deniz kazası Türkiye gündeminde uzun süre kalmıştır. (Daha Fazla bilgi için bkz. Bozkurt Gazetesi, 4 Mart 1958, Sayı: 658.)

³²² MM TD, Dönem: 2, c. II, (7.2.1966), s. 598.

³²³ MM TD, Dönem: 2, c. IX, (19.2.1966), s. 655.

³²⁴ MM TD, Dönem: 2, c. IV, (22.2.1966), s. 279-281.

komisyonumuzda bulunan ve aynı maliyette olan İzmir Milletvekili Mustafa Uyar ve 18 arkadaşının, Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleri ile Türkiye Tütün Ekleleri Genel Birliği Kanunu teklifinin de havale edilmesini”³²⁵ teklif etmiştir. Sedat Akay ile üç arkadaşı 18 Ocak 1967’deki Millet Meclisi oturumunda, 1 Mart 1958 tarihinde İzmit Körfezi’nde batan Üsküdar Vapuru mağdurlarının herhangi bir surette tazminat almamış olanlara tazminat ödenmesine dair kanun teklifinde bulunmuşlardır³²⁶. Yukarıdaki dipnotta belirtildiği üzere, Üsküdar Vapuru Faciası İzmit’te derin izler bırakmış hüznü bir olaydır. Olayın yaşandığı tarihten 7 yıl sonra Kocaeli milletvekili tarafından Meclis’te gündeme getirilmiş olması son derece anlamlıdır.

Sedat Akay, 3 Temmuz 1967’de İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Tasarısının 154. sayfasındaki (f) fıkrasından sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsünün yüksek eğitim mezunlarını her meslekten seçerek kabul ettiği ihtisas programlarında yüksek derecede faydalanılması sağlanacaktır fıkrasının ilave edilmesini teklif etmiştir³²⁷. Akay, 9 Şubat 1968 tarihli oturumda, şu teklifte bulunmuştur: “3204 Sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanununa ek 3818, 3904, 4777, 6223, 6752 ve 7453 Sayılı Kanunlara bağlı cetvellerde değişiklik yapılması hakkında (S. Sayısı 560) kanun tasarısının 1. Maddesine ekle 2 numaralı cetvel de iller teşkilatına ait 6. derece sınıf 2 kıdemli orman mühendis muavini kadrolarından 2 adedinin çıkartılması suretiyle, halen mevcut ve fiilen çalışmakta olan fakat kadrosu bulunmayan genel müdür muavini için bir adet (1500 liralık genel müdür muavini) kadrosunun merkez teşkilatı kadrolarına ilavesini teklif ediyorum”³²⁸ diyerek Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu’ndaki bazı cetvellerin değiştirilmesiyle bu teşkilatta çalışanlara büyük imkânlar sağlayacağını söylemiştir. 18 Aralık 1968 tarihli Meclis toplantısında Sedat Akay, İstanbul Üniversitesi 1968 yılı Bütçe Kanununa bağlı cetvellerde değişiklik yapılmasına dair sunulan kanun teklifi oylamasına katılmamıştır³²⁹. AP Kocaeli Milletvekillerinden Sedat Akay’ın Meclis

³²⁵ MM TD, Dönem: 2, c. X, (23.12.1966), s. 77.

³²⁶ MM TD, Dönem: 2, c. XI, (18.1.1967), s. 186.

³²⁷ MM TD, Dönem: 2, c. XX, (3.7.1967), s. 328.

³²⁸ MM TD, Dönem: 2, c. XXIV, (9.2.1968), s. 362.

³²⁹MM TD, Dönem: 2, c. XXX, (18.12.1968), s. 176-178.

faaliyetlerine bakıldığında Meclis'in aktif milletvekillerinden birisi olduğu görülmektedir.

2.3.3.2. Şevket Ustaoglu

1965 genel seçimlerinden sonra AP Kocaeli Milletvekili seçilen Şevket Ustaoglu, 1915 yılında İzmit'te doğmuştur. Güzel Sanatlar Akademisi'nde mezun olduktan sonra askerlik görevini Ankara'da yedek subay olarak yapmış ve sonrasında ticaretle uğraşmıştır. Bilhassa 1934 yılından itibaren sporla ilgilenmiş ve bu doğrultuda, İstanbul Fenerbahçe Kulübü Kürek ve Su Sporlarında uzun zaman çalışarak çeşitli alanlarda şampiyonluklar almıştır. Bu arada Türkiye Güreş Federasyonunda uzun süre görev almış ve çok sayıda sporcunun yetişmesini sağlamıştır³³⁰. Evli ve iki çocuk babası olan Şevket Ustaoglu, 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimlerde AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir³³¹. Böylece hem tüccar hem de sporcu kimliğe sahip Ustaoglu, Meclis'te Kocaeli'yi temsil eden milletvekilleri arasında yer almıştır.

10 Ekim'de yapılan genel seçimlerden sonra milletvekili seçilenler 22 Ekim 1965'teki Meclis oturumunda, milletvekili seçilenler sırasıyla kürsüye çıkıp yemin etmişler ve o gün mecliste bulunan AP Kocaeli Milletvekili Şevket Ustaoglu da kürsüye geçip ant içmiştir³³². 19 Kasım 1965'de toplanan Millet Meclisi'nde milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve bu doğrultuda, Şevket Ustaoglu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Komisyonu'na seçilmiştir³³³. 21 Haziran 1967'deki Meclis oturumunda, Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanun tasarısı oylamaya sunulmuş ve tasarıya kabul oyunu kullanan 251 milletvekiliden biri de Şevket Ustaoglu olmuştur³³⁴. Dönem itibarıyla sanayi ve enerji alanında gelişme gösteren Kocaeli'nin bu şekilde bir milletvekilinin söz konusu komisyonda bulunması çok önemlidir. Zira Ustaoglu'nun bu komisyonda çalışmasının Kocaeli'ndeki sanayi

³³⁰ Millet Meclisi 2. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Şevket Ustaoglu'nun 606 Numaralı Hal Tercümesi.

³³¹ Şevket Ustaoglu'nun 14 Ekim 1965 Seçim Mazbatası.

³³² MM TD, Dönem: 1, c. I, (22.10.1965), s. 4.

³³³ MM TD, Dönem: 2, c. I, (19.11.1965), s. 357.

³³⁴ MM TD, Dönem: 2, c. XIX, (21.06.1967), s. 149-150.

ve enerji konusunun çok daha fazla Meclis gündemine geldiği ve bunun da bu kentte sanayinin gelişmesi adına faydalı neticeler doğurmuş olabileceği olarak yorumlanabilir.

2.3.3.3. Süreyya Sofuoğlu

15 Ekim 1961 genel seçimlerinde AP Kocaeli milletvekili seçilen Süreyya Sofuoğlu, 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde yeniden AP Kocaeli milletvekili olmuştur³³⁵. 1965 genel seçimlerinde milletvekili olarak seçilenler 22 Ekim 1965 tarihli Meclis oturumunda milletvekili seçilenler alfabetik sırasına göre kürsüye çıkıp yemin etmişler ve bu doğrultuda, Süreyya Sofuoğlu da meclis kürsüsüne çıkıp yemin etmiştir³³⁶. 19 Kasım 1965'deki Millet Meclisi toplantısında, milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve bu bağlamda, Süreyya Sofuoğlu Turizm ve Tanıtma Komisyonu'nda yer almıştır³³⁷.

11 Kasım 1966'daki Meclis toplantısında, Sofuoğlu, İzmit Körfezi'nin bazı sanayi tesislerinden dökülen akıntılardan kurtarılması hususunda ne düşünüldüğüne dair yazılı soru önergesi Ticaret ve Sanayi Bakanlarına gönderilmiştir³³⁸. Ardından 18 Mayıs 1967'deki Meclis oturumunda, Süreyya Sofuoğlu spor tesisleri inşasının ne zaman tamamlanacağına dair sözlü önergede bulunmuştur³³⁹. 2 Ekim 1968'de Süreyya Sofuoğlu Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun mehter müziği ve mevlit yayınlarındaki tutuma dair yazılı soru önergesinde bulunmuştur³⁴⁰. Yukarıda Şevket Ustaoglu isimli milletvekilinin anlatıldığı bölümde de izah edildiği üzere Kocaeli milletvekilleri daha çok sanayi alanındaki komisyonlarda yer almalarında Kocaeli'nin sanayi alanında ilerlemesinin önemli bir katkısı olduğu muhakkaktır.

³³⁵ Süreyya Sofuoğlu'nun 11 Ekim 1965 Seçim Mazbatası.

³³⁶ MM TD, Dönem: 1, c. I, (22.10.1965), s. 4.

³³⁷ MM TD, Dönem: 2, c. I, (19.11.1965), s. 352.

³³⁸ MM TD, Dönem: 2, c. IX, (11.11.1966), s. 47.

³³⁹ MM TD, Dönem: 2, c. XVII, (18.5.1967), s. 239.

³⁴⁰ MM TD, Dönem: 2, c. XXVIII, (2.10.1968), s. 782.

2.3.4. Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri

Bilindiği üzere 1965 genel seçimlerinde, Kocaeli'nde en yüksek oyu alan parti AP'dir. AP'den sonra Kocaeli'nde yüksek oy alan ikinci parti CHP'dir ve CHP 2 milletvekili çıkarmıştır. Aşağıdaki kısımda CHP Kocaeli milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

2.3.4.1. İsmail Hakkı Arar

İsmail Hakkı Arar, 1921 yılında İstanbul ili Kızıltoprak'ta doğmuştur. İlk, orta ve yüksek eğitimini Ankara'da tamamlamış ve ardından Ankara Üniversitesi Hukuk Mektebi'nden mezun olmuştur. Eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'da serbest avukatlık yapmış ve iki defa İstanbul Barosu idare heyetine seçilmiştir. İstanbul Baro reis vekilliğini yapmış ve daha sonra İsviçre, İtalya ve Fransa'ya seyahat ve inceleme yapmak amacıyla gitmiştir. İngilizce ve Fransızca dilini iyi seviyede bilen ve Arar'ın bazı gazete ve dergilerde siyaset, tarih ve genel kültür konularıyla ilgili yazıları yayınlanmıştır³⁴¹. Evli ve iki çocuk babası İsmail Hakkı Arar, 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde CHP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir³⁴².

16 Aralık 1966'da toplanan Meclis'te yapılan 1966 yılı Kalkınma İstikrazı hakkında kanun tasarısı oylamaya sunulmuş ve bu oylamaya İsmail Hakkı Arar katılmamıştır³⁴³. 26 Temmuz 1967 tarihindeki Meclis oturumunda, İsmail Hakkı Arar, Yasama Meclisleri dış münasebetlerinin düzenlenmesi hakkında 16 Ocak 1964 tarih ve 378 Sayılı Kanun'un 1 ve 5. Maddelerine birer fıkra eklenmesi hakkında kanun teklifinde bulunmuştur³⁴⁴. 30 Nisan 1969'da Millî Eğitim Bakanlığınca yayınlanması düşünülen 1000 temel eser serisine dair yazılı soru önergesi Millî Eğitim Bakanlığına gönderilmiştir³⁴⁵.

28 Mayıs 1969 tarihindeki Millet Meclisi toplantısında, İsmail Hakkı Arar'ın 30 Nisan 1969 tarihindeki toplantıda dile getirdiği Millî Eğitim Bakanlığınca yayına

³⁴¹ Millet Meclisi 2. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden İsmail Hakkı Arar'ın 604 Numaralı Hal Tercümesi.

³⁴² İsmail Hakkı Arar'ın 17 Ekim 1965 Seçim Mazbatası.

³⁴³ MM TD, Dönem: 2, c. IX, (16.12.1966), s.649-651.

³⁴⁴ MM TD, Dönem: 2, c. XXI, (26.7.1967), s.638.

³⁴⁵ MM TD, Dönem: 2, c. XXXVI, (30.4.1969), s.111.

hazır hale getirilmeye çalışılan 1.000 temel eser serisine dair sorusuna Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem yazılı olarak cevap vermiştir. *“1-Bin temel eser adı altındaki yayınlarımızın ilk dokuz kitabı hazırlıklar uzun sürdüğünde ancak 25 Nisan 1969 tarihinde çeşitli vilayetlerde bulunan 18 yayınevinde satılacaktır. 2- Yayınlanacak eserler Bakanlıkça kabul edilmiş bir komisyon tarafında tespit edilecektir”*³⁴⁶. Bu olaylar, İsmail Hakkı Arar’ın birçok sorunu Meclis gündemine getirdiğini ve bu şekilde faaliyetler yürüttüğünü göstermektedir.

2.3.4.2. Nihat Erim

1961 genel seçimlerinde CHP Kocaeli milletvekili olarak seçilen Nihat Erim, 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimlerde yeniden CHP Kocaeli milletvekili olarak görevine devam etmiştir³⁴⁷. Nihat Erim, 22 Ekim 1965’deki Millet Meclisi toplantısında, kürsüye çıkıp yemin etmiştir³⁴⁸. 19 Kasım 1965’teki Meclis oturumunda, milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve bu doğrultuda, Nihat Erim Dışişleri Komisyonu’na seçilmiştir³⁴⁹. 7 Aralık 1965 tarihinde Nihat Erim ile Mardin Milletvekili Nazmi Oğuz, 1 Mart 1958 tarihinde batan Üsküdar Vapuru faciası mağdurlarında henüz tazminatını alamayanların tazminatının ödenmesine dair kanun teklifinde bulunmuşlardır³⁵⁰. CHP Grup Başkan Vekili Nihat Erim, Birleşmiş Milletler Assamblesinde Kıbrıs davası için son alınan kararlar karşısında meclisin aydınlatılması ve milli menfaatlere uygun tedbirler almayı sağlamak için Kıbrıs meselesi hakkında genel bir görüşme açılmasını istemiştir³⁵¹. Bu durum, Nihat Erim’in Kıbrıs sorunuyla yakından ilgilendiğini göstermektedir.

16 Mart 1966’da CHP Millet Meclisi Grup Başvekilleri Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu ile Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, 27 Mayıs 1960 Darbesi’ne karşı yapılan saldırılar karşısında elinde mevcut bulunan kanuni yetkiler kullanmadığı iddiasıyla Bakanlar Kurulu hakkında Anayasanın 89. Maddesi gereğince bir gensorun

³⁴⁶ MM TD, Dönem: 2, c. XXXVI, (28.5.1969), s.786.

³⁴⁷ Nihat Erim’in 11 Ekim 1965 Seçim Mazbatası.

³⁴⁸ MM TD, Dönem: 2, c. I, (22.10.1965), s. 4.

³⁴⁹ MM TD, Dönem: 2, c. I, (19.11.1965), s. 353.

³⁵⁰ MM TD, Dönem: 2, c. I, (7.12.1965), s. 459.

³⁵¹ MM TD, Dönem: 2, c. I, (20.12.1965), s. 593.

açılmasına dair bir önergede bulunmuşlardır³⁵². 22 Nisan 1966'daki Meclis oturumunda, CHP Grup Başvekili Nihat Erim ile AP Grup Başvekili Nahit Mentеше 23 Nisan Cumartesi günü il ve ilçelerde yapılan kutlama törenlerinde milletvekillerin hazır bulunmalarını ve 24 Nisan Pazar günü yapılan ön seçimlerde kanuni hakları olanların oy vermeye katılmalarını, meclis çalışmalarına 23 Nisan Cumartesi gününden 26 Nisan Salı günü saat 15.00'e kadar ara verilmesini teklif etmişlerdir³⁵³.

19 Temmuz 1966'da CHP Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, Sovyetler Birliğine giden olan TBMM Kurulu'na seçilen ve mazeretinden dolayı gidemeyeceği anlaşılan Giresun Milletvekili Ali Cüceoğlu yerine Trabzon Milletvekili Hamdi Orhan'ın asıl üyelik için aday gösterilmesine dair önerge teklifinde bulunmuştur³⁵⁴. 3 Temmuz 1967 tarihinde, CHP Grubu adına Nihat Erim İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'yla ilgili olarak şunları söylemiştir: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile ilgili görüşleri izlediklerini, bu planın halkın ihtiyaç ve isteklerini karşılaması ve Türkiye'nin imkânlarının iyi kullanılmasından kaygılandığı, planın toplumun yararına olmadığı ve planın ekonomiyi yabancı parasına ve dış borçlanmaya bağılılığını artırdığından dolayı tasarıya ret oyu kullanacaklarını belirtmiştir³⁵⁵. Nihat Erim bu açıklamasıyla İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Türkiye ekonomisine zarar vereceği için CHP'nin planı desteklemediğini açık olarak söylemiştir.

14 Haziran 1968'de Kocaeli Milletvekili Nihat Erim ile Elâzığ Milletvekili Kemal Satır ve 8 arkadaşının Milli Eğitim sorunlarını ortaya koymak ve gerekli tedbirleri almak üzere Anayasa'nın 88. Maddesi gereğince bir görüşmenin açılmasına dair önerge teklifinde bulunmuşlardır³⁵⁶. Nihat Erim, 11 Ekim 1968 tarihli Meclis toplantısında, 29 Aralık 1960 tarih ve 819 Sayılı kanunda değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı oylamaya sunulmuş ve Nihat Erim ile birlikte oylamaya 348 milletvekili katılmamıştır³⁵⁷.

Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve Kocaeli Milletvekili Nihat Erim'in de içinde olduğu bir grup milletvekili 27 Kasım 1968'deki Millet Meclisi oturumunda,

³⁵² MM TD, Dönem: 2, c. V, (16.3.1966), s. 1.

³⁵³ MM TD, Dönem: 2, c. VI, (22.4.1966), s. 33.

³⁵⁴ MM TD, Dönem: 2, c. VIII, (19.7.1966), s. 98.

³⁵⁵ MM TD, Dönem: 2 c. XX, (3.7.1967), s. 362.

³⁵⁶ MM TD, Dönem: 2, c. XXVIII, (14.6.1968), s. 153.

³⁵⁷ MM TD, Dönem: 2, c. XXVIII, (11.10.1968), s. 909-911.

10 Kasım 1968’de Taşova’nın Belevi Köyü’nde köylülerin tarlalarından ormana geçiş anlaşmazlığından dolayı jandarma kuvvetleri tarafında halkın üzerine silah açılması üzerine bir kadın ile bir genç kızın öldüğü ve 13 vatandaşında yararlandığı tespiti üzerine olayın sorumlusu bulunan bölge valisi öteki görevliler hakkında gerekli tedbiri almayan ve onların iş başında hemen uzaklaştırılması gerekirken bunu yapmayan İçişleri Bakanı hakkında Anayasa’nın 89. Maddesi gereğince gensorun açılmasını önermişlerdir³⁵⁸. Dönem itibarıyla Kocaeli’nden seçilen milletvekilleri içerisinde en bilineni şüphesiz ki Nihat Erim’dir. Hem bakanlık hem de başbakanlık gibi görevler yapmış olan Nihat Erim, suikast sonucu öldürülen Başbakanlardan birisidir. Bu nedenle, AP Dönemi Kocaeli’nde siyasi hayat denilince ilk hatıra gelen kişinin Erim olması tesadüfi değildir.

2.4. 1968 Yerel Seçimleri ve Bu Seçimlerin Kocaeli’ndeki Sonuçları

Dönem itibarıyla ekonomik açıdan Türkiye’nin önemli kentlerinden birisi olan Kocaeli’nde 1968 yerel seçimlerinde partiler arasında ciddi çekişmeler yaşanmış ve söz konusu çekişme AP ile CHP arasında olmuştur. Söz konusu olaylar, ifade edilirken özellikle yerel gazetelerin verilerinden faydalanılmıştır.

2.4.1. İzmit’te Belediye Başkanlığı Seçimleri

İçişleri Bakanlığı tarafında 1968 yerel seçimlerinin 2 Haziran 1968 tarihinde yapılacağı bilgisinin verilmesi üzerine partiler seçim çalışmalarına yürütmüşlerdir. Bu seçime toplamda 8 parti katılmıştır. Söz konusu partiler; AP, CHP, BP, CKMP, MP, TİP, YTP, GP’dır. Ayrıca seçimlerde bağımsız adaylar da yer almıştır³⁵⁹. Seçim çalışmaları kapsamında siyasi partilerin ilk faaliyeti belediye başkan adaylarını belirlemek olmuştur. Bu bağlamda, Kocaeli’nde belediye başkanı adaylığı için CHP’den beş kişinin adaylık müracaatı olmuştur. Bu kişiler için ön seçim yapılmıştır. Ön seçimlere Hüseyin Kaya, Ahmet Okaysoy, Fikri Özbey, Süleyman Solak ve Haydar Yılmaz katılmıştır. Doğuş gazetesine göre, CHP’ye il genel meclisi

³⁵⁸ MM TD, Dönem: 2, c. XXIX, (27.11.1968), s. 261.

³⁵⁹ Ali Arslan, “Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Üsküdar’ın Siyasi Yapısının Sosyolojik Analizi” *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, sayı: 27, (Güz 2015), s.124.

için 2; belediye meclisi için ise 35 kişi müracaat etmiştir.³⁶⁰ Bu durum, CHP'nin Kocaeli'nde etkili bir parti olduğunu ve çok sayıda kişinin bu partiden hem genel meclis hem de belediye meclisinde yer almak için adaylık başvurusunda bulunduklarını ortaya çıkarmaktadır

CHP'de olduğu gibi seçim çalışmaları bağlamında Kocaeli'ndeki diğer siyasi partiler de aday belirleme işlemlerini yapmışlardır. Bu manada, TİP'den 1; MP'den 5; AP'den 4 kişi belediye başkanlığı için aday adayı müracaatında bulunmuştur. Ayrıca bu partilerden il genel meclisi için de adaylık müracaatları olmuş ve bunlar için ön seçimler yapılmıştır. Hürsöz'e göre belediye başkanlığı için AP'ye ciddi adaylık başvuruları olmuştur. Adaylar arasında öne çıkan kişiler için ön seçim yapılmış ve söz konusu seçimde mevcut Belediye Başkanı Enver Atafat 63; Cevat Âdemoğlu 55; Nil Kurtaran 44 ve Salih Eker 2 oy almıştır³⁶¹. Bu durum, AP İzmit Belediye Başkanı adayının yeniden Enver Atafat olduğunu göstermektedir.

Hürsöz gazetesine göre, ön seçimlerden sonra CHP'de il genel meclisi için Şükrü Yücel, belediye meclisi için Feridun Özbay listenin ilk sıralarında yer alırken, GP Belediye Başkanı aday Osman Şengil, il genel meclisi için İsmail Yüksel, belediye meclisi için Veysel Gürson listenin başlarında yer almıştır³⁶². TİP'in Belediye Başkan aday Şinasi Yelden, belediye meclisi için İlyas Başılmaz, il genel meclisinde Ersin Özönur listenin başında olmuşlardır³⁶³. Böylece ön seçim sonuçlarıyla siyasi partilerin belediye başkan adaylarıyla birlikte il genel ve belediye meclis üyelerinin de listesi belli olmuştur.

12 Mayıs 1968 tarihinde seçim propagandalarının serbest bırakılmasıyla CHP ilk seçim kampanyasını Cedit'te açmış ve bu doğrultuda, CHP Belediye Başkan aday Leyla Atakan³⁶⁴ halk tarafında büyük bir tezahüratla karşılanmıştır. AP Belediye

³⁶⁰ Doğuş, 27 Nisan 1968, Sayı: 2112.

³⁶¹ Hürsöz, 28 Nisan 1968, Sayı: 7909.

³⁶² Hürsöz, 1 Mayıs 1968, Sayı: 7911.

³⁶³ Hürsöz, 2 Mayıs 1968, Sayı: 7912.

³⁶⁴ Leyla Atakan: 22 Ağustos 1925 tarihinde Kocaeli'nde doğmuştur. 1955'te CHP'nin Maşukiye Köyü'nde ocak başkanı olarak siyaset hayatına başlamış ve bu doğrultuda, 1963'te CHP İl Başkanı ve 1968'de İzmit Belediye Başkanı olmuştur. Atakan, doğrudan seçilen ilk kadın belediye başkanıdır. Belediye başkanlığı döneminde İzmit'te birçok sorunu çözmüştür. 10 Şubat 1971 tarihinde Değirmendere'den İzmit'te dönerken içinde olduğu araç kaza yapmış ve bu kazada kendisiyle birlikte İsmail Kolaylı, Feridun Özay ve Abdurrahman Yüksel yaşamını yitirmiştir. (Daha fazla bilgi için bkz. Yerel Seçimler Belgeseli 28 Ocak 2015.)

Başkan adayı Enver Atafrat, Leyla Atakan'ın vaatleri için şu küçümseyici ifadeyi kullanmıştır: *“Yerine getirilmesi mümkün olmayan gülünç vaatler”* Leyla Atakan'ın cevabı gecikmemiş, *“Başarısızlıkları herkesçe bilinen kişiler, kendilerinin beceremediklerini, başkalarının yapamayacağını sanırlar”* demiştir³⁶⁵. CHP'nin *“İzmit'e İzmitli Belediye Başkanı”* sloganına karşılık Enver Atafrat *“İzmit'in her köşesini benim kadar bilen biri varsa ortaya çıksın”* demiştir³⁶⁶. Bu durum, İzmit'te belediye başkanı seçimleri mücadelesinin daha çok AP ile CHP arasında geçtiğini göstermektedir.

Seçime az bir zaman kala siyasi partiler seçim propagandalarını hızlandırmışlardır. AP Baç'ta, CHP Derince'de ve GP Yeni Mahalle'de toplantı yapmıştır. GP Kocaeli Belediye Başkan adayı Osman Şengil yaptığı konuşmasında *“Başkan seçildiğim takdirde Belediye de maaş almayarak maaşımı hayır kurumlarına bağışlayacağım”* demiştir³⁶⁷. Seçim çalışmalarına ara vermeden devam eden CHP'nin Turgut, Cedit ve Derince'deki toplantılarına partinin belediye başkan adayı Leyla Atakan konuşma yapmış ve Atakan'ın konuşması şöyledir: *“Her mahallesi her sokağı hizmet bekleyen bu şehrin ihtiyaçları kısa zaman da halledilecektir” “Belediye memurları, müstahdem ve işçileri benim en yakın mesai arkadaşlarım olacaktır”* demiştir³⁶⁸. Leyla Atakan bu konuşmasında, seçilmesi durumunda şehrin her mahallesine aynı hizmeti vereceğini vaat ettiği görülmektedir.

CHP'nin İzmit merkezde bulunan Çocuk Parkı önündeki toplantısına binlerce kişi katılmış ve CHP Kocaeli Belediye Başkan adayı Leyla Atakan toplantıda konuşma yapmıştır, *“Vatandaş Belediyeden güçlük değil, yardım gerektir.”* Seçmenler sık sık Atakan'a tezahüratta bulunarak *“Seni Belediye Başkanı yapacağız”* demişlerdir³⁶⁹. Seçime 2 gün kala CHP İzmit ve Turgut'ta toplantı yapmıştır. Söz konusu toplantıda konuşma yapan Leyla Atakan'a katılımcılar büyük ilgi göstermiş ve bu doğrultuda, yaklaşık 5 yıllık belediye başkanlığı sırasında şehri ihmal eden Enver Atafrat'a oy vermeyeceklerini söylemişlerdir. *“Sana inanıyoruz, çalışmalarını da öğrendik ve şimdi biliyoruz. Oylarımızı size verecek ve sizi Belediye Başkanı yapacağız”*

³⁶⁵ Türk Yolu Bizim Şehir, 14 Mayıs 1968, Sayı: 9152.

³⁶⁶ Hürsöz, 16 Mayıs 1968, Sayı: 7924.

³⁶⁷ Hürsöz, 21 Mayıs 1968, Sayı: 7928.

³⁶⁸ Türk Yolu Bizim Şehir, 21 Mayıs 1968, Sayı: 9158.

³⁶⁹ Türk Yolu Bizim Şehir, 28 Mayıs 1968, Sayı: 9164

demişlerdir³⁷⁰. Bu durum, halkın Enver Atafat yönetiminde memnun kalmadığını göstermektedir.

Siyasi partilerin yürüttükleri seçim çalışmalarından sonra nihayet seçim günü olan 2 Haziran 1968 günü gelmiş ve halk, belediye başkanını, belediye ve il genel meclis üyelerini, muhtar ve ihtiyar heyetini seçmek için sabah saat 08.00'den itibaren sandık başına gitmeye başlamış ve saat 17.00'de sandıkların kapanmasıyla birlikte oylar sayılmaya başlanmıştır. Hem Türkiye genelinde hem de Kocaeli ilinin genelinde seçimlere seçmen ilgisi bir önceki seçimlere oranla oldukça düşük seviyelerde kalmıştır.

İl belediye meclisi seçimlerinde AP Belediye Başkan adayı Enver Atafat 8.833; CHP Belediye Başkan adayı Leyla Atakan ise 10.918 oranında oy almıştır. Bu kapsamda, İzmit'in yeni Belediye Başkanı Leyla Atakan olmuştur. Bu durum, halk tarafında sevinçle karşılanmış ve geç saatlere kadar sokakta kutlamalar yapılmıştır. Merkez ilçenin belediye başkanının kesinleşmesinden sonra sıra nahiyelerin belediye başkanlarına gelmiştir. Bu kapsamda, nahiyelerde belediye başkanlık görevini kazanan partiler şunlardır: Yarımca (CHP), Hereke (AP), Değirmendere (CHP), Darıca (AP), Bahçecik (CHP), Suadiye (AP), Yuvacık (CHP) ve Kullar (CHP)³⁷¹. Bu durum, CHP'nin İzmit belediye başkanlığıyla birlikte birçok nahiyenin belediye başkanlığını kazandığını göstermektedir.

Belediye meclis üyelerinden 18'ini CHP, 16'sını ise AP almış ve bu bağlamda, diğer siyasi partiler belediye meclisi adaylığını alamamıştır. İzmit'te ve merkez ilçeye bağlı köylerde partilerin il genel meclis üyeleri için aldıkları oy oranları şöyledir: AP 22.486; CHP 16.240; GP 1.477; MP 3.544; CKMP 961 ve TİP 754 oranında oy almıştır³⁷². İl genel meclis seçim sonuçlarına göre, AP 4; CHP 3 üyelik kazanmış ve bu doğrultuda, iki partinin kazanan meclis üyeleri şunlardır: AP'de Vehbi Engiz, Hüseyin Şenses, Hulusi Tataroğlu ve Sadık Tanaydın. CHP'de Şükrü Yücel, Rahmi Yavuzgenç ve Erol Köse³⁷³. Bu durum, il genel meclis üyelerinin çoğunluğunu CHP, belediye meclis üyeleri çoğunluğunu da AP'nin aldığını göstermektedir.

³⁷⁰ Türk Yolu Bizim Şehir, 31 Mayıs 1968, Sayı: 9167.

³⁷¹ Türk Yolu Bizim Şehir, 4 Haziran 1968, Sayı: 9170.

³⁷² Hürsöz, 5 Haziran 1968, Sayı: 7939.

³⁷³ Türk Yolu Bizim Şehir, 5 Haziran 1968, Sayı: 9171

Türk Yolu Bizim Şehir gazetesine göre, Leyla Atakan, belediye başkanı olduktan sonra CHP İl Başkanlığında istifa etmek zorunda kalmış ve bu doğrultuda, yerine Av. Cemil Karakadılar getirilmiştir. Belediye Meclisi 10 Haziran 1968 tarihinde toplanmış ve Meclis Başkan vekilli ve Daimî Encümen üyeleri seçilmiştir. AP'li üyeler komisyonlarda görev kabul etmemişlerdir. Meclis'te konuşma yapan Leyla Atakan “Göreve başladığımda kasa mevcudu 20.000 lira idi. Elektrik ve su depozitolarının 643.223 lirası usulsüz olarak kullanılmıştır” diyerek önceki Belediye Başkanı Enver Atafrat'ı eleştirmiştir³⁷⁴. Leyla Atakan konuşmasında, önceki belediye başkanının gereksiz harcamalar yaptığını ve kasa mevcudunun bu yüzden düşük olduğunu söylemiştir.

Belediye başkanlarını ve partilileri tebrik etmek için Bülent Ecevit, 16 Haziran 1968 günü Kocaeli'ye gitmiş ve burada şunları söylemiştir: “AP kalelerine CHP bayrağı dikiliyor.” “1969 da Türkiye de iktidarı kazanacağımıza artık inanıyoruz” demiştir³⁷⁵. Bülent Ecevit'in konuşmasından anlaşılabacağı üzere, CHP'nin bu seçimi kazanması 1969 genel seçimlerini kazanacağına yönelik umudunu arttırdığı söylenebilir.

2.4.2. Karamürsel'de Belediye Başkanlığı Seçimleri

Mahalli seçimlerin tarihinin kesinleşmesiyle birlikte siyasi partiler Kocaeli merkezinde olduğu gibi ilçelerinde de ilk olarak belediye başkan adaylarını belirleme yoluna gitmişlerdir. Bu doğrultuda, Karamürsel ilçesinde AP ve CHP'yi 2 Haziran seçimlerinde temsil etmesi planlanan adaylar şunlardır: İlhan Çınar (AP), Mehmet Saka (CHP)³⁷⁶. 1963 yerel seçimlerinde Karamürsel Belediye Başkanı olan AP adayı İlhan Çınar'ın yeniden adaylığını koyduğu görülmektedir.

Söz konusu adaylar seçim gününe kadar seçim çalışmalarına hız kesmeden devam etmişlerdir. Hürsöz gazetesinin verdiği bilgiler doğrultusunda, 2 Haziran 1968'de yapılan il belediye meclisi seçimleri neticesinde AP adayı ve eski Belediye

³⁷⁴ Türk Yolu Bizim Şehir, 13 Haziran 1968, Sayı: 9176.

³⁷⁵ Türk Yolu Bizim Şehir, 18 Haziran 1968, Sayı: 9182.

³⁷⁶ Hürsöz, 1 Mayıs 1968, Sayı: 7911.

Başkanı İlhan Çınar, 1.500 oyla yeniden ilçenin belediye başkanı olarak seçilmiştir³⁷⁷. Bu durum, ilçe halkının İlhan Çınar'ı yeniden Belediye Başkanı olarak seçmekle Çınar'ın yönetiminden memnun olduklarını göstermektedir.

Hürsöz gazetesine göre, söz konusu ilçe de Belediye Meclisi'ne 14 AP'li, 4 CHP'li ve 2 bağımsız üye seçilmiştir³⁷⁸. Bu durum, AP'nin önceki yerel seçimde olduğu gibi bu seçimde de Karamürsel ilçenin belediye başkanlığını kazandığı gibi ilçenin belediye meclis üyeliklerinin çoğunluğunu da aldığını göstermektedir.

2.4.3. Kandıra'da Belediye Başkanlığı Seçimleri

Hürsöz gazetesinin verdiği bilgilere göre, ön seçimlerden sonra AP ile CHP mahalli seçimlerde kendilerini temsil etmesi planlanan Kandıra Belediye Başkan adayları şunlardır: Numan Güneş (AP), Mehmet Güneri (CHP)³⁷⁹. 1963 yerel seçimlerini kazanıp, Kandıra Belediye Başkanı olan Numan Güneş'in bu seçimde de söz konusu ilçede belediye başkanlık görevini devam ettirmek için adaylığını koyduğu görülmektedir.

İki siyasi partinin belediye başkanı adayları, 2 Haziran 1968 tarihine kadar seçim çalışmalarına devam etmişlerdir ve bu doğrultuda il belediye meclis seçimleri neticesine göre, söz konusu ilçeni eski Belediye Başkanı ve AP adayı olan Numan Güneş seçimi kazanmış ve CHP adayı 300 farkla seçimi kaybetmiştir³⁸⁰. 1963 yerel seçimlerinde olduğu gibi Kandıra ilçesinde seçimin galibi AP olmuş ve bu durum, Numan Güneş'in yönetiminde memnun olan halkın yeniden Numan Güneş'i belediye başkanı olarak seçtiğini göstermektedir.

Kandıra'da Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimlerinde AP oyların çoğunu kazanırken; GP, CHP'nin oylarının büyük bir kısmını alarak belediye meclisine 3 üye göndermiştir. Belediye meclis üyeliklerinde AP 10; CHP 3 ve GP 3'er üyelik

³⁷⁷ Hürsöz, 3 Haziran 1968, Sayı: 7937.

³⁷⁸ Hürsöz, 7 Haziran 1968, Sayı: 7941.

³⁷⁹ Hürsöz, 1 Mayıs 1968, Sayı: 7911.

³⁸⁰ Türk Yolu Bizim Şehir, 4 Haziran 1968, Sayı: 9170; Hürsöz, 3 Haziran 1968, Sayı: 7937.

kazanmıştır³⁸¹. Bu da AP'nin Kandıra'nın belediye başkanlığını kazandığı gibi söz konusu ilçenin belediye meclis üyeliklerinin çoğunluğunu da aldığını göstermektedir.

2.4.4. Gölcük'te Belediye Başkanlığı Seçimleri

Siyasi partiler 2 Haziran 1968'deki seçimler için ilk olarak belediye başkan adaylarını belirleme yoluna gitmişler ve bu doğrultuda yapılan ön seçimlerle partilerin belediye başkan adayları belli olmuştur. Doğuş gazetesine göre, AP'de ön seçimler çekişmeli geçmiştir. Gölcük Belediye Başkan adayı İbrahim Şentürk ile Rıza Kahyaoğlu 16'sar oyla berabere kalmışlar ve kura yapılmış, yapılan kurayı İbrahim Şentürk kazanmıştır. CHP adayı Süleyman Solak, MP'nin adayı ise Sefa Biriz olmuştur³⁸². Bu durum, Gölcük'te güçlü adayların olduğunu ve adaylar arasında ciddi bir seçim mücadelesinin olacağını göstermektedir.

Gölcük'te siyasi partilerin belediye başkan adaylarının belirlenmesinden sonra adaylar seçim çalışmalarına başlamışlardır. Seçim mücadelesi tahmin edileceği üzere AP ile CHP adayları arasında geçmiştir. Doğuş gazetesinin verdiği bilgilere göre, Gölcük İlçe Seçim Kurulu, Fehmi Dede Yetimoğlu başkanlığında 10 Mayıs 1968 tarihinde toplanmış ve söz konusu toplantıda, seçimle alakalı kararlar alınmıştır³⁸³. Bu da 2 Haziran seçimlerinde söz konusu ilçede nasıl bir yol izleneceğine dair kararların alındığını göstermektedir.

Hürsöz gazetesinin verdiği bilgiler doğrultusunda, 2 Haziran 1968'de yapılan il belediye meclis seçimleri neticesinde, Süleyman Solak (CHP) seçimi kazanmış ve AP adayı ve eski Belediye Başkanı İbrahim Şentürk 100 oyla seçimi kaybetmiştir³⁸⁴. Bu durum, AP'nin Gölcük ilçesinin belediye başkanlık görevini CHP'ye bıraktığını göstermektedir.

³⁸¹ Hürsöz, 4 Haziran 1968, Sayı: 7938.

³⁸² Doğuş, 30 Nisan 1968, Sayı: 2114.

³⁸³ Doğuş, 12 Mayıs 1968, Sayı: 2125.

³⁸⁴ Hürsöz, 3 Haziran 1968, Sayı: 7937.

2.4.5. Gebze’de Belediye Başkanlığı Seçimleri

Dönemin siyasi partileri, kendilerini 2 Haziran 1968’deki seçimlerde temsil edecek belediye başkan adaylarını belirlemek için ön seçimler yapmışlardır. Bu doğrultuda, AP’nin Gebze’deki ön seçimleri sıkıntılı geçmiştir. Söz konusu ilçenin eski Belediye Başkanı Mehmet Üstündağ, ön seçimleri kaybettikten sonra bağımsız aday olarak adaylığını koymuştur. Bunun üzerine Üstündağ, AP’den ihraç edilmiştir³⁸⁵. Bu durum, AP’nin Gebze’deki gücünün bölünmesine neden olduğu söylenebilir.

Bağımsız aday olan Mehmet Üstündağ, seçim gününe kadar çalışmalarına devam etmiştir. Hürsöz gazetesine göre, il belediye meclis seçimleri neticesine bakıldığında, bağımsız aday olarak adaylığını koyduğu için AP’den ihraç edilen Mehmet Üstündağ, AP ve CHP adaylarını 600 oyla geçerek yeniden Gebze’nin belediye başkanı olmuştur³⁸⁶. Bu durum, AP’nin Mehmet Üstündağ’ı partiden ihraç ederek Gebze halkının desteğini kaybettiği gibi söz konusu ilçenin belediye başkanlığını da kaybettiğini göstermektedir.

2.5. Kocaeli’nde 1969 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları

Türkiye’nin önemli kentlerinden birisi olan Kocaeli’nde 1961 ve 1965 seçimlerinde olduğu gibi 1969 seçimlerinde de partiler arasında ciddi bir seçim mücadelesi yaşanmıştır. Tahmin edilebileceği üzere söz konusu mücadele AP ile CHP arasında yaşanmıştır. Yerel gazetelerden elde edilen bilgilere göre, en fazla seçim faaliyeti yürüten ve birbirleriyle sürekli çekişme halinde olan CHP ve AP’dir. Söz konusu olaylar, Kocaeli vilayetinin yerel basınından faydalanılarak aşağıda detaylı bir şekilde verilmiştir.

³⁸⁵ Doğuş, 12 Mayıs 1968, Sayı: 2125.

³⁸⁶ Hürsöz, 3 Haziran 1968, Sayı: 7937.

2.5.1. Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Faaliyetleri

12 Ekim 1969 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimleri “*barajsız d’Hont sistemine*” göre yapılmış ve seçim yarışı Türkiye genelinde olduğu gibi Kocaeli vilayetinde de AP ile CHP arasında geçmiştir. Bu doğrultuda, CHP Grup Başkan vekilli Nihat Erim, Kandıra’da yaptığı bir konuşmasında “*İktidarın seçim propagandası yolunda her gün yeni bir marifeti ile karşılaşmaktayız. Bir yandan bizzat Sayın Başkan, Anayasa’yı ve kanunları yandan çevirmek suretiyle partisnin reklamını Devlet kesesinden yapma çabası içinde çırpınmaktadır*”³⁸⁷ diyerek iktidar partisi olan AP’yi sert bir dille eleştirdiği görülmektedir.

Seçim tarihinin kesinleşmesiyle birlikte partilere adaylık için müracaatlar başlamış ve bu kapsamda, AP’ye adaylık için müracaatlar her geçen gün artarak devam etmiştir. Kocaeli’nde AP’nin milletvekili adayı olmak için adaylığını koyanlar şunlardır: Vehbi Engiz, Şevket Ustaoglu, Süreyya Sofuoğlu, Sedat Akay, Nihat Kırçalı, Mecdi Oktay, Sabri Yahşi, Tevfik Tayfur Cevat Âdemoğlu, İsmail Kavalı, Nedret Pınar ve Sefer Göksel³⁸⁸. Bu seçim için Kocaeli’nde yapılan ön seçimlere AP’den 14; CHP’den 6 ve MP’den 4 adayın katılacağı kesinleştiğinden siyasi partiler milletvekili aday adayları çalışmalarını hızlandırmıştır. Neredeyse bütün adaylar, ilçe ve köylere dağılarak oy toplanmanın peşine düşmüştür³⁸⁹. Bu durum, siyasi partilerin milletvekili aday adaylarının ön seçimleri kazanmak için yoğun bir seçim faaliyeti yürüttükleri şeklinde düşünülebilir.

CHP Grup Başkanı Nihat Erim verdiği bir demeçte, “*Yol makineleri seçim dolayısıyla göstermelik olarak bir yerden bir yere taşıyor. Seçim göstergesi yerine halkın AP’den iş istemesi hakkıdır*” diyerek AP’nin iktidar süreci boyunca yapamadığı şeyleri sırf göstermelik ve oy toplamak için seçim sürecinde yaptığını söylemiştir. CHP Kocaeli Milletvekili aday adayı Feridun Özay da AP iktidarı döneminde çok fazla israf yapıldığını ve ülkeyi dünyanın en pahalı memleketi yaptığını ve daha kötü duruma düşmeden AP’yi iktidarda uzaklaştırmak gerektiğini söylemiştir³⁹⁰. CHP

³⁸⁷ Türk Yolu Bizim Şehir, 1 Ağustos 1969.

³⁸⁸ Türk Yolu Bizim Şehir, 10 Ağustos 1969.

³⁸⁹ Türk Yolu Bizim Şehir, 14 Ağustos 1969.

³⁹⁰ Türk Yolu Bizim Şehir, 19 Ağustos 1969.

Kocaeli milletvekili aday adaylarından Nihat Erim ve Feridun Özay konuşmalarında, AP'nin iktidardan uzaklaştırılmasının gerekçelerini açıklamışlardır.

Seçimlere aday olmak amacıyla yapılan ön seçimler yaklaştıkça Kocaeli merkez ve diğer ilçelerinde adaylık için müracaat edenler, seçmenlerin beğenisini kazanmak amacıyla ciddi çalışmalarda bulunmuşlardır. AP'den adaylık müracaatında bulunanlar içerisinde öne çıkan isimler arasında Şevket Ustaoglu, Vehbi Engiz, Nihat Rüştü Kırçalı, Süreyya Sofuoğlu, Sabri Yahşi ve Cevat Âdemoğlu yer almıştır. En nihayetinde AP Kocaeli İl Başkanlığı tarafından adaylık müracaatında bulunları için aday yoklaması yapılmış ve belirlenen milletvekili adaylarının listesi 21 Ağustos 1969 tarihinde YSK'ya teslim edilmiştir³⁹¹. Aynı şekilde diğer siyasi partiler de milletvekili adaylarını belirleyerek adaylarının listesini YSK'ya sunmuştur.

Hürsöz gazetesine göre, Kocaeli'nde 8 siyasi partinin 42 milletvekili adayı belirlenmiş ve il genelinde seçim dönemi başlamıştır. Bu kapsamda, AP Kocaeli Milletvekili adayları; Sabri Yahşi, Vehbi Engiz, Cevat Âdemoğlu ve Şevket Ustaoglu. CHP'nin adayları; Nihat Erim, Nazmi Oğuz, Feridun Özbay ve Mehmet Yenice'dir³⁹². Bu da söz konusu iki partinin aday listelerinde il genelinde önemli olan simaların bulunduğunu göstermektedir.

Ön seçimlerin yapılmasından sonra bütün siyasi partilerin seçim propagandaları 21 Eylül 1969'da başlamış ve siyasi partiler ilk seçim konuşmalarını o gün akşam saatlerinde kapalı salonlarda yapmayı planlamışlardır³⁹³. Parti liderlerinin radyo üzerinde konuşmaları ise 27 Eylül 1969 tarihinde başlaması kararlaştırılmış ve siyasi parti liderlerinin radyo konuşmalarının belirlenen saat aralıklarında olacağı bilgisi verilmiştir. Kocaeli'nde 4 bağımsız aday bulunmuş ve bu bağımsız adayların başında Semerci ustası Osman Koygun gelmiştir. Osman Koygun'u, Hüseyin Nahit ve Kemal Bektaş takip etmiştir. Bağımsız adaylar daha çok köyler üzerinde yoğunlaşmışlar ve yaklaşık 300 kadar köyü tek tek gezerek köylülerden oy istemişlerdir³⁹⁴. Bu durum bağımsız adayların, köylülerden oy almak konusundan ümitli olduklarını göstermektedir.

³⁹¹ Türk Yolu Bizim Şehir, 22 Ağustos 1969.

³⁹² Hürsöz, 1 Eylül 1969, Sayı: 8323.

³⁹³ Türk Yolu Bizim Şehir, 7 Eylül 1969.

³⁹⁴ Türk Yolu Bizim Şehir, 9 Eylül 1969.

CHP Kocaeli İl Teşkilatı, seçim çalışmalarında özellikle iktidar partisi olan AP'yi hedef almış ve bu doğrultuda Nihat Erim, 16 Eylül 1969'da İzmit'te yaptığı bir konuşmasında AP iktidarının elindeki demokrasi rejiminin zedelendiğini ve gün geçtikçe itibar kaybettiğini söylemiştir. CHP, 26 Eylül 1969 günü Yenidoğan'da düzenlediği kapalı salon toplantısında Rahmi Yavuzgenç, Salih Güngörmez ve Nazmi Oğuz ile birlikte diğer konuşmacılar, iktidarın tutumunu eleştiren konuşmalar yapmışlardır. Rahmi Yavuzgenç, AP'nin 4 yıllık iktidarı boyunca köylülere yönelik bir icraatının olmadığını, CHP'nin iktidara gelmesiyle köylüye yönelik bir politika izleyeceğini söylemiş ve onu takip eden Salih Güngörmez, AP'nin vaat ettiği Personel Kanunu çıktığı halde uygulanmadığını, İşçi Emeklilik Kanunu'nun uygulanmaması için rafa kaldırıldığını söylemiştir³⁹⁵. Muhafif parti liderleri AP iktidarının siyasi ve idari hayatımızda görülmemiş kötü bir düzen getirdiğini savunmuşlardır. Bunun üzerine AP Seçim Beyannamesini açıklayarak anayasayı değiştireceğini ve hükümetin çıkaracağı kararnamelerin kanun niteliği taşıyacağını açıklamıştır³⁹⁶. Bu da Kocaeli'nde partiler arasında seçimler için kıyasıya bir mücadele yapılmıştır olarak yorumlanabilir.

AP, 1969 genel seçimleri için yayınladığı Seçim Beyannamesi'nde önemli konulara değinmiştir. "Hürriyet ve Refah Yolunda El Ele Verelim" başlığı altında "*Son genel seçimlerden bu yana, Türk vatandaşı yapılan çeşitli telkinlere ve zehirli propagandalar rağmen, Milli iradeye, demokrasiye ve halk idaresine karşı inancını bir kat daha kuvvetlendirmiştir. Bu inanç yurtta yeni bir devrin habercisi olmuş, Türk demokrasisi tarihinin hiçbir döneminde görülmemiş derece de güç kazanmıştır.*" "Anayasa Islahatı" başlığı altında şu ifadelere yer verilmiştir: "*Anayasanın temel ilkelerinin, kanun yolu ile anayasa da ıslahat yapılması suretiyle korunması için seçmen vatandaştan oy talep etmeği bir vatandaş vazifesi sayar. Devlet düzenimizin temellerini yıkmak için çeşitli yollardan gayret sarf eden, baştan komünizm olmak üzere Anayasa dışı bütün sapık cereyanlara karşı bu tedbirlerin alınmasında, memleketimizin medeniyet yolunda ilerlemesini isteyen, demokrasiye, oy hakkına, milli ve manevi inançlarımıza candan bağlı, milliyetçi ve vatansever her Türk'ün bizimle mutabık olacağına güvencemiz tamdır.*" "Üniversite" başlığı altında "*Adalet Partisi,*

³⁹⁵ Türk Yolu Bizim Şehir, 21 Eylül 1969.

³⁹⁶ Türk Yolu Bizim Şehir, 23 Eylül 1969.

bir yüksek Üniversitelerarası Kurul'un Anayasa da yer almasında büyük fayda görmektedir. Bu kurul genellikle Başbakanın başkanlığında toplanmalı ve Milli Eğitim Bakanı da aynı kurulun üyesi olmalıdır. Kurul da üniversiteler tarafından seçilecek üyeler çoğunluğu teşkil etmelidir"³⁹⁷. AP Seçim Beyannamesi'nde, iktidara gelmesi durumunda neler yapabileceğine dair söylemlerde bulunulduğu görülmektedir.

Türk Yolu Bizim Şehir gazetesine göre, CHP'nin İzmit merkezde yer alan Bekirdere ve Cedit'teki kapalı salon toplantısında konuşma yapan Nihat Erim, düzenin bozulması üzerinde durarak *"Türkiye böyle bir idareye layık bir devlet değil. Biz ne vaat ediyorsak mutlaka yerine getireceğiz"* demiştir³⁹⁸. Nazmi Oğuz, Feridun Özay ve diğer CHP'liler İzmit'in bazı köylerinde düzenledikleri toplantılara katılarak konuşmalar yapmışlar ve konuşmalarında şu konular üzerinde durmuşlardır: AP'nin vadettiklerinin hiçbirini gerçekleştirmediği, AP'nin DP'nin devamı olamayacağı, siyasal affı çıkarma konusundaki samimiyetsiz tavrıyla bunu ortaya koyduğunu söylemişlerdir³⁹⁹. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, radyoda yaptığı bir konuşmasında AP iktidarı sert bir dille eleştirerek Türkiye'nin borç içinde olduğunu ve AP tekrardan seçilirse Türkiye'nin iflas edeceğini söylemiştir. YTP eski Genel Başkanı Ekrem Alican *"CHP'yi iktidara getirmemiz şarttır. Türkiye'nin kurtuluşu AP iktidarının sona ermesi ile mümkündür"*⁴⁰⁰. Bütün siyasi partiler seçim konuşmalarında iktidar partisi olan AP'yi hedef aldıkları ve AP'nin bu seçimde iktidarda uzaklaştırılması gerektiğini savunmuşlardır.

2.5.2. Kocaeli'nde 1969 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları

Türk Yolu Bizim Şehir gazetesinin seçimle ilgili olarak verdiği bilgilere göre Türkiye, 12 Ekim 1969 tarihinde sandık başına gitmiş ve seçimler bütün yurttan sabah 08.00 ile akşam 17.00 saatleri arasında yapılmıştır. Saat 17.00'de sandıklar kapatılıp, oy sayımına başlanmıştır. Seçimler İzmit ilinde ufak olaylar dışında sorunsuz geçmiştir. Nafia adlı garajda AP'li olanlarla CHP'liler arasında çıkan kavga

³⁹⁷ Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1969), TBMM Kütüphanesi, Ankara 1969, s.3-11.

³⁹⁸ Türk Yolu Bizim Şehir, 27 Eylül 1969.

³⁹⁹ Türk Yolu Bizim Şehir, 4 Ekim 1969.

⁴⁰⁰ Türk Yolu Bizim Şehir, 7 Ekim 1969.

büyümeden kısa sürede kontrol altına alınmış, Derince’de bir muhtarın seçmen kartlarını dağıtmadığına dair şikâyetler olmuş ve yine Derince’de limanda sorumlu bir memurun çalışan işçilere oy kullanırmak istememesinden dolayı memur İl Seçim Kurulu’na şikâyet edilmiştir. Bu ufak olaylar dışında İzmit’te seçim günü büyük olaylar olmamıştır. Kocaeli de seçime katılım oranı %61 oranında kalmış ve seçime katılım beklenildiğinde daha düşük olmuştur⁴⁰¹. Bu durum, Kocaeli’nde seçime katılım oranının orta seviyede olduğu göstermektedir.

Hürsöz gazetesine göre, yapılan seçimlerin neticesinde, AP 43.145; CHP 28.530 oranında oy almış ve bu doğrultuda, 1965 genel seçimlerinde olduğu gibi AP bu seçimi de birinci sırada tamamlamıştır. İl Seçim Kurulu’nun açıkladığı kesin seçim sonuçlarına göre; Kocaeli’nde 52.669 oranında oy alan AP 3, CHP 1 milletvekili çıkarmıştır. AP’den Sabri Yahşi, Vehbi Engiz ve Cevat Âdemoğlu, CHP’den Prof. Nihat Erim milletvekili seçilmişlerdir.⁴⁰² AP’nin Türkiye genelinde seçimleri kazanmasından sonra Süleyman Demirel “*Biz 1969 Türkiye’sine 1973 de ileri bir Türkiye daha ilave edeceğiz*” demiştir⁴⁰³. Kocaeli’nde 3 milletvekili çıkaran AP, diğer genel seçimlerde olduğu gibi bu seçimde de Kocaeli’nde seçimin galibi olduğunu göstermiştir.

Hürsöz gazetesine göre, bağımsız adaylardan kazananlar, Hatay bağımsız adayı Abdullah Çilli ile Konya bağımsız adayı Necmettin Erbakan olmuştur. Bu seçimde Türkiye genelinde, AP 256; CHP 143; MP 6; MHP 1; TİP 2; YTP 6; GP 13; BP 8 ve bağımsızlar 13 milletvekili kazanmıştır. Seçimin en kazançlı partisi CHP olurken en zararlı çıkan parti ise 1965 seçimlerinden 33 milletvekili çıkarıp, bu seçimde sadece 13 milletvekili çıkaran GP olmuştur. AP Bu seçimde oy kaybetmesine rağmen yine de tek başına iktidarda kalması parti teşkilatı tarafında büyük sevinçle karşılanmıştır. AP Kocaeli milletvekili olarak seçilen Cevat Âdemoğlu “*Bütün Kocaelilerin hizmetinde olacağım*” demiştir⁴⁰⁴.

Üçüncü Dönem Millet Meclisi 22 Ekim 1969’da açılmış ve yeni milletvekillerin yemin etmesinden sonra meclis başkanlığı seçimi yapılmıştır.

⁴⁰¹ Türk Yolu Bizim Şehir, 13 Ekim 1969.

⁴⁰² Türk Yolu Bizim Şehir, 13 Ekim 1969.

⁴⁰³ Hürsöz, 14 Ekim 1969, Sayı: 8360.

⁴⁰⁴ Hürsöz, 15 Ekim 1969, Sayı: 8361.

Özellikle CHP ve GP desteğini alan Ferruh Bozbey tekrardan meclis başkanı seçilmiştir. Meclis Başkanlığı seçiminden sonra Başbakan Demirel yeni hükümetini kurmak için istifasını Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a sunmuştur. Cumhurbaşkanı Sunay, hükümet kurma görevini tekrardan Süleyman Demirel'e vermiştir. Bunun ardında Demirel yeni hükümetini kurmak için çalışmalara başlamış ve kısa sürede kabinesini oluşturan Demirel, kabinesinin listesini Cumhurbaşkanı Sunay'a sunmuştur. Kabinede yeni isimler yer almıştır. Eski kabineden olan Faruk Sükan, Saadettin Bilgiç, Sadık Tekin Müftüoğlu, Hasan Dinçer, Cihat Bilgehan, Ahmet Türkel, Orhan Alp ve Nihat Kürşat yeni kabinede yer almamış ve eski kabineden sadece 12 kişi yeni kabineye dâhil olmuştur. Bu yeni kabinede Gençlik ve Spor Bakanlığı da kurulmuştur⁴⁰⁵. AP diğer seçime oranla bu seçimde oy kaybı yaşamasına rağmen iktidarda kalmayı başarmıştır.

2.5.3. Adalet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri

Bilindiği üzere 1969 Milletvekili Genel Seçimleri'nde Kocaeli'nde en fazla milletvekili çıkaran parti AP olmuş ve bu bağlamda AP 3 milletvekiliyle Kocaeli'yi Meclis'te temsil eden iki partiden birisi olmuştur. AP Kocaeli milletvekilleri TBMM'de aktif olarak çalışan kişiler arasında bulunmuşlardır. Bu kapsamda, aşağıda söz konusu milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

2.5.3.1. Sabri Yahşi

Sabri Yahşi, 1927 yılında Giresun'da doğmuştur. İlk tahsilini 1940 yılında Keşap Merkez İlkokulu'nda tamamlamış ve ardından 1943 yılında Giresun Ortaokulu'nda okumuştur. Mardin Savur Ortaokulu'nda bir yıl çalıştıktan sonra subay okuluna sevk edilmiş ve buradan 1953 yılında Malatya Lisesi'ne öğretmen olarak atanmıştır. Bu okulda bir yıl çalıştıktan sonra müdür muavinliği görevine tayin edilmiş ve daha sonra müdür baş muavinliği görevini yapmıştır. Bir yıl bu görevden kaldıktan sonra Malatya Eğitim müdürlüğüne atanmış ve 1960 Darbesi'nden sonra Kırklareli

⁴⁰⁵ Türk Yolu Bizim Şehir, 4 Kasım 1969.

Eğitim Müdürlüğüne nakledilmiştir. 3 yıl kadar Kırklareli'nde Milli Eğitim Müdürlüğünü yaptıktan sonra 4489 Sayılı Kanun'a göre halk eğitim mevzusunu incelemek için bir yıllığına Batı Almanya'ya gönderilmiş ve Almanya'da döndükten sonra Gölcük Lisesi'nde Matematik Öğretmeni olarak öğretmenlik görevine devam etmiştir. 1966 yılında yeniden Milli Eğitim Müdürü olarak Kocaeli'nde göreve başlamış ve 1969 yılına kadar bu görevde kalmıştır. 15 Mayıs 1969 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğü Şube Müdürlüğüne tayin edilmiştir. İyi seviyede Almanca konuşabilmiştir⁴⁰⁶. Evli ve iki çocuk babası olan Sabri Yahşi 1969 genel seçimlerinde AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir⁴⁰⁷.

7 Temmuz 1970'deki Meclis oturumunda AP Kocaeli Milletvekili Sabri Yahşi, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunun 9. Maddesinin 4. Bölümündeki öğretim hizmetleri sınıfına bir intibak maddesi eklenmesi gerektiğini teklif etmiştir⁴⁰⁸. Sabri Yahşi 9 Temmuz 1970'deki toplantıda Meclis Başkanında söz alarak daha önce Devlet Memurlar Kanunu'na dair yaptığı kanun teklifini Meclis'te açıklamış ve bu doğrultuda, kanuna eklenecek maddeyle memurların emekliliği esas olan maaşları üzerinden mağdur edilmeden ödemelerin uygun şekilde yapılacağını söylemiştir⁴⁰⁹.

Sabri Yahşi, 5 Şubat 1973'deki Millet Meclisi oturumunda, orta dereceli okullara 1973-1974 ders yılında parasız yatılı alınacak öğrenciler konusunda meclisin gündeminde olmayan bir konuşma yapmıştır. Parasız yatılı öğrencilerin, ilkokul ile ortaokul mezunları ve lise öğrencilerinin sınav tarihleri farklı tarihlerde yapıldığını, 1973-1974 öğretim yılı için imtihana kabul şartının değiştirilmesiyle imtihana kabul edilecek öğrencilerin sınıf geçme derecesinin pekiyi olma şartı getirildiğini, şehirlerde ve köylerde eğitim gören öğrenci şartlarının aynı olmadığını ve bu yüzden eğitim seviyeleri de farklı olmuştur. Bu şartlar altında yapılan sınavların fırsat eşitliğini zedelediğini ve Millî Eğitim Bakanlığının bu sistemi düzeltmesi gerektiği, köy ve şehir okulları için ayrı tarihlerde sınav yapılması gerektiğini söylemiştir⁴¹⁰. Sabri Yahşi bu

⁴⁰⁶ Millet Meclisi 3. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Sabri Yahşi'nin 859 Numaralı Hal Tercümesi.

⁴⁰⁷ Sabri Yahşi'nin 13 Ekim 1969 Seçim Mazbatası.

⁴⁰⁸ MM TD, Dönem: 3, c. VIII, (7.7.1970), s. 18.

⁴⁰⁹ MM TD, Dönem: 3, c. VIII, (9.7.1970), s. 190.

⁴¹⁰ MM TD, Dönem: 3, c. XXXIII, (5.2.1973), s. 53-54.

konusmasında köylerde eğitim gören çocukların şartları göz önünde bulundurularak parasız yatılı sınavlarının ona göre yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Sabri Yahşi, 15 Şubat 1973'te Millî Eğitim Bakanlığına şu sualleri sormuştur: *"1971 Mali Yılında Kocaeli ili için ilkokulların yapımı için Bakanlıktan ve Mahalli İdareden ne kadar ödenek ayrılmıştır? Bu ödeneklerle nerelelere okul, lojman ve tuvalet yaptırılmıştır? Halen öğretime açılmayan ve kullanılmayan okul ve lojman var mıdır? Bu inşaatların durumları hakkında Bakanlığa müracaat olmuş mudur?"*⁴¹¹. 15 Şubat 1973'te yapılan İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri 1972 Yılı Bütçe Kanununa bağlı cetvellerde değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı oylamasında Sabri Yahşi kabul oyunu kullanmıştır⁴¹². Sabri Yahşi'nin, Meclis konuşmalarında anlaşılağı üzere daha çok eğitim konuları üzerine yoğunlaşmış ve eğitim sorunlarını gündeme getirmiştir. Ayrıca Meclis faaliyetlerinden de anlaşılağı üzere aktif bir milletvekili olmuştur.

2.5.3.2. Cevat Âdemoğlu

Cevat Âdemoğlu, 1928 yılında Kocaeli'nin Karamürsel ilçesinde doğmuş ve mesleği tüccarlıktır. Âdemoğlu, 1969 genel seçimlerinde AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir⁴¹³. Dönemin önemli simalardan birisi olan Cevat Âdemoğlu, 1969 genel seçimleriyle AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiş ve söz konusu Milletvekili Meclis'te Kocaeli vilayetiyle ilgili sorunları Meclis gündemine taşımayı hak kazanmış olduğu şeklinde bir yorum yapılabilir.

Cevat Âdemoğlu, 12 Ocak 1973'deki Meclis oturumunda, Meclis Başkanında izin alarak İzmit-İstanbul Otoyolu ile İzmit Körfez Vapurları hakkında konuşma yapmış ve bu doğrultuda, bütün yurt otoları İstanbul-İzmit yolu üzerinde zor şartlarda geçmektedir. Bu çift yönlü yol gidiş ve gelişle büyük felaketlere neden olduğunu söylemiş ve bu durumun her yıl 300'e yakın vatandaşın bu yollarda ölmesine neden olduğunu, 3-4 sene önce başlatılan çift yol inşaatı Gebze yakınlarına kadar getirtilip yarıda bırakıldığı ve yarıda kalmış yolun tamamlanması gerektiğini, Gebze-İzmit

⁴¹¹ MM TD, Dönem: 3, c. XXXIII, (15.2.1973), s. 663.

⁴¹² MM TD, Dönem: 3, c. XXXIII, (15.2.1973), s. 688-689.

⁴¹³ Cevat Ademoğlu'nun 13 Ekim 1969 Seçim Mazbatası.

arasında yarıda kalmış olan çift yol inşaatına öncelik verilip, 50 kilometre civarındaki bu yolun bir an önce tamamlanmasının şart olduğunu söylemiştir. Ademoğlu'nun üzerinde durduğu diğer bir konu ise İzmit Körfez Vapurlarıdır. İzmit Körfezi'nde Denizcilik Bankası Şehir Hatlarına iki vapurun olduğu ve bu vapurlar uzun süre Karamürsel-İzmit arasında sahillerdeki iskelelere gidip geldiklerini, ancak yetkililer zarar ettiklerini söyleyerek Derince ile Gölcük arasındaki hattı bir sene önce iptal ettiklerini söyleyen Cevat Âdemoğlu bu vapurların daha fazla değerlendirilmesi gerektiğini ve en kısa sürede körfezdeki bütün iskelelerin kullanılması için hükümetten çare bulmasını istemiştir⁴¹⁴. Bu olaylar, adı geçen milletvekilinin Meclis'te genellikle İzmit ile ilgili konuları gündeme getirdiğini ve bu şekilde faaliyetler yürüttüğünü göstermektedir.

12 Ocak 1973'teki Meclis oturumunda, Cevat Ademoğlu'nun İzmit-Gebze yolu hakkındaki gündem dışı konuşmasına, Bayındırlık Bakanı Mukkader Öztekin şu cevabı vermiştir: *“Haydarpaşa- İzmit yolu 90 kilometre olup, 1968 yılında başlanmıştır. 3. Beş Yıllık Plânın 1977 son kesiminde sonuçlandırılacaktır. Proje maliyeti 900 milyon liradır. Şimdiye kadar harcanan para 121 milyon lira olup; 1973 Programında 50 milyonu yol yapımına 20 milyonu da istimlâke olmak üzere, 70 milyonluk bir ödeneği vardır. Bu yolun arz ettiği önem dolayısıyla tahmin ederim, sayın milletvekili konuyu Millet Meclisi kürsüsüne getirmiştir. Bu yol, Türkiye' nin trafik kesafeti bakımından en önemli yoludur. Önümüzdeki günlerde, Karayolları Kanununun paralı yol konusu ile ilgili bir teklifini Yüce Meclislere sunacağız”* demiştir⁴¹⁵. Bu durum, Cevat Ademoğlu'nun Türkiye trafiği için önemli bir yol olan İzmit-Gebze arasındaki yol meselesini Meclis gündemine getirerek önemli bir konuya değindiğini göstermektedir.

2.5.3.3. Vehbi Engiz

Vehbi Engiz, 1927 yılında Trabzon'da doğmuş ve 1939 yılında Trabzon Çaykara İlkokulu'nda mezun olmuştur. 1952 yılında DP'ye kaydolmuş ve bu bağlamda, 1960 yılına kadar çeşitli cemiyetlerde çalışmıştır. 1961 yılında Kocaeli AP

⁴¹⁴ MM TD, Dönem: 3, c. XXXII, (12.1.1973), s. 149-150.

⁴¹⁵ MM TD, Dönem: 3, c. XXXII, (12.1.1973), s. 153.

Teşkilatını 4 arkadaşıyla birlikte kurmuş ve bu doğrultuda, belediye ve il genel meclis üyesi olarak görev yapmıştır. Partinin her kademesinde görev almıştır⁴¹⁶. Evli ve 3 çocuk babası olan Vehbi Engiz, 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel Seçimleri'nde AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir⁴¹⁷. Bu durum, Vehbi Engiz'in AP Kocaeli milletvekili olarak Kocaeli vilayetinin sorunlarını Meclis gündemine taşıyacağını göstermektedir.

Vehbi Engiz, 27 Mart 1970'de Gölcük ilçesinin bazı yerlerine çevrilen örgü ve duvarların kaldırılmasına dair yazılı soru önergesi İçişleri ve Milli Savunma Bakanlıklarına gönderilmiştir⁴¹⁸. 22 Haziran 1970 tarihindeki Meclis oturumunda, Vehbi Engiz'in İzmit'te bir öğretmen okulunun açılmasına dair yazılı önergesi Millî Eğitim Bakanlığına, İzmit'te bir Vilayet Konağı'nın yapılmasına dair önergesi Maliye Bakanlığına gönderilmiştir⁴¹⁹. 30 Temmuz 1970 tarihindeki Millet Meclis'i toplantısında, Vehbi Engiz'in Kocaeli'nde bir Vilayet Konağı'nın yapılmasına dair sualine Maliye Bakanı Mesut Erez'den yazılı cevap gelmiş ve Mesut Erez'in konuyla ilgili cevabı şöyle olmuştur: 1971-1975 uzun vadeli yatırım programında 1973 döneminde projenin elde edilmesiyle 1974'te inşası teklif edilmiştir. Hükümet Konağı'nın bulunduğu sahanın yetersiz olmasından dolayı uygun bir saha tespiti çalışmaları yapılmaktadır. Saha meselesinin hal olmasıyla birlikte program dâhilinde inşasına başlanacağını belirtmiştir⁴²⁰. Vehbi Engiz, Kocaeli halkı için önemli bir sorun teşkil eden hükümet konağı sorununu Meclis gündemine getirerek söz konusu soruna çözüm bulmaya çalışmıştır.

21 Aralık 1970'de Vehbi Engiz'in Gölcük İlçesi'nin bazı yerlerinde çevrilen tel örgülerin kaldırılmasına dair önergesine İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu ile Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu'nda yazılı yanıt gelmiştir. *"Garnizon bölgesinin emniyet ile askeri makamlarca gerekli görülerek yapılan bu işin 1580 ve 6785 Sayılı kanunlara aykırı bir yönü bulunmamıştır. Belediye ve halkında konu ile ilgili olarak bir şikâyetleri olmamıştır"*⁴²¹. Vehbi Engiz 18 Haziran 1971'deki Meclis

⁴¹⁶ Millet Meclisi 3. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Vehbi Engiz'in 858 Numaralı Hal Tercümesi.

⁴¹⁷ Vehbi Engiz'in 13 Ekim 1969 Seçim Mazbatası.

⁴¹⁸ MM TD, Dönem: 3, c. IV, (27.3.1970), s. 3.

⁴¹⁹ MM TD, Dönem: 3, c. VI, (22.6.1970), s. 596.

⁴²⁰ MM TD, Dönem: 3, c. VIII, (30.7.1970), s. 825-826.

⁴²¹ MM TD, Dönem: 3, c. IX, (21.12.1970), s. 371.

oturumunda, İzmit Hükümet Binası'yla ulaşım ihtiyacını karşılaması düşünülen yolların yapılmasının düşünülüp düşünülmediğini dair Başbakanlığa yazılı soru önergesinde bulunmuştur⁴²². 28 Temmuz 1971 tarihinde Vehbi Engiz Kocaeli Emniyet Müdürü'nün bir vatandaş tarafından dövüldüğü iddiasına dair bilgi almak için İçişleri Bakanına soru önergesinde bulunmuştur⁴²³.

Vehbi Engiz, 5 Eylül 1971'de Başbakanlığa Kocaeli'nde PTT Bölge Başmüdürlüğü'nün kurulup kurulamayacağına dair yazılı sualde bulunmuştur⁴²⁴. SEKA müessesinde işçilerle işveren arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi konusunda Vehbi Engiz 29 Kasım 1971 tarihli Meclis birleşiminde, gündem dışı bir konuşma yapmıştır. SEKA müessesinin Türkiye ekonomisinde önemli bir yeri olduğu ve yapılan son toplu sözleşme görüşmelerinden dolayı işçi-işveren ilişkilerinde kopukluk olduğu ve bu bağlamda, hükümetin bu mesele üzerinde yoğunlaşması gerektiğini aksi takdirde ekonominin bu durumda kötü şekilde etkileneceğini söylemiştir⁴²⁵. Bu durum, dönem itibarıyla Türkiye ekonomisinde son derece önemli rol oynayan SEKA, bu şekilde Meclis toplantılarında çok kereler gündeme geldiğini ortaya çıkarmaktadır.

15 Haziran 1972 tarihli Meclis toplantısında, Vehbi Engiz'in İzmit'in Sosyal Sigortalar Kurumu Hastanesi'nin yapılmama sebebine dair sualine Başbakan Nihat Erim yazılı olarak cevap vermiş ve Erim'in konuyla alakalı cevabı, İzmit Sosyal Sigortalar Kurumu Hastanesi'nin sekiz katlı ilave bina inşası 8 Nisan 1970'te yapılan sözleşmeyle müteahhitte teslim edildiği ve müteahhit yaptığı zemin incelemesi sonucuna göre zeminin inşaatı uygun olmadığını belirtmiş ve çakma kazıklı temel projeleri hazırlanarak müteahhitte verilmesi sonucunda inşaatı başlanacağını söylemiştir⁴²⁶. Bu durum, Vehbi Engiz'in Kocaeli vilayetinin sorunlarıyla yakından ilgilendiğini göstermektedir.

18 Temmuz 1972'de Vehbi Engiz, balıkçılık ve su ürünleri konusunda gündem dışı konuşmak için Meclis Başkanında söz isteyerek konuşma yapmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 1963 yılı programına göre bir "Balıkçılık-Su Ürünleri Sanat

⁴²² MM TD, Dönem: 3, c. XIV, (18.6.1971), s. 438.

⁴²³ MM TD, Dönem: 3, c. XVI, (28.7.1971), s. 112.

⁴²⁴ MM TD, Dönem: 3, c. XVII, (5.9.1971), s. 704.

⁴²⁵ MM TD, Dönem: 3, c. XIX, (29.11.1971), s. 149.

⁴²⁶ MM TD, Dönem: 3, c. XXV, (15.6.1972), s. 678.

Enstitüsü” kurulması görevi Millî Eğitim Bakanlığına verildiğini, 1964 yılında kuruluş çalışmalarına başlanan Enstitü bir türlü kurulamadığı ve bu doğrultuda, enstitüyle kıyı sularında su ürünlerinin en iyi şekilde işletilebilmesi ve korunmasına yardımcı olunacağını ve Milli Eğitim Bakanının bu soruna çözüm bulmasını istemiştir⁴²⁷. 23 Şubat 1973’deki Millet Meclisi oturumunda, Vehbi Engiz, Sigorta Acente ve Prodüktörlerinin komisyon nispetinin düşürülmesine dair Başkanlığa yazılı sualde bulunmuştur⁴²⁸. 19 Haziran 1973’da Türkiye ile Hollanda Krallık Hükümeti arasında yapılan Hava Ulaştırma Anlaşması’nın onaylanmasının uygun bulunduğu hakkındaki tasarı oylamaya sunulmuş ve Vehbi Engiz tasarıya ret oyunu vermiştir⁴²⁹. Dönemin önemli milletvekillerinden birisi olan Vehbi Engiz’in Meclis’teki konuşmaları, verdiği kanun önergeleri ve katıldığı oylamalara bakıldığında Kocaeli halkının kendisine verdiği görevi layıkıyla yerine getirdiği görülmektedir.

2.5.4. Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri: Nihat Erim

1969 Milletvekili Genel Seçimleri’nde, Kocaeli’nde en yüksek oyu alan siyasi parti AP olmuştur. AP’den sonra Kocaeli’nde yüksek oy alan ikinci parti CHP’dir. CHP bu seçimde oy kaybına uğramasına rağmen, söz konusu vilayette 1 milletvekili çıkarmayı başarmıştır. Aşağıdaki kısımda CHP’nin Kocaeli’ndeki tek milletvekili olan Nihat Erim’in TBMM’deki faaliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Dönemin en önemli siması olan Nihat Erim, 1969 genel seçimlerinde yeniden CHP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir⁴³⁰. Nihat Erim ve 7 arkadaşı 26 Aralık 1969’daki Millet Meclisi oturumunda, Hükümetin Orta Doğu bunalımı karşısında izlediği politika ve Kıbrıs sorununun son durumu hakkında bilgi için genel bir görüşme açılmasını teklif etmişlerdir⁴³¹. Nihat Erim, Hükümet Programını 2 Nisan 1971’de Meclis’te açıklanmış ve bu doğrultuda, programın uygulanabilmesi, reformların hükümetin kalkınmasında katkıda bulunması için Meclis’in hükümete güvenmesi

⁴²⁷ MM TD, Dönem: 3, c. XXVI, (18.7.1972), s. 723.

⁴²⁸ MM TD, Dönem: 3, c. XXXIV, (23.2.1973), s. 776.

⁴²⁹ MM TD, Dönem: 3, c. XXXIX, (19.6.1973), s. 232-234.

⁴³⁰ Nihat Erim’in 13 Ekim 1969 Seçim Mazbatası.

⁴³¹ MM TD, Dönem: 3, c. I, (26.12.1969), s. 668.

gerektiğini söylemiştir⁴³². 7 Nisan 1971'deki Meclis oturumunda, Nihat Erim Hükümet programının açıklanmasından sonra hükümet programı hakkında Anayasanın 103. maddesi gereğince güven oylaması yapılmış ve meclis başkanı tarafında oylamanın sonucu açıklanmıştır. Oylamaya 370 üye katılmış ve 321'i kabul oyu, 48 ret oyu, 3 üye ise çekimser oy kullanmıştır. 321 kabul oyuyla kabul edilen hükümet programından sonra Nihat Erim teşekkür konuşması yapmıştır⁴³³. Bu durum, Nihat Erim'in Meclis'te sözü geçen ve etkin bir milletvekili olduğunu ortaya çıkarmaktadır şeklinde düşünülebilir.

5 Eylül 1971'de Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi (430) üyesinin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının bazı maddelerinin değiştirilmesi ve geçici maddeler eklenmesi hakkında teklifin 11. Maddesine dair yapılan oylamaya Nihat Erim kabul oyunu kullanmıştır.⁴³⁴ Nihat Erim 29 Eylül 1971 tarihli Millet Meclisi oturumunda, Meclis Başkanında gündem dışı söz talebinde bulunmuş ve şunları söylemiştir: Son zamanlarda silahlı kuvvetlerinde üç kuvvet komutanının ve kara kuvvetler komutanının basında konuşmaları çıkmış ve bunun üzerine Meclis'in bazı milletvekillerinin konu hakkında bilgi almak istediklerini söylemiştir. Nihat Erim, kuvvet komutanların konuşmalarını aynen Meclis'e sunmuştur. *“Bizim aramızda anlaşmazlık olduğu yolunda bazı söylentilerden bahsediyorsunuz. Bizim aramızda hiçbir anlaşmazlık yoktur. Bizler Atatürkçüyüz. Reformların vakit kaybetmeden yapılmasından yanayız. Reformları daha iyi bir şekle ulaştırmak için tartışma yapmanın hiçbir sakıncası yoktur”*⁴³⁵ diyerek kuvvet komutanlarının yaptıkları tartışmaların reformların daha iyi bir seviyeye taşımak için olduğunu söylemiştir. Nihat Erim, milletvekillik süreci boyunca Meclis gündemine birçok önemli konu taşımıştır.

2.6. Genel Değerlendirme

1960 ile 1970 yılları arasında Türkiye'de 3 tane genel; 2 tane de yerel seçim yapılmış ve bu seçimlerde, siyasi partilerin seçim mücadelesi farklı olmuştur. Söz

⁴³² MM TD, Dönem: 3, c. XII, (2.4.1971), s. 393.

⁴³³ MM TD, Dönem: 3, c. XII, (7.4.1971), s. 462-463.

⁴³⁴ MM TD, Dönem: 3, c. XVII, (5.9.1971), s. 796.

⁴³⁵ MM TD, Dönem: 3, c. XVIII, (29.9.1971), s. 170.

konusu seçimlerde, seçim mücadelesi daha çok AP ile CHP arasında geçmiştir. 12 Ekim 1961 genel seçimlerine AP, CHP, YTP ve CKMP katılmış ve bu doğrultuda, AP'nin seçim kampanyası partinin Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala liderliğinde gerçekleşmiştir. Yapılan seçimler neticesinde İl Seçim Kurulu'nun açıkladığı seçim sonuçlarına göre, Kocaeli'nde AP 3; CHP ise 2 milletvekili kazanmıştır. Bu bağlamda, Kocaeli'nden TBMM'ye gönderilen milletvekilleri şunlardır: Cemal Babaç (AP), Haldan Kosayol (AP), Süreyya Sofuoğlu (AP), Nihat Erim (CHP) ve Şehabettin Bilgisu (CHP).

17 Kasım 1963'te yapılan yerel seçimlere AP, CHP, CKMP, YTP ve TİP katılmış ve Kocaeli'nde seçimin galibi AP olmuştur. İl genel ve belediye meclislerinde büyük bir başarı elde eden AP, İzmit belediye başkanlığını da kazanmıştır. İzmit'in yeni Belediye Başkanı Enver Atafat (AP) olmuştur. AP bu seçimdeki başarısını 1965 genel seçimlerinde de göstermiştir. "*Milli bakiye sistemine*" gören yapılan 1965 genel seçimlerinin galibi AP olmuş ve bu bağlamda, Kocaeli'nde AP 3; CHP ise 2 milletvekili kazanmıştır. AP ile CHP'nin Kocaeli'nde kazanan milletvekilleri şunlardır: Sedat Akay (AP), Süreyya Sofuoğlu (AP), Şevket Ustaoglu (AP), Nihat Erim (CHP) ve İsmail Hakkı Arar (CHP). Türkiye genelinde ve Kocaeli'nde seçimin galibi olan AP, iktidara geçmiş ve böylece AP iktidar dönemi başlamıştır.

2 Haziran 1968 tarihinde yapılan yerel seçimlere AP, CHP, CKMP, TİP, GP ve BP katılmıştır. Söz konusu seçimde, seçim mücadelesi AP Belediye Başkan adayı Enver Atafat ile CHP Belediye Başkan adayı Leyla Atakan arasında geçmiştir. Enver Atafat'ın yönetiminde memnun olmayan İzmitliler Leyla Atakan'ı desteklemiş ve bu doğrultuda, 1968 yerel seçimlerini İzmit'te CHP kazanmıştır. Halkın desteklediği Leyla Atakan İzmit'in yeni Belediye Başkanı olarak göreve başlamıştır. CHP birçok ilçenin belediye başkanlığını aldığı gibi il genel ve belediye meclis üyeliklerinden de büyük bir başarı elde etmiştir. AP bu seçimde İzmit'in belediye başkanlığını kaybettiği gibi ciddi bir oy kaybı da yaşamıştır. Bu seçimin sonucu, CHP'nin 1969 genel seçimlerini kazanacağına olan umudunu artırmıştır.

1969 genel seçimlerine AP, CHP, MHP, TİP, YTP, MP ve GP katılmış ve seçim "*Barajsız d'Hont Sistemine*" göre yapılmıştır. Kocaeli'nde seçimin kazananı AP olmuş ve bu doğrultuda, söz konusu parti Kocaeli'nde 3; CHP ise 1 milletvekili

kazanabilmiştir. AP ile CHP'nin Kocaeli'nde kazandıkları milletvekilleri şunlardır: Sabri Yahşi (AP), Vehbi Engiz (AP), Cevat Âdemoğlu (AP), Nihat Erim (CHP). AP, bu seçimde oy kaybına uğramış olmasına rağmen iktidarda kalmayı başarmıştır. Ancak bu seçim, AP'nin bir sonraki seçimi kazanamayacağını da göstermiştir. CHP bu seçimde büyük bir başarı göstererek oy oranlarını artırmıştır.

BÖLÜM 3: 1970 VE 1980 YILLARI ARASINDA KOCAELİ'DE GENEL VE YEREL SEÇİMLER

3.1. Kocaeli'nde 1973 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları

1970 ile 1980 yılları arasında Kocaeli'nde ne gibi siyasal gelişmelerin yaşandığının ele alındığı bu bölümde siyasal partiler ve bu partilerin katıldıkları seçimler üzerinde durulmuştur. 1970 ile 1980 yılları arasında yapılan 2 adet milletvekili genel seçimleri ve 2 adet yerel seçimleri ve bu seçimlerin Kocaeli'ndeki durumu ve yansımaları temel olarak ele alınmıştır. Söz konusu bilgilerin aktarılmasında Kocaeli'nde yayınlanan yerel gazetelerden faydalanılmıştır.

3.1.1. Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Faaliyetleri

1973 milletvekili genel seçimlerine sekiz siyasi partinin katılacağı kesinleşmiş ve söz konusu partiler şunlardır: AP, CHP, MSP, MHP, CGP, TBP, MP, DP⁴³⁶. Söz konusu partilere, milletvekili adaylığı için müracaatlar başlamıştır. AP'ye aday müracaatları 10 Ağustos 1973 günü saat 17.00'ye kadar sürmüş ve bu doğrultuda, söz konusu partiye 13 aday müracaat etmiştir. Milletvekili adaylarının listesinin 13 Ağustos 1973'te YSK'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır⁴³⁷. AP'den milletvekili aday adaylığı için müracaat eden eski Başbakan Adnan Menderes'e bağlılığından bilinen emekli Korgeneral Hayati Ataker, partililer ve seçmenler tarafından yoğun ilgi görmüştür⁴³⁸. Bu durum, AP'nin kadrosunu güçlendirdiği gibi AP'yi halk nezdinde itibarını da artırmıştır şeklinde düşünülebilir.

2 Eylül 1973'te yapılan ön seçimlerle partilerin milletvekili adayları belirlenmiştir. Bu bağlamda, ön seçim sonuçlarına göre siyasi partilerin milletvekili adayları şu şekildedir: TBP Kocaeli Milletvekili adayları, Ahmet Gündüz ve İbrahim Metiner'dir⁴³⁹. MHP'nin adayları, Nazım Durmuşoğlu, Beytullah Uslu, Nuri Ertan, Vehbi Azak ve Yüksel Kahyaoğlu'dur⁴⁴⁰. MSP'nin adayları; Şevket Kazan, Tahsin

⁴³⁶ Arslan, "1950'den 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine, Genel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye'nin Siyasi Yapısı", 2007, s. 19.

⁴³⁷ Körfez, 10 Ağustos 1973, Sayı: 1184.

⁴³⁸ Işık, 19 Ağustos 1973, Sayı: 553.

⁴³⁹ Körfez, 2 Eylül 1973, Sayı: 1205.

⁴⁴⁰ Türk Yolu Bizim Şehir, 2 Eylül 1973, Sayı: 10.773.

Pay, Enver Baytan, Evren Karadayı ve Abdülkadir Ünal'dır. CGP Kocaeli Milletvekili adayları; Nazmi Oğuz, Seçkin Badoğlu, K.Sadi Şirin, Şükrü Yücel ve Atilla Bilen'dir. Seçimin en güçlü partilerinden birisi olan CHP adayları, Turan Güneş, İbrahim Akdoğan, Hasan Özcan, Suavi Evin ve Ahmet Güloğlu'dur⁴⁴¹. Bunun dışında MP adayları, İ. Neşet Köseoğlu, Şaban Kalaycıoğlu, İ. Sabri Sevinç, Turhan Dur ve Dursun Bal'dır⁴⁴². CHP gibi seçimin diğer güçlü partilerinden birisi olan AP'nin adayları; Sabri Yahşi, Sedat Akay, Hüseyin Şenses, Süreyya Sofuoğlu ve Şemsettin Başaran'dır. Son olarak DP Kocaeli milletvekili adayları üzerinde durmak gerekir, partinin adayları Vehbi Engiz, Sami Yücebalkan, Hamdi Erdem, Nihat Ünsal ve Nazmi Değirmencioğlu'dur⁴⁴³. Partilerin aday listeleri, il genelinde çok önemli sözü geçen kişilerin aday gösterildiklerini ortaya çıkarmaktadır.

Seçim hazırlıkları kapsamında 15 Eylül 1973 tarihinde seçim gezilerine çıkmayı planlayan Süleyman Demirel, seçim gezilerine ilk olarak Erzurum'dan başlamayı planlamıştır⁴⁴⁴. Bu durum, Süleyman Demirel'in seçim gezilerine doğudan başlayıp, batıya doğru devam etmeyi planladığını göstermektedir. AP, 1973 genel seçimleri için hazırladığı seçim beyannamesini açıklamıştır. AP Seçim Beyannamesi'nde şu konulara değinmiştir: *"1-Halk oylaması sistemi getirilecektir. 2-Anayasa tadil edilecek. 3-Genel af 11 Eylül 1973 tarihi itibarıyla gerçekleştirilecek. 4-Kamu düzeni korunacak. 5-Devlet dine, din devlete müdahale de bulunmayacak. Din görevlilerinin bugünkü durumları ıslah edilecektir. 6-Kanunlar mutlaka ve herkese eşit uygulanacak. 7-İdari metotlar ıslah edilecek, bürokrasi sadeleştirilecek. 8-Harp Sanayi için özel program uygulanacak. 9-Tabii Senatörlük kaldırılacak. 10- Siyasi haklar iade edilecek."*⁴⁴⁵ "Genel Af" konusunda *"Af konusunu istismar ederek bir sonuca ulaştırmak mümkün değildir. Bunun büyük zararları vardır. Cumhuriyet ve Anayasamızı zedelemeyecek ve yüce milletimizin aflarına asla eğilimi bulunmayan suçluları kapsamına almayacak dengeli, makul, sosyal gereklere cevap veren bir genel affa taraftarız ve bunu Beyannamemizin ilân tarihi olan 11 Eylül 1973 günü esas*

⁴⁴¹ Işık, 4 Eylül 1973, Sayı: 566.

⁴⁴² Hürsöz, 4 Eylül 1973, Sayı: 9538.

⁴⁴³ Kocaeli, 5 Eylül 1973, Sayı: 9.

⁴⁴⁴ Işık, 9 Eylül 1973, Sayı: 571.

⁴⁴⁵ Körfez 14 Eylül 1973, Sayı: 1215.

alınmak suretiyle gerçekleştireceğiz” demiştir⁴⁴⁶. AP Seçim Beyannamesi’nde partisinin amacı ve iktidara geldiği takdirde neler yapacaklarını bu şekilde maddeler halinde sıralamış olmaktadır.

DP Kocaeli İl Başkanı Av. Sacit Şeber basına yazılı bir beyanatta bulunmuş ve söz konusu beyanatta, AP liderlerinin 1969 genel seçimlerinden önce iktidara geldiklerinde, eski DP’lilerin haklarını iade edeceğini, Adnan Menderes ve iki arkadaşının mezarlarını Eyüp Sultan’a nakledeceğini vadettiğini, ancak AP eski DP’lilerin siyasal haklarını iade etmediği gibi Polatkan ve Zorlu’nun mezarlarının başında bir taş dahi bulunmadığını söylemiştir⁴⁴⁷. Sacit Şeber konuşmasında, AP’nin önceki seçimlerdeki vaatlerini hatırlatarak, AP’nin vaat ettiklerini yerine getiremediğini söylemiştir.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, İstanbul gazetesine verdiği bir röportajda, *“14 Ekim seçimlerinde en çok oyu CHP’nin alacağına inanıyorum. Bunun belirtileri her gün daha açık olarak ortaya çıkıyor. CHP iktidarında kalkınma köylüden başlayacak ve bütün topluma dengeli, adaletli ve güçlü olarak yayılacaktır”* Bülent Ecevit röportajında, 1973 genel seçimlerine CHP’nin kazanacağına yönelik belirtilerin var olduğunu ve CHP iktidara geldiği takdirde kalkınma politikasının ilk olarak köylüden başlatacağını söylemiştir. Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 12 Eylül 1973 Pazar günü saat 17.00 civarlarında Bursa’ya giderken İzmit’te uğrayıp, DP il merkezine giderek birkaç saat partililerle görüşmüş ve siyasi toplantılara katılacağını söylemiştir. Birkaç gün dinlendikten sonra DP’nin düzenleyeceği toplantılara katılmak için yurt gezilerine çıkacağı öğrenilmiştir⁴⁴⁸. Bu durum, eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın bu seçimde DP’nin yanında yer alacağını göstermektedir.

DP’nin İl Başkanı, Genel Başkanı Ferruh Bozbey’in 21 Eylül 1973 tarihinde İzmit’te konuşma yapacağını duyurmuş ve bu doğrultuda, İzmit’te siyasi açık hava mitingini ilk olarak 21 Eylül 1973 tarihinde DP yapmıştır. DP Genel Başkanı Ferruh Bozbey ile eski Başbakan Adnan Menderes’in ortanca oğlu Mutlu Menderes toplantıya katılarak konuşma yapmışlardır. Ferruh Bozbey yaptığı konuşmanın önemli bir bölümünü Milli Eğitim sorununa ayırmıştır. *“Devlet idaresinde, politika da ilimde,*

⁴⁴⁶ *Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1973)*, TBMM Kütüphanesi, Ankara 1973, s.20-21.

⁴⁴⁷ Işık, 15 Eylül 1973, Sayı: 576.

⁴⁴⁸ Işık, 18 Eylül 1973, Sayı: 578.

sanatta, sanayide tarımda, sağlık hizmetlerinde yetişmiş insan gücü kalkanmamızın temel unsurudur.” ülkenin son zamanlarda meydana gelen olayların sorumlularının bazı okumuş insanlardan kaynaklı olduğunu söylemiştir. Mutlu Menderes ise AP iktidarını ve Demirel’in korkaklığını eleştirip 1946 Demokratlarının DP’ye oy vermelerini istemiřtir⁴⁴⁹. DP’nin seçim mitinglerine partinin lideri Ferruh Bozbey’inde katılması, DP’nin bu seçimde Kocaeli’nde milletvekili çıkarmak konusunda iddialı olduğunu göstermektedir.

Hürsöz gazetesinin verdiği bilgilere göre, seçim propagandalarının 22 Eylül 1973 tarihinden itibaren serbest bırakılmasıyla birlikte partiler seçim çalışmalarına başlamışlardır. Kocaeli’ye 8 parti liderinin gelerek konuşma yapacağına dair duyurulan haber şehirde büyük ilgi görmüş ve özellikle AP’nin Genel Başkanı Süleyman Demirel ile CHP’nin Genel Başkanı Bülent Ecevit’in şehirde konuşma yapacakları bilgisi halk nezdinde büyük bir heyecan havası oluřturmuřtur⁴⁵⁰. Bu durum, siyasi partilerin Kocaeli’nde seçimi kazanmak konusunda iddialı olduklarını ortaya koymaktadır. AP İzmit merkezde yer alan Ba Senti’nde bir kahvede yaptığı ilk propagandası büyük ilgi görmüş ve bu doğrultuda, söz konusu partinin adayları sırasıyla konuşmalar yapmışlardır. Sedat Akay, “AP bugüne kadar olduğu gibi yapmayacağımız işleri değil yapacağı hizmetlerin vaatisidir” diyerek AP’nin boş vaatler veren bir parti olmadığını sylemiřtir⁴⁵¹. Bu da ülke genelinde olduğu gibi Kocaeli’nde de partiler arasında ciddi bir çekişmenin var olduğunu göstermektedir.

MSP’nin Kocaeli İl Başkanı Abdurrahim Bezci, Necmettin Erbakan’ın iki defa İzmit’te gelerek konuşma yapacağını duyurmuş ve konuyla ilgili açıklaması şöyledir: Necmettin Erbakan, 29 Eylül 1973 Cumartesi günü saat 10.00-13.00 arasında Karamürsel’de olacağı, daha sonra Gölcük’e geçip burada saat 14.00-18.00 arasında konuşma yaparak ardından Gebze’ye geçeceği burada saat 21.00’de halka hitap edeceği ve seçimlere 3 gün kala Necmettin Erbakan tekrardan İzmit’e gelerek 11 Ekim 1973 tarihinde ocuk Parkı önünde düzenlenen açık hava toplantısına katılacağını

⁴⁴⁹ Işık, 22 Eylül 1973, Sayı: 582.

⁴⁵⁰ Hürsöz 24 Eylül 1973, Sayı: 9555.

⁴⁵¹ Hürsöz 25 Eylül 1973, Sayı: 9556.

söylemiştir⁴⁵². Bu durum, MSP'nin Kocaeli'nde seçimi kazanmak konusunda ısrarcı olduğunu göstermektedir.

Işık gazetesine göre, Kocaeli vilayetinde seçim yarışı daha çok AP ile CHP arasında geçmiş ve bu doğrultuda, Bülent Ecevit, 30 Eylül 1973'te İzmit'te giderek saat 17.30 civarında şehirde halka seslenmiştir. Bülent Ecevit'i dinlemeye 20.000'den fazla kişinin katıldığı tahmin edilmiştir. Gölcük yolunda başlayarak Bursa'ya kadar asfalt üzerine her üç yüz beş yüz metrede *“Ecevit Geliyor” “Umudumuz Ecevit”* sözleri yazılmış ve CHP Genel Başkanı Ecevit, Bursa'dan İzmit'te kara yoluyla gelmiştir. Bülent Ecevit kendisi de ilk defa İzmit'e bu kadar büyük bir kalabalık tarafında karşılandığını söylemiştir⁴⁵³. 30 Eylül 1973 tarihinde İzmit'te büyük bir sevgi tezahüratıyla karşılanan Bülent Ecevit, *“CHP çığ gibi büyüyor. 15 Ekim sabahı CHP'nin ve halkın iktidarı olacaktır”* demiştir⁴⁵⁴.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, 2 Ekim 1973'te İzmit'te gelerek, AP'nin İzmit mitinginde konuşmuştur. Bu tarihi miting, İzmit'in yerel gazetelerinde farklı başlıklar altında yayınlanmıştır. Körfez gazetesinin 3 Ekim 1973 tarihinde yayınlanan gazete başlığı şöyledir: *“Demirel'in gelişi sebebiyle İzmit dün tarihi günlerinden birini daha yaşadı. 25.000'den fazla insan ve 1.000'nin üstünde vasıta seli meydan ve yolları tıkadı”*⁴⁵⁵. Bu sözlerden anlaşılabacağı üzere Demirel, İzmit'te büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Süleyman Demirel İzmit mitinginde, AP'nin başkalarının hücumlarından yılmayacağını, çeşitli zorluklar içinde çıkıp geldiğini ve halka zarar veren ve verebilecek hiçbir hareketin içinde olmadığını söylemiştir⁴⁵⁶. AP'nin İzmit mitingine Partinin Genel Başkanı Süleyman Demirel'in katılımıyla birlikte binlerce dinleyicinin mitingde hazır bulunması AP'nin bu seçimde de Kocaeli'nde galip olacağını göstermektedir şeklinde değerlendirilebilir.

Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in partilerinin İzmit mitinglerine katılıp konuşma yapmalarından sonra Necmettin Erbakan'da partisinin çalışmalarının daha da önem kazanması için 29 Eylül 1973 tarihinde İzmit'te giderek Karamürsel, Gebze

⁴⁵² Işık, 26 Eylül 1973, Sayı: 585.

⁴⁵³ Işık, 2 Ekim 1973, Sayı: 590.

⁴⁵⁴ Türk Yolu Bizim Şehir, 2 Ekim 1973, Sayı: 10.798.

⁴⁵⁵ Körfez, 3 Ekim 1973, Sayı: 1231.

⁴⁵⁶ Hürsöz, 3 Ekim 1973, Sayı: 9563.

ve Gölcük'te yapılan toplantılara katılmıştır. MSP'liler, Necmettin Erbakan'ın İzmit'te 11 Ekim 1973'te ikinci gelişinde, AP ve CHP mitingleri gibi kalabalık bir miting oluşturmak için yoğun bir çalışma faaliyeti yürütmüşlerdir. MSP Kocaeli'nde en az bir milletvekili çıkarmakta iddialı olmuş ve bu doğrultuda, 11 Ekim 1973 tarihinde MSP'nin İzmit mitinginde Erbakan, hazır bulunarak konuşma yapmıştır⁴⁵⁷. Bu durum, MSP'nin Kocaeli'nde yoğun bir seçim çalışması yürüttüğü ve söz konusu vilayette milletvekili kazanmak konusunda iddialı olduğunu göstermektedir.

3.1.2. Kocaeli'nde 1973 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları

14 Ekim 1973 günü Türkiye, oyunu kullanmak için sandık başına gitmiştir. Sabah saat 08.00 ile akşam 17,00 arasında vatandaşlar oylarını kullanmış ve saat 17.00'den sonra sandıklar açılıp, oylar sayılmaya başlanmıştır. Kocaeli'nde İl seçim Kurulu'nun verdiği bilgiler doğrultusunda kesinleşen seçim sonuçlarına göre, AP, 38.750; CHP 39.490; MSP 21.875 oranında oy almıştır. Bu doğrultuda, CHP 2; AP 2 ve MSP 1 milletvekili çıkarmıştır. AP'de Sabri Yahşi ve Sedat Akay, CHP'de Turan Güneş ve İbrahim Akdoğan, MSP'de ise Şevket Kazan seçilmiştir⁴⁵⁸. Seçim sonuçlarından anlaşılabileceği üzere, AP Kocaeli'nde oy kaybına uğramış ve bu doğrultuda, Kocaeli'nde seçimin galibi CHP olmuştur. MSP'nin ilk defa bu seçimde Kocaeli'nde bir milletvekili çıkarması MSP için büyük bir başarı olmuş şeklinde genel bir değerlendirme yapılabilir.

1969 genel seçimlerinde AP, Kocaeli'nde 38.750; CHP 39.490; MSP 21.875 oy almıştır. Bu seçimde ise CHP Kocaeli'nde oy oranını artırırken AP ise düşürmüştür. Genel seçimlerin yanında yapılan senato seçimlerinin neticesinde, CHP 25; AP 22; CGP 1 ve MSP 3 senatörlük kazanmıştır⁴⁵⁹. Bu da CHP'nin genel seçimlerde olduğu gibi senato seçimlerinden de önceki seçimlere oranla büyük bir başarı kazandığını ortaya koymaktadır.

YSK'nın Türkiye geneli için açıkladığı kesin seçim sonuçlarına göre, CHP %32,2 oyla 185 milletvekili, AP %29,4 oyla 149 milletvekili çıkarmış ve bu

⁴⁵⁷ Işık, 11 Ekim 1973, Sayı: 598.

⁴⁵⁸ Türk Yolu Bizim Şehir, 16 Ekim 1973, Sayı: 10.810.

⁴⁵⁹ Türk Yolu Bizim Şehir, 17 Ekim 1973, Sayı: 10.811.

doğrultuda, MSP 48; CGP 13; DP 45; TBP 1 ve bağımsızlar 6 milletvekili çıkarmıştır. 8 siyasi partiden sadece MP milletvekili çıkaramamıştır⁴⁶⁰. CHP ve AP'den sonra seçimin üçüncüsü MSP olmuştur. Seçimlerden sonra AP İl Başkanı İsmet Kunt açıklama yapmıştır. *“Seçim sonuçlarını memnuniyetle karşılıyorum. Bu netice Türkiye de iktidarın seçim yoluyla da değişebileceğini kanıtlamıştır”*⁴⁶¹ diyerek seçim sonuçlarının halkın tercihi olduğunu ve bundan dolayı bir rahatsızlık duymadıklarını söylemiştir.

1973 genel seçimlerinden sonra 23 Ekim 1973 tarihinde Naim Talu Hükümeti basın açıklaması yapmış ve söz konusu Hükümet, iktidarda olduğu süre içerisinde yaptığı hizmetler hakkında bilgi vermiştir. Ardından şu açıklamayı yaparak istifa etmiştir. *“Seçimlere kadar görevini yapmak üzere kurulmuş bulunan hükümetimiz genel seçimlerin 14 Ekim tarihinde yapılmış olması nedeniyle görevini tamamlamış bulunmaktadır”*⁴⁶².

CHP bu seçimde en fazla oy almasına rağmen tek başına iktidar olabilecek kadar oy çoğunluğuna ulaşamamıştır. Bu yüzden koalisyon hükümeti kurma yolu gözükmüş ve bu doğrultuda, Cumhurbaşkanı Koratürk, koalisyon hükümeti kurma görevini CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e vermiştir⁴⁶³. Cumhurbaşkanı tarafında hükümet kurmakla görevlendirilen CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, parti liderleriyle görüşmeye başlamış ve AP Genel Başkanı Demirel koalisyona katılmayacağı konusunda kesin tavrını ortaya koymuştur. Demirel'in koalisyona katılamama konusundaki tavrını değiştirmek için MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan kendisine mektup göndermiş ve Demirel, Erbakan'ın mektubuna *“Adalet Partisi koalisyona katılmama kararını değiştirmeyecek”* sözüyle koalisyona katılmama konusundaki kararlılığını ortaya koymuştur⁴⁶⁴. Bu durum, Bülent Ecevit'in kuracağı koalisyon hükümetinde AP'nin olmayacağı kesinleşmiş olduğu söylenebilir.

⁴⁶⁰ Hürsöz, 19 Ekim 1973, Sayı: 9577.

⁴⁶¹ Işık, 23 Ekim 1973, Sayı: 608.

⁴⁶² Körfez, 24 Ekim 1973, Sayı: 1249.

⁴⁶³ Türk Yolu Bizim Şehir, 18 Ekim 1973, Sayı: 10.812.

⁴⁶⁴ Körfez, 4 Kasım 1973, Sayı: 1255.

3.1.3. Adalet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri

Yukarıda izah edildiği üzere 1973 Milletvekili Genel Seçimleri’nde Kocaeli’nde en fazla milletvekili çıkaran siyasi partilerden birisi de AP olmuş ve bu bağlamda, AP kazandığı 2 milletvekili ile Kocaeli’yi TBMM’de temsil eden üç partiden birisi olmuştur. AP Kocaeli milletvekilleri TBMM’de aktif olarak çalışan kişiler arasında bulunmuşlardır. Bu kapsamda, aşağıda söz konusu milletvekillerinin TBMM’deki faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

3.1.3.1. Sedat Akay

1973 genel seçimlerinde Sedat Akay, AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir⁴⁶⁵. 24 Ekim 1973’deki Meclis oturumunda, milletvekilleri seçim çevreleri ve soyadları alfabe sırasına göre ant içmeye başlamışlar ve bu doğrultuda, Sedat Akay da ant içmek için kürsüye çıkıp yemin etmiştir⁴⁶⁶. Sedat Akay, 26 Şubat 1974’de Orman Genel Müdürlüğü Bölge kâtip ve mutemetlerine dair Başbakana sözlü sualde bulunmuştur⁴⁶⁷. 26 Şubat 1974 tarihli Meclis toplantısında, 1974 Mali yılı Genel ve Katma Bütçeleri kanunlaşınca kadar devlet harcamalarının yapılmasına ve devlet gelirlerinin tar, tahakkuk ve tahsiline yetki veren kanun tasarısı oylamaya sunulmuş ve söz konusu oylamada Sedat Akay ile birlikte 87 milletvekili çekimser oy kullanmıştır⁴⁶⁸. Bu durum, Sedat Akay’ın söz konusu kanun teklifini kabul etmediğini göstermektedir.

Sedat Akay’ın da içinde olduğu bir grup 10 Nisan 1974’de toplanan Meclis’te görüşülmekte olan bazı suç ve cezaların affı konusunda kanun teklifinin içinde cumhuriyetin 50. yılına ilişkin hiçbir tarih veya süre bahis konusu olamayacağını ve içinde cumhuriyetin koruyucusu Atatürk’ün daima ezilmesi gerektiğini açıkça ifade etmiş bulunduğu komünizm suçlarının dahi affedilmesine ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bundan dolayı kanun isminin “*Cumhuriyet’in 50. Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun*” şeklinde olması zıt bir ibare taşıdığından

⁴⁶⁵ Sedat Akay’ın 15 Ekim 1973 Seçim Mazbatası.

⁴⁶⁶ MM TD, Dönem: 4, c. I, (24.10.1973), s. 2-5.

⁴⁶⁷ MM TD, Dönem: 4, c. I, (26.2.1974), s. 671.

⁴⁶⁸ MM TD, Dönem: 4, c. I, (26.2.1974), s. 766-768.

dolayı söz konusu kanun isminde “*Cumhuriyetin 50. Yılı Sebebiyle*” ibaresinin kaldırılmasını teklif etmişlerdir⁴⁶⁹.

Sedat Akay, 24 Mayıs 1974 tarihli Millet Meclisi toplantısında AP Grubu adına Meclis Başkanında söz alarak Bayındırlık Bakanlığı ile Karayolları Genel Müdürlüğü’nün 1974 yılı bütçeleri hakkında konuşma yapmıştır. Bakanlıkların bütçelerinde yer alan ödemelerin yetersiz olduğunu, Bayındırlık Bakanlığı’nın çalışmalarının verimli olabilmesi için bütün devlet inşaatlarının söz konusu bakanlığın sorumluluğunda olması gerektiği, teknik personellerin gruplara ayrılıp buna göre yetiştirilmesinin gerekliliği ve ihalelerin eksiksiz olması gerektiği vb. tedbirlerin alınmasının şart olduğundan bahsetmiştir⁴⁷⁰. Sedat Akay, 22 Şubat 1975 tarihli Meclis oturumunda, AP Grubu adına Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 1975 yılı bütçesi hakkında konuşmak için Meclis Başkanında söz almıştır. Bakanlık teşkilatının görevlerinin uygun bir hale getirilmesi için yeniden organize edilmesi gerektiğini, gıda sanayi teknolojisinin gelişmesine yön verecek ve kontrol hizmetlerini yapacak merkezi bir teşkilatın kurulması gerektiğini söylemiştir⁴⁷¹. Sedat Akay bu konuşmasıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlık teşkilatı görevleri için birtakım düzenlemelerin yapılması gerektiğini söylemiş olduğu anlaşılmaktadır.

Sedat Akay, 29 Mayıs 1975’te Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Genel Kurulu’ndaki siyasi konuşmalar hakkında gündem dışı bir konuşma yapmıştır. Günlük politikanın tamamen dışında kalması gereken bazı kurumların kendi sorumluluklarındaki esas görevlerini bir kenara bırakıp günlük politik konularını konuşmaları keyfi bir durumdur⁴⁷² diyerek bu kuruldakilerin siyasi konular hakkında konuşma yapmalarının doğru olmadığını ve bu kurumların kendi sorumluluklarındaki görevlerini yapmaları gerektiğini söylemiştir. Kocaeli sınırı içindeki trafik kazalarına ilişkin olarak Sedat Akay, 29 Mayıs 1975 tarihindeki Meclis oturumunda, adı geçen konuyla ilgili olarak Başbakana sözlü sualde bulunmuştur⁴⁷³.

⁴⁶⁹MM TD, Dönem: 4, c. III, (10.4.1974), s. 111-112.

⁴⁷⁰MM TD, Dönem: 4, c. IV, (24.5.1974), s. 757-760.

⁴⁷¹MM TD, Dönem: 4, c. IX, (22.2.1975), s. 535-536.

⁴⁷²MM TD, Dönem: 4, c. XII, (29.5.1975), s. 354.

⁴⁷³MM TD, Dönem: 4, c. XII, (29.5.1975), s. 4.

3.1.3.2. Sabri Yahşi

1973 genel seçimlerinde Sabri Yahşi, AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiş⁴⁷⁴ ve 24 Ekim 1973'deki Meclis oturumunda, Sabri Yahşi de diğer milletvekilleri gibi kürsüye çıkıp ant içmiştir⁴⁷⁵. 13 Ocak 1976'deki Millet Meclisi oturumunda, milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiştir. Buna göre AP Kocaeli milletvekillerinde birisi olan Sabri Yahşi Milli Eğitim Komisyonu'na seçilmiştir⁴⁷⁶. Sabri Yahşi bu seçimle Kocaeli vilayetini Meclis'te temsil etmeyi hak kazandığı söylenebilir.

23 Şubat 1976'da Sabri Yahşi, Kocaeli'ndeki sağlık kuruluşlarıyla ilgili olan sorunları gündeme getirmiştir. Kocaeli'nin merkez nüfusu 20.000'in üzerinde olduğu ve bu doğrultuda, Kocaeli Devlet Hastanesi'nin yetersiz olmasından dolayı şehre yeni bir hastane yapılması gerektiği, merkezde bir doğumevinin olmadığı ve bir doğumevinin yapılması gerektiği, Gölcük ilçesinin nüfusunun 50.000'e yakın olduğu halde ilçede bir sağlık merkezinin olmadığı ve söz konusu olan durumdan dolayı ilçe halkının zorluk çektiği ve bundan dolayı ilçeye bir sağlık merkezinin yapılması gerektiğini söylemiştir. Son olarak da dönem itibarıyla Türkiye'de kazaların en yoğun yaşandığı yerin Kocaeli vilayeti olduğu, burada her yıl 300 ila 400 arasında insan yaşamını yitirdiği ve bundan dolayı şehirde bir Trafik Hastanesi'nin açılması gerektiğini söyleyerek gündeme getirdiği bu sorunlar hakkında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın konu hakkındaki görüşlerini talep etmiştir⁴⁷⁷. Bu durum, Sabri Yahşi'nin söz konusu vilayetin sağlık sorunlarıyla ilgili konuları Meclis gündemine getirdiğini göstermektedir.

19 Şubat 1977 tarihindeki Meclis oturumunda, AP Grubu adına Sabri Yahşi'nin içinde olduğu bir grup şu 3 madde için önergede bulunmuşlardır.

“1- 500 S. Sayılı, 1970 Sayılı 1976 yılı Bütçe Kanunu ile bu Kanuna bağlı cetvellerde değişiklik yapılması hakkında Kanun tasarısının,

2. 501 S. Sayılı, 1970 Sayılı 1976 Yılı Bütçe Kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında Kanun tasarısının,

⁴⁷⁴ Sabri Yahşi'nin 15 Ekim 1973 Seçim Mazbatası.

⁴⁷⁵ MM TD, Dönem: 4, c. I, (24.10.1973), s. 2-5.

⁴⁷⁶ MM TD, Dönem: 4, c. XIV, (13.1.1976), s. 358.

⁴⁷⁷ MM TD, Dönem: 4, c. XVI, (23.2.1976), s. 393.

3. 502 S. Sayılı, Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığı 1976 yılı Bütçe Kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında Kanun tasarısının ”

Yukarıda zikredilen kanunların 1977 malî yılbaşından önce kanunlaşması gerektiğinden, bütçe görüşmeleri sırasında görüşülmesini önermişlerdir ve söz konusu önerge, Meclis’te oylamaya sunularak oy çoğunluğunu sağlayarak kabul edilmiştir⁴⁷⁸. Bu olaylar, adı geçen milletvekilinin Meclis’te birçok konuyu gündeme getirdiğini göstermektedir.

3.1.4. Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM’deki Faaliyetleri

Bilindiği üzere, 1973 Milletvekili Genel Seçimleri’nde, Kocaeli’nde en yüksek oyu alarak en fazla milletvekili çıkarabilen siyasi partilerden biri AP olmuş ve söz konusu parti dışında, CHP de Kocaeli’nde yaptığı seçim faaliyetleri neticesinde 2 milletvekili çıkarabilmiştir. Aşağıdaki kısımda CHP Kocaeli milletvekillerinin TBMM’deki faaliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

3.1.4.1. Turan Güneş

Prof. Turhan Güneş, 1921 yılında Kandıra’da doğmuştur. Galatasaray Lisesi’nden mezun olduktan sonra İstanbul Hukuk Fakültesi’nde eğitim almıştır. Akabinde eğitim çalışmalarını yurt dışında sürdürmüş ve doktorasını Paris Hukuk Fakültesi’nde tamamlamıştır. 1961 yılında Kurucu Meclis ile Temsilciler Meclisi üyeliğini yapmıştır. 1964 yılında profesör olmuş ve uzun yıllar üniversitelerde öğretim üyeliği yapmıştır. İyi seviyede Fransızca ve İtalyanca konuşabilen Güneş, evli ve iki çocuk babasıdır⁴⁷⁹. 14 Ekim 1973 genel seçimlerinde CHP Kocaeli milletvekili seçilmiştir⁴⁸⁰. Turan Güneş, 1973 genel seçimleriyle CHP Kocaeli milletvekili olarak Meclis’e girmeyi başarmıştır.

⁴⁷⁸ MM TD, Dönem: 4, c. XXIV, (19.2.1977), s. 426.

⁴⁷⁹ Millet Meclisi 4. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Turan Güneş’in 1124 Numaralı Hal Tercümesi.

⁴⁸⁰ Turan Güneş’in 15 Ekim 1973 Seçim Mazbatası.

8 Kasım 1973 tarihli Meclis oturumunda, Turan Güneş, Meclis Başkanı seçiminden dolayı yakın zamanda yapılacak mahalli seçim çalışmalarının ertelenmemesi ve Meclis Başkanı seçimi için ortadan olan olumsuz havayı dağıtmak için Meclis'in 10 Aralık Pazartesi günü toplanmasını teklif etmiştir⁴⁸¹. 9 Mayıs 1974'deki Millet Meclisi toplantısında, görevden dolayı yurt dışına giden Dışişleri Bakanı Prof. Turan Güneş'in dönüşüne kadar Dışişleri Bakanlığı'na, Milli Savunma Bakanı Hasan Işık'ın vekillik etmesine Başbakanlık teklifi üzerine uygun görüldüğünü Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün tezkeresi Meclis'te okunmuştur⁴⁸². Bu durum, geçici bir süreliğine Dışişleri Bakanlığı görevine Milli Savunma Bakanı Hasan Işık'ın getirilmesi Cumhurbaşkanı tarafından uygun görüldüğünü göstermektedir.

22 Mayıs 1974'de toplanan Meclis'te Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Kıbrıs meselesi hakkında konuşma yapmış ve Kıbrıs'ta bulunan iki toplumunda burası üzerinde hakları olduğu her iki tarafın, birbirinden ayrıldıkları alanlarda ayrı hukuk kaidelerine tabi olmaları ve bu kaidelerin bir tarafın değiştirememesi esası söz konusu olması, devletin üniter olması gerektiği fikrini yani Türk toplumunun azınlık haline düşürülmesinin kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir⁴⁸³. Burada Turan Güneş'in konuşmasında, Kıbrıs Meselesi üzerinde Türkiye'nin geri adım atmayacağını ve bu konu hakkında Türkiye'nin üzerine düşen sorumluluğu yerine getireceğini söylediği anlaşılmaktadır.

26 Haziran 1975'teki Meclis'te kıdem tazminatı hakkında konuşma yapan Turan Güneş, *"Gizli-açık işsizliğin, Türkiye de üç-beş kişinin sermayesini artırmakta görenler ne sosyal dengeyi savunurlar ne sosyal düzeni savunurlar. Bunu savunan insanlar, Türkiye'de sadece gayrimeşru kazançların ve çıkarıcı bir düzenin savunucusu olurlar"* demiştir⁴⁸⁴. Aynı şekilde 13 Ocak 1976 tarihli Millet Meclisi oturumunda, milletvekillerin seçtikleri komisyonlar belirlenmiştir. Buna göre CHP Kocaeli Milletvekili Prof. Turan Güneş, Dışişleri Komisyonu'na seçilmiştir⁴⁸⁵. 14 Eylül 1976'da 144 milletvekilinin verdiği olağanüstü toplantı önergesiyle Meclis olağanüstü toplanmış ve bu doğrultuda, Turan Güneş işi ciddiyete almayan bazı milletvekillerini

⁴⁸¹ MM TD, Dönem: 4, c. I, (8.11.1973), s. 35.

⁴⁸² MM TD, Dönem: 4, c. III, (9.5.1974), s. 474.

⁴⁸³ MM TD, Dönem: 4, c. IV, (22.5.1972), s. 632.

⁴⁸⁴ MM TD, Dönem: 4, c. XIII, (26.6.1975), s. 280.

⁴⁸⁵ MM TD, Dönem: 4, c. XIV, (13.1.1976), s. 357.

sert bir dille eleştirmiştir. “*Hangisi olursa olsun, olsun da nasıl olursa olsun*” demek Meclis ciddiyeti ile bağdaşmaz⁴⁸⁶ diyerek parlamentoya saygının İç Tüzük ve Anayasa hükümlerine uygun davranmakla mümkün olacağını ifade ettiği Meclis tutanaklarından açıkça görülebilmektedir.

18 Kasım 1976’daki Meclis oturumunda, İçel Milletvekili Rasim Gürsoy ve 12 arkadaşının, Turan Güneş’in gelirlerinin kaynağını, beyan ettiği gelirleriyle ödediği vergi miktarı ve Bakanlığı sırasında yaptığı danışmanlık ve ortaklıkları saptamak amacıyla Anayasa’nın 88. Millet Meclisi İç Tüzüğü’nün 102-103. Maddeleri gereğince bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergede bulunmuşlardır⁴⁸⁷. 11 Ocak 1977’deki Millet Meclisi oturumunda, bir kanun tasarısı veya teklifinin görüşülmesi sırasında başka bir kanunda değişiklik yapan değiştirge önergelerinin işleme konulup konulmayacağı hakkındaki önergeye Turan Güneş’in yorumu şu şekilde olmuştur: “*Bir kanun teklifi veya tasarısı ile bir tek kanunun, bir başka ve tek kanunun maddelerini değiştirme yolundaki bir görüş tamamen doğru sayılmaz*” demiştir⁴⁸⁸. 26 Şubat 1977 tarihindeki Meclis toplantısında 1970 Sayılı 1976 Yılı Bütçe Kanununa Bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklikler yapılması hakkındaki kanun tasarısı oylamasına Turan Güneş ret oyunu kullanmıştır⁴⁸⁹. Bu durum, bahsi geçen milletvekilinin bazı kanun tekliflerine olumlu rey vermişken; bazılarına da olumsuz oy kullandığını göstermektedir.

3.1.4.2. İbrahim Akdoğan

İbrahim Akdoğan, 1940 yılında Sapanca’da doğmuş, ilk ve ortaokulu Sapanca’daki okullarda ve lise eğitimini de İzmit’te tamamlamıştır. Lise eğitiminin bitiminden sonra İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi’nde elektrik mühendisliği eğitimi almıştır. Elektrik mühendisi olarak mezun olduktan sonra Kırıkkale Mühimmat Fabrikası’nda çalışmaya başlamıştır. 1967-1969 yılları arasında Gölcük İnşaat Emlak Komutanlığında Deniz Yedek Subayı olarak askerlik

⁴⁸⁶ MM TD, Dönem: 4, c. XX, (14.9.1976), s. 555.

⁴⁸⁷ MM TD, Dönem: 4, c. XXI, (18.11.1976), s. 7.

⁴⁸⁸ MM TD, Dönem: 4, c. XXII, (11.1.1977), s. 623.

⁴⁸⁹ MM TD, Dönem: 4, c. XXV, (26.2.1977), s. 646-648.

görevini tamamlamıştır⁴⁹⁰. Evli olan Akdoğan, 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Seçimleri'nde CHP'den milletvekili olarak seçilmiştir⁴⁹¹. Böylece İbrahim Akdoğan, Turan Güneş ile birlikte TBMM'de Kocaeli'yi temsil eden iki milletvekilinden birisi olmuştur.

4 Şubat 1975'deki Meclis oturumunda, İbrahim Akdoğan, Hürriyet gazetesinde neşredilen kaçak silah tüccarlarına ilişkin olarak İçişleri Bakanı'na sözlü sualde bulunmuştur⁴⁹². Akabinde 6 Mayıs 1975 tarihli Millet Meclisi toplantısında Akdoğan, gübre fiyatlarının düşürülmesi için Başbakana yazılı soru önergesinde bulunmuştur⁴⁹³. Bu durum, Söz konusu milletvekilinin çiftçilere yönelik bir sorunu Meclis gündemine getirdiğini göstermektedir.

19 Haziran 1975'de İbrahim Akdoğan, ham petrol fiyat artış farkının toplanması gereken fonun durumuna ilişkin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'ndan yazılı sualde bulunmuştur⁴⁹⁴. Akdoğan'ın bu önergesine Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, 27 Kasım 1975'te toplanan Meclis'te yazılı olarak şu cevabı vermiştir: *“Uluslararası Petrol piyasasındaki istikrarsızlığın ödemeler dengemize yapacağı muhtemel yapacağı olumsuz etkileri önlemek amacıyla, memleketimizdeki petrol aramalarını süratlendirmek ve benzeri faaliyetleri finanse etmek üzere T.C Merkez Bankası nezdinde Petrol Arama ve Petrolle İlgili Faaliyetleri Düzenleme Fonu kurulmuştur. Söz konusu fonun kaynağını, yürürlükteki fiyatlar sisteminin sonucu olarak yerli petrol ve ürünleri fiyatlarının yükselmesi dolayısıyla 31.12.1973 tarihlerinden sonra vaki fiyat artışları nedeniyle yerli ham petrol ve her türlü ürünlerinden sağlanacak ilave hasılat teşkil etmektedir”*⁴⁹⁵.

13 Ocak 1976'daki Millet Meclisi oturumunda, milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve bu doğrultuda, İbrahim Akdoğan Sanayi, Teknoloji ve Ticaret Komisyonu'na seçilmiştir⁴⁹⁶. 30 Mart 1976'da İbrahim Akdoğan, gübre dağılımdaki adaletsizlikler ve yetersizliklere dair gündem dışı bir konuşma yapmıştır.

⁴⁹⁰ Millet Meclisi 4. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden İbrahim Akdoğan'ın 1123 Numaralı Hal Tercümesi.

⁴⁹¹ İbrahim Akdoğan'ın 15 Ekim 1973 Seçim Mazbatası.

⁴⁹² MM TD, Dönem: 4, c. VIII, (4.2.1975), s. 358.

⁴⁹³ MM TD, Dönem: 4, c. XI, (6.5.1975), s. 586.

⁴⁹⁴ MM TD, Dönem: 4, c. XIII, (19.6.1975), s. 91.

⁴⁹⁵ MM TD, Dönem: 4, c. XIV, (27.11.1975), s.193-194.

⁴⁹⁶ MM TD, Dönem: 4, c. XIV, (13.1.1976), s. 359-360.

Köylünün ihtiyacı olan gübre sıkıntısının nedeni Hükümetin zamanında gübre ithal etmiş olmamasından kaynakladığı, Köylü için tahsil edilen gübrenin gizli yollarda sanayi kesimine verildiği ve Hükümetin bu duruma sessiz kaldığını söylemiştir⁴⁹⁷. Hükümetin üzerine düşen sorumlulukları yerine getiremediği ve halkın bundan dolayı mağduriyet yaşadığını söylemiştir.

İbrahim Akdoğan, 13 Ocak 1977'deki Meclis oturumunda, ortaokullarda okutulan “Ahlak” kitabı hakkında gündem dışı bir konuşma yapmıştır. Hükümetin ülkeyi milliyetçi ve milliyetçi olmayanlar diye ikiye bölmeye çalıştığı, şimdi de toplumu oluşturan insanları şerefli, az şerefli ve şerefsiz diye sınıflandırmaya çalıştığı, bu eylemin millilik niteliğini kaybetmiş Milli Eğitim Bakanı tarafından yapıldığını söylemiştir⁴⁹⁸. İbrahim Akdoğan bu konuşmasında, ortaokullarda okutulan ahlak kitaplarının amacına uygun olmadığı ve söz konusu kitapların milleti sınıflara ayırdığını söyleyerek Hükümeti eleştirmiştir. 5 Nisan 1977'deki Meclis toplantısında ise, erken seçimlerle ilgili olarak İbrahim Akdoğan, Millet Meclisi'nin kendini yenilemekle en iyi kararı aldığını ve 1973 seçimlerinin ortaya çıkardığı tablonun Meclis'i erken seçim aldırma kararına ulaştırdığını söylemiştir⁴⁹⁹. Bu durum, İbrahim Akdoğan'ın erken seçim kararını desteklediğini göstermektedir⁵⁰⁰. Bu olaylar, adı geçen milletvekilinin Meclis'te birçok konuyu gündeme getirdiğini ve bu şekilde faaliyetler yürüttüğünü göstermektedir şeklinde düşünülebilir.

3.1.5. Milli Selamet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri: Şevket Kazan

Bilindiği üzere 1973 Milletvekili Genel Seçimleri'nde, Kocaeli'nde en yüksek oyu alarak en fazla milletvekili çıkarabilen iki siyasi parti AP ve CHP olmuştur. Söz konusu partiler dışında, MSP de Kocaeli'nde yaptığı seçim faaliyetleri neticesinde 1 milletvekili çıkarabilmiştir. Aşağıdaki kısımda MSP Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan'ın TBMM'deki faaliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

⁴⁹⁷ MM TD, Dönem: 4, c. XVIII, (30.3.1976), s. 414-415.

⁴⁹⁸ MM TD, Dönem: 4, c. XXIII, (13.1.1977), s. 63.

⁴⁹⁹ MM TD, Dönem: 4, c. XXVI, (5.4.1977), s. 393.

⁵⁰⁰ MM TD, Dönem: 4, c. XXIV, (19.2.1977), s. 426.

Şevket Kazan, 1933 yılında Sakarya’da doğmuştur. İlkokula Pamukova’da başlayıp Kartal’da tamamlamıştır. 1948-1953 yılları arasında bazı sebeplerden dolayı eğitime ara verip, ticarete atılmıştır. 1953 yılında askere gitmiş ve daha sonra 1960’ta Haydarpaşa Lisesi sınavlarına girerek iyi bir derece ile mezun olmuştur. 1961’de İstanbul Hukuk Fakültesi’ni kazanmıştır. Bazı il ve ilçelerde ahlak ve maneviyat konusunda konferanslar vermiş ve bu doğrultuda, basında yazılar yazmıştır. İyi seviyede İngilizce ve Arapça konuşabilmiştir⁵⁰¹. Evli ve bir çocuk babası olan Şevket Kazan, 14 Ekim 1973 genel seçimlerinde MSP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir⁵⁰². Bu durum, 1973 genel seçimleriyle MSP’nin Kocaeli’nde bir milletvekili kazandığını ve bu milletvekilinin MSP adına söz konusu vilayeti Meclis’te temsil ettiğini göstermektedir.

23 Ocak 1974’deki Millet Meclisi oturumunda, Şevket Kazan, 7-10 Ekim tarihleri arasında İzmit’te meydana gelen sel felaketiyle ilgili olarak gündem dışı bir konuşma yapmış ve konuşmasında, en fazla hasara uğrayan bölgelerdeki insanlar 3 ile 10 gün arasında yiyecek yardımı yapıldığına, eski giyim eşyalarının %10’na verilip %90’na ise verilmediği ve 7269 Sayılı Kanun’da vatandaşa nakdi yardım yapılabileceğine dair hüküm olduğu halde vatandaşlara nakdi yardım yapılmadığını söylemiştir⁵⁰³. Şevket Kazan, Kocaeli’nde meydana gelen sel felaketini Meclis gündemine taşıyarak, söz konusu olaydan dolayı mağdur olan insanlara gerekli yardım yapılmadığını söyleyerek gerekenlerin yapılmasını istemiştir.

7 Mayıs 1974’te Şevket Kazan, “Af Kanunu” hakkında konuşma yapmış ve konuşması şöyledir: Bir süre önce kabul edilmiş olan söz konusu kanun teklifinin Senato’da birçok yönden değiştirildiğini ve söz konusu değişikliklerden bir tanesi Millet Meclisi’nde geçen Af Kanunu teklifinde kapsam tarihi olarak açıklanan 7 Şubat 1974 tarihinin 29 Ekim 1974 tarihi olarak değiştirilmesidir. Bu tarihi geriye götürme durumunun ilk defa bu Af Kanunu teklifinde ortaya çıktığını söylemiştir⁵⁰⁴.

MSP Grubu adına Şevket Kazan’ın içinde bulunduğu Danışma Kurulu, 17 Nisan 1975 tarihli Meclis oturumunda, Başkanlık Divanı’nda boşalan bir idareci

⁵⁰¹ Millet Meclisi 4. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Şevket Kazan’ın 1125 Numaralı Hal Tercümesi.

⁵⁰² Şevket Kazan’ın 15 Ekim 1973 Seçim Mazbatası.

⁵⁰³ MM TD, Dönem: 4, c. I, (23.1.1974), s. 300-301.

⁵⁰⁴ MM TD, Dönem: 4, c. III, (7.5.1974), s. 367.

üyelik nedeniyle İç Tüzüğü'nün 11. Maddesine göre görev yeri dağıtımını konusunda beliren iki ayrı görüşün Genel Kurul'da oylanmasını önermişlerdir⁵⁰⁵. 26 Haziran 1975'te MSP Grup Başkan vekilli Şevket Kazan ile diğer partilerin başkan vekilleri ortak olarak ilişik listede belirtilen kanun tasarısı ve tekliflerinin öncelikle görüşülmesi, bunlar arasında komisyonda gelecek olanların da bir an önce sonuçlandırılmasını sağlamak için 48 saat beklemeden gelen kâğıtlardan gündeme alınarak öncelikle görüşülmelerinin yapılmasını önermişlerdir⁵⁰⁶. 27 Haziran 1975'deki Millet Meclisi oturumunda, 1475 Sayılı İş Kanunun 14 ve 24. Maddeleri ile 98. Maddesinin VII. Bendinin değiştirilmesi ve bir geçici madde eklenmesi hakkında kanun tasarısı oylamasında, Şevket Kazan kabul oyunu kullanmıştır⁵⁰⁷. Bu durum, Şevket Kazan'ın söz konusu kanun tasarısını desteklediğini göstermektedir.

20 Kasım 1975'te MSP Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Millet Meclisi Başkanlığına Aydın Milletvekili Kemal Ziya Öztürk'ün getirilmesini önermiştir⁵⁰⁸. 13 Ocak 1976 tarihindeki Meclis oturumunda, milletvekillerin seçildikleri komisyonlar belirlenmiş ve bu doğrultuda, MSP Kocaeli Milletvekili Şevket Kazan, Adalet Komisyonu'na seçilmiştir⁵⁰⁹. MSP Başkan vekilli Şevket Kazan ile diğer partilerin başkan vekilleri 14 Eylül 1976'da Devlet Güvenlik Mahkemeleri hakkında kanun teklifinin İç Tüzüğü'nün 38. Maddesine göre doğrudan doğruya gündeme alınmasını önermişlerdir⁵¹⁰. Şevket Kazan, 1 Nisan 1977 tarihindeki Meclis oturumunda, "Kıdem Tazminatı Fonu Kanun Tasarısı" hakkında gündem dışı bir konuşma yapmıştır. Kıdem Tazminat Fonu Tasarısının işçiye çalışma hakkı verdiği, iş yerlerinin kapama tehlikesinden koruduğu her şeyden önce işçilerin lehine olmuştur⁵¹¹ diyerek kıdem tazminatının işçilerin alın teri karşılığı olarak kabul edilen bir imkân olduğunu söylemiştir. Şevket Kazan, Kocaeli vilayetiyle ilgili birçok önemli konuyu Meclis gündemine taşıyarak, Kocaeli halkının kendisine verdiği görevi layıkıyla yerine getirdiği şeklinde yorumlanabilir.

⁵⁰⁵ MM TD, Dönem: 4, c. XI, (17.4.1975), s. 485.

⁵⁰⁶ MM TD, Dönem: 4, c. XIII, (26.6.1975), s. 229.

⁵⁰⁷ MM TD, Dönem: 4, c. XIII, (27.6.1975), s. 358-359.

⁵⁰⁸ MM TD, Dönem: 4, c. XIV, (20.11.1975), s. 143.

⁵⁰⁹ MM TD, Dönem: 4, c. XIV, (13.1.1976), s. 355-356.

⁵¹⁰ MM TD, Dönem: 4, c. XX, (17.9.1976), s. 557.

⁵¹¹ MM TD, Dönem: 4, c. XXVI, (1.4.1977), s. 283-285.

3.2. 1973 Yerel Seçimleri ve Bu Seçimlerin Kocaeli’ndeki Sonuçları

Dönem itibarıyla birçok yönüyle Türkiye’nin önemli kentlerinden birisi olan Kocaeli’nde 1973 yerel seçimlerinde partiler arasında ciddi çekişmeler yaşanmış ve söz konusu çekişme AP ile CHP arasında olmuştur. Söz konusu olaylar, aşağıda ifade edilmiştir. Bu olaylar ifade edilirken de özellikle yerel gazetelerin verilerinden faydalanılmaya çalışılmıştır.

3.2.1. İzmit’te Belediye Başkanlığı Seçimleri

İçişleri Bakanı, 1973 yerel seçimlerinin 9 Aralık 1973 tarihinde yapılacağını duyurmasının ardından seçime katılacak olan siyasi partiler seçim faaliyetlerine başlamışlardır. Bu seçime 8 siyasi parti katılacağı kesinleşmiş ve bahsi geçen partiler şunlardır: AP, CHP, MHP, DP, MSP, CGP, MP, TBP⁵¹². İzmit’te büyük hizmetlerde bulunan CHP Belediye Başkanı Leyla Atakan’ın vefatından sonra yerine Erol Köse⁵¹³ geçmiş ve Erol Köse’de şehre büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bu durumda memnun olan halkın tekrardan Erol Köse’yi seçeceği düşünülmüştür⁵¹⁴. Bu durum, İzmitlilerin bu seçimde de CHP’yi desteklemeyi planladıklarını göstermektedir şeklinde yorumlanabilir.

Siyasi partiler seçim tarihinin kesinleşmesiyle birlikte hem Türkiye genelinde hem de Kocaeli vilayetinde seçim çalışmalarına başlamışlar ve bu doğrultuda, MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş Erzurum’da yaptığı konuşmasında, CHP ile MSP’yi eleştirerek 9 Aralık 1973 tarihli yerel seçimler için, bu seçimlerde AP’yi desteklediklerini söylemiştir⁵¹⁵. Bu durum, MHP’nin bu seçimde AP’nin yanında yer alacağını göstermektedir.

⁵¹² Arslan, “1963’ten Günümüze, Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye’nin Siyasi yapısı”, 2007, s. 11.

⁵¹³ Erol Köse: Evli ve iki çocuk babası olan Erol Köse, 1 Ağustos 1934 tarihinde Kocaeli’nde doğmuş ve siyasette atılmadan önce İzmit’te ticaretle uğraşmıştır. Siyasi hayatı, 1952’de CHP’de başlamıştır. 1952-1958 CHP Kandıra İlçe Yönetim Kurulu üyeliği, 1962-1967 CHP Kocaeli İl Yönetim Kurulu üyeliği, 1968-1971 CHP Kocaeli İl Başkanlığı ve aynı dönemde Kocaeli İl Genel Meclis üyeliği ve 1971-1977’de İzmit Belediye Başkanlığı görevini yapmıştır. (Daha fazla bilgi için bkz. TBMM 18. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Erol Köse’nin Hal Tercümesi.)

⁵¹⁴ Türk Yolu Bizim Şehir, 1 Kasım 1973, Sayı: 10.822.

⁵¹⁵ Işık, 3 Kasım 1973, Sayı: 616.

Türk Yolu Bizim Şehir gazetesine göre, siyasi partilere belediye başkan adaylığı, il genel ve belediye meclis adaylıkları için müracaatları başlamış ve bu doğrultuda, 8 partiden 17 belediye başkanı için adaylığını koyanların sayısı 55; 150 kişilik belediye meclisi üyeliğine 8 partiden 380 kişi, 25 il genel meclisi üyeliğine ise 8 partiden 160 kişi başvurmuştur⁵¹⁶. Bu da siyasi partilere adaylık için müracaat edenlerin sayısının bir hayli arttığını göstermektedir.

CHP'ye müracaatlar 6 Kasım 1973'te, AP'de ise 8 Kasım'da sona ermiştir. Bu doğrultuda, AP'den İzmit'te belediye başkanı olmak için adaylığını koyanların sayısı 4 olmuş ve söz konusu adaylar şunlardır: Süreyya Sofuoğlu, Osman Gencal, Osman Şengil ve Bedri Işık. Bu dört adayın aday yoklamasına katılacağı kesinleşmiştir. AP, Esnaf Dernekleri Birliği ve Esnaf Kefalet Kooperatifi Başkanı Rıdvan Alyörük'ün AP'nin İzmit belediye başkan adayı olarak adaylığını koymasına için çok uğraşmıştır, ancak Alyörük, adaylığını koymayacağını kesin olarak söylemiştir⁵¹⁷. Rıdvan Alyörük'ün, AP İzmit belediye başkan adayı olarak adaylığını koysaydı, bu durum AP'nin Kocaeli genelinde oy oranlarını artmasına katkı sağlayacağı gibi söz konusu partinin halk nezdinde de itibarını artıracak şekilde bir yorum yapılabilir.

AP'nin il genel ve belediye meclisinin de aday adayları belli olmuş ve bu bağlamda, il genel meclisinde 4; belediye meclisinde ise 32 kişi müracaat etmiştir. İl genel meclisi adayları şunlardır: Hilmi Yüksel, Kadem Acar, Selahattin Uzuner ve Hasan Özmen⁵¹⁸. Hürsöz gazetesine göre, CHP'de belediye meclisi üyeliğine 80; il genel meclisi üyeliğine ise 14 kişi müracaat etmiştir. MSP, CHP karşısına ortak aday çıkarmak için DP'yle AP'ye teklifte bulunmuş ve bu durum üzerine AP, "*MSP İl Başkanı kamuoyunu yanıltarak ucuz başarı ve oy peşindedir*" diyerek MSP'nin bu teklifini kabul etmemiştir. DP'liler de vaktin çok geç olduğunu ve kısa süre içerisinde böyle bir anlaşmanın sağlanmasının mümkün olmadığını söyleyerek teklifi reddetmiştir⁵¹⁹. MSP, bu teklifiyle sol grupta olan siyasi partilere karşı sağ gücü birleştirme isteğinde olduğu söylenebilir.

⁵¹⁶ Türk Yolu Bizim Şehir, 6 Kasım 1973, Sayı: 10.826.

⁵¹⁷ Hürsöz, 9 Kasım 1973, Sayı: 9592.

⁵¹⁸ Doğu, 11 Kasım 1973, Sayı: 3916.

⁵¹⁹ Hürsöz, 12 Kasım 1973, Sayı: 9594.

Türk Yolu Bizim Şehir gazetesine göre, 11 Kasım 1973 tarihinde bütün yurttta yapılan ön seçimlerde bütün siyasi partilerin belediye başkanı adayı, il genel ve belediye meclis üyelikleri belirlenmiş ve söz konusu yoklamalar AP ile CHP’de çok hareketli geçmiştir. Farklı listelerin ortaya atılması ve partizanlık yüzünden her iki partiden de listede yer alması beklenen önemli isimlerin çoğu listede yer almamıştır. Söz konusu ön seçimlerin neticesine bakıldığında, siyasi partilerin İzmit belediye başkan adayları şunlardır: AP’nin Süreyya Sofuoğlu, CHP’nin Erol Köse, DP’nin Sacit Şeber, CGP’nin Nazmi Oğuz ve MSP’nin Abdülkadir Ünal olmuştur⁵²⁰. Ön seçimlerle birlikte siyasi partilerin adaylarının kesinleştiği ve söz konusu partilerin adaylarının seçim çalışmalarına başladıkları açıkça görülebilmektedir.

Hürsöz gazetesine göre, AP İzmit Belediye Başkan adayı Süreyya Sofuoğlu, *“Her devrede ve çeşitli kademelerde hemşerilerime hizmeti kendime görev edinmişimdir. Bu defa İzmit Belediye Başkanı Adayı olarak hizmet arzusu ile göreve talip oldum. Hemşerilerim teveccüh gösterdikleri halde bu göreve hazırım”*⁵²¹ Sofuoğlu, oy toplamak için ev ev, mahalle mahalle gezmiştir. CHP İzmit Belediye Başkan adayı Erol Köse, *“İzmitli hemşerilerimin huzurlarına itimat oyu için açık alınla çıkıyorum. Arkadaşlarımla beraber 2,5 yıllık zaman içinde ve mahdud imkânlarla rağmen gücümüzün yettiği kadar çalıştık, tekrar görev verilirse aynı şevk ve heyecanla çalışacağız”* demiştir⁵²².

AP İzmit Belediye Başkan adayı Süreyya Sofuoğlu bir konuşmasında *“Hemşerilerim görevi bize verdikleri takdirde Belediyenin yönetimine katılmalarını sağlayacağız”*⁵²³ diyerek yerel seçimleri kazandıkları takdirde halkın yönetimde söz sahibi olmasını sağlayacaklarını söylemiştir. AP, yerel seçimlerle ilgili ilk kapalı salon toplantısını 2 Aralık 1973 tarihinde Atlas Sineması’nda yapmış ve büyük bir kalabalığın katıldığı toplantıda İzmit Senatörü Lütfü Tokoğlu da konuşma yapmıştır. AP Gebze Belediye Başkan adayı Ziya Fırat toplantıdaki konuşmasında seçim bildirgesini halka anlatmıştır⁵²⁴. AP’nin İzmit ve ilçelerinin belediye başkan

⁵²⁰ Türk Yolu Bizim Şehir, 13 Kasım 1973, Sayı: 10.832.

⁵²¹ Hürsöz, 16 Kasım 1973, Sayı: 9598.

⁵²² Işık, 20 Aralık 1973, Sayı: 630.

⁵²³ Hürsöz, 27 Kasım 1973, Sayı: 9607.

⁵²⁴ Körfez, 4 Aralık 1973, Sayı: 1280.

adaylarının söz konusu toplantıda konuşma yaparak halka vaatlerini anlattıkları ve bu şekilde halk üzerinde etkili olmaya çalıştıkları biçiminde analiz edilebilir.

Işık gazetesine göre, AP İlçe Başkanı İzmit'te yerel seçimleri kazanacağını iddia etmiş ve bunun üzerine CHP İlçe Başkanı Ekrem Doğan *“AP'liler ya hesap bilmiyorlar ya da kendi kendilerini aldatıyorlar. 9 Aralık akşamı AP'liler 14 Ekim sonuçlarını mumla arayacaklar”* demiştir⁵²⁵. AP İlçe Başkanının yerel seçimleri kazanacağını konuşmasına karşılık CHP İlçe Başkanının ise AP'nin bu seçimi kaybedeceğini kesin bir ifadeyle söylemesi durumu, söz konusu İlçe Başkanının CHP'nin bu seçimi Kocaeli'nde kesin olarak kazanacağı gözüyle baktığını göstermektedir.

9 Aralık 1973'te halk, belediye başkanı, il genel ve belediye meclisi üyeleriyle ihtiyar heyeti ve muhtarlarını seçmek için sandık başına gitmiş ve söz konusu seçimde oy kullanımı 08.00-17.00 saatleri arasında yapılmıştır. Saat 17.00'den sonra sandıklar açılmaya başlanmıştır. İl Seçim Kurulu'nun açıkladığı seçim sonuçlarına göre, İzmit'te CHP ezici bir çoğunluk almıştır. CHP'nin İzmit Belediye Başkan adayı Erol Köse, 15.126 oy oranıyla diğer rakiplerini geride bırakarak İzmit'in yeni Belediye Başkanı olmuştur. Bilhassa CHP büyük illerin büyük bir kısmının belediye başkanlığını almış ve söz konusu parti, Kocaeli'nde il genel ve belediye meclislerinden de çoğunluk sağlamıştır. Bunun yanında, siyasi partilerin belediye başkanlığı kazandığı nahiyeler şöyledir: CHP; Yarımca, Hereke, Değirmendere, Yuvacık ve Aslanbey'de. AP; İhsaniye, Bahçecik'te. MSP; Kullar, Köseköy'de. DP; Suadiye⁵²⁶. Seçim sonuçlarına bakıldığında, CHP bu seçimde büyük bir başarı sağlamıştır. Bu doğrultuda CHP, İzmit ve merkeze bağlı birçok ilçenin belediye başkanlığını kazandığı görülmüş ve AP'nin bu seçimde İzmit'te büyük bir oy kaybı yaşadığı söylenebilir.

İzmit Belediye Başkanı olarak yeniden seçilen Erol Köse, seçimden sonra basın toplantısı yaparak İzmitlilere teşekkür etmiştir. İzmit'in bol suya kavuşacağını, yeni çöp araçlarının getirileceğini ve 4 yıl boyunca İzmit'te büyük hizmetler yapacağını söylemiştir. Yerel seçimlerde belediye meclis üyeliğine adaylığını koyan 8 bağımsız milletvekilliden sadece Niyazi Salman barajı aşarak Belediye Meclisi'ne

⁵²⁵ Işık, 5 Aralık 1973, Sayı: 643.

⁵²⁶ Türk Yolu Bizim Şehir, 11 Aralık 1973, Sayı: 10.856.

girebilmiştir. CGP’de belediye meclis üyeliğini kazanan tek aday Fikri Özbay olmuştur⁵²⁷. Bu durum, CGP’nin bu seçimde büyük bir başarı gösteremediğini ortaya koymaktadır.

Siyasi partilerin İzmit’teki il genel meclis üyelikleri de kesin olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda, 9 il genel meclis üyeliğine, CHP 4; AP 3; MSP 1; DP 1 üye kazanmıştır⁵²⁸. İzmit’te Belediye Meclisi’nde AP 7.443; CHP 12.562; MSP 1.720; DP 926; MHP 158; CGP 375 ve bağımsızlar 666 oranında oy almışlardır. Siyasi partiler belediye meclisi için aldıkları oy oranlarıyla şu sayıda üye çıkarmışlardır: CHP 20; DP 1; AP 12; MSP 2 ve bağımsızlar da 1 üyelik alabilmişlerdir⁵²⁹. Bu da CHP’nin hem il genel meclis seçimde hem de belediye meclis seçiminde büyük bir başarı sağladığını göstermektedir.

İstanbul, Ankara, Kocaeli, İzmir, Eskişehir, Diyarbakır, Trabzon gibi toplam 33 ilde CHP 22 ilde, AP 3 ilde, MSP 1 ilde, DP ve bağımsızlar da 1 ilde belediye başkanlığını kazanmışlardır⁵³⁰. Doğuş gazetesine göre, seçimlerden sonra Belediye Meclisi toplanmış ve söz konusu toplantıdan sonra İl Genel Meclisi Toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda en fazla üyesi olan CHP üye seçiminde başarı sağlayamamış ve bu doğrultuda, Daimî Encümen üyelerinde CHP’den 1, AP’den 2 ve MSP’den 1 üye seçilmiştir⁵³¹. Bu durum, CHP’nin seçimlerdeki başarısını Meclis’te gösteremediğini ortaya koymuştur. Genel olarak oy dağılımına bakıldığında sol kanadın siyasal hayattaki etkinliğin giderek arttığı, CHP’nin Kocaeli’ndeki seçmen desteği önceki seçimlere oranla hayli artmış olduğu ve buna bağlı olarak da AP’nin Kocaeli’nde seçmen desteğini kaybettiği şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

3.2.2. Karamürsel’de Belediye Başkanlığı Seçimleri

9 Aralık 1973 tarihinde yapılan yerel seçimler için Karamürsel ilçesinde belediye başkanlığı adaylığını koyan siyasi partilerin ilk faaliyeti belediye başkan

⁵²⁷ Doğuş, 12 Aralık 1973, Sayı: 3943.

⁵²⁸ Işık, 12 Aralık 1973, Sayı: 649.

⁵²⁹ Türk Yolu Bizim Şehir, 13 Aralık 1973, Sayı: 10.858.

⁵³⁰ Arslan, “1963’ten Günümüze, Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye’nin Siyasi yapısı”, 2007, s. 10.

⁵³¹ Doğuş, 25 Aralık 1973, Sayı: 3955.

adaylarını belirlemek olmuştur. CHP, söz konusu ilçede belediye başkan adayının CHP Genel Merkezi tarafında tespit edileceği söylemiştir⁵³². AP'nin Karamürsel'deki Belediye Başkan adayı Ayhan Hakan adlı kişidir⁵³³. Bu durum, bahsi geçen partilerin adayları arasında seçim mücadelesinin olacağını göstermektedir.

Körfez gazetesinin verdiği bilgiler doğrultusunda, 9 Aralık 1973'teki seçimler neticesinde, söz konusu ilçenin belediye başkanı bağımsız bir aday olan İlhan Çınar seçilmiştir⁵³⁴. Bu durum, Karamürsel'de önceki seçimi AP adayı kazanmış iken; bu seçimde bağımsız bir adayın kazanması AP'nin bu seçimde söz konusu ilçedeki halkın desteğini kaybettiğini göstermektedir.

3.2.3. Kandıra'da Belediye Başkanlığı Seçimleri

Kandıra ilçesinde seçim mücadelesi tahmin edileceği üzere AP ile CHP arasında geçmiştir. Körfez gazetesine göre, Kandıra'da AP'nin Belediye Başkan adayı Numan Güneş, CHP'nin ise Turan Sarı olmuştur⁵³⁵. Bu da 1963 ve 1968 yerel seçimlerinde Kandıra Belediye Başkanlığı görevini yapan Numan Güneş'in yeniden adaylığını koyduğu görülmektedir şeklinde bir yorum yapılabilir.

Türk Yolu Bizim Şehir gazetesine göre, CHP'nin Kandıra Belediye Başkan adayı Dr. Turan Sarı, susuzluğu ortada kaldıracığını, asfaltlanmamış yol bırakmayacağını ve Kandıra halkının bütün ihtiyaçlarını eşit olarak yerine getireceğini söylemiştir. Söz konusu ilçeye yapacağı hizmetleri seçim bildirgesinde yayınlamıştır⁵³⁶. CHP adayı Turan Sarı, söz konusu ilçede belediye başkanı olduktan sonra yapacaklarını anlattığı görülmektedir.

Körfez gazetesine göre, 9 Aralık 1973 tarihinde yapılan il belediye meclis seçimleri neticesinde, Turan Sarı (CHP) Kandıra ilçesinin yeni Belediye Başkanı olmuştur⁵³⁷. Bu durum, CHP'nin Kocaeli'nin birçok ilçesinin belediye başkanlık

⁵³² Türk Yolu Bizim Şehir, 13 Kasım 1973, Sayı: 10.832.

⁵³³ Körfez, 13 Kasım 1973, Sayı: 1264.

⁵³⁴ Körfez, 12 Aralık 1973, Sayı: 1287.

⁵³⁵ Körfez, 11 Kasım 1973, Sayı: 1262.

⁵³⁶ Türk Yolu Bizim Şehir, 5 Aralık 1973, Sayı: 10.851.

⁵³⁷ Körfez, 12 Aralık 1973, Sayı: 1287.

görevini aldığı gibi Kandıra ilçesinin de belediye başkanlık görevini aldığını göstermektedir.

3.2.4. Gölcük'te Belediye Başkanlığı Seçimleri

Siyasi partiler diğer ilçelerde olduğu gibi Gölcük ilçesinde de ilk olarak belediye başkan adaylarını belirleme yoluna gitmişlerdir. Söz konusu ilçede, aday yoklamalarından sonra 6 aday bulunmuş ve bahsi geçen adaylar şunlardır: Fuat Yavuzer (MSP), Necdet Küçük (AP), Süleyman Solak (CHP) ve 3 tane de bağımsız aday bulunmuştur. Söz konusu üç parti dışında diğer partiler belediye başkanlığı için seçime katılmamışlardır⁵³⁸. Bu da Gölcük ilçesinde belediye başkanlığı görevi için birçok adayın olduğunu göstermektedir.

Aday yoklamalarından sonra söz konusu adaylar seçim çalışmalarına başlamışlardır. Bu doğrultuda, bağımsız belediye başkan adayı İbrahim Şentürk şunları söylemiştir: *“Sizden oy istemiyorum. Elinizi vicdanınıza koyun. Gölcük’e en yararlı olanı seçin”* demiştir⁵³⁹. İbrahim Şentürk bu konuşmasında, halktan ısrarla oy istemeyerek halkın uygun gördüğü belediye başkanı adayına oy vermesini istemiştir.

Doğuş gazetesine göre, 9 Aralık 1973 tarihinde yapılan seçimlerin neticesinde, Süleyman Solak (CHP) 2.854 oyla Gölcük ilçesinin yeni belediye başkanı olmuştur. Diğer adayların aldıkları oy oranları ise şöyledir: Necdet Küçük (AP) 2.306; Osman Kurt (Bağımsız) 579; İbrahim Şentürk (Bağımsız) 384; Fuat Yavuzer (MSP) 204 ve Turgut Utku (Bağımsız) 119⁵⁴⁰. Bu durum, söz konusu ilçede önceki seçimde olduğu bu seçimde de seçimin kazananın CHP olduğunu göstermektedir.

⁵³⁸ Körfez, 13 Kasım 1973, Sayı: 1262.

⁵³⁹ Doğuş, 6 Aralık 1973, Sayı: 3938.

⁵⁴⁰ Doğuş, 11 Aralık 1973, Sayı: 3942.

3.2.5. Gebze’de Belediye Başkanlığı Seçimleri

Gebze ilçesinde seçim mücadelesi AP ile CHP arasında geçmiştir. Körfez gazetesinin verdiği bilgilere göre, söz konusu partilerin ilçedeki belediye başkan adayları şunlardır: Ziya Fırat (AP), Bülent Atasayan (CHP)⁵⁴¹. Bu durum, her iki partide de il genelinde tanındık ve sözü geçen adayların olduğu ve seçim mücadelesinin söz konusu adaylar arasında geçeceğini göstermektedir.

Körfez gazetesine göre, 9 Aralık 1973 tarihinde yapılan yerel seçimler neticesinde söz konusu ilçede seçimi AP adayı Ziya Fırat kazanmıştır. Ziya Fırat, görevi 9 yıl Gebze Belediye Başkanlık görevini yapan Mehmet Üstündağ’dan almıştır⁵⁴². Bu durum, AP’nin Gebze ilçesinde seçimi kazandığını ortaya koymaktadır.

3.3. Kocaeli’nde 1977 Milletvekili Genel Seçimleri ve Sonuçları

Türkiye’nin önemli kentlerinden birisi olan Kocaeli’nde 1961, 1965, 1969 ve 1973 Milletvekili Genel Seçimleri’nde olduğu gibi 1977 genel seçimlerinde de partiler arasında ciddi bir seçim mücadelesi yaşanmıştır. Yerel gazetelerden elde edilen bilgilere göre, en fazla seçim faaliyeti yürüten ve birbirleriyle sürekli çekişme halinde olan CHP ve AP’dir. Söz konusu olaylar, Kocaeli vilayetinin yerel basınından faydalanılarak aşağıda anlatılmıştır.

3.3.1. Seçime Katılan Siyasi Partiler ve Seçim Faaliyetleri

5 Haziran 1977 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimleri için siyasi partilerin ilk işi milletvekili adaylarını belirlemek olmuştur. 1 Mayıs 1977 tarihinde yapılacak olan ön seçimler için AP Kocaeli milletvekili aday adaylığı için müracaat eden adayların bazıları şunlardır: Süreyya Sofuoğlu, İbrahim Topuz, Sadun Atıg, Âdem Sarıoğlu, Sedat Akay ve İlhan Çınar⁵⁴³. AP’nin Kocaeli’nde kazanacağına olan

⁵⁴¹ Körfez, 13 Kasım 1973, Sayı: 1262.

⁵⁴² Körfez, 12 Aralık 1973, Sayı: 1287.

⁵⁴³ Hürsöz, 11 Nisan 1977, Sayı: 10.616.

inançtan dolayı milletvekili aday adaylığı için müracaatlar her geçen gün artmış ve bu doğrultuda, Cevat Ademoğlu'nun da içinde olduğu 13 kişi müracaat etmiştir. MSP adaylarının merkezde yapılacak yoklamayla atanacağı söylenilmiştir. MHP, Kocaeli'nde milletvekili adaylarını belirlemek için ön seçimlere katılmayacağını, merkez yoklamasının yapılacağını, ardından İl İdare Kurulu, merkez için 5 aday gösteriminde bulunacağını ve liste sıralamasının genel kurula bırakılacağını bildirmiştir. Bunun üzerine MHP Kocaeli milletvekili adayları belli olmuş ve söz konusu adaylar sırasıyla şöyledir: Beytullah Uslu, Ahmet Gündüz, Adnan Özdere, Ali Balkaya ve Mustafa Savaşan⁵⁴⁴. Bu durum, MHP milletvekili adaylarının merkez yoklamalarıyla belirlendiğini göstermektedir.

CHP Kocaeli milletvekili adaylığı için müracaatların bitmesiyle aday adayları arasında ön seçimlerde listede yer almak için kıyasıya bir mücadele başlamıştır. CHP Kocaeli Milletvekili aday adayları Hasan Özcan CHP'nin Kocaeli'nde 3 milletvekili çıkaracağına inandığını şu ifadeyle dile getirmiştir: *"Kurt oldukları halde kuzu postuna bürünenler 5 Haziran da hüsrana uğrayacaktır"*⁵⁴⁵. 1 Mayıs 1977 tarihinde yapılan ön seçimlerde siyasi partilerin aday listeleri sırasıyla belirlenmiştir. Bu doğrultuda, CHP Kocaeli Milletvekili adayları; Prof. Turan Güneş, Kenan Akman, İbrahim Akdoğan, İsmail Sarıca ve Suavi Evin'dir⁵⁴⁶. AP'nin adayları; İbrahim Topuz, Âdem Sarioğlu, Sadun Atıg, Sabri Yahşi ve İlhan Çınar'dır. Listeye gireceği düşünülen Sedat Akay listeye girememiş ve Sabri Yahşi ise beklenmedik bir sıralamaya girmiştir. Yahşi'nin bu durumu özellikle öğretmenler tarafında sevinçle karşılanmıştır⁵⁴⁷. Partilerin aday listelerine bakıldığında, söz konusu listelerde önemli simaların bulunduğu ve seçim çalışmalarının çok hararetli geçeceği söylenebilir.

AP, 1977 genel seçimleri için seçim beyannamesini açıklamıştır. AP Seçim Beyannamesi'nde *"Halk Partisi hükümet olur olmaz ucuzluk başlayacaktı. Millet bir çift ayakkabıyı 25 liraya giyecek, 100 liraya bir takım elbise alabilecekti. Köylünün sattığı pahalı, aldığı ucuz olacak, işçinin alın teri değerlendirilecek, işsiz kalmayacak, herkesin mutlu ve umutlu olduğu bir düzen kurulacaktı. Böylece Halk Partisi*

⁵⁴⁴ Özgür Kocaeli, 20 Nisan 1977.

⁵⁴⁵ Hürsöz, 22 Nisan 1977, Sayı: 10.625.

⁵⁴⁶ Işık, 3 Mayıs 1977, Sayı: 1681.

⁵⁴⁷ Türk Yolu Bizim Şehir, 3 Mayıs 1977, Sayı: 11.884.

Türkiye'yi Akgünlere kavuşturacaktı. Halk Partisi Hükümeti ülkeyi 8 ay dahi idare etmeyi başaramadı. Ülkeyi yoklar ve kıyruklar diyarı haline getirdi"⁵⁴⁸. AP Seçim Beyannamesi'nde CHP'nin seçimlerden önce vadettiklerini yerine getiremediği ve koalisyon hükümeti döneminde ülkeyi yönetemediği gibi daha da kötü bir durumun içine soktuğunu söyleyerek söz konusu partiyi eleştirmiştir.

Seçim çalışmalarına ara vermeden devam eden AP, İzmit merkezde yer alan Bekirdere'deki toplantısında, söz konusu partinin milletvekili adayları sırasıyla konuşma yapmışlardır. Konuşmacılar, AP'nin tek başına iktidara gelmesi Türkiye için bir zorunluluk bir ihtiyaçtır, demişlerdir. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in 18 Mayıs 1977'de İzmit'te gelerek konuşma yapacağı haberi üzerine geceden yollar ve duvarlar sloganlarla doldurulmuş ve bu doğrultuda, bir CHP'linin camları kırılarak Ecevit'in resimleri yırtılmıştır. Süleyman Demirel, İzmit'e gelerek, söz konusu mitinge katılıp konuşma yapmıştır. Demirel konuşmasında, CHP ve MSP'yi sert bir dille eleştirerek, CHP'nin anarşiyi desteklediğini söyleyerek milliyetçileri AP'de birleşmeye davet etmiş ve bu bağlamda, CHP-MSP Koalisyon Hükümeti zamanında memleketin yokluk içinde olduğunu söylemiştir⁵⁴⁹. Süleyman Demirel, bu mitingde özellikle CHP ve MSP'yei hedef alarak, söz konusu iki partinin ortak olarak kurdukları koalisyon hükümeti döneminde ülkenin içinde olduğu kötü durumu halka anlatarak, halkı AP'yi desteklemeye davet etmiştir.

CHP, seçim mitinglerinde zaman zaman saldırıya uğramıştır. Bu kapsamda, Gölcük'te CHP'nin seçim afişlerini asan 6 kişilik bir gençlik grubuna ülkücüler saldırmıştır. Olayın sorumlusu olarak görülen MHP milletvekili adayı olan Ülkü Ocakları Bakanı ile bir lise öğretmeni tutuklanmıştır. CHP İl Gençlik Kolu Başkanı "*Saldırıyı şiddetle ve nefretle kınıyoruz*" demiştir⁵⁵⁰. Hürsöz gazetesine göre, CHP Kadıköy Salon Toplantısı'nda CHP Milletvekili adayı Kenan Akman'ın konuşma yaptığı sırada olay çıkmıştır. Bir kişinin ağır bir şekilde dövülmesiyle toplantı dağılmıştır⁵⁵¹. Bu durum, 1973 genel seçimlerinde olduğu gibi bu seçimde de en çok saldırıya uğrayan partinin CHP olduğunu göstermektedir. Bu seçimde CHP'nin

⁵⁴⁸ *Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1977)*, TBMM Kütüphanesi, Ankara 1977, s.17

⁵⁴⁹ Işık, 19 Mayıs 1977, Sayı: 1696.

⁵⁵⁰ Türk Yolu Bizim Şehir, 21 Mayıs 1977, Sayı: 11.900.

⁵⁵¹ Hürsöz, 26 Mayıs 1977, Sayı: 10.654.

yanında yer alan DİSK söz konusu kuruma bağlı altı sendika, tüm ilerici güçleri seçimlerde CHP'yi desteklemeye çağırmıştır. “*Milliyetçi Cephe Partilerine verilecek tek oy ülkemizin uçuruma yuvarlanmasına (Evet) demek olacaktır*” demişlerdir⁵⁵². Bu da o dönemde Türkiye’de güçlü bir sınıf olan işçilerin CHP’nin yanında yer aldığını ve bu durumun CHP’nin seçimi kazanma şansını arttırdığını göstermektedir şeklinde analiz edilebilir.

MSP İl Başkanlığında istifa eden Necati Gençoğlu’nun seçimlere bağımsız aday olarak katılması, AP ile CHP’nin Kocaeli’nde 3 milletvekili kazanma şansını artırmıştır. Bundan dolayı her iki parti de Kocaeli’nde 3 milletvekili kazanmak için seçim faaliyetlerini hızlandırmıştır. Bunun yanında, AP’nin milletvekili adayları her gün seçmenlerle vakit geçirerek onların gönüllerini fethetmeye çalışmışlar ve AP’nin Kandıra’daki toplantısında Lütfü Tokoğlu, İbrahim Topuz, Ömer Cebeci gibi isimler konuşma yapmıştır. Ömer Cebeci “*Bugünkü CHP Atatürk ve onun partisinden koptu*” demiştir⁵⁵³. Bu durum, AP’nin önceki seçimlerde olduğu gibi bu seçimde de Kocaeli’nde birinci parti olarak milletvekili çıkarma konusunda ısrarcı olduğunu ve seçimleri yeniden kazanmak için yoğun bir uğraş verdiği şeklinde düşünülebilir.

Hürsöz gazetesine göre, MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, 2 Haziran 1977 tarihinde İzmit’te gelerek Halkevi Meydanı’nda konuşma yapmış ve konuşması yaklaşık iki saat sürmüştür. Her konuşmasında CHP’yi solcu, AP’yi de renksiz parti olarak isimlendirmiştir. “*Bu millete renksiz ve solcu partilerden hayır gelmez*” demiştir. Konuşmasında daha çok AP’ye yüklenmiş ve bu doğrultuda, Türkiye’nin halinin ortada olduğu ve bunu kardeşlik havası içerisinde çalışmakla önlenebileceğini söylemiştir. Son olarak da 5 Haziran 1977 tarihinde yapılacak olan genel seçimler için halkı sandık başına davet etmiştir. Necmettin Erbakan, söz konusu mitingdeki konuşmasında özellikle AP ile CHP’yi hedef aldığı ve yönetimde olan AP’nin ülkeyi kötü bir duruma soktuğunu söyleyerek halktan iktidar olmak için oy istemiştir⁵⁵⁴.

⁵⁵² Hürsöz, 27 Mayıs 1977, Sayı: 11.655.

⁵⁵³ Hürsöz, 27 Mayıs 1977, Sayı: 10.655.

⁵⁵⁴ Hürsöz, 3 Haziran 1977, Sayı: 10.661.

3.3.2. Kocaeli’nde 1977 Milletvekili Genel seçimlerinin Sonuçları

5 Haziran 1977’de yapılan genel seçimlerde halk, oyunu kullanmak için sabah saat 08.00’den itibaren sandık başına gitmiş ve oy kullanımı saat 17.00’e kadar devam etmiştir. Oy kullanımının sona ermesiyle oy sayımına geçilmiştir. Kocaeli’nde 281.418 seçmen 807 sandıkta oy kullanmıştır. Bu doğrultuda, seçime katılım oranı önceki seçimlere oranla fazla olmuştur. Kocaeli’nde seçimler sakin ve olaysız geçmiş, ancak gece havanın yağışlı olması ve neredeyse Türkiye’nin tamamında elektrik kesintilerinin olmasından dolayı seçim kurulları oy sayım işlemini tam olarak yapamamışlardır. Siyasi partilerin Kocaeli’nde aldıkları oy oranları şöyledir: CHP 82.280; AP 75.193; TBP 537; CGP 2.023; MHP 3.375; DP 4.084; TİP 433; MSP 19.951 oranında oy almışlardır⁵⁵⁵. Seçim sonuçlarından anlaşılacağı üzere CHP, bu seçimde Kocaeli’nde ezici bir çoğunluk sağlamış ve bu doğrultuda, Kocaeli’nde CHP 3, AP 2 milletvekili kazanmıştır. Söz konusu iki partinin Kocaeli’nde kazanan milletvekilleri şunlardır: İbrahim Akdoğan (CHP), Kenan Akman (CHP), Prof. Turan Güneş (CHP), İbrahim Topuz (AP) ve Âdem Ali Sarioğlu (AP)⁵⁵⁶. CHP, Kocaeli’nde oy oranlarını artırarak 3 milletvekili çıkarmıştır. Buna bağlı olarak AP’de söz konusu vilayette oy kaybına uğramıştır. CHP’nin bu başarısı sağ kanat partilerine ağır bir darbe olduğu söylenebilir.

Özgür Kocaeli gazetesinin vermiş olduğu bilgilere göre, bu seçimde diğer seçimlere oranla oy oranını en fazla artıran parti %10 oranıyla CHP olmuştur. CHP’den sonra %7 oranıyla AP ve buna bağlı olarak MHP’de 1973 seçimlerine oranla oy oranlarını artırmıştır. MSP, büyük bir oy kaybı yaşamıştır. Söz konusu parti, 1973 seçimlerinde 23.247 oranında oy almış iken; bu seçimde 19.951 oranında oy almış ve buna bağlı olarak, 3.296 oranında oy kaybı yaşamıştır. DP ve CGP’nin oy oranları da bu seçimde ciddi bir biçimde düşmüştür. Oy yüzdesi en çok düşen parti %8 oranında DP olmuştur⁵⁵⁷. Bu durum, küçük partilerin oylarının AP ile CHP’ye geçtiği ve buna bağlı olarak 1973 seçimlerinde Kocaeli’nde bir milletvekili çıkaran MSP’nin bu seçimle birlikte il örgütünün kötü bir netice aldığı söylenebilir.

⁵⁵⁵ Hürsöz, 7 Haziran 1977, Sayı: 10.664.

⁵⁵⁶ Türk Yolu Bizim Şehir, 7 Haziran 1977, Sayı: 11.914.

⁵⁵⁷ Özgür Kocaeli, 9 Haziran 1977.

5 Haziran 1977 tarihinde yapılan genel seçimlerde CHP 32 ilde AP ise 34 ilde çoğunluk sağlayabilmiştir. MSP ise yalnızca Van'da AP ve CHP'den fazla oy toplayabilmiştir. CHP Kocaeli Örgütü, 5 Haziran 1977 genel seçimleriyle ilgili olarak basına yazılı bir açıklama yapmıştır. *“Kocaeli halkı demokratik soldan yana olduğunu kanıtlamıştır”*⁵⁵⁸ diyerek Kocaelilerin bu seçimde soldan yana oy kullandığını ve buna bağlı olarak da sağ kanadın söz konusu vilayetinde çöktüğünü söylemiştir. Işık gazetesine göre, 1977 genel seçimlerinin neticesinden sonra sıra hükümet kurmaya gelmiş ve bu doğrultuda, seçimde çoğunluğu CHP sağladığı için Cumhurbaşkanı, hükümet kurma görevini CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e vermiştir. Ecevit tarafında kurulan hükümetin listesi 21 Haziran 1977 tarihinde açıklanmış ve Cumhurbaşkanı tarafında onaylanan listede CHP Kocaeli Milletvekili Turan Güneş Başbakan Yardımcısı olarak kabinede yer almıştır⁵⁵⁹. Bu durum, CHP'nin bu seçimde hem Türkiye genelinde hem de Kocaeli'nde büyük bir başarı sağladığı ve buna bağlı olarak da AP'nin oy oranlarını düşürdüğü söylenebilir.

3.3.3. Adalet Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri

Bilindiği üzere 1977 Milletvekili Genel Seçimleri'nde Kocaeli'nde en fazla milletvekili çıkaran siyasi partilerden birisi de AP olmuş ve bu bağlamda, AP 2 milletvekiliyle söz konusu vilâyeti TBMM'de temsil eden iki siyasi partiden birisi olmuştur. Bu kapsamda, aşağıda söz konusu milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

3.3.3.1. Âdem Ali Sarioğlu

Âdem Ali Sarioğlu, 1946 yılında Çayeli'de doğmuş ve daha sonra Gölcük'e taşınmışlardır. İlk, orta ve lise eğitimini Gölcük'te tamamlamıştır. 1964-1969 yıllarında İstanbul Kimya Mühendisliği Yüksek Okulunu okumuştur. 1969'da İzmit SEKA Fabrikalarında işletme mühendisi olarak çalışmıştır⁵⁶⁰. Evli ve iki çocuk babası

⁵⁵⁸ Özgür Kocaeli, 12 Haziran 1977

⁵⁵⁹ Işık, 22 Haziran 1977, Sayı: 1725.

⁵⁶⁰ Millet Meclisi 5. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Âdem Ali Sarioğlu'nun 1364 Numaralı Hal Tercümesi.

olan Sarioğlu, 5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçimleri'nde AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir⁵⁶¹. Âdem Ali Sarioğlu, 1977 genel seçimlerinde AP Kocaeli milletvekili seçilerek söz konusu vilayetin sorunlarını Meclis gündemine taşımaya hak kazanmıştır.

Âdem Ali Sarioğlu, 18 Ocak 1978'deki Meclis oturumunda, görevden alınan memurlara ilişkin Ticaret Bakanı'ndan yazılı soru önergesinde bulunmuştur⁵⁶². 24 Ocak 1978'deki Meclis birleşiminde, Ankara Numune Hastanesi'nde bir hastanın dövülmesi sonucunda meydana gelen olay hakkında Adem Ali Sarioğlu konuşma yapmış ve konuşmasında, 22 Ocak 1978 günü Ankara'da meydana gelen bir trafik kazası sonucunda kafasında yaralanan Yakup Gürkan isimli vatandaşın acil servise kaldırıldığı, doktorlar tarafından kafa grafiğinin çekilmesi için röntgen servisine yönlendirildiği, röntgen servisinin içinde ve dışında hasta olmadığı halde içeriye alınamayan bu kişinin, kendisini neden içeriye almadıklarını sorunca *“ulan çık dışarıya”* *“sizinle mi uğraşacağız”* deyip hakaret ettiklerini belirtmiştir. Olayı haber alan Âdem Ali Sarioğlu hastaneye gittiğini ve vatandaşa yapılan muamelenin aynısına maruz kaldığını söylemiştir. AP milletvekili olmasından dolayı saldırıya uğradığını ve bu durumun Ecevit Hükümeti'nin, Türkiye'deki hastanelerde hastayı dövdürtme metodu uyguladığını söyleyerek Hükümeti eleştirmiştir⁵⁶³. Bu durum, Ecevit Hükümeti döneminde hastanelerde birçok sorunun yaşandığını ve bazı milletvekilleri tarafından da bu konunun Meclis gündemine getirildiğini ortaya çıkarmaktadır.

Âdem Ali Sarioğlu ve 9 arkadaşı 7 Kasım 1978 tarihindeki Millet Meclisi oturumunda, özel sektöre ait bir kömür işletmesine Enerji ve Tabii Kaynaklar ve Sosyal Güvenlik Bakanlıklarınca yasadışı olanaklar sağladığı iddiasını saptamak amacıyla Anayasa'nın 88. Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün 102 ve 103. Maddeleri uyarınca bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge teklifinde bulunmuşlardır⁵⁶⁴. 9 Şubat 1979 tarihindeki Meclis birleşiminde, yapılan 1 Temmuz 1948 Gün ve 5237 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nda değişiklik yapılmasına ilişkin kanun teklifinin 9. Maddesine yapılan oylamaya Âdem Ali Sarioğlu ret oyunu kullanmıştır⁵⁶⁵. Âdem Ali

⁵⁶¹ Âdem Ali Sarioğlu'nun 7 Haziran 1977 Seçim Mazbatası.

⁵⁶² MM TD, Dönem: 5, c. II, (18.1.1978), s. 350.

⁵⁶³ MM TD, Dönem: 5, c. II, (24.1.1978), s. 389-390.

⁵⁶⁴ MM TD, Dönem: 5, c. VII, (7.11.1978), s. 3.

⁵⁶⁵ MM TD, Dönem: 5, c. X, (9.2.1979), s. 415-417.

Sarioğlu 10 Nisan 1979'daki Meclis toplantısında, Cumhuriyet ve Tercüman Gazetelerinin ödediği vergilere ilişkin Maliye Bakanından yazılı soru önergesinde bulunmuştur⁵⁶⁶. Bu durum, Âdem Ali Sarioğlu'nun Meclis gündemine bilhassa sosyal alandaki konuları getirdiğini ve bu doğrultuda da faaliyetlerde bulunduğunu göstermektedir.

3.3.3.2. İbrahim Topuz

İbrahim Topuz, 1925 yılında Samsun'da doğmuş, ilk ve ortaokulunu burada okumuştur. Bilecik, Denizli, Edirne ve Kocaeli illerinde milli eğitim ve bayındırlık müdürlüklerinde görev aldıktan sonra YSE müdürü olarak Edirne ve Karabük'te görev yapmıştır. Bu arada Köy İşleri Bakanlığı Murakabe Kurulu üyesi iken milletvekili seçilmiştir⁵⁶⁷. Evli ve bir çocuk babası olan İbrahim Topuz, 5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçimleri'nde AP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir⁵⁶⁸. Kocaeli milletvekili olmadan kamunun birçok alanında görev alan Topuz, bu tarihten itibaren Kocaeli mebusu olarak vazife görmüştür.

14 Şubat 1978 tarihindeki Meclis birleşiminde, İbrahim Topuz, İzmit-Maşukiye-Keltepe yolunun onarılmasına ilişkin olarak Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı'na yazılı soru önergesinde bulunmuştur⁵⁶⁹. 24 Şubat 1978 tarihli Meclis oturumunda, İbrahim Topuz, Ulaştırma Bakanı'na şu soruları sormuştur: “1) *Dışarıda yaptırılan sigaralar için ne kadar zayıat hesaplanmıştır ne kadar tütün yabancı ülkelere gönderilmiştir, verdiğimiz tütüne karşılık ne kadar fason sigara iade edilmiştir?* 2) *1980 yılında kaç tane çay fabrikasının inşaatına başlanacaktır? Sorularının cevabını Ulaştırma Bakanı Güneş Örgüt'te istemiştir*⁵⁷⁰”. İbrahim Topuz, bu sorularıyla yurt dışına verilen tütün ürünleri hakkında bilgi almak istediğini göstermektedir.

⁵⁶⁶ MM TD, Dönem: 5, c. XII, (10.4.1979), s. 155.

⁵⁶⁷ Millet Meclisi 5. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden İbrahim Topuz'un 1365 Numaralı Hal Tercümesi.

⁵⁶⁸ İbrahim Topuz'un 7 Haziran 1977 Seçim Mazbatası.

⁵⁶⁹ MM TD, Dönem: 5, c. II, (14.2.1978), s. 599.

⁵⁷⁰ MM TD, Dönem: 5, c. IV, (24.2.1978), s. 24.

25 Şubat 1928 tarihindeki Millet Meclisi oturumunda, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü 1977 Bütçe Kanunu'na bağlı cetvellerde değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı dair yapılan oylamaya İbrahim Topuz katılmamıştır⁵⁷¹. 19 Aralık 1978 tarihindeki Meclis toplantısında, İbrahim Topuz, DİSK'e bağlı bazı sendika temsilcilerinin Varşova'da yapılan Uluslararası Kongreye katılıp katılmadıklarına ilişkin Çalışma Bakanı'nda yazılı soru önergesinde bulunmuştur⁵⁷². 9 Ocak 1979'deki Meclis birleşiminde, hükümetin İzmit'ten geçirilmesi planlanan otoyol ve çift hat demiryolu hakkındaki tutumu hakkında gündem dışı konuşma yapmış ve konuşmasında, yıllar önce İstanbul-Adapazarı arası çift hat elektrikli tren demiryolu inşaatına başlandığı ve yine aynı yıllarda İstanbul-İzmit arası otoyol inşaatının da başladığı ve bu inşaatların büyük bir kısmının tamamlandığı, ancak Hükümet'in şuan bu inşaatları durdurduğu ve bu doğrultuda, 1979 yılı bütçesine Hükümet'in ödenek koymadığını, Hükümetin bu inşaatları durdurma sebebinin bu inşaatların AP Hükümeti döneminde başlamış olmasındandır diyen İbrahim Topuz Hükümeti eleştirmiştir⁵⁷³. Bu durum, AP Hükümeti döneminde başlanan çalışmaların CHP Hükümeti döneminde devam ettirilmediğini göstermektedir.

12 Şubat 1979'da 3202 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine, bazı maddeler eklenmesine ve 20. Maddesinin kaldırılmasına dair kanun tasarısı oylamasında İbrahim Topuz kabul oyunu kullanmıştır⁵⁷⁴. 24 Nisan 1979 tarihli Millet Meclisi toplantısında, İbrahim Topuz 618 Sayılı Limanlar Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve geçici madde eklenmesine ilişkin kanun teklifinde bulunmuştur⁵⁷⁵. Millet Meclisi 5. Dönem Milletvekillerinden İbrahim Topuz'un Kocaeli vilayetiyle ilgili sorunların yanında ülke geneliyle ilgili önemli sorunları da Meclis gündemine getirdiği görülmektedir.

⁵⁷¹ MM TD, Dönem: 5, c. IV, (25.2.1978), s. 245-248.

⁵⁷² MM TD, Dönem: 5, c. VIII, (19.12.1978), s. 42.

⁵⁷³ MM TD, Dönem: 5, c. VIII, (9.1.1979), s. 337.

⁵⁷⁴ MM TD, Dönem: 5, c. X, (12.2.1979), s. 602-603.

⁵⁷⁵ MM TD, Dönem: 5, c. XII, (24.4.1979), s. 354.

3.3.4. Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekillerinin TBMM'deki Faaliyetleri

Bilindiği üzere 1977 Milletvekili Genel Seçimleri'nde, Kocaeli'nde en yüksek oyu alarak en fazla milletvekili çıkarabilen siyasi parti CHP olmuştur. Bu bağlamda, söz konusu parti Kocaeli'nde yaptığı seçim faaliyetleri neticesinde 3 milletvekili çıkarabilmiştir. Aşağıdaki kısımda CHP Kocaeli milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

3.3.4.1. İbrahim Akdoğan

1973 yılında da milletvekili seçilen İbrahim Akdoğan, 1977 seçimlerinde TBMM'de yeniden Kocaeli'yi temsil etme hakkını elde etmiştir⁵⁷⁶. 16 Şubat 1978'deki Millet Meclisi oturumunda, İbrahim Akdoğan Türk basınıyla ilgili olarak Devlet Bakanı Mustafa Kılıç'a şu suallerden bulunmuştur: “1) *Türk basınının içine düştüğü durumu farkında mısınız?* 2) *Resmi olmayan gazetelere indirimli gazete kâğıdı verilmesi haksızlığının giderilmesi için Bakanlar Kurulu'ndan bir kararname çıkarmayı düşünüyor musunuz?*” bu sorulara Devlet Bakanı Mustafa Kılıç'ın cevabı şu olmuştur: “9.9.1977 tarihli ve 16052 Sayılı Resmî Gazete de yayınlanan 5.9.1977 tarih ve 7/13915 Sayılı eski hükümet tarafından çıkarılmış kâğıt mevzuundaki Bakanlar Kurulu Kararnamesi tetkike alınarak basına yeni kolaylıklar sağlanmasına gayret gösterilecektir”⁵⁷⁷. Bu sözler, onun Türk basınının içine düştüğü durumun düzeltilmesi gerektiğini dikkat çekmeye çalıştığı şeklinde düşünülebilir.

İbrahim Akdoğan, 25 Şubat 1978'deki Millet Meclisi toplantısında, Kültür Bakanlığı'nın bütçesinin reddedilmesiyle ilgili konuşmak için Meclis Başkanlığında söz hakkı almış ve şunları söylemiştir: “*Muhalefet görevini en sert şekilde olsa bile yapabilir. Ancak bir konunun görüşülmesi sırasında çoğunluk yoktur deyip ayağa kalkarak görüşmeyi engellemeye çalışmak Meclis geleneğine aykırıdır*”⁵⁷⁸. Onun bu

⁵⁷⁶ İbrahim Akdoğan'ın 7 Haziran 1977 Seçim Mazbatası.

⁵⁷⁷ MM TD, Dönem: 5, c. II, (16.2.1978), s. 645.

⁵⁷⁸ MM TD, Dönem: 5, c. IV, (25.2.1978), s. 121-122.

açıklamasından, muhalefetin görevini Meclis geleneğine aykırı kullandığını ve bunun doğru bir davranış olmadığını düşündüğünü ortaya çıkarmaktadır.

27 Nisan 1978 tarihindeki Millet Meclisi oturumunda, Madenlerin Devletleştirilmesi Yasası'yla ilgili olarak İbrahim Akdoğan, atalarımızın 1071 yılında Malazgirt'e girdiklerini, yurdumuzun her karış toprağının kanla sulandığını, bundan dolayı yurdumuzun altındaki madenler bizim değil denilmesi doğru olmadığını, Milletvekillerin Madenlerin Devletleştirilmesi Yasasına karşı çıkmasını istemiştir⁵⁷⁹. İbrahim Akdoğan 20 Eylül 1978'deki Meclis birleşiminde, kamu yönetiminde ve harcamalarında etkinlik ve verimliliği sağlamak ve savurganlığı önlemek amacıyla alınacak ekonomik ve mali önlemler hakkında Yetki Kanunu Tasarısının 1. Maddesine yapılan oylamaya kabul oyunu kullanmıştır⁵⁸⁰. Bu durum, adı geçen milletvekilinin uygun gördüğü bazı kanun tasarılarına kabul oyunu kullandığı görülmektedir.

3.3.4.2. Kenan Akman

Kenan Akman, 1935 yılında Sakarya'nın Akyazı ilçesine bağlı Kuzuluk Köyü'nde doğmuş ve ilkokulu bitirdikten sonra çeşitli yerlerde işçi olarak çalışmıştır. Kocaeli Şube Başkanlığı ve Lastik-İş Sendikası Genel Başkan Vekilliği görevlerinde bulunmuştur. 1968-1977 yılları arasında İzmit Belediyesi Meclis üyeliğini yapmıştır⁵⁸¹. Evli olan Kenan Akman, 5 Haziran 1977 genel seçimlerde CHP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir⁵⁸². Akman, XVI. Dönem CHP Kocaeli milletvekili olarak TBMM'ye girmiş ve Sosyal İşler Komisyonu'nda görev almıştır⁵⁸³. Kenan Akman, 1977 genel seçimleriyle CHP Kocaeli milletvekili seçilerek Kocaeli halkının sorunlarını Meclis gündemine taşıma görevine üstlendiği görülmektedir.

28 Aralık 1977 tarihli Meclis birleşiminde, 7 Aralık 1967 tarihli ve 828 Sayılı Kanun ile 27 Mart 1969 tarihli 1137 Sayılı Kanun'un 36. Maddesini değiştiren ve yürürlük süresinin uzatılmasına dair kanun tasarısı oylamasına Kenan Akman

⁵⁷⁹ MM TD, Dönem: 5, c. V, (27.4.1978), s. 394.

⁵⁸⁰ MM TD, Dönem: 5, c. VI, (20.9.1978), s. 775-776.

⁵⁸¹ Millet Meclisi 5. Dönem, Kocaeli Milletvekillerinden Kenan Akman'ın 1363 Numaralı Hal Tercümesi.

⁵⁸² Kenan Akman'ın 7 Haziran 1977 Seçim Mazbatası.

⁵⁸³ Hikmet Özdemir, *Türk Parlamento Tarihi: TBMM XVI. Dönem (1977-1980)*, cilt: 3, TBMM Kütüphanesi, s. 1588.

katılmamıştır⁵⁸⁴. CHP Grubu adına Kenan Akman 25 Şubat 1979'deki Meclis toplantısında, Çalışma Bakanlığı bütçesi hakkında konuşma yapmıştır. En önemli sorunlardan biri olan işçilerin asgari ücreti 14 yıl önce tespit edilmiş olup, bugün çalışan insanların yaşam ihtiyaçlarını karşılayamadığı, asgari ücret çalışanların yaşam ihtiyacının çok altında olup asgari ücretin günün şartlarına göre tespit edilmesi gerektiğini söylemiştir. Çalışmak zorunda olan karı kocalar için kreşlerin önemli olduğu, işçi çocukları barındıracak kadar yeterli sayıda kreşin olmadığı ve bundan dolayı işçilerin oturduğu yerlere yakın modern kreşlerin kurulması gerektiğini söyleyen Akman konuşmasının devamında, kamu kuruluşlarında ve özel sektörde işe alınacak işçilerin İş ve İşçi Bulma Kanunu'na göre alınması gerektiğini söylemiştir⁵⁸⁵. Bu durum, Kenan Akman'ın Meclis oturumlarına daha çok işçilerle ilgili sorunları gündeme getirdiğini göstermektedir.

6 Mayıs 1980 tarihli Meclis oturumunda, Kenan Akman Sosyal Sigortalar Kurumu Fonlarıyla prim alacaklarına ilişkin Sosyal Güvenlik Bakanına yazılı sualde bulunmuştur⁵⁸⁶. Millet Meclisi 5. Dönem CHP Kocaeli milletvekillerinden Kenan Akman'ın Meclis oturumlarına daha çok işçilerin haklarına yönelik konuları gündeme getirdiği görülmüş ve adı geçen milletvekilinin seçim çalışmalarında CHP'nin yanında bulunan işçilerin sorunlarıyla yakından ilgilendiğini göstermektedir.

3.3.4.3. Turan Güneş

5 Haziran 1977 Milletvekili Genel Seçimleri'nde Prof. Turan Güneş yeniden CHP Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir⁵⁸⁷. 18 Ekim 1977 tarihindeki Meclis toplantısında, Turan Güneş, Millet Meclis Başkanı seçimi hakkında Meclis Başkanında söz alıp şu konuşmayı yapmıştır: “*Meclis Başkanı iktidar kanadına mensup olacaktır*” demek aslında meclis başkanını seçtirmeyeceğiz demektir. Konuşmasının devamında birbirimizle oyun oynanmaması gerektiğini Meclis bir bütündür ve bunu korumak gerekli olduğunu Hükümet çoğunluğun başka bir şey

⁵⁸⁴MM TD, Dönem: 5, c. II, (28.12.1977), s. 42-44.

⁵⁸⁵ MM TD, Dönem: 5 c. XI, (25.2.1979), s. 276-285.

⁵⁸⁶ MM TD, Dönem: 5, c. XVI, (6.5.1980), s. 243.

⁵⁸⁷ Turan Güneş'in 7 Haziran 1977 Seçim Mazbatası.

Meclis Başkanlığının başka bir şey olduğunu ifade etmiş ve Meclis Başkanlığı seçimi için milletvekillerini partizanlık yapmaktan vazgeçip ortak karar almaya çağırmıştır⁵⁸⁸. Turan Güneş, Meclis Başkanlığı seçiminde partilerin ortak karar almak yerine partizanlık yapmasının doğru bir tutum olmadığına dikkat çekmeye çalıştığı görülmektedir.

18 Nisan 1979 tarihindeki Millet Meclisi oturumunda, Turan Güneş, “*Bazı orman suçlarının affına ve bunlardan mütevellit idare şahsi haklarının düşünülmesine dair Kanunun Anayasanın 93. Maddesi gereğince ikinci kez bir daha görüşülmek üzere geri gönderildiğine dair cumhurbaşkanı tezkeresine ilişkin rapor*” konusu üzerinde konuşma yapmış ve konuşması şöyledir: “*Cumhurbaşkanı gönderdiği zaman, Adalet Komisyonundan gelirse Adalet Komisyonuna, Bütçe Komisyonundan gelirse Bütçe Komisyonuna mütalaa soracaksın, Anayasa Komisyonuna gider; kanunların yapılması için gerekli prosedür ne ise, o prosedür olduğu gibi uygulanır. İster Cumhurbaşkanının dediğini kabul ederiz ister Cumhurbaşkanının dediğini reddederiz; o da gönderir, yeni biçimde veya eskisi gibi yayınlar*”⁵⁸⁹. Bu olaylar, Turan Güneş’in Meclis oturumlarında daha çok Meclis ile ilgili konuları gündeme getirdiği ve bu doğrultuda Meclis’te faaliyetlerini sürdürdüğü söylenebilir.

3.4. 1977 Yerel Seçimleri ve Bu Seçimlerin Kocaeli’ndeki Sonuçları

Dönem itibarıyla birçok açıdan Türkiye’nin önemli kentlerinden birisi olan Kocaeli’nde 1977 yerel seçimlerinde partiler arasında ciddi çekişmeler yaşanmıştır. Söz konusu çekişme AP ile CHP arasında olmuştur. Söz konusu olaylar, aşağıda ifade edilmiştir. Bu bilgilerin aktarılmasında Kocaeli’nde yayınlanan yerel gazetelerden istifade edilmiştir.

⁵⁸⁸ MM TD, Dönem: 5 c. I, (18.10.1977), s. 324-325.

⁵⁸⁹ MM TD, Dönem: 5 c: XII, (18.4.1979), s. 285-292.

3.4.1. İzmit'te Belediye Başkanlığı Seçimleri

1977 yerel seçimlerin tarihi 11 Aralık 1977 olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda, seçim tarihinin belli olmasıyla birlikte Türkiye genelinde seçime katılacağı kesinleşen CHP, AP, MSP, DP, MHP, CGP, TBP, TİP ve bağımsızlar oy toplamak için seçim çalışmalarına başlamışlardır⁵⁹⁰. Seçim çalışmalarının başlamasıyla birlikte belediye başkanından memnun olmayan İzmit Köseköy halkı, şimdiye kadar vaat edilip ama yapılmayan elektrik, yol, su, kanalizasyon gibi sorunlarına çözüm bulunacağı, bir belediye başkanı seçileceğini ve bu adayın da bağımsız aday Taner Demirel olduğunu ve seçimde onu destekleyeceklerini söylemişlerdir⁵⁹¹. Bu durum, İzmit ilçesine bağlı Köseköy halkının mevcut belediye başkanından memnun olmadığını ve söz konusu belediye başkanının vaat ettiklerini yerine getirmediğini düşündüklerini ortaya çıkarmaktadır.

Siyasi partilerin belediye başkan adaylarını gösterecek olan ön seçimlerin tarihi 6 Kasım 1977 olarak belirlenmiştir. CHP'ye adayların müracaat süreleri 13 Ekim 1977'den başlayıp 18 Ekim 1977'de sona ermiştir. CHP'ye müracaat süresinin dolmasıyla birlikte CHP'nin belediye başkanı aday adayları belli olmuştur. CHP'nin İzmit Belediye Başkanı aday adayları şunlardır: Erol Köse ve Cemil Karakadılar⁵⁹². AP'nin aday müracaat süresi ise 21 Ekim 1977'den başlayıp 3 Kasım 1977'de sona ermiştir. AP İzmit Belediye Başkanı adaylığı için Osman Gencal'dan sonra eski AP Kocaeli Milletvekili Cevat Âdemoğlu da adaylığını koymuştur⁵⁹³.

6 Kasım 1977 tarihinde yapılan ön seçim sonuçları CHP'de sürpriz sonuç vermiştir. CHP'de belediye başkanı adaylığını Erol Köse'nin kazanacağı düşünülürken Köse, 17 oyla seçimi kaybetmiştir. Erol Köse 171 oy almış ve bu doğrultuda, Cemil Karadılar ise 188 oyla CHP'nin belediye başkan adayı olmuştur. AP'de ön seçim sonuçları şöyledir: Cevdet Bağdat⁵⁹⁴ 123; Cengiz Sille 65; Rezzan

⁵⁹⁰ Arslan, "1963'ten Günümüze, Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye'nin Siyasi yapısı", 2007, s. 13.

⁵⁹¹ Türk Yolu Bizim Şehir, 1 Ekim 1977, Sayı: 12.011.

⁵⁹² Işık, 20 Ekim 1977, Sayı: 1826.

⁵⁹³ Özgür Kocaeli, 2 Kasım 1977.

⁵⁹⁴ Cevdet Bağdat: Utangaç, az ve öz konuşmayı seven ve aynı zamanda, mert ve dürüst bir karaktere sahip olmuştur. Futbol ile yakından ilgilenmiş, hatta Kocaeli sporun birinci lige çıkması için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Belediye Başkanlığı sürecinde doğduğu şehre faydalı olabilmek için gece gündüz çalışmıştır. (Daha fazla bilgi için bkz. Savaş Poyraz, *Eski Dostlar*, Rotary Yayınları, İzmit 1999, s. 260.)

Kardeşler 47; Cevat Âdemoğlu 41 ve Osman Gencal ise 36’şar oy almıştır. Böylece AP’nin İzmit Belediye Başkan adaylığını Cevdet Bağdat kazanmıştır. AP’nin nahiyelerdeki Belediye Başkan adayları ise şunlardır: Arslanbey’de Recep Arslan, Suadiye’de Muammer Erhan, Yuvacık’ta Nazmi Baştürk ve Yarımcı’da Alaaddin Şener⁵⁹⁵. DP’nin İzmit Belediye Başkan adayı Nihat Ünsal ve MSP’nin adayı Abdülkadir Ünal olmuştur. MHP bu seçimde İzmit Belediye Başkanlığı için herhangi bir aday göstermemiştir⁵⁹⁶. Siyasi partilerin adaylarının belli olmasıyla birlikte söz konusu adaylar arasında ciddi bir çekişme olduğu basının verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır.

Ön seçimlerde CHP’de belediye başkanı adaylığını Cemil Karakadılar kazanınca parti binasının önünde bekleyen kalabalık seçimlere hile karıştırıldığını söyleyerek, Erol Köse lehinde tezahüratlar yaparak parti binasının camlarını kırmışlardır. Erol Köse, ön seçimleri kaybettikten sonra bağımsız aday olması için teklifler almış olmasına rağmen Köse, bu teklifleri kesin bir dille reddederek partisinin karşısına geçmeyeceğini söylemiştir⁵⁹⁷. Ön seçimlere hile karıştırıldığı iddiasında olanlar, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’e telgraflar göndermişlerdir. Belediye önünde toplanan kalabalık Erol Köse’nin haksız yere elendiğini söyleyerek “*Cemil istifa*” “*Oylar AP’ye*” “*Bağımsız Köse*” diye bağırarak tezahüratlarda bulunmuşlardır. Köse’nin isteği üzerine kalabalık olay çıkarmadan dağılmıştır⁵⁹⁸. Bu durum İzmitlilerin Erol Köse’nin belediye başkanlığından ne kadar memnun olduğunu göstermektedir. Maden-İş 7. Bölge Temsilciler Kurulu Bülent Ecevit’e telgraf göndererek İzmit’teki ön seçimlere hile karıştığını ve CHP’nin belediye başkanı adayına oy vermeyeceklerini söylemiştir⁵⁹⁹. Erol Köse’nin CHP İzmit Belediye Başkan adayı olarak seçilememesinden dolayı hem İzmitlilerin hem de işçi sınıfının CHP’ye karşı tavır almış olduğu şeklinde bir yorum yapılabilir.

MHP bu seçimde İzmit’te belediye başkanı adaylığını koymamış, il genel ve belediye meclisi üyeliği için adaylığını koymuştur. İl genel meclis listesinde MHP’de Vahap Atlı, MSP’de Salim Kuru ve DP’de Hilmi Yüksel partilerin listelerinin ilk

⁵⁹⁵ Hürsöz, 7 Kasım 1977, Sayı: 10.793.

⁵⁹⁶ Özgür Kocaeli, 10 Kasım 1977.

⁵⁹⁷ Işık, 8 Kasım 1977, Sayı: 1842.

⁵⁹⁸ Işık, 9 Kasım 1977, Sayı: 1843.

⁵⁹⁹ Özgür Kocaeli, 9 Kasım 1977.

sıralarında yer almışlardır⁶⁰⁰. İzmit'te belediye meclisi üyeliği için 16 kişi bağımsız aday olarak adaylığını koymuş ve bu doğrultuda, çoğu Erol Köse taraftarı olan adaylar CHP'li küskünlerden oy istemişlerdir⁶⁰¹. Bu da İzmit'te belli bir grubun Köse'nin belediye başkanı olarak seçilmesi için ciddi bir çaba göstermiş oldukları şeklinde düşünülebilir.

Belediye Başkanlığı seçimleri kapsamında AP İzmit Belediye Başkan adayı Cevdet Bağdat yaptığı bir konuşmasında “*Gelişen kentimizde hizmetleri daha süratli ve düzenli yürütebilmesi için İzmit'in bazı semtlerinde belediye şubeleri açacağız*” demiştir⁶⁰². CHP'nin en fazla oy aldığı yerlerden birisi olan Kandıra'nın Akça Köyü'nde seçmenler Erol Köse köye gelip seçim konuşması yapmazsa oy kullanmayacaklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine Erol Köse, 9 Aralık 1977'de köye gidip konuşma yapacağını söylemiştir⁶⁰³. Bu durum, Erol Köse'nin halkın bir kesimi tarafından sevildiğini ve desteklediğini göstermektedir şeklinde düşünülebilir.

11 Aralık 1977 tarihinde halk, belediye başkanını, il genel ve belediye meclis üyeleriyle ihtiyar heyeti ve muhtarlarını seçmek için sandık başına gitmiştir. Seçimlerin neticesi İzmit'te beklenmedik bir şekilde sonuçlanmıştır. AP İzmit Belediye Başkan adayı Cevdet Bağdat, ezici bir çoğunlukla seçimi kazanarak İzmit'in yeni Belediye Başkanı olmuştur. Seçim sonucunda CHP; İzmit, Gölcük, Yarımca ve Değirmendere'deki belediye başkanlıklarını AP'ye bırakmış, yani buralardaki belediye meclis üyeliklerinin çoğunu kaybetmiştir. Siyasi partilerin nahiyeelerde kazandıkları yerler şöyledir: Yarımca (AP), Hereke (CHP), Darıca (CHP), Yuvacık (MSP), Kullar (MSP), Bahçecik (CHP), Aslanbey (CHP), Suadiye (AP), Köseköy (Bağımsızlar), İhsaniye (CHP), Değirmendere (AP)⁶⁰⁴. Bu durum, CHP'nin bu seçimde Kocaeli'nde ciddi bir oy kaybına uğradığını ve bu doğrultuda, İzmit Belediye Başkanlığıyla birlikte birçok nahiyein de belediye başkanlığını kaybettiğini ortaya çıkarmaktadır.

⁶⁰⁰ Özgür Kocaeli, 10 Kasım 1977.

⁶⁰¹ Özgür Kocaeli, 12 Kasım 1977.

⁶⁰² Özgür Kocaeli, 26 Kasım 1977.

⁶⁰³ Özgür Kocaeli, 8 Aralık 1977.

⁶⁰⁴ Özgür Kocaeli, 13 Aralık 1977.

Özgür Kocaeli gazetesinin verdiği bilgilere göre, Kocaeli’nde seçime katılım oranı %36 gibi oldukça düşük bir oranda gerçekleşmiştir. Bunun sebebi, CHP’lilerin seçimi boykot ederek %80’nin oy kullanmamasıdır. Sandık başına gidenler de genel olarak AP’ye oy vermişlerdir. Yine seçim sonuçlarına göre, İzmit’te partililerin il genel meclisinde AP 11; CHP 12 ve MSP 1 sandalye kazanırken, belediye meclisinde ise AP 20; CHP 16 ve MSP 2 sandalye kazanmıştır⁶⁰⁵. Bu durum, il genel meclisinde çoğunluk CHP’de olurken belediye meclisinde ise çoğunluğun AP’de olduğunu ortaya çıkarmaktadır. 16 Aralık 1977’de İzmit belediye başkanlık görevini devreden Erol Köse, “Görevi üzüntü ile değil, gururla devrediyorum” demesine karşılık İzmit’in yeni Belediye Başkanı Cevdet Bağdat ise “Erol Köse’nin bıraktığı yerde işe başlayacağım” demiştir⁶⁰⁶. Bu durum, 1968 ve 1973 yerel seçimlerinde İzmit Belediye Başkanlığını kazanan CHP’nin, 1977 yerel seçimlerinde istediği neticeyi alamadığını ve seçimin galibinin AP olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Özgür Kocaeli gazetesinin verdiği bilgiye göre, Kocaeli’nde CHP önceki seçimlere oranla bu seçimde ciddi bir biçimde oy kaybetmiştir. 5 Haziran 1977 genel seçimlerinde yaklaşık 85.000 civarında oy alan CHP, ciddi bir biçimde oy kaybederek 60.000’de kalmıştır. Bu seçimde oylarını arttıran AP ise, 5 Haziran 1977 genel seçimlerinde %48,2 olan oylarını bu seçimde %49,5’e çıkarmıştır. MSP ise, 6 ay önceki genel seçimlerde %10 oranında oy alırken; bu seçimde oldukça oy kaybetmiş ve oy oranı sadece %0,6 olmuştur⁶⁰⁷. Bu veriler, Kocaeli’nde oy oranını artıran tek parti AP olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Yerel seçimlerden sonra İl Genel Meclisi 22 Aralık 1977 tarihinde toplanmıştır. Meclis Başkan vekilliğine CHP’li Zeki Sezer seçilirken, seçilen 4 Encümen üyesinden 1’i MSP’den, 3’ü CHP’den olmuştur⁶⁰⁸. İl Genel Meclisi’nden sonra Belediye Meclisi de 26 Aralık 1977’de toplanmıştır. Başkan vekilliğine Lütfü Gül seçilirken; meclis başkan vekillikleri Halil Demiral ile Seçkin Badoğlu seçilmiştir. Encümen üyeleri Ziya Taşdelen, Selahattin Altınoğlu, Mustafa Bayrak olmuştur⁶⁰⁹. Her ne kadar CHP, seçimlerde istediği neticeyi elde edememiş olsa da İl Genel Meclisi yönetiminde

⁶⁰⁵ Özgür Kocaeli, 15 Aralık 1977.

⁶⁰⁶ Işık, 17 Aralık 1977, Sayı: 1878.

⁶⁰⁷ Özgür Kocaeli, 19 Aralık 1977

⁶⁰⁸ Özgür Kocaeli, 24 Aralık 1977.

⁶⁰⁹ Işık, 27 Aralık 1977, Sayı: 1888.

birtakım üyelikler kazandığını ve etkin duruma gelmiş olduğu şeklinde analiz edilebilir.

3.4.2. Karamürsel’de Belediye Başkanlığı Seçimleri

Siyasi partilerin ilk faaliyeti belediye başkan adaylarını belirlemek olmuştur. Özgür Kocaeli gazetesine göre, 6 Kasım 1977 tarihinde yapılan ön seçimler sonucunda Karamürsel ilçesinde AP Belediye Başkan adayı Özcan Özalğandağ, CHP’nin adayı Hikmet Doğansay olmuştur⁶¹⁰. Bu durum, söz konusu ilçede seçim mücadelesinin AP ile CHP adayları arasında geçeceğini göstermektedir.

Hürsöz gazetesinin verdiği bilgiler doğrultusunda, Karamürsel’de belediye başkan adayları arasındaki mücadele gittikçe kızışmıştır. Bu bağlamda, bağımsız aday Feryan Kalyon şunları söylemiştir: *“Kazandığım durumda 4 yıllık maaşımı düşkünlerin evine harcayacağım”* demiştir⁶¹¹. Karamürsel ilçesinde, belediye başkan adayları arasında ciddi bir seçim mücadelesinin olduğu şeklinde bir analiz yapılabilir.

Hürsöz gazetesinin verdiği bilgiye göre, 11 Aralık 1977 tarihinde yapılan il genel meclis seçimlerinde söz konusu ilçede AP 1; CHP 1 sandalye kazanmıştır⁶¹². Özgür Kocaeli gazetesine göre, 11 Aralık 1977’deki il belediye meclis seçimlerinin neticesinde, Karamürsel’de CHP Belediye Başkan adayı Hikmet Doğansay kazanmıştır⁶¹³. Bu durum, Karamürsel ilçesindeki seçim mücadelesini CHP’nin kazandığını göstermektedir.

3.4.3. Kandıra’da Belediye Başkanlığı Seçimleri

Siyasi partilerin ilk faaliyeti 6 Kasım 1977’de yapılacak olan ön seçimlerle adaylarını belirlemek olmuştur. Özgür Kocaeli gazetesine göre, ön seçimlerden sonra Kandıra ilçesinde AP Belediye Başkan adayı Mustafa Akyıldız, CHP’nin adayı ise

⁶¹⁰ Özgür Kocaeli, 7 Kasım 1977.

⁶¹¹ Hürsöz, 7 Aralık 1977, Sayı: 10.811.

⁶¹² Hürsöz, 16 Aralık 1977, Sayı: 10.819.

⁶¹³ Özgür Kocaeli, 29 Aralık 1977.

Turan Sarı olmuştur⁶¹⁴. Kandıra ilçesinde seçim mücadelesi söz konusu iki partinin adayları arasında geçtiği söylenebilir.

Özgür Kocaeli gazetesinin verdiği bilgiler doğrultusunda, 11 Aralık 1977 tarihinde yapılan yerel seçimlerin neticesinde, Kandıra ilçesinin yeni Belediye Başkanı Turan Sarı (CHP) olmuştur⁶¹⁵. Bu durum, söz konusu ilçede önceki seçimde olduğu gibi bu seçimde de seçimin galibinin CHP olduğunu göstermektedir.

Kocaeli’nde yayımlanan bir diğer yerel gazete olan Hürsöz’ün verdiği bilgiye göre söz konusu ilçede yapılan il genel meclis seçimleri sonucunda, AP 2; CHP 2 üyelik kazanmıştır⁶¹⁶. Bu da CHP’nin söz konusu ilçenin belediye başkanlığını aldığı gibi il genel meclis üyeliklerinin çoğunluğunu da aldığı şeklinde bir analiz yapılabilir.

3.4.4. Gölcük’te Belediye Başkanlığı Seçimleri

Özgür Kocaeli gazetesine göre, 6 Kasım 1977 tarihinde yapılan ön seçimlerin neticesinde, Gölcük ilçesinde AP Belediye Başkan adayı Şaban Aktürkoğlu, CHP’nin adayı ise Süleyman Solak olmuştur⁶¹⁷. Böylece her iki partinin adaylarının belirlenmesiyle birlikte söz konusu adaylar seçim çalışmalarına başladıkları görülmektedir. Bahsi geçen iki parti, ilçe genelinde hem açık hava hem de salon toplantıları yaparak seçim kampanyası yürütmüşlerdir. Adaylar, yapılan toplantılarda seçimi kazanmaları durumunda neler yapabileceklerini anlatmışlardır.

Yukarıda izah edilen söz konusu adaylar arasında seçim mücadelesi 11 Aralık 1977’e kadar devam etmiş ve bu doğrultuda, söz konusu ilçede seçimi AP adayı olan Şaban Aktürk kazanmıştır⁶¹⁸. Bu da 1977 yerel seçimlerinde Gölcük’te seçimin galibi AP olduğu ve AP’nin Kocaeli vilayeti genelinde olduğu gibi söz konusu ilçede de oy oranlarını arttırdığı söylenebilir.

⁶¹⁴ Özgür Kocaeli, 7 Kasım 1977.

⁶¹⁵ Özgür Kocaeli, 13 Aralık 1977.

⁶¹⁶ Hürsöz, 16 Aralık 1977, Sayı: 10.819.

⁶¹⁷ Özgür Kocaeli, 7 Kasım 1977.

⁶¹⁸ Özgür Kocaeli, 13 Aralık 1977.

Hürsöz gazetesinin verdiği bilgilere göre, Gölcük'teki il genel meclis seçimleri neticesinde, AP 2; CHP 2 sandalye kazanmıştır⁶¹⁹. Bu durum, CHP'nin bu seçimle birlikte Kocaeli'nin birçok ilçesinin belediye başkanlığını AP'ye bıraktığı gibi söz konusu ilçenin de belediye başkanlığını AP'ye kaptırdığı; ancak il genel meclis üyeliklerinin yarısını almaya başardığı şeklinde bir yorum yapılabilir.

3.4.5. Gebze'de Belediye Başkanlığı Seçimleri

Kocaeli'nde yayınlanan diğer bir gazete olan Özgür Kocaeli gazetesinin verdiği bilgiye göre, 6 Kasım 1977'de yapılması planlanan ön seçimlere CHP ve AP'den Gebze Belediye Başkan aday adayları olarak seçime katılan adaylar şunlardır: CHP'den, Sedat Tüze, Salim Durulmuş ve Cemalettin Tanta. AP'den Sabri Kırçalı ve Selahattin Altas⁶²⁰. Söz konusu her iki partiden de Gebze belediye başkanlığı için iki aday adayının olduğu görülmektedir.

Özgür Kocaeli gazetesine göre 6 Kasım 1977 tarihinde yapılan ön seçimler neticesinde, AP'den Sabri Kırçalı, CHP'den Sedat Tüze seçimi kazanmıştır⁶²¹. Söz konusu iki partinin belediye başkan adayları arasında seçim mücadelesi başlamıştır. Bu doğrultuda, Sabri Kırçalı 9 Aralık 1977 tarihinde seçim beyannamesini açıklamıştır. Bu durum, adayların söz konusu ilçede seçimi kazanmak konusunda ısrarcı olduklarını göstermektedir.

Hürsöz gazetesinin verdiği bilgiler ışığında, AP Gebze İlçe Başkanı Emin Pulat, mahalli seçimlerde ümitli olduğunu söylemiştir⁶²². 11 Aralık 1977'de yapılan yerel seçimlerin neticesinde, Gebze'nin yeni Belediye Başkanı Sedat Tüze (CHP) olmuştur⁶²³. Bu durum, CHP'nin Gebze ilçesinin belediye başkanlık görevini AP'den aldığını göstermektedir.

⁶¹⁹ Hürsöz, 16 Aralık 1977, Sayı: 10.819.

⁶²⁰ Özgür Kocaeli, 20 Ekim 1977; Özgür Kocaeli, 5 Kasım 1977.

⁶²¹ Özgür Kocaeli, 7 Kasım 1977.

⁶²² Hürsöz, 10 Ekim 1977, Sayı: 10.814.

⁶²³ Özgür Kocaeli, 13 Aralık 1977.

3.5. Genel Değerlendirme

1970 ile 1980 yılları arasında Türkiye’de 2 genel; 2 de yerel seçim olmak üzere toplam 4 adet seçim yapılmıştır. Yapılan seçimler kapsamında, ilk genel seçim 14 Ekim 1973 tarihinde yapılmıştır. Bu seçim 12 Mart Muhtırası’ndan sonra yapılan ilk seçim olması bakımından önemlidir. 1973 genel seçimlerine 8 siyasi parti katılmıştır. Önceki seçimlerde olduğu gibi bu seçimde de seçim mücadelesi AP ile CHP arasında geçmiştir. Parti liderleri sırasıyla İzmit’te gelerek konuşma yapmışlardır.

Seçim çalışmaları kapsamında, ilk olarak CHP Genel Başkanı Ecevit, 30 Eylül 1973 tarihinde İzmit’te gelerek konuşma yapmış ve halk Ecevit’i “*Umudumuz Ecevit*” sloganıyla karşılamıştır. Ardından 2 Ekim 1973’te Süleyman Demirel İzmit’te gelerek halka seslenmiştir. Necmettin Erbakan da partisini güçlü bir konuma getirmek için iki defa İzmit’te gelerek konuşma yapmıştır. 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan genel seçimlerde Kocaeli’nde seçimin galibi CHP olmuştur. CHP 2, AP 2 ve MSP 1 milletvekili kazanmıştır. MSP ilk defa bu seçimde Kocaeli’nde bir milletvekili kazanmıştır. Kocaeli’nde Meclis’e gönderilen milletvekilleri şunlardır: Sedat Akay (AP), Sabri Yahşi (AP), Turan Güneş (CHP), İbrahim Akdoğan (CHP), Şevket Kazan (MSP).

9 Aralık 1973 tarihinde yapılan yerel seçimlerde CHP bir önceki seçimlerdeki başarısını bu seçimde de göstermiştir. Kocaeli’nde seçimi birinci sırada tamamlamıştır. CHP Belediye Başkan adayı Erol Köse İzmit’in yeni Belediye Başkanı olmuştur. CHP İzmit’in birçok ilçesinin belediye başkanlığını kazandığı gibi il genel ve belediye meclis üyeliklerinin çoğunluğunu da almıştır. AP bu seçimde Türkiye genelinde olduğu gibi Kocaeli vilayetinde de oy kaybına uğramıştır. Bu durum, önceki seçimlere oranla AP’nin çok ciddi bir oy kaybı yaşamış olduğunu açık bir biçimde ortaya çıkarmaktadır.

5 Haziran 1977 tarihinde yapılan genel seçimler CHP’nin galibiyetiyle sonuçlanmış ve bu seçimde Kocaeli’nde CHP 3 ve AP ise 2 milletvekili çıkarmıştır. İki partinin kazanan milletvekilleri şunlardır: Âdem Ali Sarioğlu (AP), İbrahim Topuz (AP), İbrahim Akdoğan (CHP), Kenan Akman (CHP), Turan Güneş (CHP). Bu durum, AP’nin ülke genelinde olduğu gibi Kocaeli’nde de istediği neticeleri alamadığını ve

söz konusu vilayette ilk defa CHP'nin AP'den daha fazla mebusluk kazandığını görülmüştür.

1977 genel seçimlerinden 5 ay sonra 11 Aralık 1977 tarihinde yerel seçimler yapılmıştır. AP bu seçimde Kocaeli'nde oy oranlarını artırırken CHP'nin oy oranları düşmüştür. 11 Aralık 1977'deki yerel seçimlere çok düşük bir katılım oranı olmuştur. AP Kocaeli'nde ezici bir çoğunlukla seçimi kazanmıştır. AP'nin Belediye Başkan adayı Cevdet Bağdat İzmit'in yeni Belediye Başkanı olmuştur. CHP birçok ilçenin belediye başkanlığını AP'ye kaptırdığı gibi il genel ve belediye meclis üyeliklerinin çoğunu da kaybetmiştir. CHP'nin bu seçimde bu kadar düşük oy almasının sebebi, partililerin çoğunun CHP'ye küs olmalarından dolayı sandık başına gidememesi ve gidenlerinde AP'ye oy vermesinden kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

Bir var oluş savaşından galibiyetle çıkan Türk ulusu, Millî Mücadeleden sonra vatan toprakları üzerinde bir düzen oluşturmaya çalışmıştır. Bunun için Türk ulusunun güçlü duruşunu simgeleyen, Mustafa Kemal Atatürk'ün zeminini Millî Mücadele esnasında oluşturduğu ve yalnızca adını koyacağı uygun zamanı beklediği “*Cumhuriyet Rejimi*” en uygun devlet sistemi olarak kabul edilmiştir. Yeni Türkiye Devleti'nin siyasal rejimi, 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyeti'n ilanıyla belirlenmiştir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti Devleti halkın kendi kendisini yöneteceği cumhuriyet rejimiyle yönetilmesine imkân sunan rejim oluşturulmuştur. 1924 Anayasası'nın 1. Maddesinde belirtildiği gibi “*Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir*”, bu maddeden anlaşılacağı üzere Türkiye Devleti cumhuriyet rejimini kabul ederek, rejimin olmazsa olmazı demokrasiyi de benimsemiştir.

Yukarıda ifade edilen durum bağlamında, Türkiye’de parlamenter sistemin en büyük eksikliği çok partili sistemden yoksun olmasıydı. CHP’nin tek siyasi parti olarak varlığını sürdürmesi parlamenter sistemin sağlıklı yürütülmesi açısından yeterli değildi. Parlamenter sistemin sağlıklı yürütülebilmesi için CHP dışında bir siyasi partinin kurulması gerekiyordu. Bu bakımdan demokrasinin siyasal hayata yer edilmesini sağlamak için çok partili hayata geçmek bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu amaç için 1924’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Ancak ülkenin çok partili hayata hazır olmamasından dolayı bu iki parti de kısa sürede kapatılmak zorunda kalmıştır.

Türkiye çok partili hayata ancak 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti’nin kurulmasıyla geçmiştir. DP, 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelerek 27 yıllık CHP iktidarına son vermiştir. DP’nin 14 yıllık iktidarlık süreci 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’yle son bulmuştur. Bu darbeye demokrasi kesintiye uğramış, DP kapatılmış ve orduda tasfiyeler yapılmıştır. Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir. Üniversitelerde birçok öğretim üyesi görevinden uzaklaştırılmıştır. Darbeden sonra kurulan MBK, 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri’ne kadar ülkeyi yönetmiştir.

13 Ocak 1961 tarihinde İçişleri Bakanlığınca yayınlanan bir tebliğ ile siyasi partilerin faaliyetlerine şartlı olarak izin verilmesinin sonucunda, 11 Şubat 1961’de

Adalet Partisi ile birlikte 13 yeni siyasi parti kurulmuştur. Siyasi partilerin sayısının artması demokrasinin de işler hâle geleceği anlamına gelmektedir. AP, 1960 Darbesi'nden sonra Türk siyasi hayatına girmiş, önemli başarılarla bulunmuş ve yaklaşık 20 yıl Türk siyasi hayatını meşgul etmiştir. Bir darbe sonrası kurulmuş olup, yönetim esnasında bir muhtıraya maruz kalmış ve ikinci darbe olan 12 Eylül askeri müdahalesi ile Türk siyasi hayatından çekilmiştir.

AP kendisini DP'nin mirasçısı olarak görmüş ve söz konusu partinin koruyucu kadrosunda eski Demokratlar da bulunmuştur. 1961 genel seçimleri neticesinde hiçbir parti tek başına iktidar olabilecek kadar oy çoğunluğunu sağlayamadığından dolayı Türk siyasi hayatında ilk defa koalisyon hükümetleri ortaya çıkmıştır. AP, 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimleri neticesinde tek başına iktidara gelmiş ve halktan aldığı desteği 1969 seçimlerinden de sürdürerek iktidarda kalmayı başarmıştır. Söz konusu iki seçimde de AP'nin oylarının ülke genelinde artış göstermesinin en önemli sebebi, Süleyman Demirel'in siyasi bir lider olarak o dönemde toplumun isteklerini algılamadaki başarısıydı. 1970'li yıllara gelindiğinde parti içi bölünmelerden dolayı AP'nin oyları ve sandalyeleri bölünmüştür. Bu dönemde AP'nin rakibi olan CHP iyice güçlenerek 1973 ve 1977 genel ve yerel seçimlerinde seçmenden aldığı destek ile AP'yi yenilgiye uğratarak birinci parti olmuştur.

1968'li yılların başlarında Türkiye'de yaşanmaya başlanan sosyo-ekonomik değişimler Kocaeli vilayetinde de açık olarak görülmüştür. Bu değişim şehirdeki seçmen tabanını da önemli ölçüde değiştirmiştir. AP'nin Kocaeli'ndeki oyları 1968'den 1977'ye kadar çoğunlukla gerilediği görülmüştür. Özellikle 1961, 1965 ve 1969 seçimlerinde Kocaeli'nde birinci parti olan AP'nin 1973 ve 1977 genel seçimlerinde oy kaybederek galibiyeti CHP'ye kaptırdığı görülmüştür. Nitekim aynı durum, yerel seçimler içinde geçerli olduğu görülmüştür. 1963 yerel seçimlerinde Kocaeli'nin merkez ilçesi olan İzmit ve diğer ilçelerden de seçimin galibi olan AP, 1968, 1973 ve 1977 yerel seçimlerinde oy kaybına uğrayarak galibiyeti rakibi olan CHP'ye bırakmıştır.

Döneme ait yerel gazeteler incelediğinde, 1973 ve 1977 genel seçimlerinde Kocaeli'nde siyasi partilerin oy dağılımında İzmit'te CHP, diğer ilçelerde ise AP'nin daha güçlü olduğu görülmüştür. Bu durum CHP'ye yönelik toplumsal desteğin bu

dönemde arttığını göstermektedir. 1961, 1965 ve 1969 seçimlerinde merkez sağın kalesi olan Kocaeli'nin 1973 ve 1977 seçimlerinde solun kalesi haline geldiği söylenebilir.

Şaşırtıcı olan olaylardan biri de CHP'nin 1968 ve 1973 yerel seçimlerinde İzmit'in belediye başkanlık görevini iki dönem üst üste aldıktan sonra 1977 yerel seçimlerinde CHP'nin adayı olan Cemil Karakadılar'ın AP adayı olan Cevdet Bağdat'a karşı seçimi kaybetmesi olmuştur. CHP'nin Türkiye genelinde bu seçimi kazanmış olmasına rağmen İzmit'te seçimi kaybetmesinin nedeni; iki dönem boyunca İzmit'in belediye başkanlık görevini yapmış olan CHP adayı Erol Köse'nin yönetiminden memnun olan İzmitliler, yeniden Köse'nin aday olmasını istemişlerdir. Ancak ön seçimlerde Erol Köse'nin seçimi kaybetmesiyle İzmitliler CHP'ye karşı tavır alarak seçime hile karıştırıldığını söylemişlerdir. Bunun üzerine çoğu CHP'li sandık başına gidememiş ve gidenlerin çoğunun da AP'ye oy vermesi neticesinde seçimi AP adayı Cevdet Bağdat kazanmıştır.

1961-1980 yılları arasında Kocaeli seçim sonuçlarının en dikkat çeken özelliklerinden birisi de AP ve CHP dışında MSP'nin de 1973 genel seçimlerinde söz konusu vilayette bir milletvekili çıkarabilmesidir. Bunun yanında, diğer siyasi partiler ülke genelinde elde ettikleri oy oranını Kocaeli'nde yakalayamadıkları görülmüştür. Bunun nedeni, Kocaeli seçmenin desteğini dönemin güçlü iki partisi olan AP ve CHP'den yana kullanmasıdır. 1961'den 1980 yılına kadar yapılan 5 genel; 4 yerel seçimde Kocaeli'nde seçim mücadelesi AP ile CHP arasında geçtiği görülmüştür. Söz konusu iki partide; 1961, 1965, 1969, 1973 ve 1977 genel seçimlerinde Kocaeli'nde TBMM'ye temsilci göndermeyi başarabilmiştir. Bu süreçte, Kocaeli'nde AP 13; CHP 10 ve MSP ise 1 milletvekili kazanabilmiştir.

1961-1980 yılları arasında yapılan genel seçimlerde partilerin Kocaeli'nde kazanan milletvekillerin Meclis faaliyetleri incelediğinde, bazı milletvekillerin sadece Meclis toplantılarına katıldığını ve bunun haricinde pek bir şeye karışmayarak pasif bir milletvekillik süreci yaşadıkları görülmektedir. Bazı milletvekillerin ise halka karşı olan sorumluluğunu yerine getirmek amacıyla seçim bölgelerinin sorunlarını yakından takip ettiği ve bu sorunları Meclis gündemine taşıyarak sorunlara çareler arayarak aktif bir rol oynadıkları görülmektedir.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 12.71.9.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 45.273.9.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 155.1.1.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 47.278.2.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 253.34.9.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 150.45.7.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 153.58.18.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 41.246.9.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 54.329. 3.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 128.829.8.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 54.329.4.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 47.278.4.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 16.87.16.
Fon Kodu: 30.1.0.1, Yer No: 54.329.7.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 47.280.2.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 47.281.4.
Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 47.283.7.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 252.41.11.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 357.35.6.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 286.62.6.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (MMTD)

Milletvekili Seçim Mazbatas1

Milletvekili Hal Tercümesi

TBMM Arşivi

TBMM Tutanak Dergisi (TBMMTD)

B) Süreli Yayınlar

Azim

Bizim Şehir

Bozkurt

Büyük Dava

Demokrat Kocaeli

Doğuş

Hürsöz

İstiklal

Işık

Kocaeli

Körfez

Özgür Kocaeli

Türk Yolu

Türk Yolu Bizim Şehir

Yavuz

C) Araştırma ve İnceleme Eserler

Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1961), TBMM Kütüphanesi, Ankara 1961.

Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1965), TBMM Kütüphanesi, Ankara 1965.

Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1969), TBMM Kütüphanesi, Ankara 1969.

Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1973), TBMM Kütüphanesi, Ankara 1973.

Adalet Partisi Seçim Beyannamesi (1977), TBMM Kütüphanesi, Ankara 1977.

AHMAD, F., *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çev. Yavuz Alagon,), 11. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012.

AHMAD, F., *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Çev. Ahmet Fethi), 4.Baskı, Hil Yayınları, İstanbul 2010.

AKANDERE, O., *Milli Şef Dönemi 1938-1945*, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul 2016.

AKŞİN, S. vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, Ankara 1989.

ARMAĞAN, S., “Türkiye de Parlamento Seçimleri”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, cilt: 33, sayı: 3-4 (1967), ss.45-100.

ARSLAN, A., “Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Üsküdar’ın Siyasi Yapısının Sosyolojik Analizi” *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, sayı: 47, (Güz 2015), ss. 113-150.

ARSLAN, A., “1963’ten Günümüze, Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye’nin Siyasi yapısı”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, cilt: 4, sayı: 1, (Mersin 2007), ss.1-32.

ARSLAN, A., “1950’den 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesine, Genel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye’nin Siyasi Yapısı”, *Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi*, cilt: 4 sayı: 1 (2007), ss.1-29.

AYDEMİR, Ş. S., *İkinci Adam 1950-1964*, 3. Cilt, 5. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 1988.

BAŞGİL, A. F., *Gençlerle Başbaşa*, 9. Baskı, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1974.

CHP 1965 Milletvekili Genel Seçimleri Seçim Bildirgesi, Rüzgârlı Matbaa, Ankara 1965.

CHP 1973 Seçim Bildirgesi Özeti, TBMM Kütüphanesi, Ankara 1973.

ÇAVDAR, T., *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Yayınevi, 5. Baskı, Ankara 2013.

ÇAVUŞOĞLU, H., “Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 12, sayı: 22, (Aralık 2009), ss. 165-178.

DEMİREL, T., *Türkiye’nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

EMİROĞLU, A., “27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti’nin Tasfiyesi” *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, yıl:1, sayı:1, (Mayıs 2011), ss.13-27.

ERTEM, B., “12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)”, *Uluslararası Toplum Araştırmalar Dergisi*, cilt: 8, sayı: 14, (Nisan 2018), ss. 657-676.

ESEN, S., “18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu”, *Mülkiye Dergisi*, cilt: XXXIV, sayı:267, (2010), ss.167-192.

FEDAYİ, C., “Adalet Partisi’nin Birinci Dönemi: 1961-1971”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, yıl:16, sayı:57, (Temmuz-Aralık 2019), ss. 124-150.

FERİDUNOĞLU, İ. C., “Hürriyet Gazetesi’nce 1964 Johnson Mektubu Süreci’nde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, *KSBD*, yıl:9, cilt: 9, sayı:2, (Sonbahar 2017), ss. 371-393.

GENÇALP, E., “Türk Siyasal Yaşamında Ana-Akım Dışı Bir Siyasal Parti ve Propaganda Örneği: Tip ve 1965 Seçimleri”, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü*, 12-13 Ekim, (Aydın 2018), ss.211-231.

GÜLBAY, A., *12 Mart’tan 12 Eylül’e Türkiye de Seçimler ve Sonuçları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara 2017.

GÜVENİR, M., “Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki uygulama” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt: 37, sayı: 1, (1982), ss. 216-250.

ILIMAN, A. – DÖNMEZ, C., “12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Kurulan Koalisyonlara Örnek: Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükûmetleri”, *CTAD*, yıl: 11, sayı: 21 (Bahar 2015), ss. 163-198.

İZMİR, B., “İki Müttefik, Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi” *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (2017), ss. 177-192.

KABASAKAL, M., *Türkiye de Siyasal Partiler*, Okan Üniversitesi, İstanbul 2013.

KARPAT, K. H., *Türk Demokrasi Tarihi*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

KAYA, H., *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala (1961-1965)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2014.

KOÇ, A., “1965 Genel Seçimleri Öncesinde “Ortanın Solu” Söyleminin Ortaya Çıkışı”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt: 6, sayı:2, (2017), ss. 36-50.

KURU, H., *Türk Siyasal Yaşamında Adalet Parti* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılaplar Tarihi Enstitüsü, İzmir 1996.

LEWİS, B., *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Boğaç Babur Turna) 9. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2017.

ÖNAL, T., “12 Mart Muhtırası: Vesayetin Pekişmesi ve Ara Rejim Süreci (12 Mart 1971-14 Ekim 1973)”, *Journal of History Studies*, cilt: 8, sayı:1, (Mart 2016), ss. 90-109.

ÖZDEMİR, H., *Türk Parlamento Tarihi: TBMM XVI. Dönem (1977-1980)*, cilt: 3, TBMM Kütüphanesi.

ÖZER, İ., *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*, 1. Baskı, İskenderiye Yayınevi, İstanbul 2015.

PINAR, L. – GÜVEN, İ. F., *Darbeden Muhtıraya Türk Dış Politikası (1960-1971)*, İmaj Yayınevi, Ankara 2019.

POYRAZ, S., *Eski Dostlar*, Rotary Yayınları, İzmit 1999.

SEVDİ, S., “Bir Darbe Bir Muhtıra Arasında 1961 Seçimleri ve 1973 Seçimleri”, *Akademik Kaynak*, (14 Eylül 2018), ss. 1-16.

SEVDİ, S., “İktidarı Vermeyen İki Seçim: 1973 ve 1977 Seçimleri”, *Akademik Kaynak*, (Eylül 2018), ss.1-14.

SEVDİ, S., “Olayların Gölgesinde Bir Seçim: 1977 Seçimleri”, *Akademik Kaynak*, (Ağustos 2018), ss.1-20.

ŞİMŞEK, D., “Türk Siyasal Yaşamında İlk Koalisyon Hükûmeti: CHP-AP Koalisyonu (1961-1962)”, (Ed. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Salim Cöhce, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın), *Uluslararası Asya ve Kuzey*

Afrika Çalışmalar Kongresi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurum Yayınları, Ankara 2012, ss. 2951-2970.

TARIM, O., *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Konya 2013.

TUNÇ, B., *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, 1. Baskı, Eğitim Yayınevi, Konya 2020.

TEZİÇ E., *100 Soru da Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye de Partiler)*, I. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1976.

YİNELEK, T., *İzmit Tarihi Kenet Merkezinde Ticaretin ve Ticaret Mekanlarının Dönüşümü: İstiklal Caddesi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli 2019.

YILMAZ, E., “Türk Siyasi Tarihinde Askeri Müdahalelere Bir Örnek: Demokrat Partililere Siyasi Haklarının İadesi Meselesi ve 14-21 Mayıs 1969 Buhranı”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, cilt:16, sayı: 32, (2017/2), ss.21-64.

YURTSEVER, N., *Türkiye de Askeri Darbe Girişimleri (1960-1964)*, Üç Dal Neşriyat Yayınları, İstanbul 1983.

Yerel Seçimler Belgeseli 28 Ocak 2015.

ZÜRCHER, E. J., *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

D) İnternet Kaynakları

<https://gercekgazetesi.net/1968-dosyasi/40-yilinda-turkiyede-1968>(Erişim Tarihi: 30.05.2020)

<https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/tarihce/16> (Erişim Tarihi: 25.9.2020)

<https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/tarihce/16> (Erişim Tarihi: 2.11.2020)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Şinasi_Osma (Erişim Tarihi: 08.11.2020)

https://tr.wikipedia.org/wiki/İhsan_Önal (Erişim Tarihi: 08.11.2020)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Celal_Ertuğ (Erişim Tarihi: 08.11.2020)

<http://www.radikal.com.tr/politika/bir-fotografin-hatirlattiklari-chpnin-ak-gunleri-1291881/> (Erişim Tarihi: 12.11. 2020)
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-cumhuriyeti-hukumetleri-134271>
(Erişim Tarih: 13.11.2020)

EKLER

EK: 1. 17 Kasım 1963 yerel seçimleri neticesinde, AP'nin İzmit'te oy çoğunluğunu sağladığına dair haber. **Büyük Dava Gazetesi**, 19 Kasım 1963, sayı: 125.

Büyük Dava
Siyasi- İktisadi Günlük Akşam Gazetesi
YIL 1 SAYI 125
FİYATI 10 KURUŞ

İzmit Belediye seçiminde AP kahir bir çoğunluk aldı

Belediye başkanı: AP 6075. CHP 7232 MP 2199
Belediye meclisi: 8352- 6484 2039

Genel meclis tasnifleri devam ediyor

Sekirmiş Belediye seçiminin tasnifi bitmiş gibidir. Haber aldığımız göre elde ettiğimiz netice şöyledir. Adalet Partisi belediye başkanı 9075 o/ CHP Belediye Başkanı 7232 Millet Partisi Başkanı 2199 oydur. Belediye Meclisi AP 8352 CHP Belediye Meclisi 6483 MP Belediye Meclisi 2039 oy almışlardır. Belediye reisliğine 1812 oy fazlasıyla ENVER ATAHERAT kazanmıştır. Belediye Meclisine 20 AP 10 CHP 3 de MP oia kazandı ve bu kadar aza sokması muhtemeldir. Kati ilan ilân edilmiştir.

CHP oy puslalarındaki yazıların bazılarına itiraz etmiştir n tek m Gebzedeki İlçe seçim kurulu Oy puslalarındaki "Belediye Başkanı için" eümesine yapılan itirazı tanımış ve Geb oylarının iptaline karar vermiştir. Üzüntü ile karşılanan bu olay İlçe seçim kurulu nezdinde itiraz edilmiştir. İzmit'de de i tiraz var

CHP Oy puslalarındaki yazılış şekline itiraz etmiştir. Oy puslaları öceden İlçe seçim kurullarına teslim edilmiş ve İlçe seçim kurulu bu puslaları mutabakat ayarak terbalara koymuştur. Puslalarda kamuna aykırı bir şey görülmemiş ve hazırlanmalarında ç şumet

bu larda rasgele yapılmıştır. Kanunda oy puslası na sıl hazırlanır diye bir örnek olsaydı da riayet edilmeseydi o zaman birşeyler düşünülebilirdi. Neticte merakla beklenmektedir.

SON DAKİKA
Belediye meclisine 17 AP 13 CHP 3 MP aza sokuyorlar
Son dakikada aldığımız bir habere göre 17 AP 13 CHP ve 3 de MP aza sokacaktır
Genel meclis henüz belli değil

EK:2. 2 Haziran 1968 tarihinde yapılacak olan yerel seçimler için AP ile CHP'nin belediye başkan aday adaylarının ön seçimler için çalışmalar yaptıklarına dair haber. Hürsöz Gazetesi, 10 Nisan 1968, sayı: 7893.

Sahibi ve Bayıracı
Selahattin TELSER
Sorumlu Müdür
Tansel GÜRDAL
T.E. Gazete 1245—Ev. 1756
Ankara Bürosu: 132151

Hürsöz

GÜNLÜK SİYASİ MÜSTAKİL GAZETE

10 NISAN 1968 ÇARSAMBA SAYI: 7893

Bugün
Gazetemiz **25**
6 **KURUŞ**
Sahife
Kuruluş Tarihi:
9 Haziran 1948

CHP'de Başkan Adayı L. Atakan

Adaylar ön seçimler için çalışmalarına devam ediyorlar

Marmara, B. Meclisine adaylığını koydu

Ön seçimler yaklaşırken Siyasi Partilerden adaylıklarını koyan Aday adayları da çalışmalarını hızlandırmışlardır. Bütün adayları ön seçimlerde durumlarını kuvvetlendirmek için mahalle ve köy delegeleri ile man Akbulut, Tahsin Marmara ve Muazzez Emre adaylıklarını koymuşlardır. Belediye Meclisi üyeliği içinde şimdiki kadar 28 kişi müracaatla bulunmuyor.

CHP DE TEK ADAY LEYLA ATAKAN

Cumhuriyet Halk Partisinde seçimler için aday kaydına devam edilmektedir. Belediye Başkanlığı seçiminde CHP'nin tek adayı bulunmaktadır. İl Başkanını Leyla Atakan Belediye Başkanlığı için adaylığını koymuştur. Atakanın karşısına başka bir adayın çıkmaması beklenmektedir.

İl Genel Meclisi üyeliği içinde şimdiye kadar Kilmal Şirin, Cavit Özsoy ve Dündar Çiğit adaylıklarını koymuşlardır. Belediye Meclisi üyeliği içinde şimdiki kadar 28 kişi müracaatla bulunmuyor.

Gölcükte AP'nin 2 Başkan Adayı Var

Gölcük—Mahalli seçimlere katılacak siyasi Partiler adaylarını tesbit etmek üzere yapılacak olan ön seçimlerin yaklaştığı günlerde siyasi partilerde hummalı bir faaliyet gözlemlenmektedir. Aday adaylarının müracaatları devam etmektedir.

İlçe Belediye Başkanlığı için ortaya çıkan aday adayları hergün artmaktadır. Halen Adalet Partisi'nde Ruza Kahyaoglu ve Necdet Küçük adaylıklarını koymuşlardır. Belediye Başkanlığı için aday adayları da çalışmalarına devam etmektedir.

Başkanı İbrahim Sentir'inde adaylığını koyması ile aday adayları üçe çıkmaktadır.

Belediye Başkanlığı için CHP de daha büyük çekişme gözlemlenmektedir. Müracaat müddetinin bitmesiyle olmasına rağmen CHP'nin aday adayları Fikri Özbay, Ahmet Ölcaysoy, Hüseyin Kaya, Süleyman Sallak ve Haydar Yılmaz ile beşe yükselmiştir.

Diğer partilerde de Aday adaylarının müracaatları devam etmektedir.

Öğretmenlerin Direnme Semineri Pazar Günü

TÖDMF ve TÖS tarafından muhtelif illerde düzenlenen Türkiye Öğretmenleri'nin direnme seminerlerinden biride bu hafta şehrimizde yapılmaktadır. Öğretmenlerin çeşitli sorunlarını görüşüleceği bildirilen seminer saat 10 da başlayacak ve Halkevi salonunda yapılacaktır.

İzmit Öğretmenler Derneği ve TÖS İzmit Şubesi tarafından organize edilen seminere TÖDMF Genel Başkanı Bahri Savcı, TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt, TÖS 2. Başkanı Sefa Güner, Cahit Batmaz, Cevat Özek, ve Osman Nuri Hoş Türk ile çeşitli şubelerden gelecek temsilcilerinde katılacakları bildirilmektedir.

Leyla Atakan

Ziya Ağlamış

Atafrat: Belediye Başkanlığı şerefini hiç bir şeye değişmem

Belediye Başkanlığına adaylığını tekrar koyan Enver Atafratın 1969 yılında Milletvekilliğine adaylığını koyacağı yolunda bazı rivayetlerin yayılması üzerine Belediye Başkanı dün bir açıklamada bulunmuştur.

Rivayetlerden üzüntü duyduğunu söyleyen Atafrat bu konuda şu açıklamayı yapmıştır:

«Ben 1963 senesinde Belediye Başkanlığına Adaylığımı koyduğum zamanda Muhalefet sözcükleri benim 1965 senesinde Mebus olarak gideceğimi ve Belediye Başkanlığına mebusluk için bir basamak tahtası ya pacesizimi söylediler. Şimdi bu hususun başkaları tarafından aynı surette yayılmakta olduğunu duymaktayım.

Ben, İzmit Belediye Başkanlığı şerefini hiç bir şeye değişmeyeceğimi, İzmit Belediye Başkanı olursam Mebusluğu veya başka bir vazifeyi düşünmeyeceğimi bütün vatandaşlarımın bilmesini isterim.»

Böbreği Değiştirilen Yusuf Özerin Durumu İyi

Beyoğlu Belediye Hastanesinde böbreği değiştirilen Yusuf Özerin sağlık durumunun iyi olduğu bildirilmektedir.

Hastahane Başhekimisi Dr. Salim Bengiserpin verdiği bilgiye göre Özer'in 24 saatteki idrar miktarı beş litrevi bulmuştur. Yusuf Özerde hafif zayıflama görüldüğünden kendisine bir konsültasyon yapılması düşünülmektedir. Özerin normal vücut ısı 36,7 nabızı dakikada 96, tansiyonu 11—8 dir.

DSİ çalışmaları bu ay başlıyor

DSİ'nin Kasım ayı başında sona eren çalışma devresi Nisan ayı içinde tekrar başlayacaktır. Evvelce hazırlanan program gereğince ilimiz çevresindeki bazı derelerin tanzimi işi ne 20 Nisandan itibaren başlanacaktır.

Devlet Su İşlerinin yeni çalışma döneminde de ilimizde bulunan ve kış aylarında taşkınlarla etrafına zarar veren derelerin ilahına çalışılacaktır.

ÖZÜR

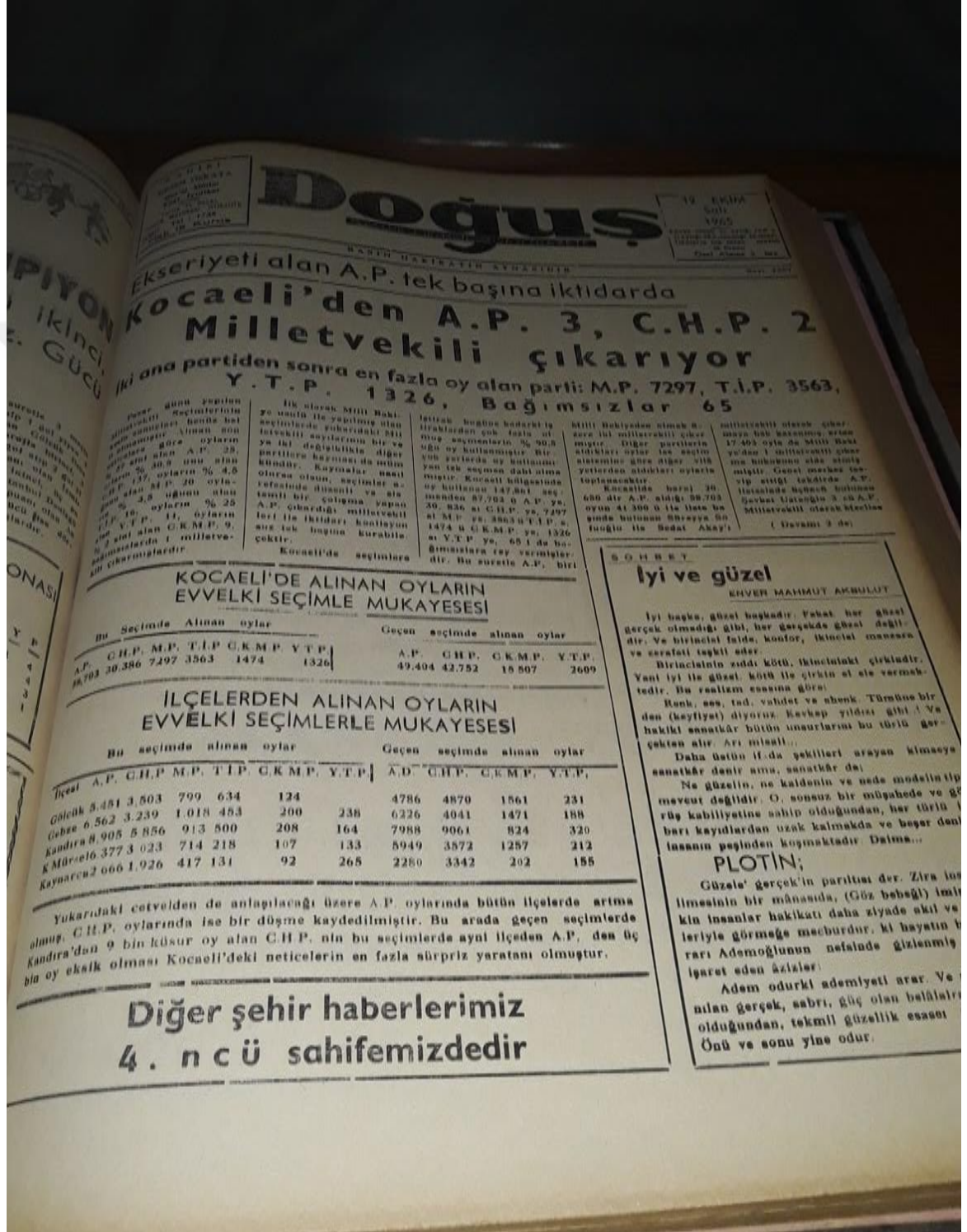
Başkı makinamızda meydana gelen bir teknik arıza dolayısıyla Gazetemiz bugün tekrar küçük ebattadır. Okuyucularımıza dan özür dileriz.

HÜRSÖZ

EK: 3. 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri neticesinde, Kocaeli'nde AP'nin 3 milletvekili ve 2 senatör, CHP'nin ise 2 milletvekili kazandığına dair haber. **Azım Gazetesi**, 17 Ekim 1961, sayı: 3091.

EK:4. 10 Ekim 1965 Milletvekili Genel Seçimleri neticesinde, Kocaeli'nde seçimin galibi olan AP'nin 3; CHP'nin ise 2 milletvekili kazandığına dair haber. **Doğuş Gazetesi**, 12 Ekim 1965, sayı: 1359.

EK: 5. 12 Ekim 1969 tarihinde yapılacak olan genel seçimler için Kocaeli'nde 31 Ağustos 1969 tarihinde yapılan ön seçimlere 8 siyasi parti ve 42 adayın katıldığına dair haber. **Türk Yolu Bizim Şehir Gazetesi, 31 Ağustos 1969.**

Ön seçimler bugün yapılıyor

Kocaeli'de ön seçimlere sekiz parti ve 42 aday adayı katılıyor

Seçimlere, sabah saat 8.00 de başlanacak, akşam 17'de bitecek

İSTANBUL MEKTUBU
Necmi ONUR

Sayın Vali, cevap veriniz lütfen..

Türkiye'de resmi araba saltanatı vardır. 27 Mayıs ihtilalinin korkusu bir nebze bu saltanatu durdurmuşsa da, devr-i demokrasiye girer girmez, toplum hakkına saygısız olan kişiler, yeniden bu kötü alışkanlığa kendilerini kaptırmışlar, ve iktidarı dahi devlet kasasından ödenen paralarla almaya resmi plâkalı arabaları özel işlerinde, hatta aile gezilerinde kullanmaya başlamışlardır.

Siyah plâkalı devlet malı arabalarda kadınlı kız ve de çocuklu gurupları plâj yollarında, mestirelerde görmek, vatandaşın üzmektedir. Vatandaşın devlete olan itimadını yitirmektedir.

«Şu hale bak... Odediğimiz vergilerle devletin kalkınmasına yardım ettiğimizi sanırken, paralar nerelerde çarçur ediliyor...» demektedir. Olmaz bu. Ama Türkiye'de oluyor, olmaktadır ve böylesine binlerle yazı yazılsa da olacaktır. Yazık olan da, bunu bilmektir.

İzmit'in valisi sayın Meydanoglu'na bu konuda sıcak bir örnek ve belge vermek durumundayız.

Belge şudur:
Tarih : 28 Ağustos 1969.
Gün : Perşembe.
Yer : Yarımca plâj ve lokantası.
Olay : Saat 12.40 da resmi plâkalı «41-AK-053» bir minibüs lokantanın önüne geldi. İçinden üç kız ile üç erkek indi. Ve bunlar doğru lokantanın tuvaletine giderek yemeğe oturdular. Yemek yediler ve aynı araba ile geldikleri yere döndüler.

Ve şimdi biz vatandaş olarak sayın İzmit Valisi Meydanoglu'na sormak isteriz. Yukarıdaki örnekleri belgelediğimiz bu resmi araba hançaireye aittir ve üç delikanlı ile üç hanım, izinden izin alarak devletin kasasından benzin parası ödenen bu araba ile yemeğe gelmişlerdir? Araba, devletin malıdır.

Benzin, devletin parasından alınmıştır. Dolayısı ile vatandaşın vergileri üzerinde haksız bir tasarrufla bulunulmuştur. Ve bugün yabancı memleketlere avuç açan bir ülkenin insanları olarak böylesine israf karşısında susmak, şerefli bir iş sayılmaz...

İstedikimiz şudur. İzmit Valisi Sayın Meydanoglu, bu arabının hangi daireye ait olduğu ve içindeki üç delikanlı ile üç hanımın ne maksatla resmi araba özel işlerinde kullandıklarıdır.

Tasnife hemen başlanacak ve sonuç ilân edilecek

12 Ekim'de yapılacak Milletvekili seçiminde siyasi partilerin adaylarını tesbit edecek olan ön seçime, bütün memlekette olduğu gibi, şehrimizde de bugün saat 8 de başlanacak ve akşam saat 17 de sona erecektir. Ön seçimler şehrimizde ilçe binasında, ilçelerde, ilçe seçim kurullarınca tesbit edilen mahallerde yapılacaktır.

CHP'den ön seçime katılan 6 aday adayı vardır. Bunlar Prof. Nihat Erim, Feridun Ozbay, Uğurhan Öztüre, Mehmet Yenice, Nazmi Oğuz ve Hüseyin Fikri Ozbaydır.

AP'den Vehbi Engiz, Süreyya Sofuoğlu, Şevket Ustaoglu, Nihat Kırca, Cevat Ademoglu, Sedat Akay, Nedret Pinar, M e c d i Oktay, Ercument Zafer Kocaeli, Şemseddin Başaran, Sabri Yahşi, Tevfik Tayfur.

(Devamı 5. Sayfada)

31.8.1969 PAZAR FIAT 25 KURUŞ

TÜRK YOLU BİZİM ŞEHİR

GÜNDELİK SİYASİ GAZETE

Büyük Zaferin 47. yıldönümü törenlerle kutlandı

30 Ağustos Zafer Bayramı günün bütün ürtta yapılan parlak törenlerle kutlandı.

Büyük Zaferin 47 inci yıldönümü münasebetiyle şehrimiz Atatürk Anıtı önünde ve 27 Mayıs Alanında törenler düzenlenmiştir. Saat 8.30 da başta Vilâyet ve 13. Kolordu Kumandanlığı olmak üzere bütün dernek ve teşekküllerden getirilen cenkenler anıta bırakılmadan sonra saygı duruşu yapılmış, onu takiben birlikler 27 Mayıs Alanına giderek yerlerini almışlardır.

(Devamı 5. Sayfada)

Kan davası cinayetinin katilleri yakalanamadı

Vücuduna 14 kurşun saplanan maktûlün son nefesinde bildirdiği üçüncü şahıs ele geçirildi

Cinayet sırasında tesadüfen yaralanan Zafer'in durumu iyi

İki gün önce kan davası yüzünden Sumer camii önünde işlenen feci cinayetin katilleri polislin aramalarına rağmen henüz ele geçirilmemiştir. Araştırma bürosu ekipleri önceki gün kaatillerin köyü olan Gündoğdu'ya giderek bazı evleri aramak istemişlerse de köylü halkın mümanaatı ile karşılaşmışlardır.

Fedair Argüner ile Berasetin Ersöz kaatil zanlısı olarak aranırken, mir tarafından üçüncü bir şahıs ele geçirilmiştir. Iskender Öz vurulduktan kısa bir süre sonra suurunu kaybederken kaatiller arasında bir üçüncü şahsın bulunduğunu bildiren ismini vermiştir.

(Devamı 5. Sayfada)

İzmit'in iyi insanları

İzmit, memur, işçi, emekli ve küçük esnaf şehridir. Bu şehirde yaşayan insanların çoğunluğunu bunlar teşkil eder. Yüzlerce, binlerce tanıdığım, sevdiğim, küçük esnaf vardır. Bunlar az bir sermaye ile temiz ahnalarının temiz terini sileme ile çocuklarının nafakasını temin eden insanlardır. Toptancıdan 15-20 kilo fasulye, nohut, mercimek, peynir, zeytin, temizlik tozu, sabun, şeker alarak, yahut temizlik eşyası satarak, kahvecilik, şerbetçilik, tüketicilik, tüketicilik es-

lerine doyanam. Severim hepsini... Sizden bir menfaat beklemeyiz. Kötü bir niyetleri yoktur. Çoğu çeşitli partilere tutarlar. Samimi olarak partilerine bağlıdır. Bunlar partilerin ön saflarında değil, arka saflarında görünürler. Gönülleri, vicdanları hangi tarafı tutuyorsa, onlara oy verirler. İnançları sağlam, dostluk, arkadaşlıkları sağlam, insanlıkları sağlamdır. ...Dün akşam karpuz aldım manavdan. ...En iyisini seçip verdim. İle bir (çay iç) diye tutturdu. Dereden tepeden, piyasasını durgunluktan, işletrin kesat gittiğinden yakındı. Sıcakların kavrumuş sehzeleri gösterdi. «Bunları hepsini atıyoruz, zara işle...» dedi. So-

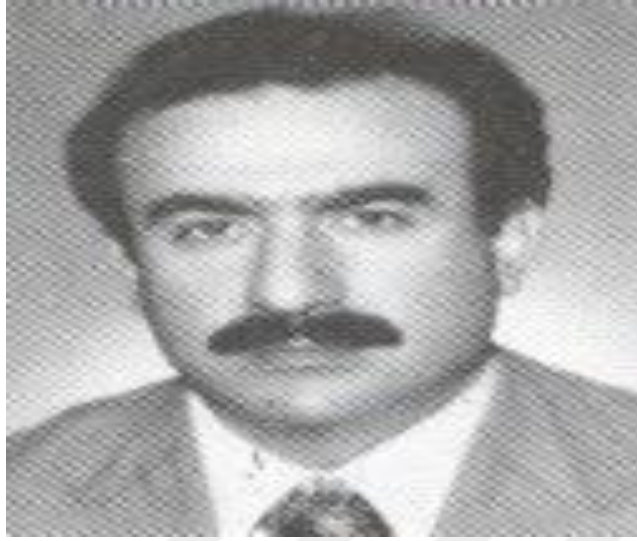
Seçim pirinci

Umumi seçimler üzerine hükümetin Mısır'dan ithal ettiği ve halkın seçim pirinci adını taktığı pirinçler, İzmit'te kilosu 3 liradan satılmış ve kısa bir süre içinde bitmiştir. Serbest piyasada pilavlık yerli pirincin kilosu 600-680 kuruştan satılmaktadır.

EK: 6. 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Seçimleri için CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 30 Eylül 1973 tarihinde İzmit'te gelerek konuşma yaptığına dair haber. Işık Gazetesi, 30 Eylül 1973, sayı:589.

EK:8

Adem Ali SARIOĞLU

Millet Meclisi 5. Dönem Adalet Partisi Kocaeli Milletvekili

EK:9

Cemal BABAÇ

Millet Meclisi 1. Dönem Adalet Partisi Kocaeli Milletvekili

EK: 10

İbrahim AKDOĞAN

Millet Meclisi 4. ve 5. Dönem Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekili

EK: 11

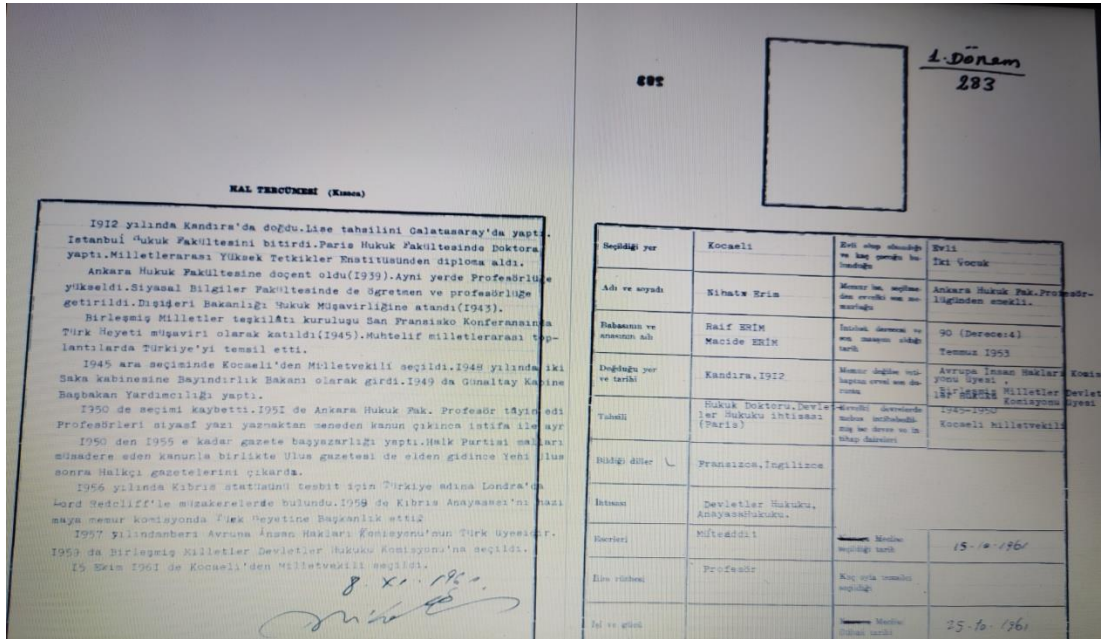
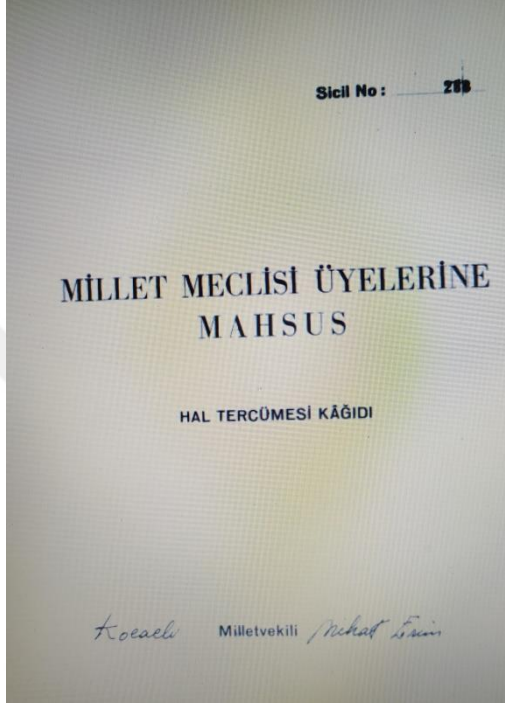

Sabri YAHŞİ

Millet Meclisi 3. ve 4. Dönem Adalet Partisi Kocaeli Milletvekili

EK: 12

TBMM 12, 13 ve 14. Dönem Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekili
Nihat Erim'e ait Hal Tercümesi (Kaynak: TBMM Arşivi)

EK: 13

TBMM 12. Dönem Adalet Partisi Kocaeli Milletvekili Cemal Babaç'a ait Hal
Tercümesi (Kaynak: TBMM Arşivi)

Sicil No: 281

**MİLLET MECLİSİ ÜYELERİNE
MAHSUS**

HAL TERCÜMESİ KÂĞIDI

Kocaeli Milletvekili Cemal Babaç

1. Dönem
281

HAL TERCÜMESİ (Kısaca)

1/8/927 Tarihinde Çankırı Mâiyet memuru olarak işe başladım ve oradan İstanbul Mâiyet Memurluğuna nakledilerek Stajımı tamamladıktan sonra 23/10/928 Tarihinde Dikili kaymakamlığına tayin edilerek sırasıyla Dikili, Viranşehir, Adıyaman, Elmalı, Çatalca, Bahçeşki Kaymakamlıklarında bulundum.

20/9/942 tarihinde Mülkiye Müfettişliğine atandım ve bu görevimde 23/7/949 tarihine kadar vasiye gördüm. 6/7/949 tarihinde Çorum Valiliğine atandım bilahare 28/6/950 Tarihinde İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Müşavirliğine nakledilerek 8/2/952 tarihine kadar görevde kaldım ve 25/1/952 tarihinde de Maraş Valiliğine tayin edilerek sırasıyla Maraş, Uşak ve Kocaeli Valiliklerinde bulundum. Ve 13/6/956 tarihinde İller Bankası İdare Meclisi Analığına tayin olunarak bu görevde iken Emekliye sevk olundum. 26/3/957 tarihinde de vasiyeden ayrıldım.

Sevildiği yer	Kocaeli	Evli olup olmadığı ve kaç çocuklu bulunduğ	Evli Bir Çocuklu
Adli ve siyasi	Cemal Babaç	Memur iken, atılmasından önceki son makamında	-
Bahane ve atılma tarihi	Mehmet Sabriye	İstihkak davası ve son maaşın aldığı tarih	-
İstihkak yeri ve tarihi	Akka 1904	Memur olduğu son maaşın alındığı tarih	Emekli
Tatili	Mülkiye	Evli: devletinde maaşın alındığı tarih ve in işyeri devri	-
İstihkak diller	Almanca (Az)	-	-
İstihkak	İdare	-	-
İstihkak	İdare Sanatı	Memur olduğu tarih	15.10.1961
İstihkak	-	Maaşın alındığı tarihi	-
İstihkak	Emekli	Memur olduğu tarih	25.10.1961

EK: 14

TBMM 16. Dönem Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekili Kenan Akman'a ait Hal Tercümesi (**Kaynak: TBMM Arşivi**)

Sicil No. 1363

**MİLLET MECLİSİ ÜYELERİNE
MAHSUS**

HAL TERCÜMESİ KÂĞIDI

KOCATELİ Milletvekili KENAN AKMAN

5-Dönem
1363

gildiği yer	Kocaeli	Belli olup olmadığı ve kaç günde bulundu	Evlü Çocuklu
di ve soyadı	KENAN AKMAN	Memur mu, emekli mi, memur mu, emekli mi	—
ehram ve memur adı	Cemal Ayşe	İstihbarat derecesi ve son maaşın aldığı tarih	—
gildiği yer tarihi	Akyazı 9/5	Memur değilse emekliden emekli son durumu	6000 - Kira ücreti
ahali	Teknikal	Emekli dâvresinde maaşın aldığı ilk derece ve son derece	—
ildiği dâire	—		
tinan	—		
urteri	—	Maaşın alındığı tarihi	5.6.1977
in rütbesi	—	Kaç oyla seçildiği	82 500 oylu
ve günü	Pendikarı	Maaşın katılma tarihi	13.6.1977

HAL TERCÜMESİ (Kısaca)

1935 yılında Sakarya İline bağlı Akyazı İlçesi Kuzuluk Köyünde doğdum. İlkokulu bitirdim. Çeşitli yerlerde işçi olarak çalıştım. 1964 yılında İzmit Geceyar Isıttırıcı Fabrikasında sendikacılığa başladım. Kocaeli Şube Başkanlığı ve Başkan Yardımcılığı, Genel Başkan Vekilliği görevlerinde bulundum. 1968-1977 arasında İzmit Belediyesi Meclis üyeliği yaptım. 1974-1977 arasında CHP Kocaeli İl Başkanlığı görevinde bulundum. 1977'de Kocaeli Milletvekiliğine seçildim. Evliyim.

EK: 15

TBMM 16. Dönem Adalet Partisi Kocaeli Milletvekili İbrahim Topuz'a ait Hal Tercümesi (Kaynak: TBMM Arşivi)

Sicil No. 1365

**MİLLET MECLİSİ ÜYELERİNE
MAHSUS**

HAL TERCÜMESİ KÂĞIDI

KOCAELİ Milletvekili İBRAHİM TOPUZ

5. Dönem
1365

Seçildiği yer	KOCAELİ	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	EVLİ 1 KIZIN VAR
Adı ve soyadı	İBRAHİM TOPUZ	Memur iken, seçildikten sonraki son maaşlağı	KİMYA İŞLERİ BAKANLIĞI MURAKAĞE KURULU ÜYESİ
Babasının ve annesinin adı	HASAN FİRDEVS	İstihkak derecesi ve son maaşın alındığı tarih	A-4 1.6.1977
Doğduğu yer ve tarihi	SAMSUN 1926	Memur değilse seçildikten sonraki son durumu	—
Takvimi	YILDIZ TEKNİK OK TEKNIKER İNŞAAT	Hizmetli devrelerinde mütasarrıf seçiliş işi devre ve seçim çevreleri	—
Bildiği diller	AZ İNGİLİZCE		
İhtisası	—		
Serikası	—	Medeni seçildiği tarih	5.6.1977
İm rütbesi	—	Hük. nite seçildiği	777 ÖNSEÇİM 75180 MU. SEÇİMİ
ve görevi	KİMYA İŞLERİ BAKANLIĞI MURAKAĞE KURULU ÜYESİ	Medeni haklarına tabii	13.6.1977

HAL TERCÜMESİ (Kısaca)

1926 yılında Samsun'da doğdum. İlk ve Ortaokulu Samsun'da, Gazi Enstitüsünü ve Etiler Teknik Okulunu (İstanbul'da) 1948 yılında bitirdim. Edirne, Bilecik, Samsun, Kocaeli illerinde Milli Eğitim Bakanlığındaki Md. lerinde ve YSE Müdürü olarak Edirne ve Kocaeli'de görev yaptım. Evliliğim. En son öğretmen olup emekli oldum. Krizim vardır. G. Kimya Mühendisiyim. Pamukhanelerin idaresinde, İzmir Kibritçisi idaresinde ve Kocaeli'de köy, köy, köprü ve kentsel okul inşaatları Harbîye ve diğer deniz kumaşları ile kontrolünde çalıştım. Köy İleri Pakanlığı Murakabe Kurulu üyesi iken Milletvekili Seildim. 13.6.1977

EK: 16

TBMM. 16. Dönem Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekili Kenan Akman'a
ait Seçim Mazbatası (Kaynak: TBMM Arşivi)

Yasa H. 304/20
4021
332
886

Örnek : 10

~~Cumhuriyet Halk Partisi~~
Milletvekilliğine

Seçilmiş olanlara verilecek tutanak

III : KOCAELİ

Soyadı ve adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Bağlı olduğu siyasi partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DOŞONCELER
AKMAN KENAN	KUZULUK 1935	SENDİKACI	CUMHURİYET HALK PARTİSİ	~	

Milletvekili seçimi ve 447 sayılı Yasalar gereğince çevremizde yapılan seçim sonunda KENAN AKMAN nin çevremizden seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağın örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi.

7.6.1972

Başkan Oye Oye

HÜSEYİN ERDEM (SAFA GÖNEN) N. CEVAT KARACA

EK: 17

TBMM. 12. Dönem Adalet Partisi Kocaeli Milletvekili Cemal Babaç'a ait Seçim
Mazbatası (Kaynak: TBMM Arşivi)

Milletvekilliğine seçilmiş olanlara verilecek tutanak

III : Kocaeli

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Mensup olduğu partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DOŞONCELER
Babaç Cemal	Beşiktaş (Akca) 1904	Emekçi Vali	Adalet partisi	Yok	-

Milletvekili seçimi kanunu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda Babaç Cemal nin ilimizden Milletvekili seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağın iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi.

17.10.1961

Başkan Oye Oye

Devrim Aksoy Suha Nami Sokmen Boudoun Soudjigla

EK: 18

TBMM 12, 13 ve 14. Dönem Cumhuriyet Halk Partisi Kocaeli Milletvekili Nihat Erim'e ait Seçim Mazbatası (Kaynak: TBMM Arşivi)

Milletvekilliğine seçilmiş olanlara verilecek tutanak

İl : Kocaeli

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Menşei olduğu partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DUŞUNCELER
<u>Nihat Erim</u>	<u>Kandıra 1912</u>	<u>Barışçı Hıran İktisadi Komitesi Üyesi</u>	<u>Cumhuriyet Halk Partisi</u>	<u>Yok</u>	—

Milletvekili seçimi kanunu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda Nihat Erim nın ilimizden Milletvekili seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağın iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi.

17.12.1961

Başkan Ömer Oktay Üye İsmet Nuru Tokman Üye Abdullah Fıratlı

EK: 19

TBMM 16. Dönem Adalet Partisi Kocaeli Milletvekili İbrahim Topuz'a ait Seçim Mazbatası (Kaynak: TBMM Arşivi)

Yasa H. 360/34
407/1
833
686

Örnek : 15

~~Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine~~
Milletvekilliğine

Seçilmiş olanlara verilecek tutanak

İl : KOCAELİ

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Bağlı olduğu siyasi partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DUŞUNCELER
<u>TOPLUZ İBRAHİM</u>	<u>SAMSUN 1926</u>	<u>KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI MURAKABE KURULU ÜYESİ</u>	<u>ADALET PARTİSİ</u>	—	

Milletvekili seçimi ve 447 sayılı Yasalar gereğince çevremizde yapılan seçim sonunda İBRAHİM TOPLUZ nın çevremizden seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağın iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi.

7.6.1977

Başkan HÜSEYİN GÖNEN Üye (SAFA GÖNEN) Üye N. CEVAT KARACA

EK: 20

10 Eylül 1966 Tarihindeki Adalet Partisi Mitingi (**Kaynak: Foto Atmaca 10.9.1966 İzmit**)

EK: 21

1966 Yılı Başbakan Süleyman Demirel ve İzmit Belediye Başkanı Enver Atafırat (**Kaynak: Foto Atmaca 20.9.1966, İzmit**)

EK: 22

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve İzmit Belediye Başkanı Enver Atafat
(Kaynak: Foto Rahim)

EK: 23

1967 Yılı Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve İzmit Belediye Başkanı Enver Atafat
(Kaynak: Foto Atmaca 1967 İzmit)

